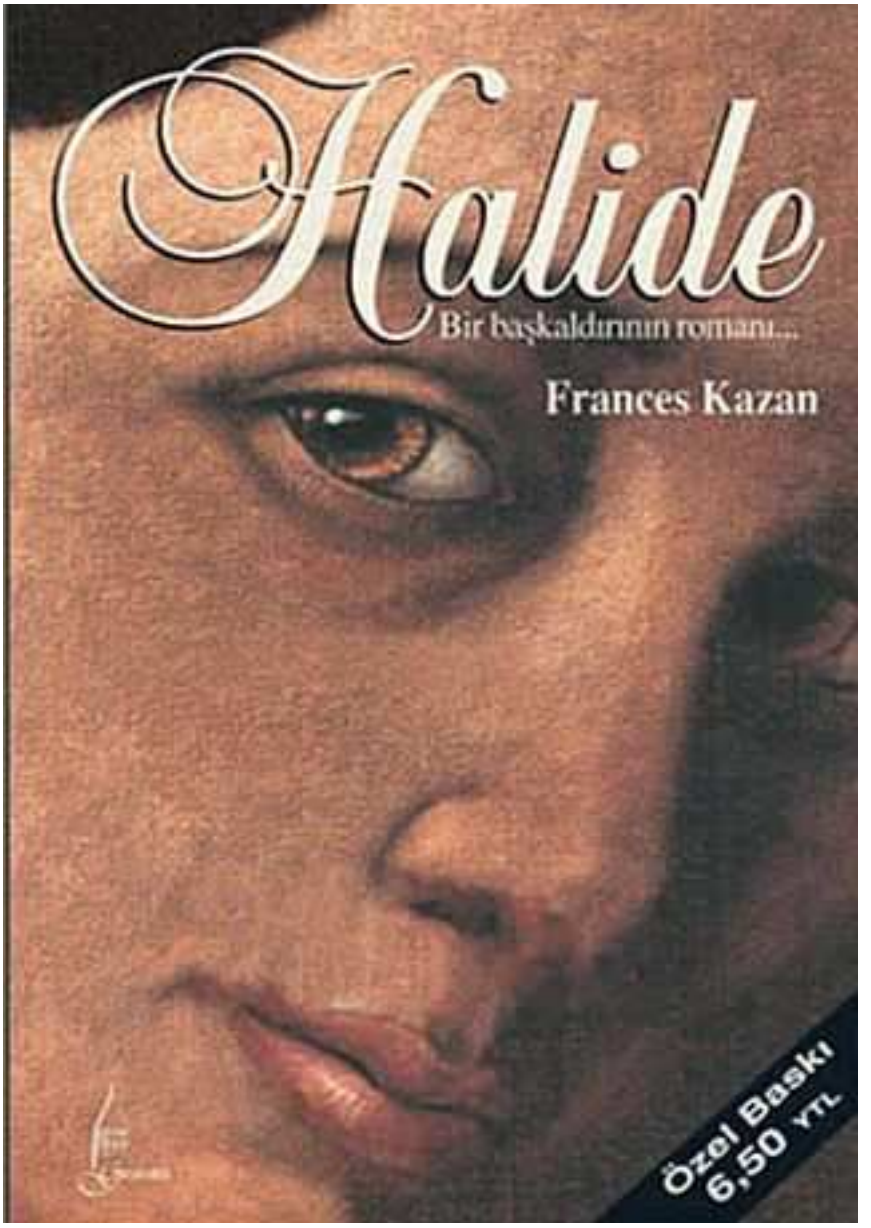

Frances Kazan - Halide

YAZACIN NOTU

Bu kitap, Halide Edib Adıvar'm çocukluk ve ilk gençlik dönemine ilişkin bir romandır. Halide, ondokuzuncu yüzyılın son yıllarında, İstanbul'un o dönemde tenha sayılabilecek semtlerinden biri olan Beşiktaş'taki bir konakta, seçkin bir Osmanlı ailesinin üyesi olarak dünyaya geldi. O yıllarda, Amerikalı bir misyoner olan Dr. Patrick'in idare ettiği İstanbul'daki Amerikan kız kolejinin ilk Türk öğrencisi oldu. Her ne kadar gerçek bir öyküye dayansa da, elinizdeki kitap aslında bir kurmaca olduğu için, gerek Halide Edib'in, gerek ailesi ve dostlarının yaşamının ayrıntılarında pek çok değişiklik yaptım. Bir yazarın herhangi bir karakterin içsel yaşamını keşfetme girişimi, bir parça spekülasyon, bir parça tahmin, çokça da anlam çıkarma çabaları aracılığıyla başarıya ulaşabilir ancak. İşte ben de, Halide'nin ve

ona yakın olan kişilerin hayatlarının ayrıntılarına kendime özgü nakışlar işledim. Dolayısıyla, bu romanın Halide Edib'in yaşamının tarihsel bir anlatısı olarak okunması yanlış olur; Halide, bu olağanüstü kadının ve yaşadığı sıra dışı zamanların anısına bir saygı olarak yazıldı.

1889

Suyun suya benzemesi gibi, geçmiş de. geleceğe benzer.

İbn -Haldun

Haremin üst katında, öğleden sonra güneşine karşı pancurlar kapatılmış, mağaramsı büyük odalar sessiz.Loş sükûnet, kış sisi kadar yoğun. Bayramın bitiminden beri danslar ve şarkılar sona ermiş, genellikle akşam eğlentileri için kullanılan büyük kabul salonlarının üstündeki küçük salon, paşanın kızı Selime için bir hasta odasına dönüştürülmüştü. Istırap içindeki kocası Edib Bey, Galata'daki bir İtalyan tüccardan büyük bir cibinlikli karyola satın almıştı. Bu yatağın karısının acısını hafifleteceğini ve onu biraz olsun rahatlatacağını söylüyordu. Karyolanın hantal varlığı, haremdeki kadınları sinirlendiriyordu; Selime'nin durumu ağırlaştığı zaman, yatağın lanetli olduğu söylentisi yayıldı.

Boğaziçi'nden esen rüzgâr konağın bulunduğu tepeye kadar ulaştı ve pancurları takırdattı. Pencerenin yakınında bir köşeye büzülmüş yedi yaşındaki Halide, ani gürültüden irkilerek kımıldandı. Öğleden beri orada oturmuş, annesinin uyandığını gösterebilecek bir işaret bekliyordu. Ona vereceği önemli bir havadis vardı; annesini gururlandıracak bir havadis. Ama geldiğinden beri Selime kıpırdamamıştı bile.

Halide, tıpkı kendisinden önce annesi ve büyükbabası gibi, bu odada dünyaya gelmişti. Mutlu zamanlarında büyükannesi Fatma Hanımefendi, kemikleri kentin en mukaddes sayılan camiinde muhafaza edilen, Hz. Peygamber'in sancaktarı Eyüb'ün

soyundan gelen ailesi hakkında, Halide'ye sürekliliğin önemini anlatırdı. Padişahların yüzlerini Avrupa'ya doğru çevirdikleri ve eski düzenin örgüsünü sökmeye başlayan değişimlerin baş gösterdiği batılılaşma döneminde, aile büyükleri soyun ve geleneğin sürdürülmesine karar verdikleri için, haminnesi, birinci dereceden kuzeni olan Ali Paşa'yla evlenmişti.

Biri, tütsü yakıp pencere pervazına koymuştu; dumanının ince şeritleri kıvrım kıvrım odaya dağılıyordu. Halide, aksırığını tutmaya çalıştı: Büyüklerini irkiltmek korkusuyla, en ufak bir gürültü yapmaya bile cesareti yoktu. Halide'nin babası, muayenehanesi Pera'daki' sefaretin yakınında bulunan bir Alman hekim olan Doktor Hermann von Schlesser'i getirtmişti. Doktor, haminnenin büyük bir öfkeye kapılmasına yol açan acımasız bir otoriteyle, kadınların hasta odasına girmelerini yasaklamıştı. Harem yaşamına hükmeden sınırlan görmezden gelerek, hastanın odasına bir aile büyüğünün güveniyle rahatça girip çıkıyordu. Dahası, gaibden haber veren Peyker'in talimatıyla hazırlanan şurupların hepsini atmış ve hiç kimsenin, hattâ Edib Beyin bile okuyamadığı bir dil olan Almanca etiketli şişelerde bir sürü ilaç getirmişti. Kendisi bulunmadığı zamanlarda odaya sadece, ketum ve küskün tavrı içinde, yeterliliğiyle onu etkilemeyi başarmış olan evin kâhyası Arziye'nin girmesine izin veriyordu.

Bu tuhaf ve sonu gelmez uykuya daldığından beri, annesi Halide'ye sanki ufalmış gibi görünüyordu. Bedeninin dış çizgileri, örtülerin altından ancak fark ediliyordu. Ona dokunma arzusuna yenik düşen Halide, divandan aşağıya kaydı ve halının öteki ucuna doğru, şiltenin en üstü gözleriyle aynı hizaya gelinceye değin yürüdü. Parmak uçlarında yükselerek, uyuyan kadını seyretti. Selime'nin hafifçe yana eğilmiş yüzü, bir maske kadar donuktu. Halide'nin canlı, neşeli annesi yok olmuş, yüzünü zar zor tanıdığı bir yabancı gelmişti sanki yerine. Kadınların 'güzel

Beyoğlu semti (ç.n.).

veremi' dedikleri, kurbanlarına göksel bir güzellik veren hastalıktan gelmişe benzeyen, yan saydam bir ışıltı vardı teninde.

Halide öne doğru eğilip dudaklarını annesinin kulağına yaklaştırarak, uyanması için yalvardı; böylece yine beraberce gül bahçesinde oynayabilir, kuyunun yakınında yaşayan sahipsiz kedileri besleyebilirlerdi. Selime'nin kirpikleri kıpırdadı, bir an Halide'ye yalvarışı işitildi gibi geldi. Ardından, koridordan sesler işitildi, tokmak döndü ve kapı gıcırdayarak açıldı. Halide, babası Edib Beyefendi ile Arziye odaya girmeden hemen önce, son anda yatağın altına attı kendini.

Edib, Yıldız sarayındaki dairesinden konağa büyük bir aceleyle dönmüştü. Telaşından, vücuduna tam oturan ve boyun hizasında altın düğmelerle tutturulmuş uzun siyah bir redingottan oluşan saray üniformasını değiştirmeyi unutmuştu. Kaskatı bir halde, yumruklan iki yanında sıkılmış olarak yürüdü. Haremin atmosferi onu tedirgin ediyordu. Arziye de yatağa kadar onun peşinden geldi. Elli yaşlarında, ince, esmer tenli bir kadındı. Arziye, daha Fatma Hanım'ın bir gelin olarak konağa geldiği zamandan beri, çok uzun zamandır haremi yönetmekteydi. Onun pratikliğini dengeleyen, hanımının muğlâk ve gizemli mizacıydı.

; • "Şimdi rahat uyuyor beyefendi" dedi içini çekerek.

a "Allaha şükür, Dr. von Schlesser tam zamanında geldi; artık onu kaybedeceğimizden korkmaya başlamıştım" diye mırıldandı Edib.

"Kurtulması için dua ettik." Zavallı adam, diye düşündü Arziye, bu üzüntü onu birkaç sene yaşlandırdı adeta. Henüz otuz yaşındaydı, ama alnının hemen üzerindeki saçlar azalmış ve alnına derin bir çizgi oyulmuştu.

"Bana tastamam ne olduğunu anlat" dedi Edib, onu bileğinden yakalayıp karyolaya doğru çekerek.

"Şafağın ilk ışıklarıyla uyandığım zaman divanda uyuyordum, beyefendi -tam şu pencerenin yanında. Kafamı kaldırıp ona baktığımda her tarafı kanlarla kaplıydı ve kendini bir o yana, bir bu yana atıyordu. Annesi bir çarşafla kanı durdurmaya çalışıyordu."

"Fatma Hanım'ın burada ne işi vardı?" "Hanımefendi, gece ben uyurken içeriye girmiş olacak."

"Von Schlesser'in talimatı çok açık" dedi Edib yavaşça. "Selime'nin mutlak bir sükûnete ihtiyacı var."

"Beni affedin beyefendi, ama böyle saçma bir şey duymadığımı söylemek istiyorum. Hastanın, çevresinde sevenlerinin bulunmasına ihtiyacı vardır. Hastayı tek başına acı çekmeye terk etmek insaniyete sığmaz bir şey."

"Doktorun emirlerine uyulmazsa, Selime asla iyileşemez. Padişahımız efendimiz bile, onun emirlerine aynen uyuyor."

Arziye kafasını salladı. Padişah, Allanın yeryüzündeki gölgesi bile gâvurların bilgeliğine kulak vermeye başlamışsa, daha neler olacaktı kim bilir?

"Niye hiç kimse ilacını vermedi? Yatağın başucunda duruyor." "Etiketleri okuyamıyoruz beyefendi."

"Ama çok basit, geceleri ve sabahları birer hap ile sarı sıvıdan bir kaşık verilecek, hepsi o" derken, ellerini çaresizlikle yana açmıştı. Belki de Arziye sandığı kadar güvenilir bir bakıcı değildi; doktorun emirlerini şimdiye kadar en azından üç kere tekrarlamıştı ona.

"Büyükhanım bu tedavi konusunda endişeli."

"Her gece burada kalıp doktorun emirlerinin uygulandığından emin olmam mı gere..." Edib'in gözü pencereye takıldı. "Bu da ne?"

"Tütsü" diye mırıldandı Arziye. Yatağa doğru eğildi, ansızın büyük bir özenle yatak örtülerini düzeltmekle meşgul olmaya başladı.

"Burada ne işi var? Havasızlıktan boğulmadan evvel, derhal dışarı çıkar onu."

"Derhal beyefendi" dedi Arziye çabucak, daha başka soru sormaması umuduyla. Doktorun akşam ziyareti biter bitmez, falcı Peyker'i gizlice hareme sokmuşlardı; Peyker, kötülüğün varlığını sezerek harekete geçmiş, karanlık ruhların çevrede olduğu konusunda herkesi ikaz etmişti.

"Bunun tekrarını önlersen sana minnettar olurum." Edib, kâhya kadının bunun ardında kimin olduğunu bildiğinden emindi, ama haremin kadınlarından dolambaçsız bir yanıt alma umudunu çoktan kesmişti. "Dünya değişti, Arziye, kaçınılmaz olanı kabul etmek ve kendi iyiliğimiz için değişmeye hazır olmak zorundayız."

"Nasıl isterseniz, beyefendi." Kendi kendine, değişmekmiş, hıh, diye mırıldandı. Gâvurların ilmi yaşamımızı istilâ ederse, gideceğimiz tekyer cehennem olur.

Edib, karısını incitmemek için büyük bir dikkat göstererek onun yanına uzanmadan evvel, ayak seslerinin uzaklaşmasını bekledi. Selime'nin böylesine zayıf düşmesi ne kadar korkunçtu. Bu hastalık bütün ailesinde vardı, yakalanmadan önce defalarca kendi kaderinin de bu hastalığa yakalanmak olduğunu söylemişti kocasına. İlk başlarda Edib hurafeden ibaret olarak gördüğü bu öngörülerine hiç kulak vermemişti, ama hastalık baş gösterince o da korkmaya başladı. Kendisiyle birlikte Yıl-dız'da kalması için karısını ikna etmeye çalıştıysa da, nafileydi. Yıldız'da kalsaydı, Alman doktor onu kesintisiz olarak tedavi

edebilirdi, ama karısı bunu reddederek, anne babasının yanında, doğup büyüdüğü konakta kalmayı tercih etmişti. Edib, hipnoz altındaymışcasına, onun vücuduna doğru yaklaştı. Cılız soluklarını işitebilecek kadar yakınındaydı şimdi. Teninin o bildik kokusu, Edib'i gözyaşlarına boğdu.

Yanağını okşadı, sonra elini yavaşça boynuna doğru indirdi. Ansızın parmaklarının ucu, yatak örtüsünün gizlediği madeni bir cisme takıldı. Merakla yatak örtüsünün kenarını kaldırdı. Selime'nin boynunun kavsinde, zümrütlerle süslü bir pandantif duruyordu. Soluğu kesildi, bu gerdanlık muhteşem bir şeydi. Bunun bir aile yadigârı olup olmadığını merak etti. Ama eğer öyleyse, neden daha önce hiç görmemişti? Eliyle karısının ensesine uzandı ve zinciri açtı. Dr. von Schlesser'in o gün daha geç saatlerde gelmesi bekleniyordu ve onun muayenesine müdahale etmek istendiği kesindi.

Edib, pandantifi bir kol boyu mesafede tutarak pencereye doğru yürüdü ve pancurlardan birini açtı. Gün ışığı odaya doldu. Pencerenin yanındaki mindere oturdu, madalyonu bir o yana, bir bu yana sallamaya başladı. Padişahlara lâyık bir mücevherdi bu. Çok geçmeden merakı galib geldi, pandantifin sağını solunu kurcalamaya başladı. Nereden çıkmıştı bu madalyon, onu karısının boynuna kim takmıştı? Edib, yumurta şeklinde bir zümrüdün altına zekice gizlenmiş bir düğmeyi fark etti. Başparmağıyla onu açınca, pandantif avcuna düştü, içinde, altın ipliklerle yapılmış ızgaraya sıkıştırılmış halde, kurutulmuş bir gül ile genç bir erkeğin minyatürü vardı. Büyük bir şaşkınlıkla irkildi: Bu adam, Ali Şamil'di; yüzü şimdikinden daha genç ve daha dolgun olsa da, onu derhal tanımıştı. Şaşkın bir halde, pandantif kapattı.

Edib, kollarını göğsünde kavuşturup, ileri geri sallanmaya başladı; bedeni acıyla ürperiyordu. Yatağın altında saklanan Halide'ye, babasının hıçkırıklarının sesi saatlerce sürmüş gibi geldi.

Onun kucağında oturup sarılmak istedi, tıpkı annesinin

1

n

iyi olduğu zamanlardaki gibi; ama artık o günler geçmişti ve öpücüklerinin babasını artık yatıştıramayacağım hissediyordu.

Edib'in hıçkırıkları ağır ağır azalarak durdu; bir mendille yüzünü kuruladı. Kadınlardan birinin içeri girip kendisini bu vaziyette yakalamasını istemiyordu. Acısı mahremdi, harem dedikodularının bir parçası değil. Parmaklarıyla pandantifi kavrayarak, kararlı adımlarla odadan çıktı. Kapı ardından öyle bir şiddetle kapandı ki, Halide bu gürültünün hizmetkârların odaya doluşmasına neden olacağından neredeyse emindi. Fakat hiçbir şey olmadı. Sessizlik bir kez daha salona egemen oldu.

Kendisini güvende hisseder etmez, Halide emekleyerek yatağın altından çıktı. Kalbi öylesine hızlı atıyordu ki, soluksuz kalmıştı. Annesinin başı hizasında dikilerek, onu bir korku ve merak karışımıyla izlemeye başladı. Annesinin şimdi bir kısmı açıkta duran bedeni, daha da solgunlaşmıştı.

Nazik olmaya çalışarak, çocuk parmaklarını annesinin av-cunda dolaştırdı. Selime, soluğunu salıverdi; boğazının ardından gelmişe benzeyen tuhaf bir sesti bu. O anda Halide annesinin öldüğünü anladı. Ama başucunda dikilmeye devam etti; annesinin elini tutup, yüzünün renginin uçup gidişini seyretti.

Pencerenin dışında akşam karanlığı çöküyor ve odaya uzun gölgeler saçıyordu. Dışarda, çamlıkta ağustosböcekleri acıklı şarkılarına başlamışlardı. Onunla son kez baş basayım, diye düşündü Halide. Ölüm anı, hayal ettiğinden hem daha sakin hem de daha az korkutucuydu. Halide annesinin yüzünü inceledi, çaresizce bu çehrenin bütün ayrıntılarını hafızasına nakşetmeye çalışarak. Ağlamayacağım, dedi kendi kendine, sonsuza dek kalabilecek kadar zihnime kazınmcaya değin dayanmalıyım. Sonunda, Halide annesinin gevşek elini çarşafa bıraktı ve son bir bakış atmaksızın, çıkıp gitmek üzere kapıya yöneldi.

Haremde yükselen acı matem feryadı, fırtına sırasında rüzgârın çıkardığı bir inilti gibi sızdı selâmlığa. Edib gözlerini kapatarak, kadınların Selime'nin bedenini cenazeye hazırlayışlarını hayalinde canlandırmaya çalıştı. Önce onu gül suyunda yıkayacaklar, ardından kabristana yapacağı son yolculuğuna hazırlamak üzere, bedenini beyaz patiska bir beze saracaklardı. Bir zamanlar cesedin ölümden sonra acı çekebileceği inancıyla alay ederdi, ama şimdi, karısının bedeninin büyük bir özenle hazırlanacağını bilmek onu rahatlatıyordu. Ölüm döşeğinde kansı tanınmaz bir hale gelmişti, ama kayınvalidesi, işleri bittiği zaman onun her zamanki güzel kansı olacağı konusunda güvence vermişti. Dr. von Schlesser ölüm raporunu yazmak için geldiği zaman, onun hareme girmesine izin vermedi. Bir hekimin yapabileceği hiçbir şey kalmamıştı artık. Karısını, onu seven kadınların bakımına seve seve bırakmıştı.

Bir hizmetkâr bir fincan kahve getirerek, yanı başındaki sekizgen sehpaya bıraktı. Az sonra ikinci bir adam girerek ağır perdeleri kapatıp, küçük salonun köşesindeki gaz lambasını yaktı ve eğilerek selam verdikten sonra çekildi. Edib kımıldamadı. Dirsekleri dizlerinde, çenesi ellerine dayalı, divanın ucuna oturmuş, yere bakıyordu. Sonunda her şeyin bitmiş olduğuna inanmak çok güçtü. O lanetli pandantifi bulmamış olsaydı, sonuna değin yanında kalacaktı.

Elini cebine attı. Hâlâ oradaydı, onu dibe çeken, acısını kıskançlık ve öfkeyle bulanıklaştıran bir mıknatıs taşı gibiydi. Oysa Ali Şamil onun dostuydu, işin tuhafı da buydu. Bu çelişkili duygular kafasını karıştırıyordu, çünkü kendisini metin bir erkek olarak görüyordu ve ona göre çelişkiler, ikircimler, kusurlu muhakemenin bir sonucu olabilirdi ancak. Erkeklerde bunu bir karakter kusuru olarak kabul ederdi. Kadınlar şüphesiz farklıydı; birkaç istisna dışında, onlar ele avuca sığmaz duyguların hakimiyeti altında hareket ederlerdi.

"Efendim, girebilir miyim?" Edib kafasını kaldırdığında,

10

himayesinde bulunan askeri mektep talebesi Rıza'nın kapıdan kendisini seyrettiğini gördü. "Şimdi seninle sohbet edecek halde değilim, sevgili oğlum bağışla."

"Kumandan bana havadisi verince, elimden geldiği kadar hızla koşup geldim.

"Bugün öğleden sonra oldu. On dakika önce yanı basındaydım. Huzur içinde uyuyordu."

"Huzurlu bir ölüm Allah'ın rahmetidir."

Rıza yere oturdu ve elini Edib'in omzuna koydu. "Mektepten yarın akşam üzerine kadar izinliyim. Yapabileceğim herhangi bir şey var mı?"

"Benimle konuş; konuş ki, acıdan aklımı kaçırmayayım."

Edib'in yanında kendini bu kadar rahat hissettiği tek bir kişi daha yoktu dünyada. Zeki ve kararlı Rıza, onun bir oğulda arayabileceği bütün özelliklere sahipti. Mostar'da, Hıristiyan bir ailenin çocuğu olarak doğmuş, Balkanlar'da bitmek bilmez bölgesel huzursuzluklardan birinde, küçük yaşta yetim kalmıştı. Sancakbeyliği vasıtasıyla devletin kanatlan altına alınan çocuk, yedi yaşındayken yetiştirilmek için İstanbul'a getirilmişti. Yıl-dız'ın mabeyn kâtiplerinden olan Osman Paşa'nm selamlığında hizmet ederken Edib'in dikkatini çekmişti. Bunun üzerine Edib onu, ailenin bir üyesi olarak muamele göreceği Beşiktaş'daki konağa getirmişti.

"Daha ısrarcı olsaydım, onu kurtarabilirdim."

"Kendinize işkence etmeyiniz" dedi Rıza duygulu bir sesle. "Zevceniz çok narin bir hanımdı."

"Bu yüzden Dr. von Schlesser'i daha hastalanır hastalanmaz getirtmem lazım gelirdi ya."

"Çalıştınız zaten; ama kimse sizi dinlemedi, paşa bile direndi."

11

"Daha kararlı davranmalıydım. Ben onun kocasıyım, yani kocasıydım. Şimdi artık her şey bitti."

"Selime Hanım'ın sağlığı ben bildim bileli bozuktu. Siz de, Halide'nin doğumundan sonra hiçbir zaman eskisi gibi olamadığını kendi ağzınızla söylemiştiniz. Paşa ile büyükhanım sizi dinleseydi bile, von Schlesser'in onu kurtarabilecek olduğundan emin değilim."

"Ne olursa olsun, bir korkak gibi davrandım! Mücadele etmedim, geleneğin ezici gücüne teslim oldum. Ömrümün sonuna kadar bu düşünce beni rahat bırakmayacak artık." Edib, sehpanın üstündeki pirinç tablaya bir tekme savurunca, tabla odanın ortasına devrildi. Kahve tepsisi tuzla buz oldu. Gösterdiği taşkınlık karşısında derin bir şaşkınlığa kapılan Edib, başını ellerinin arasına gömdü.

"Efendim, çok büyük üzüntü içindesiniz. İzin verin de, size ; uyku ilacı göndereyim." Rıza, dostunun başka taşkınlık yapma- ı sini önlemek istercesine, elini onun omzuna koymuştu. Edib, yıkılmak üzereymişcesine, ona doğru eğildi.

"Uyku, kâbus gibi anıları zihnime üşüştürmekten başka ne işe yarayabilir ki" diyerek içini çekti.

"Yarın bütün gücünüze ihtiyacınız olacak." "Camie kadar bana eşlik edeceğini umuyorum. Sen ortada görünmezsen cenazeye gelenler konuşacak ve kim bilir kimler dinleyecek."

"Burada olduğum sürece, yanınızdan ayrılmayacağım." "Senin dinden nefretin beni endişelendiriyor, Rıza. Askerlikte ilerlemek istiyorsan, bunu aşmak zorundasın. Bunu toplumu düzene sokmanın kullanışlı bir aracı olarak düşün. Bu, imparatorluğu birleştirmenin bir yolu."

"Bana güvenin, son derece ihtiyatlıyım. Bunun yanı sıra, bu şekilde hisseden tek erkânı harbiye talebesinin ben olmadığımı öğrendim."

12

"Dikkatli olmalısın oğlum. Bugünler tehlikeli günler; padişah sadakatsizliği hoşgörmez."

"Halide'nin yanına gidip, ona iyi geceler desem olur mu?" Rıza bu kadar çok açıldığına şimdiden pişmandı.

"Ah, zavallı kızım. Büyüdükçe annesinin bir kopyesi olduğunu fark ediyor musun? Hiç değilse, Selime'nin çocuğumuzda yaşayacağını bilmek beni biraz rahatlatıyor."

"Halide annesinin görünüşü ile sizin kafanızı tevarüs etmiş" dedi Rıza dikkatlice.

"Kızım istisnai bir çocuk."

Rıza divana doğru yöneldi. "Uzanın ve biraz dinlenin. Çocuğu haremden alıp getirmesi için hizmetkârı çağıracağım."

"Bırak da Halide olduğu yerde kalsın. Beni bu halde görmesini istemiyorum." Edib, gözlerini kapatarak mırıldandı. "Şu andan itibaren onun hayatındaki güç olmak zorundayım."

13

Camie vardıklarında öğleye yaklaşıyordu; avluda, erkeklerin abdest aldığı çeşmenin yakınında duran küçük bir oğlandan başka kimse yoktu. Fatma Hanımefendi, Arziye ve Halide, kadınlara ayrılmış yan kapıdan içeri girdiler. İri cüssesine karşın, paşanın refikası hafif adımlarla yürüyordu. Kendisini yiyip bitiren acı karşısında eğilmeyi reddederek, sırtını dikleştirdi. Geleneksel yas giysisi, koyu renkli bir ferace ile yüzünü gizleyen ağır bir peçeden oluşuyordu. Gençliğinde Fatma Hanım çok güzel bir kadındı ve ilerlemiş yaşına rağmen, yeşil gözleri ve pürüzsüz teni hayranlıkla karşılanıyordu, ama şimdi duyduğu acı, yanaklarına çizgiler ve alnına derin oyuklar eklemişti.

Halide, ayakkabılarını çıkarırken Arziye'ye vermeyi reddettiği dua teşbihine yapışmıştı. Teşbih annesinindi ve onu başka birine vermesinin, annesinin ruhundan ayrılmak anlamına gelebileceğinden korkuyordu. Selime'nin ölümünün üzerinden yirmidört saatten az zaman geçmişti ve bütün bu süre içinde Halide ağlayamamıştı.

Her ne kadar kadınların namaz arasında camie girmesine umumiyetle izin verilmese de, yaşlı bekçi paşanın zevcesine bir istisna yapmıştı. İçeri geçmeleri için ağır perdeyi kaldırdı ve mırıldanarak başsağlığı diledi. Uğradıkları kaybın haberi mahallede çabucak duyulmuştu. Paşa ile karısının böylesine trajik bir kaybı hak etmediği konusunda herkes hemfikirdi.

İçeride hava küf kokulu ve ortalık serindi. Yukarıdan, ateş-böcekleri gibi ışıldayan, görünmeyen zincirlerle tavana asılmış düzinelerce küçük yağ lambası sarkıyordu. Gün ışığının incecik huzmeleri, vitraylı pencerelerden süzülüyor, donuk havaya rengârenk pırıltılar saçıyordu. Halide başını kaldırdı ve soluğunu tuttu: Işık huzmesinde toz zerrecikleri göksel dansçılar gibi dönüp duruyor, kubbeli çatının altındaki geniş boşluk, bu hareketle titreşiyordu.

Haminnesiyle Arziye, hâlâ teşbihlerini çekerek ağır ağır halı kaplı döşemede yürüyüp, oluklu büyük bir taş sütunun yanı başında, kadınlara ayrılmış yere otururlarken, o kapının yanında kaldı.

Bu saatte cami neredeyse bomboştu. Şurada burada tek başına secde eden birileri görülüyordu. Halide, köşedeki dükkândaki manavı tanıdığını zannetti, ama ona selam veremeyecek kadar utangaçtı. Beyaz giysili bir imam, peygamberin deyişleriyle kaplı bir duvara yaslanarak, ayağının dibinde oturmuş bir grup talebeye Kur'an'dan bir bölüm okuyordu. Arapça anlamamasına karşın, Halide dinlemek için durdu. O anda camiin arka tarafından büyüleyici bir ses yükseldi. Ses, talebelerin hiç dikkatini çekmiyor, imamsa okumaya devam ediyordu. Sadece Halide kimin okuduğunu görmek için arkasına döndü.

Balkonda, oymalı paravanaların ardında, beyaz giysili, koyu renk saçlarının arasında çiçekler olan küçük bir kızın silueti görünüyordu. Ellerini önünde kavuşturmuş, söylediği ilâhinin ritmiyle öne arkaya sallanıyordu. Bu, Peygamber'in doğuşunu bekleyen Muhammed'e övgü olarak yazılmış geleneksel Türk ilâhisi olan Mevlid idi. Yakından bakınca Halide, kızın gözlerinin kapalı, yukarıya, kubbeye dönük yüzünün bir coşku ifadesi taşıdığını gördü. Halide büyülenmiş gibiydi. Yüreğini ezen derin üzüntü kalktı ve bedeni büyük bir hafiflikle doldu. Ardından, hiçbir görünür nedeni olmaksızın, kız sustu, peçesini yüzüne indirdi ve gözden kayboldu.

İlâhinin ezgisi, söyleyen kız gittikten çok sonra bile Halide'nin

kulağında çınladı durdu. Yaşamı boyunca pek çok kez Mevlid okunduğunu duyacaktı, ama bunların hiçbiri, beyazlı küçük kızın o sabah camide okuduğu kadar güzel ya da yakıcı olmayacaktı.

Pencerelerden süzülen gün ışığı, beyazdan kurşuniye dönüşmeye başlamıştı; Halide, büyükannesine katılmanın zamanı geldiğini düşündü. Yaşlı kadın, bükülmüş bedeniyle ibadete devam ediyordu, ama Arziye onu görür görmez eğilip alnından ! öptü.

"Nerelerdeydin çocuğum? Seni merak ettim."

"Mevlid okuyan o kızı dinlemek için durdum" diye karşılık verdi, Arziye'ye doğru eğilerek.

"Sen neden söz ediyorsun? Kızların camide ilâhi okumasına izin verilmez ki."

"Benim yaşlarımda bir kız vardı" diye açıkladı Halide, "yukarıda kadınlar kısmında. Bir melek gibi okuyordu, onu işitme-liydin."

Arziye gözlerini yukarıya çevirdi. "Ben kimseyi göremiyorum." "Paravanların ardında duruyordu, beyaz bir şey giymiş..."

"Haklısın çocuğum, tıpkı bir melek gibi okuyordu." Büyükannesi onun koluna dokundu ve Halide'nin başı üzerinden, Arziye'ye anlamlı bir bakış gönderdi. Teşbihine yapışan Arziye, bakışlarını yerdeki halıya çevirdi, dudakları sessiz bir duayla kıpırdıyordu.

"Kim o, haminne, neden onu daha önce hiç görmedim?"

Yaşlı kadın yarı kapalı gözlerinin arasından sessizce ona baktı. Halide, onun ne düşündüğünü merak etti.

Çok geçmeden müezzin minareden ezan okumaya başladı. Öğle ezanıydı. Halide o kadar meşguldü ki, camiin, yüzleri Mekke'ye dönük olarak sessiz saflar halinde dikilen erkeklerle

kalabalıklaştığını fark etmemişti bile. Çevresine bakındığında, mahallenin bütün halkı camide toplanmış gibi göründü ona. Kapının yakınında bir hareketlilik vardı. Başlar kapıya doğru döndükten sonra, babası ve büyükbabasının başını çektiği bir alaya yol vermek üzere kalabalık ikiye ayrıldı.Öğle namazı kılındıktan sonra bahçeye çıkıldı. Bahçedeki musalla taşının üzerinde, baş tarafı sırmalı örtülerle süslenmiş yeşillere bürünmüş bir tabut duruyordu. İmam efendi tabuta yakın durdu, cemaat arkasında saf tuttu. Büyükannesi ve Arziye'yle dışarı çıkmış olan Halide, gözlerine inanamayarak baktı. Hayır, bu imkânsızdı! Her an annesinin yeniden ortaya çıkacağını ve onu kendisine çekip, kışın soğuk havasından üşüyen kızının titreyişlerini durduracağından emindi.

Adet olduğu üzere, cenaze namazı kısa sürdü. Selime'nin ömrüne şükrettikten sonra imam cemaate dönerek, onu iyi bir insan olarak tanıyıp tanımadıklarını sordu. Hepsi bir ağızdan, evet diye karşılık verdiler. Dikkatini Edib'e yönelten imam, karısına hakkını helâl edip etmediğini sordu ona. Duygularına yenik düşen Edib, başını evet anlamında sallamaktan başka bir şey yapamadı. İmam duraladı. Başka bir şeyin daha yapılmasının beklendiğini anlayan Rıza, öne çıktı ve berrak bir sesle, Edib'in Selime üzerindeki hakkından vazgeçtiğini ve ruhunun Tanrı'ya dönmüş olduğunu bildirdi. Edib, Rıza'nın omzunu minnetle sıktı. Büyük bir özenle, konağın selamlığında çalışan a-damlar tabutu omuzlarına yüklediler ve onu camiin dışına, beklemekte olan arabaya taşıdılar. Selime, Rumelihisarı'nda, Boğaziçi'ne tepeden bakan Aşiyan mezarlığında toprağa verilecekti.

Cenazeye gelen cemaat çoktan evlerine dağılmış, mahalle bekçisi sokak lambalarını çoktan söndürmüştü, ama Fatma Hanım ve Arziye için uyumak imkânsız bir şeydi. Gecenin geçip

gitmesini bekleyerek, birlikte bahçeye bakan cumbalı pencerenin yanında oturuyorlardı. Dışarısı zifirî karanlıktı. Hilâl şeklinde ay ufukta batıyordu. İnce gümüş ışıkta, kuyunun üzerinde uçan bir baykuşun gölgesini gördüler.

"Annem, kuşların kılık değiştirmiş perilerden başka bir şey olmadığını söylerdi." Yaşlı kadının yüzünde acı bir gülümseme vardı. Bir zamanlar ışıltısıyla nam salan gözleri, ağlamaktan kıpkırmızı kesilmişti.

"Periler çok beceriklidir, hanımefendi, ne kılığa gireceklerini kimse bilemez. Geçen hafta bulaşıkçı kızı kuyunun dibine baktıran neydi bilmiyorum, ama periler derin karanlık nemli yerleri severler; bu yüzden ihtiyatlı olsak iyi olur, hanımefendi."

"Ben böyle şeylere alışkınım, Arziye. Sana orada hiçbir şey olmadığını söylüyorum, kız nöbet geçiriyordu. Zor bir zamandı, doktorun geliş gidişleri ve Selime'nin son uykusuna dalışı..."

Selime'nin adının geçmesiyle, acı onları gene pençelerine almıştı. İkisi de sustu.

"Fakat şimdi biliyoruz ki, bu yetenek Halide'ye geçti" dedi büyükhanım en sonunda, dua teşbihini parmaklarında döndürerek.

"Hem de bugün" diye mırıldandı Arziye.

"Allanın inayeti bu."

"Halide bana camide bir kızın ilâhi okuduğunu söylediğinde, kulaklarıma inanamadım! Neredeyse bayılacaktım."

"Orası bizim hep oturduğumuz yer, üst kısımda, o oymalı paravanaların arkası."

"Hem de her yıl."

"Selime küçük bir kızken öyle güzel okurdu ki, hatırlasana Eyüb camii imamı onu hafız yetiştirmek istemişti."

"Reddetmekte haklıydınız, kendisine ne yapacağını o yaşlı adamların söylemesine beş dakika bile katlanamazdı." Arziye, yaşlı kadına ölgünce gülümsedi.

.¦¦:, "Arapça öğrenmeye de sabrı yoktu."

" "Mevlid okumayı tercih ederdi; onun en sevdiği ilâhi hep oydu."

"Ne istediğini daima bilmiştir." Büyükhanım gözlerini kapattı. Geçen yıllar bir bir yok oldu ve kızının hayali gözlerinin önünde belirdi. Selime yine yedi yaşındaydı, evlerinde ayakta dikilmiş, elleri önünde kenetlenmiş ve ailesi dili tutulmuş bir halde otururken, söylediği ilâhiyle başını kaldırmıştı.

"Halide'ye ne gördüğünü ne zaman söyleyeceksiniz, hanımefendi? Acısı hafifledikten sonra mı?"

"Herhangi bir şey açıklamanın iyi olup olmayacağından emin değilim. Babasına o kadar bağlı ki. Ben de Edib'i kızdırmak istemiyorum, bütün o asri düşünceleriyle..." Büyükhanı-mın sesi giderek azalıp kesildi. Bu sorun, bütün gece onu düşündürmüştü.

"Ama hanımefendi, Halide ruhları görmeye devam ederse, aklını kaçırdığına hükmedecektir."

"Çocuklar her şeyi olduğu kabul etmeye hazırdır. Hep onun yakınında olacağım ve yol göstericiliğimle, bu yeteneğini benimsemeyi öğrenecektir. Ne de olsa, görünür dünya ile görünmeyen dünya arasındaki hudutlar seyyaldir. Neyse ki, Halide ciddi bir çocuk, bu yüzden vazifemi yapmam pek de zor olmayacak."

Arziye kaşlarını çattı. Paşanın hanımının planından bir şey anlayamamıştı, ama madem ki istediği buydu, saygı göstermek zorundaydı.

"Edib Bey benim sevgili kocama benzemiyor, modern bir erkek ve Halide'nin gücünün ne kadar önemli olduğunu hiçbir

zaman anlayamaz. Bu gücü hakkında bir şey işitecek olursa, farkına bile varmadan tahrip etmeye çalışacaktır."

"Gâvurlarla fazla içli dışlı oluyor" dedi Arziye öfkeyle. "O gâvurlar da, biz de ayrı ayrı kendi hayatlarımızı sürsek daha iyi olurdu." Ağzından çok fazla şey kaçırdığının ayırdında, aceleyle sustu.

"Bu yabancıların onu etkilemesinden korkuyorum" diye içini çekti büyükhanım. Selime'nin hastalığı boyunca, Edib'in inancını gösteren sözlerinin göz boyamadan ibaret olduğu açıkça ortaya çıkmıştı, ibadetleri yerine getiriyordu getirmesine, ama inancını yitirmişti.

"Ah hanımefendi, bugünlerde bu kusur ne kadar çok kişide var, biliyor musunuz? Ben küçük bir kızken, hiçbirimiz ananeyi sorgulamaya cesaret edemezdik."

"Gene de iyi bir insan" dedi büyükhanım kararlı bir tavırla. "Kızımı sevdi ve zannediyorum her zaman da sevecek."

Yaşlı kadın başını çevirdi ve pencereden dışarıya bakmaya başladı. Ufukta, kızından yoksun olarak geçireceği ikinci günün başlangıcını müjdeleyen mavi gri bir çizgi belirmişti. Teşbihini parmaklarının arasında döndürerek, alçak sesle Peygamberin bir sözünü mırıldandı. Doğan güneşin ilk ışıklarının Eyüb'deki kabristanda, babasının ve cedlerinin mezarlarına vuruşunu, gökyüzünde yükselerek denizin karşı tarafında, Üsküdar'daki Kara-caahmet'te yatan kocasının cedlerinin mezarları üstünde ışılda-yışını hayal etti. Teşbihin taneleri hızla parmaklarının arasından geçiyordu, ta ki şafağın ilk ışıkları, amberden boncukların üzerine düşene kadar.

20

I I alide merdivenin trabzanına tutunarak, ana merdi-"¦I I venden aşağıya indi. Babasının Pera'daki terzisine

I ¦ ısmarladığı, uzun kollu ve eteği dizlerine gelen yünlü denizci giysisini giymişti. Bacaklarında tenini dalayan koyu renk yünlü çoraplar, ayaklarında da, yürüdükçe gıcırdayan yeni deri botları vardı. Bu giysiyi ilk gördüğü zaman ağlamak istemişti. Kendi sınıfından ve benzer şekilde yetiştirilen öteki kızların parlak satenler ve farbelalı kadifeler giymelerine izin veriliyordu, gelgeldim, Edib şık giysilerin kibri teşvik ettiğine inanırdı. Edmond Demolins'in eserini okumuş ve onun Anglosakson üstünlüğüne ilişkin kuramlarını benimsemişti. Britanya İmparatorluğunun gücü, kısmen, çocuklarını disiplinli yetiştirme tarzından kaynaklanıyordu. Büyükannesinin bütün itirazlarına karşın, Edib, Halide'nin beslenmesini, taze sebzelerden ve süte batırılmış ekmekten oluşan bir diyete göre yaptırıyordu. Bu diyete göre, Halide'ye tatlı yasaktı ve et haftada birle kısıtlanmıştı. Her gün, hava ister yağmurlu ister açık olsun, selamlıktan bir uşağın eşliğinde, Halide açık havada bir saat hızlı bir yürüyüş yapmak zorundaydı.

Halide, konağa yeni geldiğinde "Saraylı Hanım Teyze" derken, kalışı uzadıkça sadece Teyze demeye başladığı Fikriye Ha-nım'ın kütüphanesinden çıktı. Merdivenin en alt basamağına eriştiğinde, salonun geniş bir bölümü önünde ikiye açılarak yol

verdi; burada harem sakinleri ikindi namazı için toplanmışlardı. Harem halkının sayısı yılın zamanına göre değişirdi. Taşralarda-ki akrabaların geldikleri dini bayramlar sırasında konak büyük bir kalabalıkla dolar taşardı, ama şimdi burada kalanlar, İsparta'dan gelen gülyağı kokulu, çok zayıf iki yaşlı akrabadan ibaretti. Halide onlardan uzak duruyordu, çünkü onu fazla sıkı kucaklıyorlar, üstelik kemikli kolları ona iskeleti hatırlatıyordu. Geçerken, mutfak hizmetkârları Halide'ye göz kırptılar, güçlü kuvvetli Anadolulu temizlikçi ise saygıyla selamladı. Hâlâ önlüğü ve takunyalarıyla duran üzgün suratlı aşçı bile, o geçerken gülümsedi.

Herkesin gözünün üzerinde olduğunu hisseden Halide kızardı ve Teyze'nin kütüphanesinde bu kadar oyalandığına pişman oldu. Salonun arka tarafında toplanmış, devekuşu tüyünden yelpazelerle serinlemeye çalışan bir grup şık kadının çıkardığı duyulabilir şaşkınlık nidaları, utancını daha da artırdı. Her yanlan nakışlar ve yapay çiçeklerle ağırlaşmış, dantelli elbiseler giymiş olan kadınlar, haremin geri kalanından bir güvercin sürüsünün içindeki tavus kuşları gibi ayrılıyorlardı. Bunlar, saray-ı hümayun'un eski cariyeleri, saygın evlilikler yapmayı başaramamış olan, belirsiz yaştaki kadınlardı. Fatma Hanım artık kış eğlenceleri için dışarıdan adam tutma masrafını karşılayamadığından, Beşiktaş'taki konağa uzun kış gecelerinde müzik ve sohbetleriyle ev halkını eğlendirsinler diye bu kadınları davet etmişti. Bu saraylı hanımlar kimi zaman geldiklerinde aylarca kalırlardı.

Halide gibi mahcup bir kızın böyle koyu renkler giymesi çok yazık, diye düşündü büyükannesi, onun, yas dönemi sona erdikten sonra artık vezgeçirtmesini gerektirecek şekilde, kollarını kadınsılıktan uzak bir tarzda sallayarak, kararsız bir şekilde salonu boydan

boya geçişini seyrederken.

"Otur" diye mırıldandı büyükannesi, yanındaki boş minde^ re hafifçe vurarak.

22

"Özür dilerim, geciktim. Teyze'nin bana bıraktığı kitaplardan birini okuyordum ve zamanı unuttum."

"Okuyor muydun?"

"Teyze, o burada yokken biraz alıştırma yapmam gerektiğini, yoksa bana öğrettiği her şeyi unutacağımı söyledi."

"Sana okumayı öğrettiğini tamamen unutmuştum" dedi büyükannesi dalgın bir tavırla. Selime'nin ölümünden beri, her şey düşüncelerinin bir ucunda eriyip gidiyor gibiydi.

"Sadece resimli kolay kitapları okuyabiliyorum. Teyze bana onları Yıldız sarayından getirdi."

\ "Fikriye gerçekten harika bir insan."

,i

"¦ "Onu özledim, inşaallah yakında döner."

Mutfak hizmetkârlarını karıştıran alçak perdeden bir kahkaha dalgasıyla dikkati başka yöne dönen yaşlı kadın karşılık vermedi. Ön kapının yanındaki vitray pencerede ansızın bir erkeğin yüzü göründü. Daha dikkatle baktığında, büyükhanım, Edib'in uşağı Emin'in çarpık suratını tanıdı. Uşağın yaptığı densizlikten duyduğu öfkeyle kaşlarını çatarak, ne istediğini öğrenmesi için Arziye'yi gönderdi. Birkaç dakika sonra kâhya kadın dönerek, Edib Bey'in saraydan çağrıldığını ve en azından on gün orada kalacağını bildirdi. Gitmeden önce görmek için, Halide'yi istetmişti.

"İbadetini bölmek istemezdim" diye uzandı Edib, kızının elini tutarak onu harem avlusundan çıkardı. Mutfak bahçesinden geçtiler ve selâmlığa giden yol boyunca yürüyerek, patlıcan, sakız kabağı, çalı fasulyesi ve lahana ekilmeyi bekleyen çıplak sebze tadarından ilerlediler.

23

"Emin herkesi şaşırttı, mutfaktaki kızlar onun bir peri olduğunu düşündüler." Halide neredeyse soluksuz kalmıştı. Babası uzun, kararlı adımlarla yürüyor, Halide ise ona yetişebilmek için koşturmak zorunda kalıyordu.

"Emin'in davranışı yüzünden özür dilerim. Daireye gider gitmez bir mektup yazarak haminnenden bağışlamasını dileyeceğim."

"Haminnem gene gözlüklerini kaybetti ve yenilerini alıncaya dek hiçbir şey okuyamaz. Basit sözcükler kullanırsanız, mektubunuzu ona ben okumaya çalışırım."

"Çok düşüncelisin, Halide, ama ciddi yazışmaları okuyabi-linceye kadar daha epey bir yol alman gerekiyor." Onun büyükannesine yardım etmeye çabalayışı, içine dokunmuştu, fakat yeteneklerini abartmasını istemiyordu.

"Ama okuyabiliyorum baba" diye ısrar etti, onun elini kavrayarak. "Bütün harfleri biliyorum, okumayı başarabilirim."

"Ne zaman öğrendin?"

"Annem uzun uykusuna dalmadan hemen önce." Annesine vermeyi öylesine heveslendiği havadis buydu işte, ama hastanın odasına gizlice süzülmeyi başardığı zaman artık çok geçti.

"Niçin bana bildirilmedi?" Edib birden durdu, eğilerek kızına baktı.

"Teyze'yle ben, size söylemeye çalıştık ama meşguldünüz." Halide bunları mahcup bir gururla söylemişti.

Edib onun elini sıkıca kavrayarak yürümeye devam etti.

"Yavaş okuyorum, uzun sözcükler de biraz zor geliyor, ama basit sözcükleri okuyabiliyorum."

"Aldırma, bu senin yaşında bir çocuk için gerçekten kayda değer bir başarıdır."

24

Halide, duyduğu gururla kıpkırmızı kesilmiş, patikadan aşağıya koşturdu. Edib onun ardından baktı, kaşlarını çattı. Şu saraylı teyzenin verdiği kısa bir eğitimden sonra okumayı becermesi, kızının sıradışı bir zekâya sahip olduğuna dair değerlendirmesini teyit ediyora benziyordu. Edib'in içi gururla doldu.

Yol, sağa doğru kıvrılıp, yosun kaplı basamakları sabahki yağmurun ardından hâlâ kaygan olan bir merdivenle sona eriyordu. Bahçeyi arkalarında bıraktılar ve çok geçmeden selamlık önlerinde belirdi; düzgün çimenliğinin kenarları lavanta çiçekleri ve rengârenk çiçekler ekili kil saksılarla çevrelenmişti. Halide çimenliğe doğru bir koşu kopardı, kollarını iyice açarak bir derviş gibi kendi çevresinde dönmeye başladı.

"Bana bakın baba. Teyze bana başım dönmeden nasıl yapacağımı gösterdi."

"Teyze sana bunu mu öğretti?" Son zamanlarda onun adının Halide'nin ağzından düşmediğini fark etmişti.

"Benim için iyi olduğunu söyledi."

Zihne odaklanmak mükemmel bir disiplindi, ama Edib, Teyze'nin bu bilgiyi nerede ve nasıl aldığını merak etti. Bir derviş gibi fırıl fırıl dönmek, çok ciddi bir disiplin ve odaklanmayı gerektirirdi, öte yandan, tarikatlerin faaliyetlerine Saray'da kuşkuyla bakılıyordu. Sultan II. Abdülhamid, kurduğu geniş hafiye ağıyla, başka her şey gibi tarikat etkinliklerini de yakından izliyordu.

"Zor değil, baba. Neden siz de gelip denemiyorsunuz?"

Edib gülerek başını olumsuz anlamda salladı. "Bir saat içinde Saray'a gitmek üzere yola çıkmalıyım" dedi. "Ve kirli çizmelerle gidecek olursam, bu Padişah Efendimizin hoşuna gitmeyecektir."

"Bu kadar çabuk mu gidiyorsunuz?" Halide durdu, kolları iki yanına düşmüştü.

25

"Zat-ı şahaneler bu sabah beni çağırtmış. Gitmem gerekir.

yo

"Çok mu uzun kalacaksınız?" "Birkaç gün, belki de bir hafta." "Sizi özleyeceğim" dedi Halide.

"Ben de seni özleyeceğim, Halide. Unutma, herhangi bir nedenden bana ihtiyacın olursa, Arziye'ye söyle yeter. Hemen saraya bir haberci gönderir."

"Merak etmeyin, haminnem ve büyükbabam var." "Fakat her ikisi de yaşlı ve büyük acı içinde." "Bu kadar üzgün olmamalarını isterdim." "Böyle ... böyle trajik bir kayıptan sonra bu olağandır." Kızının sözlerinin biraz tuhaf olduğunu düşündü, ama bir şey söylemedi. Ne de olsa, hâlâ bir çocuktu o.

"Size bir sır verebilir miyim?" diye sordu Halide. Babası gözlerini kapatarak, olumlu anlamda başını salladı. "Ama haminneme ve büyükbababama söylememelisiniz, onları üzmek istemem."

"Kimseye söylemeyeceğime şerefim üzerine söz veriyorum" dedi gülümseyerek.

"Şey" dedi alçak sesle, vereceği haberin babasını rahatlatacağından duyduğu güvenle, "annem hâlâ burada. Onu defalarca gördüm, gündüzleri geldiği de oluyor, ama çoğunlukla geceleri rüyamda geliyor."

Edib irkildi. Dr. von Schlesser, küçük çocukların ölümü anlamakta güçlük çektikleri konusunda onu uyarmıştı, ama kendi kızının sesinden, bu kuruntuları böylesine açıkça ve sakince duymayı hiç ummamıştı.

"Bunları hayal ediyorsun, Halide. Ölen kişi geri dönemez."

"Hayır baba, anlamıyorsunuz. Annemin öldüğünü biliyorum, ama o bizi terk etmedi." Halide, annesinin ölümünü gördüğünün ortaya çıkmasını istemiyordu, ama onun ölümünün görünmeyen düşler ülkesine geçici bir yolculuktan başka bir şey olmadığını babasına anlatmak istiyordu.

"Halide, sevgili kızım, annen Rumelihisarı'nda bir mezarda yatıyor. O gitti."

"Ama tümüyle değil, benden ya da bu evden tamamen uzaklaşmadı."

"Ben de her gece düşümde anneni görüyorum, ama düşlerimin gerçek olmadığını biliyorum" dedi Edib.

"Ama onlar gerçek baba. Uyurken bedenlerimizden ayrılıyor, en az şu anki kadar gerçek olan bir başka dünyaya gidiyoruz."

"Sana bunu kim söyledi?" "Haminnem."

"insanlar yaşlandıkları zaman kafaları biraz karışır." Sözcükler neredeyse nefesini kesiyordu.

"Annemin de mi aklı karışıktı?" "Elbette değil, annen gençti."

"Bu yaşamında rüyalarında insanlar görürdü o da. Bana öyle söylemişti."

Edib'in alnında ter damlacıkları birikmişti. Mendiliyle terini kurularken, alnının sıcak ve nemli olduğunu hissetti.

"Hasta mısınız?" diye sordu Halide, sırrının babasının da ruhunu hafifletememesi onu üzmüştü.

"Sanırım soğuk almışım, gel içeri girdimde, sıcak bir çay içelim." Yaşamında ilk olarak, Edib

korkuyordu. Eğer kararlı bir

27

biçimde hareket edemezse, Halide de, kadınları sonu gelmez köleliğe mahkûm eden o cehalet ağına takılıp kalacaktı. Konağa döndü ve daha kızları doğmadan önce, Selime'nin ılık yaz sabahlarında her zaman oturup, güneşin doğuşunu seyrettiği verandayı geçti. O zaman bir şansı vardı, ama bunu kaçırmıştı, şimdiyse bu hatayı bir kez daha yapmamaya kararlıydı.

28

j^m^ dib yokken, Fikriye Beşiktaş'taki konağa geri döndü. i ¦> Osmanlı devletinin eski payitahtı,* Marmara denizi-^ -*^ nin öte yakasındaki dağların eteğindeki Bursa şehrine uzun süren bir ziyaret yapmıştı. Bursa'dayken, tıpkı kendisi gibi, ortaçağın ünlü mutasavvıf ve şairi Celaleddin Rumi'nin sadık bir müridi, bir Mevlevi olan zengin bir ipek tüccarının karısı, arkadaşı Zeynep Hanımefendinin konağında kalmıştı. Birlikte eski el yazmalarını incelemişler, bu metinlerdeki ince ayrımları ve anlamı tartışmışlar ve kendi aralarında Mevlana'nın şiirlerinin ışığında, mevcut Kur'an meallerini sorgulamaya cesaret etmişlerdi. Teyze, doğuştan umutsuzdu ve aldığı eğitime karşın, yaşamın gerçek bir kavrayışının daima erişiminin ötesinde kaldığını hissediyordu.

Fikriye Hanım, aslen Çerkesti ve daima Çerkeslere özgü aksanla konuşurdu. Varlıklı Osmanlı kadınları arasında köle ticaretinin yaygınlaştığı İstanbul'a o solgun güzelliğinin hükmedeceğini anlayan tüccarlar tarafından daha çok küçükken ana babasından satın alınmıştı. Çerkeş kölelere olan talep, prenslerin peşindeki gelin adaylarının sayısı kadar yüksekti; bu kızlar, sahiplerinin saygınlıklarını artıran bir unsur, bir çeşit statü sembolü işlevi görüyordu.

Ona, hiç sahip olamadıkları kızları gibi davranan çocuksuz bir çift tarafından satın alındı. Musiki ve raks derslerinin yanı

Başşehri (ç.n.).

sıra, ona klasik bir eğitim de verdiler; onaltı yaşına geldiği zaman, bir kadın için ender bir başarı olan Arapça, Farsça ve Osmanlıca okuma becerisine sahip olmuştu. Çeyizini biriktirmek için, ona verdikleri mücevherleri ve altın sikkeleri şiltesinin altındaki gizli bir bölmede saklıyordu. Ona ana baba olan karı kocanın bir kolera salgınında ansızın ve beklenmedik bir biçimde ölmesi, Fikriye'nin saygın bir evlilik yapma umudunu söndürdü. Çaresiz bir şekilde mali kaynaklara ihtiyaç duyan padişah, mülklerine el koydu ve Teyze, bir borca karşılık olarak padişahın kız kardeşlerinden birine verildi. On yılı aşkın bir zaman, bir evlilik teklifini bekleyerek harem-i hümayunda yaşadı. Çeyizini gizli tuttu; hattâ hareme nezaret eden hadımağaları bile, servetinin varlığından habersiz kaldılar.

Zaman geçti ve güzelliği solmaya başladı; Fatma Hanımefendinin müdahalesi olmasaydı, Fikriye öldüğü güne kadar sarayda kalabilirdi. Beşiktaş'taki konağa taşındığında, dilediği zaman dilediği yere gidip gelmeye başladı ve geleneksel haremin biraz da sıkıcı günlük akışı içinde bir parça huzur buldu. Ona üçüncü katta, birkaç odalık bir daire ayrıldı ve son moda Avrupa tarzında, saten kumaşlı koltuklar, yaldızlı sehpalar ve kenarları püsküllü brokar perdelerle döşendi. Selime hastalandığı ve büyükhanım kızının bakımıyla meşgul olduğu dönemde, Teyze, Halide'yi kanatlarının altına almaya karar verdi.

"Hayır, hayır öyle değil. Çatalı sol eline al ve onu, eti keserken kaymasın diye tutmak için kullan." Bursa'dan döndükten üç gün sonra, Teyze ve Halide, yemek masasına oturmuş, akşam yemeklerini yiyorlardı.

"Neden her zamanki gibi sadece çatalla yiyemiyorum?" diye karşı koydu Halide.

"Çünkü bu kibar Avrupalıların yemek yeme tarzı değil, bense sana yeni adetleri öğretmeye çalışıyorum. Şimdi benim nasıl yaptığımı izle, hiç de zor değil."

30

"Bıçak filan kullanmadan yemek yesek ne olur sanki?"

Teyze, bir cevap bulmak için düşündüğü her zaman yaptığı gibi kaşlarını çattı.

"Sizin öyle yemek yediğinizi defalarca gördüm" diye ısrar etti Halide.

"Haminnenle yemek yediğim zamanlar, onun geleneklerine uyuyorum; ama kendi dairemde, sarayda yaşadığım gibi yaşamayı tercih ediyorum" dedi ihtiyatla.

"Padişah da yemeklerini böyle mi yer?"

"Ben ne padişahı ne de başka bir erkeği gördüm; biz tamamen tecrit edilmiştik; ama sultan bana, Padişah dairesinin çok modern, dedikleri gibi çok â la franca olduğunu söylemişti."

"Sizin oymalı paravanaların ardından erkekleri gözetlediğinizi sanıyordum."

"Kimi zaman selamlık alaylarını seyrederdik" dedi Teyze utangaç bir tebessümle. "Ama padişahın kendisini gözetlemeye asla cesaret edemezdik."

"Benim babamı hiç gördünüz mü?"

"Saraya ilk geldiği zamanlarda bir iki kez, ama bu çok uzun ?aman önceydi, daha sen doğmamıştın."

"Saray-ı hümayunu seviyor muydunuz?"

;, "Başlangıçta çok hem de; ama ne yazık ki, iyi olan şeyler Sonsuza dek sürmüyor."

"O zaman neden oradan ayrıldınız?" "Gülistan sultan benden bıktı" dedi Teyze. "Neden?" Halide çatalını ete daldırıp tabağa yapıştırdı.

"Emin değilim. Ne yapacağı hiç belli olmayan türden biriydi."

31

Bir keresinde Halide, haminnesinin bir konuğuna, Gülistan sultanın, öteki kadınlar gözündeki seçkinliğini tehdit ettiği için Teyze'nin zekâsını çekemediğini anlattığına kulak misafiri olmuştu.

"Yemeğimi asla bu çatal bıçakla yemeyeceğim" dedi Halir: de, elindekileri tabağının yanına bırakarak.

"Bir şeyler yemelisin, çocuğum." "Aç değilim."

"Sana resmi yemek yeme âdabını öğrettiğimi duyduğunda, babanın seninle ne kadar gurur iftihar edeceğini bir düşün."

"Benim okumayı öğrendiğimi biliyor, bu yüzden benimle zaten gurur duyuyor."

"Ona söyledin mi?" diye sordu Teyze sert bir sesle, düşkı-rıklığını bastırmaya çalışarak.

"Haminneme mektup yazmak istiyordu. Haminnemse gözlüklerini kaybetmişti ve siz de

yokken, mektubu ona okuyacak kimse yoktu, o yüzden babamdan basit sözcüklerle yazmasını istedim."

"Çok tatlısın" dedi Teyze duyduğu hayal kırıklığının etkisiyle soğukça. Halide'nin başarısının haberiyle, Edib'i nasıl şaşırtacaklarını hayal etmişti. Gözlerini kapatınca, öylesine ilgisini çeken o alçak, eğitimli sesiyle kendisine iltifat edişini neredeyse işitebiliyordu. Hattâ elini avcuna alıp, minnetle sıkması bile mümkündü. Ne de olsa, o ailenin bir üyesi gibi olmuştu. Oysa şimdi bunların hepsi bitmişti. Bu hayal gözlerinin önünden silinip gitmiş ve tıpkı diğer düşleri gibi, ona da elveda demek zorunda kalmıştı.

32

"Ziyaretinizle şerefyâb oldum" dedi Edib, küçük kabul salonunda karşısında duran kayınpederi ve validesine bakarak. Edib, Yıldız sarayının ana girişi yakınında, oturduğu evi bo-şaltmamiştı. Evlenmeden önce de burada yaşamıştı ve zorunluluktan çok, bir alışkanlık sonucu onu kapatmak istememişti.

"O şeref bize ait evladım, affedersiniz, Edib Paşa demek istemiştim." Yaşlı adam bocalayarak kesik kesik konuşuyordu. Padişahın özel beratıyla Edib'in paşalık rütbesine getirildiğini neredeyse unutmuştu. Yaşlı paşa için bu unvan adetlerine büyük bir titizlikle uyulması şarttı.

"Efendim, siz benim için bir baba gibisiniz ve bana her zaman oğlum diyebilirsiniz." Edib başıyla onu selamladı. Ali Paşa'ya bakmakta güçlük çekiyordu; acı, yaşlı adamı tanınmayacak ölçüde değiştirmişti.

"Terfiin hak edilmiş bir onurdu evladım."

"Benim için pek bir anlam ifade etmiyor artık" dedi Edib karamsar bir tavırla.

"Böyle söyleme, evladım, sen genç bir adamsın ve önünde koskoca bir istikbal uzanıyor."

Ben de eskiden, üstünden çok da uzun bir zaman geçmedi ama, sizin bu iyimserliğinizi paylaşırdım, diye düşündü Edib kendi kendine. Bir zamanlar aydın düşünceli bir adam olan padişah değişmiş ve hükümleri paranoyayla bulutlanır olmuştu. Edib endişeleniyordu ama kayınpederi ile validesine bir şey söyleyemedi: Bugünlerde yerin kulağı vardı.

"Buraya her ikinizi Halide'nin tahsili konusunda konuşmak üzere davet ettim. Osmanlıcayı okumayı başarıyor, bu kadar kısa sürede öğrenmiş olması fevkalade bir muvaffakiyet."

"Zeki bir kız" dedi yaşlı paşa. Öne doğru eğildi ve ayağının dibinde bağdaş kurup oturmuş olan torununun başını sevdi.

33

"Halide'nin zekâsı ziyan olacak olursa, kendimi asla bağış-layamam" diye sürdürdü sözünü Edib.

"Ama bu meseleyi çözmek hiç de zor değil. Sanırım şimdiden mahalle mektebine yazıldı bile." Yaşlı Paşa gülümsedi ve-ağır göz kapaklarını Fatma Hanım'a çevirdi; o da başıyla onaylıyordu. Erkekler konuşurken, sohbetlerine ender olarak katılıyordu.

"Bu mektepteki derslerin, pek şey olduğunu sanmıyorum, bunu nasıl söyleyeyim bilmem?" Edib kızına göz attı. Gürültücü mahalle çocuklarının arasında nasıl sıkıldığını ve onlara hiç uyum sağlayamadığını biliyordu. "Onların Halide gibi akıllı bir çocuk için münasip olduğunu zannetmiyorum."

"Bizim konağın çocukları her zaman mahalle mektebine gittiler; hem şimdilik Halide de

memnun görünüyor." Yaşlı paşa yumuşak bir tavırla konuşuyordu. Edib derin bir nefes aldı; bu karşılığı bekliyordu ve vereceği yanıtı hazırlamıştı.

"Beni İstanbul'a getiren ve klasik eğitimim için gereken harcamaları yapan bir hamim olmasaydı, bugün nerede olabileceğimi düşündükçe ürperiyorum" diye başladı söze. Yaşlı adam belli belirsiz onayladı; Edib'in yaşamının ilk yıllarına ait ayrıntıları tam olarak hatırlamıyordu.

"Kızımın da benim sahip olduğum imtiyazlara sahip olmasını istiyorum."

"Bunu anlamamak mümkün değil" dedi yaşlı adam.

"Bu amaçla Halide'nin evde, kentin en âlim hocalarından bazılarından ders alması için anlaşma yaptım. Arapça ve Farsça öğrenecek, dersleri önümüzdeki hafta başlıyor."

Gittikçe artan bir heyecanla babasını dinleyen Halide, ansızın ayağa kalkarak babasının koluna sımsıkı yapıştı. "Ama ben Teyze'nin öğretmenim olmasını istiyorum."

Şaşıran Edib, biraz geri çekildi. Kararlarına karşı çıkılmasına hiç alışkın değildi. Sarayındaki dairesinde sözleri bir yasaydı adeta. "Fikriye Hanım sana Osmanlıca öğretmeye devam edecek" dedi.

"Ama o Arapça ve Farsçayı da okuyabiliyor, neden bana o ders vermesin ki?"

"Gereken bütün hazırlıklar yapıldı ve artık değiştirilemez" dedi Edib kararlılıkla. Teyze'nin zekâsıyla ilgili kuşkularını dile getirerek, Halide'nin duygularını incitmek istemiyordu. Hatırladığı kadarıyla, Fikriye Hanım oldukça güzel bir kadındı, ama onun ağzından ilginç tek bir söz bile duymamıştı. Halide dudağını ısırdı ve sesini çıkarmadı.

"Bu dersler selamlıkta yürütülür umarım. Onu her gün görmek istiyorum, bana geçmişimi hatırlatır" dedi yaşlı paşa özlemle.

"Böyle bir davranışın artık yakışıksız olacağı bir yaşa gelinceye kadar, bu mümkün."

"O zaman da bir nişan yapmayı düşünmenin zamanı gelecektir" diyerek araya girdi büyükhanım.

"Olabilir" dedi Edib gülümseyerek. Mayalamaya başladığı bir tasarısı vardı, ama daha önce, şu sözünü işittiği Amerikan kız mektebi hakkında öğrenmesi gereken çok şey vardı daha.

Tepside gümüş bir kahve cezvesi, sigaralar, bir limonata sürahisi ve dört küçük fincan taşıyan bir hizmetçi kapıda belirdi. Halide kendisine bir bardak limonata aldı; büyükleri kahvelerini yudumlayıp sohbetlerini sürdürürken, camlı kapıdan geçerek verandaya çıktı.

"Zavallı Sultan Murad'ın sağlığının kötülediğini işitiyorum. Onu daha ne kadar Çırağan sarayında hapis tutacaklar?" diye sordu yaşlı paşa, torunu odadan çıkar çıkmaz.

34

35

I ;

"Padişah Efendimiz onu serbest bırakmaya karar verinceye kadar" dedi Edib içini çekerek, "tahttan indirilen bir hükümdar, istikrar için sürekli bir tehdittir."

"Zavallı adamın sarayın dışındaki dünyayı son görüşünden bu yana onbeş, onaltı yıl geçti.

Padişah Hazretleri neden hâlâ bu kadar tehdid altında hissediyor kendini?"

"Murad'ın deli olduğu, bu yüzden hükümdarlığa ehil olmadığı ilân edildi" diye mırıldandı Edib.

"Aşırı duyarlı denebilir belki, ama deli demek... Ne kadar da büyük saçmalık!"

Paşa, alışılmadık bir hararetle konuşuyordu. Edib parmak-lannı dudaklarına götürdü. Murad'ın tahttan indirilişi ve tutuklanışı sırlarla bulutlanmışh. Eski padişahın devlet işlerinin sorumluluğunun altından kalkamayacak dengesiz bir alkolik olduğu söylenmişti, ama hikâyenin tamamı bu kadarla kalmıyordu. Sadrıazam Midhat Paşa, meşruti bir yönetimi yerleştirmeyi çok istiyordu; bu yüzden ilerici hükümet reformlarını yürütmeye söz veren Abdülhamid'in tahta çıkışını destekledi. İktidara gelişinden sonraki üç yıl içinde, Abdülhamid meşrutiyeti yürürlükten kaldırdı, hükümeti azletti ve Midhat Paşa'yı Suriye'de sürgüne gönderdi. O dönemde Osmanlı devleti Rusya'yla savaştaydı; Edib, bunları yaparken padişahın devletin çıkarına hareket ettiğine inanıyordu.

"Ben asıl Murad'ın kızlarına üzülüyorum" dedi büyükha-nım yüksek sesle. "Zavallılar, evde kalmış ve çocuksuz bir yaşam sürmeye mahkûm edildiler."

"Bir adam nereye giderse, ailesi de oraya gider" dedi Edib sertçe, bu konuşmanın uzamasını istemiyordu. Yaptığı yorumu sıkıntılı bir sessizlik izledi.

"Aileden söz etmişken, Ali Şamil'le ilgili haberlerim var." Bu ismi duraklayarak söylemişti.

"Ali Şamil? Bizim Ali Şamil mi?"

"Şimdilik ev hapsine alındı ve yakında sürgün edilecek." Edib daha fazla ayrıntı vermeden sustu.

"Peki, ama sebeb nedir?" diye sordu yaşlı paşa, bastonunu daha sıkı kavrayarak.

"Onun bir öfke anında şehreminini öldürdüğüne dair söylentiler var."

"Artık tamamen delirmiş mi?"

"Ne zaman olmuş bu?" Büyükhanım dirsekleri üzerinde doğrulmuş, büyük bir merakla öne doğru eğilmişti.

"Selime'nin ölümünden hemen sonradır" dedi fısıldayarak yaşlı adam.

"Sanırım öyleymiş" diye karşılık verdi Edib. Bu iki olayı kafasında hiç bağdaştırmamıştı.

"Ona Selime'nin öldüğünü söyledim. Söylemek zorundaydım, kardeşlerinden biri ve amcazadesiyle birlikte sarayda ziyaretime geldi."

Paşa, yaşaran gözlerini, sırtı onlara dönük olarak verandada duran Halide'ye çevirdi.

"Peki, ama onun hasta olduğunu kimden öğrendi? Bütün temasınızın koptuğunu zannediyordum."

"Söylentiler yayılır. Mahallede gizli kalan pek az şey vardır." Büyükhanım başını eğmişti ve Edib, onun ellerinin titrediğini farketti.

"Çocuğa ne oldu?" diye sordu yaşlı paşa.

"Meseleyi çözmek için elimden geleni yapıyorum, ama çok ihtiyatlı davranmak zorundayım."

"Sana minnettarız evladım, hem de çok." Edib, yaşlı adamın

37

nemli gözlerindeki güven dolu bakışı yakaladı. Kendisine duydukları güven öylesine apaçık ortadaydı ki, onu mahcup ediyordu.

Açık pencereden, konuşmaları Halide'ye bölük pörçük ulaşıyordu. Ali Şamil Paşa adını daha önce duymuştu, ama nerede veya ne zaman duyduğunu hatırlamıyordu.

Dışarıya çıkmıştı, çünkü bahçenin sonundaki ağaçların al-tında annesini gördüğünü sanmıştı, ama daha yakından bakınca, gördüğü şeyin Pera'daki Halk Bahçesi'nde de gördüğü taş heykellere benzeyen eski Yunan tarzı giysisi içindeki bir heykel olduğunu anlamıştı. Teyze, kentteki bütün Avrupalı evlerde bu heykellerden birer tane bulunduğunu söylemişti ona.

38

yi 800'lerin başlarında Ali Paşa'nın büyükbabası, Beşik-I taş'ın üstündeki tepelerden birine kocaman, ahşap bir I konak inşa ettirmişti. O günlerde Beşiktaş, antik hamamları ve III. Selim'in annesi için yaptırdığı zarif bir köşkle tanınan sakin bir balıkçı köyünden ibaretti. Abdülhamid, sarayını rıhtımdan beş dakika mesafedeki Yıldız Parkının ağaçlık tepelerine taşıdığı zaman, Beşiktaş'ın çehresi değişmeye yüz tuttu. Tepelerde dizi dizi asri evler mantar gibi bitmeye başladı ve kırlık alanlar, yeni konaklarla lüks bahçelerinin altında kaybolup gitti. Artan trafiğin ihtiyacını karşılamak üzere dar sokaklar genişletildi ve bir zamanlar çamurlu bir patikadan başka bir şey olmayan kente giden yol, parke taşlarıyla döşendi, yolun iki yanına çınar ağaçları dikildi.

Büyükhanım, konağının doğayla içice manzarasından pek ender ayrılırdı. Dünyasının bu alışılmış güzelliğinin öyle bir güven verici havası vardı ki, bu dünyanın sınırlarının ötesine geçmek için hiçbir neden görmüyordu. Gene de, Edib'in evindeki toplantı onu son derece rahatsız ettiği için, üst üste uykusuz geçirdiği birkaç gecenin ardından, falcı Peyker'e danışmaya karar verdi. Onun sağduyusuna ve tavsiyelerine herkesinkinden fazla değer verirdi. On gün sonra, Halide'yle birlikte aile arabasına bindiler, biraz heyecanla, Peyker'in Fatih'teki büyük camie yakın evine doğru iki saat sürecek yolculuğa çıktılar.

Vakit sabahın erken saatiydi ve taze meyve ve sebzeyle tıka basa dolu, ağır ağır ilerleyen bir iki öküz arabası dışında, yol hemen hemen bo§ gibiydi. Beşiktaş'tan ayrılarak, sarp bir yamaca benzeyen yüksek duvarların ardında gizlenmiş, yeni Çırağan sarayını geçtiler; Halide, yolun kenarında dikilen nöbetçileri sayarak oyalanıyordu. Artık terk edilmiş ve sessiz olan Dolma-bahçe sarayının dövme demir kapılarına yaklaşırken, büyük bir hızla dörtnala ilerleyen bir süvari birliğine yol vermek için kenara çekildiler. Öfkesini açıkça göstermekten korkan arabacı dişlerinin arasından küfrediyordu. Pera tepelerinin üst kesimlerinde, yeni inşa edilmiş olan ve Boğaziçi'nin karşı kıyısındaki Üsküdar ile Anadolu kıyısının tepelerine bakan Alman Sefaretini gördüler. Galata köprüsüne yaklaşırlarken sokaklar daraldı, kalabalıklar arabayı sıkıştırmaya başladı; vapur düdüklerinin, martıların ve simitçilerin çığlıkları her yanı kapladı.

Halic'i geçtiklerinde, arabanın sarsmtılarıyla sersemleyen büyükannesi uyuyakalmıştı. Gençliğinin İstanbul'u yok olup gittiği için, eski kenti görmeye hiç hevesi yoktu. Binalar yıkılmış, sokaklar çöplerle dolmuş, eski sakinlerinin yerini kaba saba insanlar almıştı. İşler, Galata köprüsünün diğer yanında da farklı değildi. Tuhaf adetleri ve ayrı dinleriyle yabancılar Pera ve Galata semtlerinde tekel kurmuşlardı. Bugünlerde bir Osmanlı Türkü, kendisini kendi kentinde yabancı hissedebiliyordu pekâlâ. Büyükhanım, sık sık Allanın neden bu insanları bu ülkeye getirdiğini soruyordu kendi kendine.

Edib'in Halide'yi bir erkek çocuk gibi eğitme planı, onu gecelerdir uyutmuyordu. Çocuğun iyi bir evlilik yapma fırsatı göz göre göre yok edilecekti. Erkeklerin kendilerini üstün hissetmeye ihtiyaçları vardı, kendilerine meydan okuyacak bir eş istemezlerdi. Bir kız, kocası için dans edemedikten, bir evi çekip çeviremedikten sonra, iyi tahsil görmüş ne çıkardı? Düştüğü büyük şaşkınlık içinde, büyükhanım, böyle şeyleri çok ender tartıştığı kocası Ali Paşa'ya bile açmıştı endişelerini, ama onun

yanıtı, korktuğu gibi olmuştu. Tanrı, Halide'nin geleceğini güvene alırdı, ama onun işine karışmak, kadere meydan okumak olurdu.

Halide yüzünü pencereye yasladı. Böyle bir semti hiç görmemişti. Daha önce eski kente yaptığı ziyaretler Kapalı Çarşı ile, ailenin bayramı kutladığı Süleymaniye Camii ile sınırlı kalmıştı. Kalabalık rıhtımdan ayrılmışlardı; artık kıvrılan yollardan, kasvetli cephelerinin şurasında burasında kırmızı sardunyalarla aydınlanan ahşap evlerin sıralandığı dar sokaklardan geçiyorlardı. Parke taşı döşeli bir yokuş boyunca, kanalizasyonun olması gerektiği yerde bir su akıntısı ilerliyordu; yol ile evler arasındaki alanda çimen öbekleri fışkırmıştı. Evlerin yerini, devasa bir elin büyük bir güçle bastırmasıyla bir araya gelmiş gibi görünen, yan yana sıkışmış daracık dükkânlar aldı. Yol ansızın bir yokuşa dönüştü ve araba hızlandıkça, tekerleklerden müthiş bir toz yükseldi. Büyük bir hızla, çınar ağaçlarının gölgelediği, ayaklarını yıkarken geçen arabaya el sallayan bir oğlan çocuğunu gördükleri alana girdiler. Sonunda araba durdu.

Bir yangın, Peyker'in evinin karşısındaki evleri kül etmiş ve bir zamanlar derli toplu olan bu ev dizisini moloz yığınına dönüştürmüştü. Arabadan aşağıya inerken, kül olmuş kerestelerin ağır ağır kaybolan kokusu ve duman, Halide'yi hapşırttı. Arabacının koluna girmiş, yeldirmesinin eteğine takılan böğürtlen çalılarından bihaber, güçlükle yürümeye çalışan haminnesinin peşinden koştu.

Peyker'in evi, çatısı sivri, iki katlı ve çatı olukları oymalı bir yapıydı. Kocaman bir incir ağacı pencereleri gizliyordu. Dalları kapıya doğru sarkıyor, kapı pervazının üstünü ağırlıklarıyla eziyordu. Kapı girişinin hemen içinde genç bir kadın bekliyordu ve onları görür görmez kollarını sallayarak, boğazlanıyormuşcasına sesler çıkarmaya başladı.

"Niye bu garip sesleri çıkarıyor?" diye fısıldadı Halide.

"Hüdai sağır dilsizdir" diye yanıtladı haminnesi kısaca. "Peyker'in kızı mı?"

"Hayır, bir çingene kızı, ama lanetlendiğini düşündükleri için onu Peyker'e bırakmışlar; Peyker de onu kendi kızı gibi büyüttü."

Tütsü kokulu küçük bir salona girdiler. Bu tatlımsı koku, duvarları kaplayan ve kapı aralıkları boyunca gevşek katlar halinde asılmış yıpranmış kumaşlara adamakıllı sinmişti. Aşınmış tahtalar, yürüdükçe gıcırdıyordu. Hüdai, büyükhanımı dirseğinden yakalayıp, kollarını heyecanla sallamaya başladı.

"Burada beklememizi istiyor" dedi haminnesi, Halide'nin buklelerinin pervazın tepesine değeceği kadar alçak bir kapı aralığından geçmek için başını eğerken. Karanlık olan oda, eski-tarz bakır şamdanlara takılmış bir düzine büyük mumla aydınlatılmıştı. Büyükhanım bir divana oturdu; sırtını yaslamak için birkaç yastığı arkasına koydu. Halide onun yanına sokuldu; haminnesinin rahatlatıcı bedenine yaslanmak güven veriyordu ona. Evdeki tuhaf hava, onu tedirgin etmişti. Hüdai bir tepside çay getirip, yere, ayaklarının dibine bıraktı.

"Çingenelerin yarasa kanıyla beslendiklerini duymuştum" diye fısıldadı Halide, Hüdai odadan

çıktıktan sonra.

"Bu tür saçmalıkları sana kim anlatıyor?" diye sordu haminnesi terslenerek.

"Mutfaktaki kızlar; diyorlar ki, Çingeneler surlara oyulmuş barakalarda yaşarlarmış ve karanlık bastıktan sonra oraya gitmeye kimse cesaret edemezmiş."

"Cahil insanlar korkularını haklı göstermek için işte böyle hikâyeler uydururlar." Bir kadın sesi Halide'yi irkiltti ve döndüğünde yanı başlarında duran Peyker'i gördü. Tavanın alçak olması, boyunu çok uzun gösteriyordu. Şakakları ağarmış koyu renk saçları, düzensiz bir akarsu gibi omuzlarından aşağı dökülüyordu.

42

Kırmızı elbisesinin altında sırtı kamburlaşmıştı; bir deri bir kemik denecek kadar zayıftı. Şaşırtıcı şekilde mavi olan gözleri, derin bir tecessüsle Halide'yi inceliyordu. Adet olduğu üzere öpmesi için elini uzattığında, Halide, Peyker'in parmaklarının üçgen biçiminde kınalarla kaplı olduğunu gördü. Tırnakları koyu kızıl renge boyalıydı.

"Demek sen Selime'nin kızısın, gözlerinden bunu anlayabiliyorum." Peyker'in parmaklan Halide'nin çenesini kavrayıp, yüzünü yukarıya kaldırdı.

"Torunum her bakımdan annesinin bir kopyesi" dedi büyükhanım, çayını bitirip bardağını dikkatle bakır tepsiye koyarken. Peyker'in işaretiyle, Halide'ye bahçede oynamasını söyledi. Halide, yakınlarda dolanan Çingene kızla yalnız kalacağı korkusuyla, önce çıkmak istemedi. Ama haminnesi, Allah'ın bunca şeyi esirgediği bu zavallı mahlûka şefkat göstermesi gerektiğine onu ikna etti.

Peyker, büyükhanımın oturduğu divana yakın bir yer minderinde bağdaş kurup, ellerini dizlerine dayadı.

"Söyle bana azizem, yüzün neden bu kadar endişeli ve sesin neden böyle acıyla dolu? Kızını kaybetmenin seni çok üzdüğünü biliyorum, ama başka bir şey daha olduğu besbelli."

Büyükhanım, Edib'le yaptıkları konuşmanın ayrıntılarını anlatmaya başladı. Bu konuda konuşmak bile, onu usandırıyordu. Yastıklara dayandı ve içini çekti. "Yani Halide bir oğlan çocuğu gibi Arapça ve Farsça dersleri alacak" diye sözünü tamamladı, "ve kafası yararsız bilgilerle doldurulacak."

"Arapça Kur'an-ı Kerim'in dilidir" dedi Peyker ona dikkatle bakarak.

43

"Edib'in Arapçayla yetinmeyeceğini biliyorum. Selime'yi ingilizce öğrenmeye ikna etmek için ne kadar çabaladığını unuttun mu? Allahtan, Selime, kâfirlerin dilini öğrenmenin zihniyetini değiştirebileceğini ve inancını etkileyebileceğini bilecek kadar akıllıydı." Büyükhanımın gözlerinden yaşlar boşanmıştı; bir mendille gözyaşlarını sildi.

"Selime istisnai derecede akıllıydı." Peyker uzanıp, elini tuttu. "Ali Paşa ne düşünüyor, karşı çıkmadı mı?"

"Benim kocamın herhangi bir şeye karşı çıktığını gördün mü? Hayatın bütün karışıklıklarını Allah'ın hikmeti diye, sükûnetle kabullenir ve işi oluruna bırakır."

"Tam bir Bektaşi" dedi Peyker gülümseyerek.

"Bektaşiliğine sözüm yok, ama aile hakkında endişelenecek ve önemli kararları alacak bir

tek ben kalıyorum bu durumda." Büyükhanım, mendilini buruşturarak bir top yaptı ve şalının kıvrımları arasına sokuşturdu. "Edib'in Halide için ne istediğini anlayamıyorum. Nasıl bir koca bulacak? Çok bilmiş olursa, damat adayları korkacaklar."

"Edib iyi bir adam, kızı için en iyi olanı istiyor." "Haklısın, kafam karışık" derken, tozlu camdan uzun otlar arasında sıçrayan torununu gördü.

"Halide'nin kaderi, kendisinden önceki bütün Türk kızlarından farklı olacak" dedi Peyker, onun bakışını izleyerek.

"Hiç evlenemeyecek olduğunu mu söylemeye çalışıyorsun?"

"Buna cevap veremem." Peyker gözlerini kapadı ve bir an suskun oturdu. "Gâvurlar, Hıristiyanlar tarafından eğitilecek" dedi nihayet.

"Beni korkutuyorsun." Büyükhanım divanın ucuna doğru kaydı. Peyker'in 'Hıristiyan' sözcüğünü kullandığını daha hiç duymamıştı.

"Gâvurlarla ilgili meseleler mevzu bahis olduğunda, ruhlarımız ne olacağını önceden bildiremez. İstikbal bulanık, sislerin arasından görmek güç." Peyker sanki bir perdeyi açıyormuş-casma kollarını salladı. "Bekle, bana ihtiyatlı olman gerektiğini söylüyorlar. Halide'nin ruhuna kılavuzluk et, ruhunun yetişmesine dikkat et."

"Ne yapmam gerekiyor?"

"Tevarüs ettiği kabiliyet hakkında bir şeyler anlatmanın zamanı geldi. Babasının onun geleceğiyle ilgili yaptığı planlar, onun yükümlülüğünü anlamasını zorunlu kılıyor."

"Ona ne söylemeliyim?"

"Annenin sana söylediklerini tekrarla."

"Zar zor hatırlıyorum" diye sızlandı büyükhanım. "Çok uzun zaman önceydi."

"Geçmişle olan bağlantı sensin, azizem. İnancını koru, o zaman bu zincir asla kopmaz."

"Eve gider gitmez ona anlatacağım" diye söz verdi büyükhanım. "Ama söylenemeyecek bunca şey varken, bu hiç de kolay olmayacak."

"Unutma, o annesinin ruhunun muhafazası altında. Ama dur, öteki çocuk hakkında da bir şeyler söylüyorlar..."

Yaşlı kadın hayretten donakaldı ve elini ağzına götürdü.

"Bizimle birlikte yaşayacakmış. Bana Edib söyledi; babasının başı yetkililerle gene derde girmiş."

"Bu Selime'nin işi. Kızlarının beraber olmasını istiyor."

"Ama bunu gerçekleştirmek için seçtiği yol çok garip" dedi büyükhanım, acı bir gülümsemeyle.

"Şehremini tehlikeli biriydi. Yaşasaydı, hürriyetperver düşünceleri yüzünden Edib Paşa'nın hapse atılmasını isteyecekti."

45

I

Peyker'in dudakları sımsıkı kapandı, bedeni katılaştı. Çenesini kaldırdı; sanki boşlukta bir kanıt ararcasına kafasını iki yana sallamaya başladı.

"Edib dürüst bir adam" diye fısıldadı, Peyker'in söylediklerini anlamamışa benzeyen büyükhanım.

"Gel çocuğum, gel otur. Sana anlatacak bir hikâyem var." Haminnesi, yanında duran mindere vurarak yer gösteriyordu. İkinci katta, pencerenin önündeki en sevdiği yere oturmuştu. Gün batalı epey olmuştu, bahçe karanlıklara gömülmüştü.

"Ama geç oldu haminne, yorgun değil misin?" "Hayır, burada bütün gece oturup yıldızları seyredebilirim." Büyükhanım, şalına sarındı. Gevezelikten ve gündelik yaşamın patırtısından hiçbir zaman hoşlanmamıştı; zamanını itikatla geçirmeyi tercih ederdi.

"Ben uyumaya hazırım" dedi Halide, haminnesinin yanı başına kıvrılıp esnedikten sonra, başını koluna dayadı. Haminnesinin söze nereden başlayacağını düşündüğü birkaç dakika boyunca sessizce dinlendiler.

"Annen senin yaşlarındayken, yaklaşık sekiz dokuz
yaşındayken" dedi sonunda, "şurada, kapının yanında durur ve Kur'an'dan ayetler okurdu. Onun çok yetenekli bir hafız olduğunu hiç söylemiş miydim sana?" "Hayır" diye mırıldandı Halide. "En sevdiği ilâhi Mevlid'di." Büyükhanım içini çekti. "Mevlid mi?" Halide hemen dikildi ve haminnesinin yaşa-ran gözlerine baktı; ama bu gözler, başka bir zamana ait hatıralara dalmışçasına, onu görmeden geçiyor gibiydi.

46

11

"Annenin sesi bir meleğinki gibiydi" dedi sonunda. "Bülbüllerin sesi bile onun yanında sis düdüğü gibi kalırdı."

"Cenazesinde gördüğüm kızınki gibi mi?"

"O canlı bir kız değildi. O, senin annenin ruhuydu."

Halide doğrularak, inanmaz gözlerle haminnesine baktı.

"Seni rahatlatmak için döndü, yaşam ölümsüzdür Halide; annen, bunu senin de bilmeni istiyordu."

"Onu sen de gördün mü?"

"Hayır" dedi yaşlı kadın, bunu nasıl açıklaması gerektiğini düşündüğü için duralayarak. "Ulaşmak istediği kişi ben değildim, sendin; benim yaşımda birinin ölüm hakkında rahatlatıl-maya ihtiyacı yoktur."

"O kız çok gerçekti, onu şimdi seni gördüğüm gibi gördüm, sahiciydi."

"Biliyorum" dedi büyükhanım sakin sakin. "Bu bizim ailemize has bir yetenektir, anneden kıza geçer, kuşaktan kuşağa sürer. Benim annem de öldüğünde, kız kardeşim ve ben artık ağlamamıza gerek olmadığını anlayıncaya kadar birçok kez geri döndü."

"Ama niçin?" Halide, haminnesinin kendisine söylediği şeyden bir anlam çıkarmaya çalışıyordu.

"Niçin mi?" diye tekrarladı büyükhanım. Bu beklenmedik bir soruydu; kendisi, ruhları işitme yeteneğini hep olduğu gibi kabul etmiş, bunun nedenini hiçbir zaman merak etmemişti. "Ne demek istiyorsun?"

"Niçin geri dönüyorlar? Ve neden bize?"

"Allah'ın hikmetinden sual olunmaz" diye karşılık verdi büyükhanım. "Unutma Halide, bizler sancaktar Eyüb'ün soyundan geliyoruz, onun aracılığıyla, ailemizin Peygamber hazretlerinin kendisiyle kadim bir bağlantısı var."

Halide, haminnesinin koluna yaslandı. "Onu yine görebilecek miyim?" diye sordu sonunda. "Onu düşlerimde görüyorum, ama" durâladı, "uyanıkken hiç görmedim."

"Henüz küçüksün ve yeteneğinin nasıl bir şekil alacağını bilmiyorsun" dedi büyükhanım sakince.

"Onu yeniden görürsem" dedi Halide, "beni sevip sevmediğini soracağım."

"Ne kadar da garip bu söylediğin!" dedi büyükhanım heyecanla. "Seni büyük bir bağlılıkla seviyordu, ama doğduğun günden beri hastaydı."

"Madem beni seviyordu, neden terk etti peki?"

"Hepimizi terk etti" dedi haminnesi, Halide'nin tepkisiyle sarsılmış bir halde. Halide'yi kendine çekti, alnından öptü ve Halide'nin gaipten gelen bu ayrıcalığının korunması için sessiz bir duaya başladı.

1 1 ocalan her sabah gelmesine karşın, öğleden başlayıp '¦I "I akşam karanlığına kadar uzun saatler boyunca Halide

I "ve Teyze her anı birlikte geçiriyordu. Yavaş yavaş gündelik bir düzen oluştu. Güneş tepedeyken, akasya ağaçlarının ya da selâmlığın ötesindeki selvi ağaçlarının serin gölgesindeki patikada dinleniyorlardı. İkindi vaktinin sonlarına doğru, Yıldız civarındaki mezarlığa yürüyorlardı. Hava ıhksa, köye inen gölgeli yolda geziniyorlar ve rıhtıma giden ana meydanı geçiyorlardı. Bilet gişesinin önündeki bir banka oturup, Boğaz'da gidip gelen tekneleri, sandalları ve vapurları seyrediyor, tepelerinde dönüp duran, bağrışan martıları besliyorlardı. Deniz sakin olduğu zamanlar, onları Arnavutköy'e götürecek bir kayık kiralıyorlardı; kimi zaman Bebek'e kadar uzanmaya cesaret ettikleri bile oluyordu. Karanlık basmadan, akşam namazı ve ardından yenen yemek için vaktinde konağa dönmüş oluyorlardı. Gece, eski tarz yataklarda, yan yana yatıyorlardı.

Birbirlerine gittikçe bağlandıklarına dair sözler, Edib Pa-şa'nın kulağına kadar gitmişti. Aslına bakılırsa, genel olarak kızının, bu yas döneminde kendisine yakın biriyle olmasından hoşnuttu. Fikriye Hanım hakkında bildiği pek az şey, ona yetmişti. İyi tahsilli, kayınvalidesine yakın biriydi ve saray-ı hümayunda geçirdiği günler, onun, kökünü gelenekten alan süzme bir edeb-erkân bilgisine sahip olduğunun kanıtıydı. Bunun kendisi

için neden önemli olduğunu bilmiyordu, çünkü başka her bakımdan, kendi kızının modern, tahsilli bir insan olmasını istiyordu.

Haziranın sonlarında bir öğleden sonra, bir fırtına çıkacağa benziyordu. Bu yüzden, yağmura yakalanmak yerine, Halide'yle ikisi, Fikriye'nin minyatür bir kütüphaneye dönüştürdüğü küçük salona çekilmeyi tercih etmişlerdi. Haremdeki bütün odaların içinde, Halide'nin en sevdiği yer burasıydı. Deri ve cila kokusu, kitaplarla dolu duvarlarda asılı kalmış gibiydi. Bazıları Kayserili gümüş ustalarının elinden çıkma kilitlerle tutturulmuş çok eski kitaplar diziliydi. Alçak raflarda, Halide'nin okumaya can attığı sararmış el yazması yığınları duruyordu.

Gökyüzü öylesine kararmıştı ki, Fikriye, şamdandaki mumlan yakmak zorunda kaldı. Tek sözcük bile etmeden, Sa-haflar'daki kitap tüccarının o sabah gönderdiği romanına döndü.

"Teyze, okumana engel olduğum için özür dilerim" diye başladı Halide.

"Hımm" diye mırıldandı Fikriye, başını kaldırmadan. "Ali Şamil Paşa kim?" "Bu ismi kimden duydun?"

"Babam onun hakkında haminnemle büyükbabama bir şeyler söylüyordu."

"O zaman kendisine sormalısın" dedi cevaben Fikriye.

Rüzgâr yeniden şiddetlenmiş ve şamdanın verdiği ışık dalgalanmaya başlamıştı. Düşkmkhğına uğrayan Halide, bir macera kitabı alıp, masaya geçti. Okumak onu heyecanlandırıyordu. Sözcüklerden ve resimlerden, bambaşka bir dünya doğuyor ve haremin ötesindeki yaşamı daha iyi tanıma arzusunu uyandırıyordu içinde.

Ansızın fırtına patladı ve yağmur çatıyı dövmeye başladı. Gökyüzünü gümüşî çentikli çizgilerle yırtan bir şimşek çaktı. Halide ayağa fırladı.

"Korktun mu?" Fikriye elini Halide'nin koluna koymuştu.

"Şimşek o kadar güzel ki, sanki bütün vücudum patlamak istiyormuş gibi hissediyorum."

"Haydi, fırtınayı daha yakından izleyelim..." Odanın öbür tarafına yürümeye başladı, ama Halide eteğinden çekiştirerek onu durdurdu.

"HAYIR, beni yalnız bırakma, yanımda kal lütfen, Teyze." "Pencereye gidiyordum."

"Onu görmek istemiyorum, fırtına sürerken burada kendimi emniyette hissediyorum." Halide onun kolunu yakaladı ve sıkıca tuttu. Yağmur çatıyı dövmeye devam ediyordu. Fikriye yukarıya baktı, hani neredeyse şiddetinden camın paramparça olacağını bekliyordu, ama sağlam olduğunu gördü.

"Bütün vücudum karıncalanıyor, hissedebiliyor musun?"

"Halide sakin ol, yavrum. Belki okuma dersine devam etsek iyi olur." Rüzgâr kükrüyor ve gökgürültüsü kulakları yırtıyordu. Gevşemiş kiremitler çatıdan aşağı yuvarlanıyordu. Ansızın büyük bir cayırtı koptu, ardından içeri serin hava doldu. Mum ışığı, bir billur çınlaması içinde söndü ve oda karanlığa gömüldü. Fikriye, Halide'nin elini bularak sıkıca yakaladı.

"Sakın korkma."

"Şamdan düşmüş olmalı." Halide fısıldıyordu. Karanlıkta bütün duyuları sanki yeniden ayarlanmışa benziyordu; gecenin sesleri daha yükselmiş, kokular daha keskinleşmiş gibiydi. Odanın biçimi yavaş yavaş zifirî karanlıktan çıkmaya, gölgeli bir derinliğe kavuşmaya başladı. Teyze'nin esansı daha kuvvetlenmiş gibiydi; burnuna havadaki sandalağacı tütsüsünün

hoş kokusu geliyordu. Ardından Halide başka, daha meşum bir kokuyu ayırt etti.

"Bir şey yanıyor. Nereden geldiğini bilmiyorum, ama yanıyor..." dedi. İçgüdüsel olarak parmaklan kasıldı, birbirlerine sokuldular.

"Kapıyı bulmalıyız. Elimi sıkıca tut, yanımdan ayrılma." Fikriye el yordamıyla yürüyerek odayı bir baştan bir başa geçti ve kapı tokmağını buldu. Çevirmeye çalıştıysa da kımıldatamadı. Elleri titriyordu, kolları sanki hissizleşmiş gibi gevşemişti. Kısa bir soluk aldı. Duman genzini yakmaya başlamıştı.

"Bırak da ben deneyeyim" dedi Halide, parmaklarıyla kapı tokmağına sarılarak. Ta içinden, Teyze'nin paniğinin derinleştiğini hissedebiliyordu. Bilinçli bir soğukkanlılıkla hareket eden Halide, kilidin dilini yuvasından kurtarmak için zorladı. Bir yandan omzuyla kapıyı itiyordu, sonunda bu baskıya dayanamayan kapı açıldı.

"Yardım çağırmaksın" diye uyardı Fikriye. "Seni yalnız başına bırakamam."

"Söylediğimi yap, tartışarak zaman kaybetme. Kitaplarımı | almak için geri dönmem gerek."

Fikriye'nin sesindeki bir şey, Halide'ye itaat etmesini söylüyordu; hemen merdivenlere giden koridora doğru atıldı. Tek başına kalan Fikriye, çok çabuk hareket etmesi gerektiğinin farkındaydı. Dumanın kaynağını bulması çok uzun sürmedi. Pencerenin altındaki lambrinin yanında amber rengi bir alev gördü; düşen mumlardan biri halıyı tutuşturmuş olmalıydı. Kalın yün doku ağır ağır yanıyor gibi görünüyordu. Bu küçük kızartının kocaman alevlere dönüşmesi ne kadar sürer acaba, diye düşündü. Elleriyle yüzünü kapattı, duvar boyunca ilerleyerek kütüphaneye ulaştı. Soluğunu tutarak, kitapları ikişer ikişer indirmeye başladı. Gösterdiği çaba onu tüketmişti; ağır ciltleri taşımaya

çalıştığı zaman, kollarından fırlayıp yere düştüler. Karanlık önünü görmesini engelliyordu. Duman gözlerine batıyor, bütün gözeneklerini dolduruyordu. Soluk almak iyice güçleşmişti. Öksü-rerek, bir bulutun ayın önünden kayması gibi, karanlığın üzerinden kayıp gittiğini hissetti.

Edib Paşa odaya ilk ulaşan kişiydi. Elinde bir kandille bir yürüyüş bastonu vardı. Hemen ardından, ellerinde su dolu kovalarla üç seyis yetişti. Artık duman iyice yoğunlaşmış, oda genzi yakan bir havayla dolmuştu.

Yerde yığılmış yatan Fikriye Hanım'ı görür görmez, Edib, onun peçesiz olduğunu unutup derhal yanına koştu. Bir kolunu omzunun altından geçirirken, diğeriyle bacaklarını kavrayıp, onu dışarıya taşıdı. Teyze'nin eli, güçsüzce sarkıyordu, başı Edib'in göğsüne dayalıydı. Edib, karısının ölümünden bu yana hiçbir kadına bu kadar yaklaşmamıştı. Görevini tamamlama isteğiyle, koridorda onu dikkatle yere bıraktı. Hiç beklenmedik duygular kafasını karıştırmıştı. Geri çekildi ve dumandan lekelenmiş bu çehreye şefkatle baktı. Ansızın aklına Selime'nin hayali geldi; yaşam dolu değil, hastalığın tükettiği bir hayaldi bu.

Yangının söndürülmesi uzun sürmedi. Seyislerden biri, pencereden perdeleri çekerek kopardı ve pancurları açtı. Temiz hava, dumanı dağıtarak içeri dolduğunda adamlar sevinç çığlıkları atmaya başladılar. Sesleri, Fikriye'yi uyandırmıştı; şaşkın gözlerle Edib'e baktı.

"Kalkmayın hanımefendi, yoksa kendinize zarar verebilirsiniz." Edib'in sesinin Fikriye'yi tedirgin ettiği açıkça görülebiliyordu. Dirseklerinin üzerinde doğrulmak için sonuçsuz kalan bir hamle yaptı. Bu çaba başının dönmesine yol açtı; inleyerek kendini yere bıraktı.

53

"Kitaplarım. Kitaplarımı kurtarmalıyım" diye fısıldadı.

"Yatınız" dedi. "Endişelenmenize mahal yok. Yangın söndürüldü. Hiçbir şey hasar görmedi."

"Bu kitapların eşi yoktur" dedi, hâlâ düzgün nefes alamıyordu.

"Hiçbir şeye dokunulmayacak, şeref sözü veriyorum. Onların önemini benden daha iyi anlayacak kimse yoktur, inanın." Edib'in teminatı Fikriye'yi sakinleştirdi, artık içi rahat, gözlerini yine kapattı. Ağzı hafifçe aralıktı; Edib, onun küçük ve beyaz, düzgün dişlerinin ucunu görebiliyordu. Onu seyrettikçe, içinde bir şeyler değişiyordu. Bu da, karşılaşmalarının mahremiyetini sarsıcı olarak nitelendirmesine yol açtı.

Büyükhanımın ısrarıyla, Fikriye Hanım'a haremin üst salonu tahsis edildi; Selime'nin öldüğü yatakta yatıyordu. Oda büyük bir dikkatle hazırlanmıştı: Fikriye'nin çevresine ne kadar titizlendiğini çok iyi biliyordu. Şam işi örtünün yerine, ejderhalar işlenmiş kırmızı bir saten örtü konuldu. Yastıklar yeni yıkanmış dantellerle kaplandı ve karyolanın yanındaki sehpaya fesleğen konuldu. Haftalar süren karanlığın ardından, pancurlar ardına kadar açıldı ve temiz havayla gün ışığı odaya yeniden doldu. Işık ruhları hafifletir, lafını dilinden düşürmezdi büyükhanım. Gene de, canlı, soluk alan Fikriye'nin üzerinde, üst üste binmiş bir görüntü gibi, kızının nahif vücudunu gördüğü anlar da oluyordu. Allah'ın kudretine olan inancına karşın, duyduğu ıstırap kimi zaman katlanılmaz derecedeydi. Bu acının pençesinden kaçabilmek için, büyükhanım hastanın bakımını yapmak ve yemeğini hazırlamakla bizzat meşgul oluyordu.

"Gelin de, yanımda oturun, merdivenlerden inip çıkarak kendinizi yoruyorsunuz." Fikriye yatağında oturmuş, şifalı gücü zaman ve gelenekle kanıtlanmış adaçayını yudumluyordu.

54

"Sana biraz fıstıklı baklava yaptım, hamuru öyle ince oldu ki, bir yandan bakınca öbür tarafını görebilirdin." Geçmişte büyükhanım tatlılardaki ustalığıyla ünlenmişti. Ramazan bayramlarında, mahallenin yoksul aileleri, geleneksel hediyeleri olan ayva marmelatlarını ya da vişne reçellerini almak için sokaklarda kuyruk olurlardı. Aile için, kavanozlarca renkli meyve şurupları ve kocasının şerefine aşure yapardı. Bu becerileri, cen-netmekân Sultan Abdülmecid'in şekerci basısı olan babasından tevarüs etmişti.

"Bırakın da mutfaktaki kızlardan biri getirsin, benim için devamlı merdivenlerden inip çıktığınızı görmekten çok rahatsız oluyorum."

"Senin iyileşmene bizzat nezaret etmezsem bir şeyleri yanlış yaparlar, Edib de o kâfir doktoru yine buraya getirir."

"Neden..." Fikriye kendini tuttu. "Edib Paşa neden benim sağlığımla meşgul olsun ki? Sarayda onun ilgileneceği bir sürü iş

var.

"Ben de ona böyle söyledim" dedi büyükhanım sabırsızca, "ama her gün seni sormak için buraya geliyor."

"Her zaman çok düşünceli bir insan olmuştur. Yıldız'a ilk geldiği zaman, Gülistan sultan bile onun kişiliğini çok beğendiğini ifade etmişti. Çok çabuk yükseleceğini de söylemişti."

"Böylesine iyi bir damat bulduğumuz için talihliyiz. Kimi zaman senin onu epeydir tanıdığını

unutuyorum."

"Çok genç bir adam, ama öylesine uyanık, öylesine zeki."

"Buraya gelmeye başladığı günü hatırlıyorum. Daha dün gibi. Sen saraydan henüz ayrılmıştın..." Büyükhanımın sesi zayıfladı. Kendisini pencereden dışarı, haremi gözlerden gizleyen duvara bakar buldu. Edib'in kapının ötesindeki sokakta dikilip, Selime'nin üst pencerede görünmesini bekleyişinin hatırası, daha dünmüş gibi muhayyilesinde belirmişti. O zamanlar rütbesi

öylesine küçük, ama amacına ulaşmakta öylesine kararlı bir delikanlı olan Edib'e ne kadar acımıştı. Selime'nin kendisinden aşağı mevkide biriyle evlenmesi konusundaki ortak kaygılarına karşın, Ali Paşa da kendisi de, Edib'in yaptığı evlenme teklifini şükranla karşılamışlardı. Kızları, ne de olsa, geçirdiği onca şeyden sonra, kendisini seven ve sadık bir koca bulacak kadar talihliydi.

"Yaşamın neler getireceği hiç belli olmuyor" dedi Fikriye derin derin düşünerek. "Gün gelip de, Edib Paşa'nın kerimesinin benim kızım gibi olacağını kim bilebilirdi ki?"

"Sana gerçekten çok bağlı."

"Onunla beraber olmaktan çok hoşlanıyorum. Öylesine parlak, öğrenmeye o kadar hevesli ki!"

Büyükhanım içini çekti. "Onun için endişeleniyorum. Fazlasıyla ciddî bir çocuk, ama her şeyi içine atıyor. Bu hiç tabii değil."

"Aile meselelerinde fikrimi söylememi bağışlarsanız, Fatma Hanım, babasının onun için hazırladığı eğitim programı, uğradığı bu elim kayıptan kafasını biraz olsun ayırmayı amaçlıyor."

"Ali Paşa da böyle söylüyor. Fakat Halide, bir oğlan çocuğu gibi Arapça ve Farsça öğrenmek yerine, dans edip bir bülbül gibi şarkı söylemeyi öğrenmeli bence." Büyükhanım, Fikriye'nin duygularını incitmekten çekindiği için kendini tuttu.

"Halide daha yedi yaşında" dedi Fikriye gülümseyerek.

"Ben daha on yaşındayken nişanlanmıştım bile. Bu evliliğe iki aile daha ben doğduğum zaman karar vermiş."

"Zamanı geldiğinde, eminim Edib Paşa uygun bir aday bulacaktır."

"Affedersiniz hanımefendi." Arziye, gümüş tepside taşıdığı mektupla hanımına yaklaştı. "Bu, bir haberciyle selamlıktan gönderildi. Fikriye Hanım'a hitaben yazılmış."

"Saraydan geliyor" dedi büyükhanım, zarftaki mühre bakarak.

"Bunca yıl sonra bana kim mektup göndermiş olabilir ki?" diye mırıldandı Fikriye. "Öğrencilerim artık yetişkin erkekler oldu, sultan ise, şey, yaşamı buna bağlı olsa bile, benimle temas kurmaya tenezzül etmez." Yüreğini sıkıştıran bir endişeyle, mührü kopardı ve tek sayfalık parşömenin rulosunu açtı. Mektup, zarif bir ta'lik yazıyla, siyah mürekkeple yazılmıştı; işinin ehli bir elden çıktığı besbelliydi. Gözleri kâğıtta gidip gelirken şaşkınlığı daha da arttı; bitirdiği zaman elleri titriyordu. Dona kalmış bir halde, kendini arkasındaki yastıkların

rahatlığına bıraktı.

"Kötü haber mi? Sapsarı oldun."

"Bir evlenme teklifi aldım" dedi Fikriye yavaşça.

"Böylesine beklenmedik bir talih için Allah'a şükret." Büyükhanım o kadar büyük bir hayrete düşmüştü ki, bastonunun yardımı olmaksızın ayağa fırlayıp yatağın ucuna oturdu. "Kim olduğunu sorabilir miyim?"

"İyi bir insan, rütbe sahibi."

"Hemen bu gece Eyüb Sultan'a gidip, saadetin için dua edeceğim."

"Dualarınızı boşuna harcamayın, aziz dostum, bu yas döneminde huzura asıl ihtiyacı olan sizsiniz." Fikriye, büyükha-nımın elini dostça okşadı.

"Bu aday, senin kendi çeyizin olduğunu biliyor mu acaba? İnşaallah bir servet avcısı değildir."

"Böyle bir tehlike söz konusu değil."

"Çok dikkatli olmalısın. Görüşmeleri yürütmesini Edib'den rica edeceğim, kanuni meselelerden çok iyi anlar." Yaşlı kadın, olayların bu beklenmedik gelişmesi karşısında öyle şaşkındı ki, sadece pratik meseleleri düşünebiliyordu.

57

"Yalvarırım ona bundan henüz bahsetmeyin." Fikriye, kalp atışları hızlanarak söylemişti bunu.

"Senin adına çok bahtiyar oldum." Büyükhanım, hızlı hızlı konuşmaya devam etti. "Bir kadının dünyaya demir atmak için evliliğe ihtiyacı vardır."

Fikriye başıyla onayladı ve mektuba tekrar göz attı. Bir evlenme teklifi için, düş kırıklığına uğratacak derecede kısaydı. Entelektüel becerilerinin övgü dolu bir değerlendirmesi yapılmasına karşın, tek bir şefkat sözcüğü, Fikriye'nin şimdiye dek dikkatle gizlediği duygularının karşılıklı olduğuna dair en ufak bir işaret bile yoktu. Halide'ye olan yakınlığının, bu erkek için çok önemli olduğu aşikârdı, fakat bu izdivacın bir aşk birleşmesi olacağı konusunda, hiçbir ima yoktu Edib'in mektubunda.

58

Halide, Boğaz'ın her iki kıyısını açıkça görebildiği bahçe duvarında bağdaş kurup oturdu. Mavi suları benekleyen kayıklar, Asya ile Avrupa kıyıları arasında sivrisinekler gibi gezinip duruyorlardı. Halide'nin ardında konak, çimenlikte uzun, dümdüz gölgeler bırakarak, tepeye doğru yayılıyordu. Haremdeki her pencerenin pancuru kapalı, taş veranda ıssızdı. Aşağılarda, tepenin yamaçlarında, selamlığın
kiremit çatısında güvercinler toplanmış, parlak gün ışığında kuğurup ötüşüyorlardı.

Halide, tepesinde dikilip, onun iyiliği için sürekli müdahale eden, endişelerini dile getiren yetişkinlerin dikkatinden uzakta, kendi başına oynamayı seviyordu. Yalnız kaldığında, Teyze'nin kitaplarında yaşadığı dünyada, romantik kahramanların ve serüvencilerin olduğu hayali bir ülkede gezinmek üzere zihnini başıboş bırakabiliyordu. Bunun, zamanın kısıtlamalarından özgür, annesinin de yaşadığı dünya olduğunu hayal ediyordu.

İki gün önce, Halide, Selime'yi gül bahçesindeki taş bankta oturup ninni söylerken görmüştü. Bu ezginin yankısı, Halide'yi ürkünç bir boşluk duygusuyla bırakarak, ağır ağır yok oldu.

Annesinin bahçeden çıkışını göremedi: Yaşlarla dolan gözlerini, silmeye davrandığı anda, annesi kayboluvermişti.

Selamlığın ardına kadar açık duran çift kanatlı camlı kapısından çıkan Halide'nin babası, genç bir adamla derin bir sohbete dalmış olarak verandaya doğru yürümeye başladı. Arkalarında, Halide'nin daha önce hiç görmediği bir kız vardı. Bugünlerde Edib konağa bir gölge gibi gidip geliyor, ne zaman döneceğine ilişkin tek söz etmiyordu. Bazan Halide, onun kendisini görmek istemediğini bile düşünüyordu.

İki erkek, keskin güneş ışığına karşı ellerini gözlerine siper ederek, verandayı bahçeden ayıran alçak taş duvara yaslandı. Daha onlar sırtlarını döndüğü anda, kız bir ok gibi eve daldı ve babasının yanındaki genç adam, derhal onun peşinden koştu. Bu misafirler de kim acaba, diye düşündü Halide? Annesinin ölümünden beri, yani altı aydır konağa o kadar çok gelen giden olmuştu ki, kendi evinde kendisini bir yabancı gibi hissetmeye başlamıştı artık.

Edib, Halide'nin patikadan koşarak yanına geldiğini görünce, büyük bir kaygıya kapıldı. Yeni gelenin varlığını ona nasıl açıklayacağını hâlâ tasarlamamıştı. İşleri talihe bırakacak biri değildi, üstelik her ne sebeble olursa olsun, yalan söylemekten nefret ederdi. Belki de en iyisi hiçbir şey söylememek, diye düşündü, kızının yanına gelmesini beklerken.

"Babacığım, bu ne güzel bir sürpriz!" Halide koşturarak ona gelirken bağırıyordu.

"Gel de, sana bir sarılayım, sevgili kızım." Onu kollarının altından yakalayıp, havaya kaldırdı.

"Biraz kalacak mısınız?" diye sordu umutla, kollarını havada sallarken.

"Ne yazık ki, yatsıdan önce saraya dönmek zorundayım" dedi, onu yere bırakırken. Halide, düş kırıklığını gizlemek için başını önüne eğdi.

"Sen burada tek başına ne yapıyorsun bakalım? Öğleden sonralarını Teyze ile geçirdiğini sanıyordum." Edib evlenme

itS

teklifini yapah yirmi gün geçmiş ve henüz bir yanıt alamamıştı. Fazla hızlı davranmış olmaktan korkmaya başlamıştı.

"Yangından beri yatıyor" dedi Halide. "Bir doktora göründü mü?"

"Bilmiyorum." Halide geri çekildi ve Boğaz'ın kıyıları arasında gidip gelen sinek boyutlarındaki kayıkları seyrediyormus gibi yaptı. Büyükannesinin, Teyze'ye bakması için Peyker'i çağırdığını babasına söylemek istemiyordu.

"Neyse ki, yangını önlemeyi başardık" dedi Edib. "Sana neler olabileceğini düşünmeye bile dayanamıyorum."

"Allah'ın hikmetiydi" diye mırıldandı Halide.

"Gerçekten de öyleydi" diye içini çekti Edib, cebinden bir sigara tabakası çıkararak. Selamlığın öteki ucundan, bir kızın gülüşünü duydu. Mahmure nerelerde kaldı, diye düşündü.

"Haydi, otur da, derslerinin nasıl gittiğini anlat bana." Edib, kolunu kaldırdı ve alçak bir masanın çevresinde yarım daire şeklinde sıralanmış dövme demirden dört koltuğu işaret etti. Bu mobilyalar daha geçenlerde İngiltere'den gelmiş ve evde hatırı sayılır bir heyecan yaratmıştı.

"Yeni şeyler öğrenmeyi seviyorum" dedi Halide ihtiyatla. ; "Fakat?"

"Bana Arapça öğreten hoca tuhaf kokuyor" diye fısıldadı, öğrenmeyi her bakımdan heyecanlı bir eyleme dönüştüren Tey-ze'yi ne kadar özlediğini ona söyleyebilmek isterdi.

"O zaman çok fazla yakınına oturmazsın" dedi Edib, bu yakınma karşısında ne diyeceğini bilemeyerek. Halide yanıt verme fırsatı bulamadı, çünkü tam o sırada selamlık tarafından kızın haykırışları duyulmaya başlamıştı. Büyükbaba uyurken böyle bir gürültü çıkarmaya kim cesaret edebilirdi? Birkaç saniye sonra, arkalarında itişip kakışma sesleri duyuldu ve camlı

kapıların arasından küçük kız fırladı, hemen ardından da iri yarı genç. Edib'i gördükleri zaman durdular ve genç adam eğilip selam verdi.

"Bağışlayın beyefendi. Kuzinim, davranışıyla ailemizi utandırıyor." Soluksuz kalmıştı, zorla konuşuyordu.

"Beni neden rahat bırakmıyorsun? Beni asla yakalayamazsın, öyle şişkosun ki!"

"Sakin ol Mahmure, derhal." Edib, büyük bir sıkıntı içinde yumruklarını sıktı. Kayınpederi, bu kızın sorun yaratabileceği konusunda onu ikaz etmişti.

"Ağaçta sallanmak istiyordum, ama bana engel oldu" diye şikâyet etti muzurca.

"Baban, sana göz kulak olmakla görevlendirdi beni."

"Yeter" dedi Edib aralarına girerek. Halide, korku ve kıskançlık karışımı bir duyguyla Mahmure'ye bakıyordu. Krem rengi fistolu bir elbise, kat kat jüpon giymişti, belinde de geniş, kırmızı bir kuşak vardı. Bu, Halide'nin giymek için hep can attığı türden bir elbiseydi.

"Kızım Halide ile tanışmanı istiyorum." Elini ona uzatan Edib, Halide'ye yaklaşması için işaret etti. Halide yeni gelenlerle biraz huzursuz bir şekilde tokalaştı, İngiliz tarzı derbeder giysisi içinde kendisini kötü hissediyordu. Koyu tenli olmalarının dışında, iki kız arasında pek az benzerlik vardı. Genç, onyedi onsekiz yaşlarındaydı, ağırbaşlı bir yakışıklılığı vardı, saçı alnından geriye taranmıştı. Kız, Halide'den biraz uzundu. Bedeni, kurbanının üzerine atlamaya hazırlanan vahşi bir kedininki kadar enerjiyle dolu, gergindi. Yuvarlak yüzünü kısa, kıvırcık saçları çevreliyordu ve parlak gözlerinde hınzırca bir pırıltı vardı.

"Hasan, hepimize şerbet getirmelerini söylemiştim, ama uşak unutmuşa benziyor. İçeri girip, neden geciktiğini öğrenir misin?"

"Derhal, efendim."

Kuzeni gözden kaybolur kaybolmaz, Mahmure, Edib'e doğru sıçradı ve yalvaran bir gülümsemeyle gözlerini ona dikti.

"Ağaca tırmanmama izin vereceksiniz, değil mi Edib Paşa? Babam her istediğimi yapmama müsaade eder, bu budala Hasan gibi yapmaz hiç." Çenesiyle eve doğru işaret etti. "Bana emirler yağdırarak bir erkek olduğunu sanıyor."

"Hasan senin güvenliğinden sorumlu." Edib gülümsemek-ten kendini alamadı. Bu çocukta, karşısındaki insanı silahsız bırakan bir şeyler vardı. Ne kadar sorumsuz olursa olsun, ona karşı koymak çok zordu.

"İşte buradayım ve güven içindeyim, o halde beni rahat bırakabilir. Bahçede koşabilir miyim? Babam burada oynayabileceğim pek çok yer olduğunu söylemişti." Edib'in elinden kurtuldu ve verandanın ucuna doğru atıldı. Halide babasına sokuldu ve elinden tuttu.

"Baba?" diye sordu fısıldayarak, "Burada ne işi var?" "Mahmure bir süre burada bizimle yaşayacak." "Ne kadar?"

"Bilmiyorum. Ailesi şehirden ayrılmak zorunda kaldı, ne zaman dönecekleri de belli değil; babası onu bana emanet etti."

"Haminneyle büyükbabam onu tanıyorlar mı?"

"Evet, tabîî." Sesinin tonundaki bir şey, Halide'nin başka sorular sormasına engel oluyordu.

"Babam sana kardeşim dememi söyledi" dedi Mahmure. Duvarın üzerinde oturmuş, topuklarını taşa vuruyordu. "Fakat ben senden büyük olduğuma göre, bana abla demelisin."

"Kaç yaşındasın ki?" diye sordu Halide kuşkulu.

Mahmure şaşırmış görünüyordu. "Yaklaşık oniki sanırım, ya da onbir. Ama senden uzun boyluyum, öyleyse senden daha büyüğüm, öyle değil mi efendim?"

"Oniki yaşındasın" dedi Edib. Yıldız'da, masasında otururken bu tanışma çok daha basit bir mesele gibi görünüyordu, oysa şimdi... O anda Hasan selamlıkta belirdi, peşinden iki hizmetkâr geliyordu. Mahmure pabuçlarını çıkarıp onları bir gül ağacına fırlattı, Halide'nin elini yakalayarak onu çimenliğe doğru çekmeye başladı.

Edib, sırtı eve dönük, iki kızın bir oraya bir buraya sıçrayışını izliyordu. Mahmure'nin fıkır fıkır gülüşünde ve konuşurken başını arkaya atışındaki umursamazlıkta, annesini andıran bir şeyler vardı; Edib bir sigara çıkarmak için cebine uzandığında, parmaklan, acı bir yadigâr olarak yanında taşıdığı pandantifin keskin kenarına sürtündü. O artık önemli bir şahıstı. Oysa Selime'yi tanıdığı sırada çok gençti. Kalbinin çelinmesine izin vermişti ve kendi kendisine böyle bir şeyin bir daha asla olmasına izin vermeyeceğine yemin etti.

Fikriye ana salonda bekliyordu. Bir saatten fazladır buradaydı, pek de dikkatini veremeden Fransızca bir romanı okumaya çalışıyordu. Edib'i görme düşüncesiyle yüreği ağzına gelmişti. Teklifini büyük bir şaşkınlıkla karşılamıştı ve kendisini tekrar gördüğünde Edib'in düşkırıklığına uğrayıp uğramayacağını merak ediyordu. Bir zamanlar gerçekten güzel olmasına karşın, artık genç olmadığının ve çocuk doğurabilecek yaşı çoktan geride bıraktığının gayet iyi farkındaydı. Arziye hızlı hızlı yürüyerek içeri girdi, gümüş bir tepsi içinde bir kâse taşıyordu. Hava boğucuydu ve çok uzaktan gelen zayıf bir gökgürültüsünün sesi işitilebiliyordu.

"Fırtına patlamadan önce gelebilir inşaallah" diye içini çekti Fikriye, amaçsızca saçlarıyla oynayarak. Bu sıcakta derli toplu kalabilmek gerçekten de zordu.

"İzin verirseniz, çok güzel göründüğünüzü söylemek isterim hanımefendi." Arziye, kâseyi büyükhanımın yakınına bıraktı; yaşlı kadın pencerenin yanındaki sedirde oturmuş, rüzgârda sallanan mor salkımları seyrediyordu.

"Yaşamında böyle bir şansı iki kez yakalayabildiğine göre, damadım Allah'ın sevgili kulu olmalı" dedi büyükhanım.

Fikriye memnuniyetinden kızardı. Görünümüne büyük bir özen göstermişti. Sabah, hizmetçisiyle birlikte hamama gitmişti;

orada teni cilalı bir mermer gibi ışıldayıncaya ve gözeneklerinin her birinden yasemin kokusu çıkmaya başlayıncaya değin natırlar onu yıkayıp keselemişti. En uygun giysiyi seçmekte de çok zorlanmıştı; çok çarpıcı olmadan, en iyi haliyle görünmek istiyordu. Sonunda, dantelle süslenmiş, beli gümüşten çok ince örgülü ağ bir kuşakla sıkılmış, gri bir ipeklide karar kılmıştı. Ayağına da, evin dışında giyilemeyecek kadar hassas, elbisesine uygun renkte yüksek topuklu terlikler giymişti. Saçına taktığı bir yapma çiçekli kurdeleyle tuvaletini tamamlamıştı.

"Seni her zaman kızım gibi gördüm, Fikriye, şimdi Edib'le nişanınız da bu bağı perçinleyecek."

"Sevgili Fatma Hanımefendi, bunu duymak beni ne kadar mutlu etti, bilseniz. En büyük korkum, Edib'in teklifini kabul ettiğimde sizinle olan dostluğumuzun menfi etkilenmesiydi." Beşiktaş'taki konakta kaldığı sürece, Fikriye, evin hanımına resmi bir şekilde hitap etmişti. Bunun aksini yapmak, görgü kurallarının ciddî bir ihlâli anlamına gelirdi.

"Seni kaybetmeyeceğim, bu bana büyük bir acı verir. Halide bir anne kazandığına göre, artık bana bir şey olursa Halide ne olacak diye kaygılanmama gerek kalmadı."

"Umarım, bana karşı duyguları değişmez." "Elbette değişmeyecek, sana o kadar bağlı ki!" "Gene de ona söylememiz gerektiğini düşünüyorum."

"Yo, yo, Mahmure'nin gelişi, onun yarattığı kargaşadan sonra, bir de bu evlilik haberini vermek, onun kafasını daha da karıştırmaktan başka işe yaramaz."

"Onun da törende hazır bulunmasını isterdim."

"İtimat et bana, Fikriye, böylesi daha iyi. Ayrıca, çok fazla konuk gelmeyecek ki, basit bir düğün en uygunu olur. Selime mezara gireli henüz yedi ay oldu, hem onun hatırasına saygı

dışında, sanırım Edib de..." Büyükhanımın sesi sönüp gitti. Fikriye'nin talibinin kimliğini keşfetmenin yarattığı şoktan kurtulur kurtulmaz, bu birleşmenin pratik yönlerini değerlendirmesi çok sürmemişti.

"Ben resmen kabul ettiğimi bildirdiğim zaman, sakin bir düğün isteyeceğim." Fikriye'nin sesi biraz kederliydi. Aslında musiki ve kutlamalarla dolu büyük bir düğünden daha çok isteyebileceği bir şey yoktu, ama yaşamındaki birçok şey gibi, kader başka türlüsünü getirmişti önüne.

"Ona, kocamla benim bütün yüreğimizle bu evliliği onayladığımızı söyleyeceğim."

"Paşanın bugün kendisini iyi hissetmemesine üzüldüm" diye mırıldandı Fikriye, Edib'in neden onaylanma ihtiyacı duyduğunu merak ederek.

"Ali Paşa yaşlanıyor ne de olsa, sıcak hava ona dokundu."

"Bu fırtınalar nefes almayı güçleştiriyor; ne kadar da tuhaf bir yaz geçiriyoruz." Bileğinin bir hareketiyle, beyaz devekuşu tüyünden yelpazesini açtı.

"Ah, bu yelpaze ne kadar da güzel, her zaman hayran olmuşumdur."

"Bana sultan vermişti. Zannedersem italyan sefirinin bir hediyesiydi."

"Sultan, tabiî ya, tahmin etmeliydim" diye güldü büyük-hanım. "Edib Paşa'yla evlendiğini duyunca ne diyeceğini çok merak ediyorum."

"Umursamak zorunda olmamak ne kadar da rahatlatıcı!"

"Gülistan sultan çok etkilenecek. Edib, Mabeyn'de yükselen bir yıldız, üstelik yakışıklı bir erkek." Büyükhanım, Fikriye'nin gözlerine dosdoğru baktı.

67

"Evliliğime ilişkin haberi öğrense bile, sultanın aldırış edeceğini sanmam. Muhtemelen benim kim olduğumu bile unutmuştur.

"Saçma! Onun üstünlüğüne bir tehdid oluşturmuştun. Senin güzelliğini kıskandı, bu yüzden aldığın bütün izdivaç tekliflerini reddetti. Bana kalırsa sırf kindarlıkla böyle hareket etti."

Sultan Abdülhamid'in babası Sultan Abdülmecid'in cariye ya da eşlerinden doğan sayısız üvey kardeşi vardı, ama Gülistan sultan onun biricik öz kardeşiydi. Ağabeyinin baskıcı yönetimine karşı karışık duyguları vardı; bu yönetim, babasının yerleştirdiği reformları tek tek ortadan kaldırıyordu.

"Ona minnet duyman gerek" diye sürdürdü sözünü büyük-hanım. "Küçük şehzadelere ders vermeni isteyerek, harem-i hümayundaki kadınların çoğuna musallat olan can sıkıntısı ve kasvetten seni kurtarmış oldu."

"Sahip olduğum beceriler onun işine yarıyordu. Oğullan tahsil görmeliydiler ki, saltanat için bir veliahd gerektiği zaman, diğer şehzadelerden bir üstünlükleri olsun."

"Eminim haklısındır." Büyükhanım kıkırdadı, "ama gene de seni kurtarmış oldu bir bakıma."

"Zaman geçirsinler diye, genç kadınlardan bazılarına okuma öğretmek istedim, ama haremağaları bunu engelledi."

"Ah zavallı şeyler, bütün gün hiçbir şey yapmadan, sadece padişah kendilerini fark etsin diye bekleyen o bir sürü kadın." Büyükhanım başını salladı. Haremağalarının dikkatli bakışları altında, haremin sakinleri gece gündüz muhafaza altında tutulurdu. Yıldız sarayının dışına pek ender çıkarlardı ve saray duvarlarının dışındaki hayata ilişkin pek az fikirleri vardı.

"Sayıları en az beş yüz vardır, padişahın bu kadar zamanı ve enerjisi olmasa bile..." İki küçük kız gibi kıkırdaştılar.

68

Selamlıktan bir hizmetkâr gelerek, Edib'in üstünü değiştirdiğini ve birkaç dakika sonra onlara katılacağını bildirdi. Edib'in isminin anılması, Fikriye'nin kalbinin daha hızlı çarpmasına neden oluyordu. İtiraf etmeye cesaret edemeyeceği kadar uzun bir zamandır sevdiği bir adamın izdivaç teklifini kabul etmek üzereydi. Bu, yaşamının en önemli başarısı, yetiştirilmesi sırasında aldığı bütün terbiyenin hayata geçmesi demekti. O halde, şu anda kendisini düş kırıklığına uğramış hissetmesinin nedeni neydi?

69

I I alide ile Mahmure, tepeyi tırmanmışlardı. Sollarında, "¦I •¦ bir çukurun dibinden başlayarak ilerleyen, Yıldız sa-

I " rayını çevreleyen duvar uzanıyordu. Durdukları yüksek noktadan baktıklarında, saray binalarını görebiliyorlardı; sonbahar bu yıl geç geldiğinden ağaçların yapraklan hâlâ dökülmemişti, bu yüzden de kahverengi ve altın rengi yapraklar arasından birkaç gri bina ancak kısmen seçiliyordu. Ağaçların tepeleri bir vadiye doğru gömülüyor, ardından yandaki tepenin zirvesine doğru kocaman bir dalga halinde yeniden yükseliyordu. Tam altlarında,

öğle güneşinde ışıldayan yeşil bir evin eğimli çatısını, onun ötesinde, ağaçlar arasındaki bir aralıktan, yerdeki bir kazığa tutturulmuş uzun bir dizgine bağlanmış atların bulunduğu bir düzlük gördüler. Atlardan ba^ka hiçbir canlılık belirtisi yoktu.

"İşte büyük müstebidin yaşadığı yer burası. Peki sarayı nerede?" diye fısıldadı Mahmure.

"Müstebid ne demek?"

"Pek emin değilim" dedi Mahmure ağır ağır. "Babam ona hep böyle der."

"Nereye gittiğimiz hakkında fikrin var mı?" Halide yükselmiş bir ot yığınına oturdu ve çizmelerini çıkarmaya başladı.

Daha önce evden hiç bu kadar uzaklaşmamıştı ve yürümekten ayakları acımaya başlamıştı.

"Yıldız'a girmenin bir yolunu arıyorum, ama hiçbir yerde kapıya benzer bir şey yok."

"Biz oraya giremeyiz, orası yasaklanmıştır" dedi Halide zayıf bir sesle.

"Ne olmuş yani? Padişahın yaşadığı yeri kendi gözlerinle görmek istemez misin?"

"Eğer bunu istediğini söyleseydin, babama söyleyebilirdik; babam orada çalışıyor."

"Sahi mi?" Mahmure'nin gözleri şaşkınlıkla koskocaman açılmıştı.

"Babam, Mabeyn Başkâtibidir" dedi Halide gururla. "Sarayda bir dairesi var."

"Çok garip, onun da babam gibi süvari zabiti olduğunu zannediyordum."

"Onun bir şehzade olduğunu söylemiştin" dedi Halide kuşkuyla. Mahmure her zaman babası hakkında bir şeyler anlatıyordu, ama onunla ilgili anlattıkları sürekli değişiyordu. Halide, bu konuyu babasına sormak istemişti, ama o birden öksürmeye başlayıp, konuyu hemen değiştirmişti.

"O bir şehzadeydi, bir zamanlar, ben doğmadan önce; ama sonra ailesinin bütün üyeleri gibi bir süvari zabiti oldu." Biraz durup, ekledi: "Yüzden fazla erkek kardeşi ve sayısını bilmediğimiz kadar çok kuzeni var."

Halide, Mahmure'nin mübalağalarından biri olarak kabul ettiği, bu sözleri pek ciddiye almadı.

"Babanı özlemişsindir herhalde. Babam uzaklara gitmek zorunda kalsaydı, ne yapardım bilmiyorum."

Ansızın Mahmure kendisini yere atıp, kafasını dizlerinin arasına gömdü. Omuzlan sarsılmaya başladı; o zaman Halide büyük bir dehşetle onun ağladığını anladı. Son iki ay boyunca, korkuyla karışık bir hayranlıkla Mahmure'nin peşinden koşup durmuştu. Beşiktaş'ın ana caddelerini ve dar sokaklarını, kendisinin daha önce hiç gitmediği yerleri keşfetmişlerdi ve korkusuz arkadaşının bu kadar kolayca incinebileceğini bir kere olsun düşünmemişti.

"Ağlama, seni üzmek istemedim" diyerek eğildi ve Mahmure'nin omzuna dokundu, "böyle bir şey söylemem çok aptal-caydı."

"Karıları annemi kıskandı çünkü annem onun gözdesiydi; beni doğururken öldü, o yüzden benden de nefret ettiler."

"Baban dönünceye kadar bizimle birlikte emniyettesin."

"Sence geri dönecek mi?" Mahmure başını kaldırdı ve elleriyle gözlerini kurulamaya çalıştı.

"Allah'ın izniyle her şey mümkündür." Halide eğilerek, önlüğünün ucuyla Mahmure'nin gözyaşlarıyla ıslanmış yüzünü kuruladı.

"Bunlara nasıl inanabiliyorsun? Babam dedi ki, hepimiz kendi kaderimizin efendisiymişiz." Mahmure toparlanıp ayağa kalktı ve elbisesinin tozlarını silkeledi. "Şimdi sen ve ben saraya girmenin bir yolunu bulacağız."

"Ama yapamayız!"

"Bizi kim durduracak? Etrafta kimse olmadığına bahse gi-rerirn, hepsi uyuyorlardır. Haydi yürü, Halide! Sadece şu atların olduğu yere kadar gideceğiz."

Halide, tepeden aşağıya, duvara doğru Mahmure'nin peşinden ilerledi. Mahmure'nin etkisi altında, daha önce asla cesaret edemediği şeyleri yapmak zorunda olduğunu hissediyordu

ve Teyze'nin hiç beklenmedik ayrılışının ardından, onun ne yaptığına dikkat eden kimse kalmamış gibiydi. Teyze sandıklarını toparlamış ve kısa bir yolculuğa çıkmıştı. Nereye ve niçin gittiğini söylememişti. Başlangıçta Halide kendisini ihanete uğramış hissetti, ama çok geçmeden Mahmure'yle birlikte ağaçlara tırmanmaya ve gül bahçesinde hayali şatolar kurmaya başladı. Bir keresinde kızlar tek başlarına Beşiktaş iskelesine kadar gittiler; burada denize taş fırlattıkları sırada öfkeli bir görevli onları yakaladı. Halide'nin ders gördüğü sabah saatleri dışında, bütün günlerini birlikte geçiriyorlardı.

"BAK! Duvarda bir aralık var, şu koca ağacın gövdesinin çevresine duvar örmeye çalışmışlar ya, tam orada işte!"

"Ama çok dar" dedi Halide, arkadaşını durdurur umuduyla.

"içeriye süzülebiliriz, haydi gel." Duvarın zemini boyunca uzanan, bir sürü kır çiçeğinin açtığı yumuşak çimenlerin üzerinde koşarken Mahmure'nin ayaklan şap şap ses çıkarıyordu. "Yan dönersem, geçmeyi başarabilirim."

Mahmure duvarla ağacın gövdesi arasındaki boşluktan bacağını yavaşça kaydırdı. Ardından, taşın pürüzlü yüzeyinden kaçınmak için manevra yaparak, yaralanıp berelenmeden dar yerden kendini kurtarmayı başardı. Küçük bir patırtıyla duvarın öteki yanına atladı ve Halide'ye yardım etmek için kolunu aralıktan uzattı.

"Haydi gel, korkma! Etrafta kimseler yok."

¦•'¦ "Peki, sonra nasıl çıkacağız?" Halide'nin kalbi öylesine güçlü çarpıyordu ki, kulakları çınlamaya başlamıştı.

"Geldiğimiz yoldan tabiî, haydi çabuk."

ikisinin küçüğü olduğundan, Halide aralıktan göz açıp kapayıncaya kadar geçti. Ölü yapraklar ve eğrelti otlarıyla kaplı, ağaçlık bir alanda buldu kendini. Yukarıda, yaprakların oluşturduğu bir gölgelik, güneş ışınlarını kesiyordu. Mahmure ondan

epeyce ilerdeydi, dünyayı umursamazca, patika boyunca sıçrayıp duruyordu. Köpeklerin havlamasını duymasalardı, Halide de hemen peşinden koşturmaya başlayacaktı.

"Biz Mabeyn Başkâtibi Edib Paşa'nın çocuklarıyız. İnanmazsanız, dairesine birini gönderin, o da doğrulayacaktır; işte o zaman başınız derde girecek." Mahmure, kendilerini tutsak alan, onlardan biraz büyük duran genç askerin gözlerine dimdik bakarak onu durdurmaya çalışıyordu. Köpekler büyük bir heyecanla, üzerlerine atılmak için kayışlarını gererken, o ikisi patikada durmuş birbirinin yüzüne bakıyordu. İlk başta Mahmure dönüp kaçmak istemişti, ama Halide onu durdurmuştu. Hayvanlara alışkındı ve bu tazıları daha fazla heyecanlandırmamak için yapmaları gereken şeyin hareketsiz durmak olduğunu biliyordu.

"Bur'da n'arıyonuz?" Asker onlara dimdik bakmaktaydı. Ağır bir Anadolu aksanıyla, ağır ağır konuşuyordu.

"Ahırları arıyorduk, ama yolumuzu kaybettik." Halide düşünmeden konuştu. "Babam, bizi eve götürmesi için faytonun hazırlanmasını emretmişti." Mahmure'nin büyük bir şaşkınlıkla kendisini seyrettiğinin farkındaydı.

"Babanız nirde ki?"

"Edib Paşa meşgul biridir" dedi Halide çabucak. "Padişah Efendimizin işleriyle ilgilenmek zorunda."

Genç asker alnını kırıştırdı ve köpeklerin kayışlarını gevşetti. Artık kendilerine ihtiyaç olmadığını sezen hayvanlar, yere oturup kafalarını pençelerinin arasına koydular. Halide gülümsedi. Köpekleri severdi ve bu iki köpek ansızın son derece yumuşak başlı gibi görünmeye başlamışlardı.

"Peşimden gelin bahalım" dedi asker sertçe, yaptığı açıklama hakkında bir süre düşündükten sonra.

"Bizi nereye götürüyorsunuz?" diye sordu Halide. "Ahırlara. Oraya gediyodunuz ya?" "Çok mu uzak?" "Yoh, nah şu düzlükte."

Asker geri döndüğü zaman, Halide ile Mahmure rahatlayarak bakıştılar: Hikâyelerine inanmıştı. Patikayı izleyerek ağaçların arasından tek sıra halinde yürüdüler. Sarsılarak yürürken yeri koklayıp homurtular çıkaran köpekler, kayışlarını öyle bir çekiyorlardı ki, genç asker onları zor zaptediyordu. Ahırların arka duvarı önlerinde belirdikten hemen sonra, Halide korkmaya başladı. Bir arabanın hazırlanmamış olduğu ve babasının emir filan vermediği ortaya çıkınca, bu kez ne yapacaktı?

"Ben araba neyin görmüyom" dedi asker, ahır avlusuna hızla girerken.

"Doğru yere geldiğimizden emin misiniz?" Halide etrafındaki boş ahırlara bakındı. Hiçbir yerde hayat alâmeti yoktu.

"Bu yanda tek ahır aha bura. Bi denede öte yanda var, emme o tarafa gidemezsiniz, yassah" İlk kez kuşkulu bir tonda konuşuyordu.

"Hiç anlayamıyorum. Babam kesinlikle emir verdi. Belki de araba arka taraftadır." Halide bu işi daha ne kadar sürdürebileceğini merak ediyordu.

"Eylesin bur'da, heç bir yana gedeyim demen. Ben varıp bi bahayım hele." Onlara tehditkâr bir nazar fırlatan asker, bahçenin çevresini dolanarak, boş binaların kapılarından bakmaya başladı. Kızlar gölgelik bir yerde durup beklediler. Artık sonbahar güneşi iyice yükselmiş ve

parke taşlarından yansıyan sıcak, yüzlerini ısıtmıştı.

75

.-i "Kaçıp kurtulabilir miyiz, dersin?" diye fısıldadı Mahmure. "Hayır, bizi derhal yakalar." "Araba olmadığını görünce ne olacak peki?" "Bir şeyler düşüneceğim."

"Sesinizi kesin!" Asker onlara öyle otoriter bir sesle bağırmıştı ki, Halide, onun durgun zihninde bir şüphe kıvılcımı belirdiğinden korktu. Daha hiçbir tepki göstermelerine kalmadan, nal sesleri işitildi ve bir at ile binicisi hafif dörtnalla kapıdan girerek, onların hemen önünde durdu.

"Çüş, dur! Yoldan çekilin kızlar, yolun ortasında böyle durmamalısınız... Tanrım, Halide, burada ne işin var senin?"

Kimin daha çok şaşırdığını söylemek çok zordu, Halide mi, yoksa Edib'in himayesindeki genç Rıza mı? Güneş altın apoletlerini ışıldatırken, Rıza eyerinin üzerinden şaşkınlıkla onlara bakıyordu. Rıza, yüksek konçlu çizmeleriyle kırmızı ceketinin tamamladığı resmî üniforması içindeydi. Attan inerken, kılıcı mahmuzlarına çarparak şıngırdadı.

"Bizi bu asker buraya getirdi. Buraya izinsiz girdiğimizi sanıyor" dedi Halide. Gürültüleri duyan asker, bahçenin arkasından koşarak yanlarına gelmişti. Rıza çevresinde dönüp, suçlar-casına kamçısını ona yönelttiği zaman, olduğu yerde kalakaldı.

"Şu köpekleri derhal bağla. Ahırlarda olmamaları gerek. Atları ürkütecekler."

Genç asker derhal hazırola geçti, boş eliyle selam verdi ve tek kelime bile etmeden köpekleri uzaklaştırdı.

"İşte ondan kurtulduk." Arkasına dönen Rıza, şaşkın bir merakla kızlara baktı.

"Evet Halide, soruma hâlâ yanıt vermedin."

"Şey, ıımmm, yürüyüşe çıkmıştık ve yolumuzu kaybettik."

76

Bu masmavi gözlerin incelemesi altında, tutarlı bir yanıt bulması çok zordu.

"Haremden epeyce uzaklaşmışsınız, üstelik bildiğim kadarıyla, baban bugün sizi buraya davet etmedi. Peki, Yıldız'da ne işiniz var sizin?" Bu kaçamak cevaplar Halide'ye pek uygun bir şey değildi, bu ikisinin neler çevirdiğini merak etti.

"Duvardaki bir delikten içeri girdik, hepsi benim suçum-du" dedi Mahmure bir adım öne çıkıp, ellerini beline koyarak. "Bir macera yaşayalım diye, onu buraya ben getirdim." Mahmure, Rıza'ya küstahça bakıyordu. Daha önce hiç bu kadar yakışıklı birini görmemişti.

"Demek öyle, sen kimsin peki?" Rıza bu haddini bilmezlik karşısında kahkahalarla gülmemek için kendini tutup, gülümseyerek sormuştu.

"Benim adım Mahmure, babamın arkadaşı Edib Paşa'nın isteği üzerine, Beşiktaş'taki konakta kalıyorum."

"Evet, şimdi hatırlıyorum. Edib Paşa bana durumu anlatmıştı." Çenesini tutarak kaşlarını çattı. "Eğer hafızam beni yanıltmıyorsa, baban padişahın gazabına uğramıştı. Burada olmak senin için çok tehlikeli. Düşmanlarından biri seni tanıyacak olursa, neler olabileceğini aklıma getirmek bile istemiyorum."

"Bizim bir şeyden haberimiz yoktu" dedi Halide, Rıza'nın sözleri onu telaşlandırmıştı.

"Neyse ki, bugün günlerden cuma ve herkes Yıldız camiinde, selamlık alayında. Bu, padişahın saraydan çıktığı tek gündür."

"Tabii ya, Cuma selamlığı! Bu yüzden saray bomboştu." Halide, padişahın bir düşmanının nasıl olur da onun sevgili babasının dostu olabileceğini merak ediyordu. Ve neden padişah saraydan sadece Cuma selamlığı için çıkıyordu? O, sıradan insanların yaşamları konusunda endişe eden bir insandı; en azından

babasının büyükbabaya böyle dediğini duymuştu. O halde gidip halkının durumunu kendi gözleriyle görmekten çekinecek hali yoktu ya?

"Merasim az sonra sona erecek ve burası muhafızlarla kaynayacak. Ata binin de yan kapıdan çıkalım. Oradaki nöbetçi beni tanır."

Daha bunu söyler söylemez, Rıza'nın ardından Mahmure eteklerini toplayıp Rıza'nın yanına öyle bir çeviklikle zıpladı ki, onu gören ata daha önce de bindiğini hemen anlardı. Ama sorularla kaybedilecek vakit yoktu. Halide elini Mahmure'ye uzattı ve onun arkasına sıçradı. Birkaç dakika içinde, bahçeden dörtnala çıkmışlar ve Beşiktaş kapısına yönelmişlerdi. Mahmure dimdik oturuyor ve Rıza'nın sırtından göründüğü kadarıyla yola bakıyordu.

ikinci

Bir V'1 Sonra, &y\ü\ 1890

u şapkaya bak!" diye haykırdı Mahmure. "Tüylü ve kurdeleli olan şu pembe şapkaya bak! Sokakta onu nasıl başında tutabiliyor ki?"

"Şu büyüklükte şapka iğneleriyle saça tutturuluyor" diye gösterdi Halide ellerini önünde açarak. "Teyze'nin var, onları kendi gözlerimle gördüm."

"O kadar çok tüy var ki, sanki başında pembe bir kuğu taşıyor gibi görünüyor."

"Şşşştt, seni duyacak." Mahmure umursamazlıkla bakmaya devam ederken, Halide huzursuz bir şekilde başını eğdi.

"Bu insanların hiçbiri Türkçe bilmiyor, garsonlar bile" diye fısıldadı Mahmure komplocu biri gibi. "Muhtemelen bizi an-lamıyorlardır."

Rıza'nın Mekteb-i Harbiye'den mezuniyetini şık bir çay toplantısıyla kutlamak üzere Grande Rue de Pera da denilen Cadde-i Kebir'deki* Fransız Çay Salonu'nda oturuyorlardı. Salon, Paris'ten getirtilmiş kadife sedirler ve mermer masalarla döşenmiş, vızır vızır işleyen, hareketli bir buluşma yeriydi. Bu, İstanbul'un Avrupaî semti, şık Pera, yani Beyoğlu dünyasına ilk girişleriydi kızların; onların hiç durmaksızın çevrelerini süzmekten kendilerini alamayışı, Rıza'yı çok eğlendiriyordu.

' Cadde-i Kebir: Grande Rue de Pera; bugünkü İstiklal Caddesi (Beyoğlu) (ç.n.).

"Türkçe konuşmadan nasıl idare ediyorlar peki?"

"Burada kendi dünyalarında yaşıyorlar. Sıradan Türklerle hiç temas kurmuyorlar" dedi Rıza.

"Bu çok garip, yani Ermeniler bile Türkçe konuşamıyor" dedi Halide, yanlarındaki masada oturan insanlara kaçamak bir bakış atarak.

"Onlara günahım kadar çirkin olduklarını söylesem bile, ne söylediğimi anlamazlar!" dedi Mahmure, birdenbire Halide'ye arkasını dönerek; peçesi oturduğu kanepenin düğmesine takılıp kaldı. "Öf, gene mi?" diye inledi.

"Kımıldama, şimdi kurtaracağım." Rıza, sedirin karşısındaki yerinden uzanarak, parmak uçlarıyla ince kumaşı çözmeye başladı.

"Bu aptal şeyi takmaktan nefret ediyorum, hiç alışamaya-cağım."

Nezaketle öksürerek, ciddiyetle yanlarında bekleyen, siyah frak giymiş garsonu görünce sustular. Rıza, yana uzanmış adeta yatar halde yakalanmış olmaktan mahcup, hemen doğrulup dimdik oturdu. Şerefine gölge düşürecek konumunu telâfi etmek istercesine, siparişlerini yükselttiği sesiyle, hızlı bir Fran-sızcayla verdi. Halide çok etkilenmişti. Sarışınlığı ve akıcı Fran-sızcasıyla, Rıza bu ortama öylesine yakışıyordu ki; onunla karşılaştırıldığında, kendisini korkunç bir yabancı gibi hissetti.

"Sacher forte ısmarladım" dedi Rıza garson gittiğinde. "Tadının Viyana'daki asıl örneğinden daha iyi olduğunu duymuştum."

"O da nedir?" diye sordu iki kız bir ağızdan. "Bekleyin ve görün, çok lezzetli."

Krema helezonlarıyla, kiraz şekerleriyle ve gümüş gibi parlayan kıyılmış bademlerle süslenmiş pasta geldiğinde, kızlar

heyecanla bağrıştılar. Tatlılar, Halide'nin gözünde hâlâ yasağın çekiciliğini taşıyordu. Önüne konan dilimi kesti ve bir lokmasını ağzına attı. Tadı, önceden bildiği hiçbir şeye benzemiyordu.

Mutlu bir suskunlukla pastalarını yedikleri sırada, salona bir kadın girdi. Yüzü solgun ve zayıf, parlak dudakları, burnu ve dudakları arasındaki kıvrıma oturtulmuş siyah bir güzellik be-niyle belirginleştirilmişti. İnce bölmenin yanında bekledi ve dikkati çekeceğini bilen bir kadının güveniyle çevresine bakındı. Eldivenli elini çenesine kaldırarak, sabırsızlıkla hafif hafif vurmaya başladı. Hızla yanına seyirten başgarsonun ardından metrdotel geliyordu. Kadına, salonun ön tarafındaki bir masa gösterildi; kanapeye oturarak, kat kat giysisini yarım daire şeklinde çevresine yerleştirdi.

"Şu adamlara bakın, hepsi de konuşmak için yanına koşuşuyor." Mahmure bu telaşlı hareketliliği seyrediyordu. "Aynı anda bir sürü akrabasının burada olması ne kadar da büyük bir şans."

"Neden bu kadar şamata yapıyorlar ki? Kadın bir prenses mi yoksa?"

"Aman Allahım, şuna bakın, herkesin içinde elini öpüyorlar."

"Onlar akrabaları değil, yalnızca arkadaşları" dedi Rıza, gözünü masaya dikerek. "Pera'da işler böyle yürür."

"Neden?" diye sordu Mahmure, muzipçe peçesinin ucunu kaldırarak.

"Buradaki insanların gelenekleri bizimkinden farklı. Avrupa'da kadınların giyinişi ya da toplum içindeki davranışları üzerinde yasaklar yoktur. Peçeni indirsen iyi olur" dedi nazikçe. "Halide'ye kötü örnek oluyorsun."

Mahmure'nin kendisine yönelttiği bakış, Rıza'yı şaşırttı. Kimi zaman onun isyankâr mizacına akıl sır erdiremiyordu. "Ömrümün sonuna kadar böyle yaşayacağımı hayal bile edemiyorum" diye fısıldadı Mahmure.

83

Rıza elini onunkinin üzerine koydu ve bir süre öyle kaldı. "Değişim, ağır bir süreçtir" dedi yumuşak bir sesle. "Ama değişim gerçekleşecek, umudunu yitirme sakın."

Rıza, Halide'yi çok etkileyen kesin bir içtenlikle konuşmuştu. Sesi, Beşiktaş civarında gördüğü öteki harbiye mektebi talebeleri gibi yüksek ya da övüngen değildi. Tıpkı babasına benziyordu; ikisinin birbirine böylesine yakınlık duyması, kesinlikle tesadüf eseri değildi.

Şapkalı ve uzun paltolu Avrupalı erkeklerden oluşan bir kalabalık, sokağa açılan kapının yakınında toplanmıştı. Bunların birçoğu diplomat ve uluslararası tüccardı. Pera'daki yaşam, muazzam camilerin kalabalık tepelere baktığı, ahşap evlerin sıralandığı dar, arnavut kaldırımlı sokakları müezzinin sesiyle çınlayan eski İstanbul'daki yaşamdan dağlar kadar farklıydı. Pera'nın bulvarları aydınlık ve genişti; iki yanlarında mağazalar, tiyatrolar ve kafeler sıralanıyordu, bir Levant, yani Doğu Akdeniz ülkesinden çok, Paris'in sokaklarına benziyordu. Büyük bir gürültüyle tramvaylar gelip geçiyor ve havayı makinelerin alışılmadık kokusuyla dolduruyordu. Cenevizlerin Galata'ya ilk geldiğinden bu yana, yedi yüzyıldır bu iki dünya, birbirine Altın Boynuz'un (Haliç) iki kıyısından bakıyordu.

Adamlar, giriş bölümünü ana kafeden ayıran cam bölmenin karşısında kümelenmişlerdi. Ansızın Halide kıvrılmış bıyığı ve ihtiyatlı tavırlarıyla bir Türk olduğu anlaşılan ince yüzlü bir adamı farketti. Fesini kavramış, çay salonunda bakışlarını dolaştırarak, kuyruğun önlerine geçmeye çalışıyordu. Rıza'yı gördüğü zaman, masaların arasında zikzaklar çizerek onların tarafına doğru yöneldi.

"Arkadaşlarınızdan birisi mi?" diye sordu Mahmure, tabağından başını kaldırarak. Rıza gelene doğru baktı.

"Tanri aşkına..."

"Seni pencereden gördüm, eski dostum. Ben yokken yeni

84

bir şeyler oldu mu?" Yabancı artık yanlarına gelmişti. Saray kâtipleri gibi dik yakalı bir redingot giymişti, parlak çizmelerinin üzerinde beyaz getrler vardı.

"Edib Paşa'nın kerimelerine eşlik ediyorum" dedi ayağa kalkan Rıza, kızları işaret ederek. Yabancı bir adım geri gidip, onları ilk kez fark ediyormuş gibi göründü. Gözlüklerinin ardındaki gözleri büyük bir ilgiyle büyümüştü.

"Beni bağışlayın, fark edemedim."

"Başka bir zaman belki." İki erkek, tek bir söz bile etmeden birbirine baktı ve yabancı arkasına dönüp uzaklaştı. Kapının yanındaki masaya ulaştığında, omzunu tutup gülmeye başlayan metrdotelle birkaç kelime konuştular. Rıza'nın gerginliği, ancak adam kafeden ayrıldıktan sonra geçti.

"Kimdi o?" diye sordu Mahmure dosdoğru. "Uzun zamandır görmediğim biri." "Neden görmüyordunuz ki?"

..„. "Uzaktaydı." Arkasına yaslanan Rıza, derin düşüncelere daldı.

"Niçin bize katılmasını söylemediniz?" "Uygun olmazdı" diye mırıldandı.

"Ne zamandır adetlere bu kadar önem vermeye başladınız?" diye alay etti Mahmure.

Rıza, kafenin gürültü ve şamatasından onu duymamışa benziyordu. Tabağındaki pastayla oynamaya başladı, ama yediği kırıntı kadar bir şeydi. Havadan sudan söz eden Mahmure ve Halide, önlerindeki ekler pastaları Avrupai tarzda, gümüş bir çatal bıçakla yemeye devam ettiler.

85

Kafeden çıkarlarken, batıdaki bulutlar mora boyanmış ve akşamın ilk belirtilen kentin üzerine çökmeye başlamıştı. Uzun bir sopanın ucunda lamba taşıyan bir bekçi, Grande Rue boyunca uzanan gaz lambalarını yakıyordu. Kafe ve mağazalarda pır pır eden ışıklar, kaldırıma donuk sarı bir pus saçıyordu. Kol kola yürüyen Halide ile Mahmure, kış havasıyla ürperdiler. Önlerinde hızlı adımlarla yürüyen Rıza'nın pelerini vücudunu sıkıca sarıyordu.

"Şurada yaşamayı ister miydin?" diye sordu Mahmure, ince demir balkonlar ve sütunlarla süslü beyaz, taş bir binayı göstererek.

"Bizim konağı tercih ederim" dedi Halide, nedenini açıklamaya gerek görmeden.

"Ama düşünsene, peçe giymek zorunda olmamak, dilediğin gibi gezip tozmak nasıl bir şey olurdu."

Halide kaşlarını çattı, bir şey söylemedi.

"Bir düşün, şu güzelim mağazalardan alışveriş yapmak ne kadar eğlenceli olurdu" dedi Mahmure, dirseğiyle onu dürterek. "Sonra da giyinip kafelere, hattâ tiyatroya gitmek."

"Bahçeleri ve Boğaziçi'nde kayıkla gezmeyi özlerdim" dedi Halide, Pera'daki tiyatronun Şehzadebaşı'ndakilerden farklı olup olmadığını merak ederek.

Saatin geç olmasına karşın, sokak hıncahınç doluydu ve Halide, çevrelerinde bir sürü dil konuşulduğunu işitiyordu. Türk kesiminin durgun sessizliğinde bunların hiçbir yoktu, burada kadınlar bile yüksek sesli konuşuyordu.

"Nereye gidiyoruz?" diye sordu Mahmure, Rıza'nın pelerinine asılarak.

"Bir arkadaşımın evine bir not bırakmam gerekiyor" dedi, "sonra da bir arabaya binip eve döneriz."

86

"Çok uzak mı?" diye inledi Mahmure ayağını sürüyerek. "Hemen şu köşeyi dönünce."

"Şimdi yapmak zorunda mısın?" Bir yanıt bekleyen Mahmure, yakındaki bir evin merdivenlerine oturmuş, daha fazla yürümeyi reddediyordu.

"Haydi yürü, ne olur, hemen şu köşeyi dönünce" dedi tatlı bir dille Rıza.

"Yürümeyeceğim. Üşüdüm ve eve gitmek istiyorum."

Rıza durdu, ardından kıza doğru yürüdü. Onu omuzlarından yakalayıp, hafifçe sarsarak kendisine bakmaya zorladı.

"Dinle, Mahmure" diye yalvardı, "Oraya bu akşam gitmek zorundayım. Birazcık hatırım varsa, senden istediğimi yaparsın. Hayatım buna bağlı olabilir."

Az ötede dikilen Halide, sözlerini kendisinin duymasını istemediğini biliyordu. Ayaklarına doğru bakarak, merakını gizlemeye çalıştı. Rıza'nın ricası, nihayet ayağa kalkıp, gittikçe artan karanlığın içinde gönülsüzce yürümeye başlayan Mahmu-re'yi harekete geçirmişti.

İsveç sefaretinden hemen önce, Rıza dar bir merdivenden aşağı inmeye başladı. Karanlık yapılar üstlerinde birer heyula gibi dikiliyor ve ayak seslerinin yankısından başka, acıklı bir müziğin ezgileri duyuluyordu. Merdivenlerin sonunda küçük bir meydan vardı; tek bir gaz lambasının ışığında, bir laternacı ile maymunu küçük bir kalabalığa çalıyorlardı.

; "Kızlar, siz burada bekleyin" dedi Rıza. "Gösteriyi izliyormuş gibi yapın."

I "Siz nereye gidiyorsunuz?" diye sordu Mahmure. "Arkadaşım şuracıkta oturuyor. Hemen dönerim." "Her şey yolunda mı?" Mahmure, onun elini yakalamıştı.

"Cevaplandırmayacağım sorular sorma" dedi sertçe. Eliyle hafifçe Mahmure'nin yanağını okşadıktan sonra, ansızın dönerek koşmaya başladı.

Halide ve Mahmure, alçakgönüllü boyutlarda basit bir taş ev olan köşedeki binanın gölgesinde durdular. Laternanın acıklı ezgileri içlerine hüzün veriyordu, geçirdikleri bu öğleden sonranın heyecanı çoktan dağılmıştı. Müzik yükseldikçe, maymun kollarını sallıyordu. Kafasındaki fes, müzikle birlikte tehlikeli bir şekilde sallanıyordu.

Puvarlan sarmaşıklar ve asma dallarıyla kaplı açık bir avlunun çevresinde inşa edilmiş olan Beşiktaş'taki büyük ahşap konağın bitişik iki kanadını harem işgal ediyordu. Avludan, basit ahşap bir kapıyla hareme girilebiliyor-du. Yazın güneşe, kışın soğuğa karşı kapalı tutulan pancurlar, Boğaziçi'nden esen meltemlerin içeriyi serinletmesi için ilkbaharla güz mevsimleri arasında ardına kadar açık bırakılırdı. Kestane rengi cilalı ahşap ve çifte kanatlı bir kapıdan girilen araba yolunun sonunda cümle kapısına ulaşılırdı. Bu kapıların ardında, iki kat yüksekliğinde ana salon vardı. Gün ışığı beyaz duvarlardan ve bezekli tavandan yansırdı. Bu salona açılan bir sürü kapı, bazıları sadece dinsel bayramlar gibi ender günlerde kullanılan daha resmi kabul salonlarına giderdi.

Büyük salonun en uzak ucundaki çifte merdiven, kıvrılarak ikinci kata çıkardı; burada ders odası ile özel daireler vardı. Merdiven sahanlığının ötesindeki koridorlar, misafirlerin çok ender gördüğü bir sürü küçük odaya uzanırdı. Osmanlıların sade tarzına uygun olarak ferah bir şekilde döşenen bu odalarda divanlar, alçak bakır sehpalar ve tahta sandıklar dururdu. Fatma Hanımefendi, bundan kırk sene evvel hareme taşındığından beri, dantelleri ve perdeleri yenilemek dışında pek az değişiklik yapmıştı. Yaşam, kadınlar kısmında nesillerden beridir olduğu gibi sürüp gidiyordu.

Saat öğleye yaklaşıyordu. Salondaki tek ses, Edib'in, Fatma Hanım'ın alafranga saat kullanması için giriştiği nafile çabalarından

birinde hareme hediye ettiği sarkaçlı, büyük, dolaplı saatin çıkardığı tik taklardan ibaretti. Alaturka saate göre oniki, daima günbatımına, dolayısıyla Avrupai hesaplara göre, her gün farklı bir saate denk gelirdi. Bu, özellikle vapurları yakalamak söz konusu olduğunda, halk arasında karışıklık yaratıyordu. Haminne kafasını kaldırıp, saatin pirinç yüzeyindeki kazınmış çözmesi olanaksız çizgilere baktı, omzunu silkti.

İnce gün ışığı, ön kapının üstündeki vitraylı pencereden süzülüp geliyordu. Kış, eve kasvetli bir çehre vermişti. Haminne, içinde incecik bir ilkbahar özlemi sancısı hissetti, sonra ruh i halindeki bu sürçme için derhal kendini azarladı. Umutsuzluğa | kapılmakla hiçbir şey elde

edilemezdi.

"İyi misiniz, hanımefendi?"

"İyiyim, Arziye, endişe etme. Misafirlerimiz geliyorlar mı?"

"Henüz değil. Hizmetçilerden birini bakması için sokağın | başına gönderdim."

"Mahmure'nin evlenme çağına eriştiğine inanmak zor" de- | di haminne hüzünle.

"Zaman akıp geçiyor, hanımefendi. Peçeye gireli bir yılı 1 geçti bile." Haminne başını salladı. "Peçe takmaya ne kadar da I karşı çıkmıştı."

"Babasının kızı ne de olsa, hanımefendi."

"Evet, öyle. Allah yardımcımız olsun." Haminne bir süre | sustu. "Her şey hazır, değil mi?"

"Gümüş tekerlekli tepside kahve var, hanımefendi. Man- 1 gah kendi ellerimle yaktım. Misafirler gelir gelmez, sigaraları | göndereceğim. Nakiye Hanım da, Fikriye Hanım'ın içtiği o | Fransız sigaralarını seviyor. Şimdi neden oturma odasına gidip biraz dinlenmiyorsunuz, misafirler geldiğinde ben hemen bildiririm."

Arziye, yaşlı kadının elinden tutup, çift kanatlı kapıdan geçirerek, kadife kaplı divanların bulunduğu odaya götürdü. Kış geldiği için, odada kocaman bir soba yanıyordu. Bu sobayı, Selime ilk hastalandığı zaman Edib getirmişti. Dış yüzeyi İznik çinileriyle kaplıydı; çinilerin her biri, birbirine geçmiş firuze, mavi ve turuncu çiçekler ve üzüm salkımlarıyla boyanmıştı. Haminne, çevresinin aşina yalınlığıyla içinin rahatladığını hissetti. Görücülerin ziyareti, kızının ergenliğe ulaştığı bir başka dönemin, bir başka ziyaretin anılarını canlandırmıştı.

"Onu görmeye gelmelerine ne gerek var ki?" Aslında düşüncelerini yüksek sesle dile getirmişti, kendisine çay getiren Arziye'ye. "Benim kafamda bir aday var zaten, Kemal Paşa'nın torunu."

"Yanlış hatırlamıyorsam, biraz ağırbaşlı bir çocuktu, hanımefendi."

"Ama bize uygun, seçkin bir aileden."

"Gerçekten de öyle, hanımefendi. Daha iyisi can sağlığı. Görücü ziyareti bir formaliteden başka bir şey değil. Hanımlar, bu evde geleneğe uyulmadığını düşünürlerse, düş kırıklığına uğrarlar."

"Haklısın, Arziye, formalitelere uymak zorundayız." "An'ane her şeydir, hanımefendi."

"Geçmişin bizimle kalmasını sağlıyor." Haminne şalını omuzlarından aşağı kaydırdı. Oda iyice ısınmıştı: Sobanın kullanışlı bir yenilik olduğunu kabul etmek zorundaydı.

"Edib Paşa'nın Mahmure'ye aldığı giysi yukarıda asılı, ama ben Mahmure'yi bulamadım" dedi Arziye, ihtiyatlı.

Haminne, hoşnutsuzlukla homurdandı. "Bu çocuk benim sonumu getirecek. Neden Halide gibi davranmıyor, bilmem ki?"

Salondaki saat onikiyi vurdu: Arziye, alçak sesle vuruşları

saydı. "On, onbir, oniki; bu öğle oldu demektir ve Halide'nin imam efendiyle dersi bitiyor."

Haminne, şaşkınlık ve ilgi karışımı bir duyguyla Arziye'ye baktı. "Bu kâfir aletini anlıyorsun demek."

"Bana Halide öğretti. Eğer hiç kimse saati bilmiyorsa, evde bulundurmanın anlamı olmaz ki!"

"Ama biz nesillerdir bu saat olmadan idare ettik pekâlâ."

"Bugünlerde bütün seçkin evlerde bunlardan var, hanımefendi. Ferid Bey'in aşçısı, onların selâmlığındaki saatin askerî marşlar çaldığını söyledi bana."

"Ne kadar tuhaf."

Haminne, odadan çıktıktan epey sonra bile Arziye'nin arkasından bakakaldı. Büyük saatin içinden garip vızıltılı sesler geliyor ve ince metal kol bir tıkırtıyla hareket ediyordu. Haminne gözlerini kapadı. Sonsuzluğu ölçmeye yönelik bu arzu, onun kavrayışının dışında kalıyordu. Yeryüzündeki zaman zaten yeterince kısaydı, bir de bunun sürekli hatırlatılmalının kime ne yararı olurdu ki?

Kasım sonlarıydı; çalılar çıplaklaşmış, buz yeri sertleştirmişti. Halide, kollarını sallaya sallaya, ayakkaplannın tabanlarını yere sürte sürte, akasyalı yolda yürüyordu. Mahmure'yi etrafı çevrili kuyunun öteki ucundaki eski odunlukta bulacağından emindi. Kişiliğinden hiç beklenmeyecek bir hamaratlıkla, Mah-mure bu rutubetli müştemilatı kullanılmayan at çullarıyla kaplamış, soğuk girmesin diye pencereleri keçeyle örtmüştü. Halide'ye gizlice, buranın hiç kimse tarafından rahatsız edilmeden Rıza ile buluşabildiği yer olduğunu söylemişti. Başka bir şey anlatmamıştı; Halide de başka soru soramayacak kadar utangaçtı.

IVlahmure gizlilikte iyice ustalaşmıştı; yaşamının açık ve gizli yüzlerini dengelemek, ona bir çeşit denetim hissi veriyordu.

Halide gül bahçesinden aşağıya birkaç basamak indi. Az sonra kuyuya giden alçak kapıya ulaşmıştı. Üç tarafı yüksek duvarla kapalı olan kuyu çevresi, üç yaşlı incir ağacı ve küçük çam fidanını barındıracak kadar genişti. Ortada bir çimenlik vardı; burada nesillerdir su taşıyan hizmetkârların adımlarının yarattığı bir patika oluşmuştu. Halide, kapının mandalını arkasından takarken, bahçenin kedilerinden biri ayağının altından sıçrayarak, ardında bir toz bulutu bırakıp kaçıp gitti. Şaşıran Halide, onun incir ağaçlarından birinin hemen yanındaki dar bir deliğe kayıp gözden kayboluşunu izledi. Parmak uçlarına basarak ağaca ilerledi ve elleriyle dizlerinin üzerine çöküp, rutubetli tahtaya kulağını dayadı. İçerden zayıf bir miyavlama sesinin geldiğini duydu. Mutfaktan yiyecek bir şeyler aşırıp buraya dönmeye karar verdi. Hayvanlara karşı duyduğu bu sevgi yüzünden başı hep aşçılarla derde giriyordu zaten.

Ağaçlardan solmuş yapraklar dökülüp, kuyunun ıslak, yeşilimsi derinliklerine düşüyordu. Halide onların yok oluşunu izledi. Harem, kuyunun dibindeki durgun suda beliren perilerle ilgili bir sürü rivayetle çalkalanıyordu, haminne de, tam gün batarken onların inlediklerini duyduğunu iddia ediyordu. Halide, buralarda sinsice dolaşan dünya dışı ruhların varlığına inanmak istemiyordu. Perilerin, ölümlülerin kılığına girdikleri, yerleştikleri evlerdeki insanlara birtakım oyunlar oynadıkları söyleniyordu. İster iyi, ister kötü olsunlar, niyetleri, hiçbir şeyden habersiz insanların önlerine ansızın çıkıp onları şaşırtmak, karışıklık yaratmaktı. Haminne, ona dikkatli olmasını ve kuyunun çevresinden uzak durmasını öğütlemişti, özellikle de karanlık bastıktan sonra.

Halide ardında, çamlıkta bir itişip kakışma sesi duydu. Yüreği hızla çarpmaya başladı;

korkudan arkasına dönemedi.

"Halide, Halide buraya."

93

"Mahmure?"

Yarı yarıya döndü ve ağaçların arkasından çıkan, üstü başı darmadağınık olan Mahmure'yi gördü. Saçlarına çam iğneleri saplanmış, elbisesi çamurlanmıştı. Elinde tuttuğu sigaranın külü yere düştü.

"Neyin var?" diye sordu Mahmure suçlarcasına. "Hayalet görmüşe benziyorsun."

"Burası korkunç bir yer."

"Zaten ben de bu yüzden burada saklanıyorum. Hiç kimse beni aramak için buraya gelmiyor, hepsi perilerden korkuyor. Sen ..." Mahmure, yüzü Halide'ninkine dokunacak kadar yaklaştı. Sigarasını korkusuzca içiyor ve dumanını halkalar halinde çıkarıyordu. "Korkmadın, değil mi? Periler hakkında anlattıkları her şey saçmalık."

"Haminnem seni arıyor" dedi Halide çabucak, korktuğunu kabul etmek istemiyordu.

"Biliyorum, biliyorum."

"Başın daha çok derde girmeden gitsen iyi edersin." Hayal gücünün bir oyunu muydu, yoksa Mahmure ağlamış mıydı? Gözleri kırmızıydı ve yanaklarında gözyaşlarının izi vardı.

"Başım zaten yeterince dertte, daha fazlası olamaz." Mahmure izmariti yere attı ve topuğuyla ezdi.

"Neden? Neler oluyor? Mutfakta tatlı tepsileri gördüm, Ar-ziye de görünürdeki her şeyi temizleyerek dolanıp duruyordu."

"Bana bakmak için görücüler geliyor." "Görücü mü? Olamaz, bir yanlışlık olmalı!"

"Haminne bir elbise giymemi, saçlarımı taramamı ve akıllı uslu davranmamı istedi; böylece hiç tanımadığım bu kadınlar, benim evlilik için uygun olduğumu söyleyebileceklermiş. Kesinlikle!

94

bunu yapmayacağım. Reddediyorum." Mahmure çizmesinin burnuyla yeri tekmeledi.

"Bir yanlışlık olmalı. Belki de babam bir çaresini bulur. Hayır, dur, babam sarayda. Belki Teyze bir şeyler yapabilir." Şaşkına dönen Halide, hareme doğru koşmaya yeltendi, ama Mahmure onu çekerek durdurdu.

"Gitme, nereye saklandığımı kimse bilmemeli." "Ama burada kalamazsın. Er ya da geç seni bulurlar."

"Sen güvenebileceğim tek insansın, Halide. Ne olur bana yardım et."

"Ne yapabilirim ki?"

"Mahmure neredesini" Ansızın, selamlık tarafından gelen Rıza'nın sesini duydular.

"Bu o, gitmeliyim" diye fısıldadı Mahmure, Halide'nin kolunu öyle sıkı kavradı ki, canı yandı.

"Ama neden? Rıza'nın senden gerçekten hoşlandığını sanıyordum."

"Biz öyle, bu yüzden de biz... Ne olduğunu bilmiyorum. Görücünün geldiğini öğrendiğimizde, ikimizin nişanlanması için babanla konuşacağını söyledi, sonra da garip bir şekilde bir yabancı gibi davranmaya başladı." Mahmure, gözyaşlarına boğularak sustu.

"Evlenmek için çok gençsin" dedi Halide. Onsekiz ay önce Mahmure'nin ansızın ortaya çıktığı günden beri, onu hiçbir zaman sahip olmadığı ablası gibi görmeye başlamıştı. Bir oyun arkadaşı ve dosttu, kendisi gibi bir çocuk. Evlilik ise, yetişkinlerin dünyasına ait bir şeydi, çok uzak ufuklarda zar zor görünen bir şey.

"Peçe takacak kadar büyüdüm, bu yüzden evlenecek kadar da."

"Ama daha ondört yaşındasın! Bu yaşta kim evlenir ki?"

"Bizi örtüyorlar ki, hiçbir erkek bizi görmesin, bu da bizim arzu edilir olduğumuz anlamına geliyor. Madem ki, arzu edilir hale geldim, evlenebilirim de."

"Arzu edilir mi?" Halide, kendisinin anlayamadığı birtakım meselelere doğru kaydıklarını fark etmişti.

"Rıza benimle evlenmek istiyor. En azından, Edib Paşa'yı görmeye gittiği zamana kadar öyle söylüyordu."

Halide cevap vermeye fırsat bulamadan, Rıza'nın bu kez daha yakından gelen sesini duydular.

"Gidiyorum. Biraz daha kalırsam, yandım." Mahmure dön-s dü ve kapıya doğru fırladı. Daha bir şey düşünmeye fırsat kaljj madan, Halide de onun peşinden gitti.

Mahmure duvarın üstünden sıçradı ve selamlık bahçesine! doğru koşmaya başladı. Birlikte, elma bahçesinden ok gibi geçip, konağı Beşiktaş yamaçlarından ayıran duvara ulaştılar. Sonunda Mahmure durdu. Arkalarında Rıza'nın sesi zayıf bir yan-; kıya dönüşmüştü.

"Artık peşimden gelme, Halide. Bu sorun demektir."

"Nereye gideceksin?"

"Ama kimseye söylemeyeceksin, söz mü?"

"Tehlikede olmazsan tabiî." Halide ürperdi. Gece çökmeye ' başlamıştı ve günün bu saatiyle ilgili bir şey onu huzursuz edi-; yordu.

"Bu sır ölüm kalım meselesi."

"Yemin ediyorum, kimseye söylemeyeceğim."

"Babam döndü, ben de onu görmek için eski evimize gideceğim." Halide duvara yaslandı ve Mahmure'ye baktı, gözleri şaşkınlıkla açılmıştı.

"Sana inanmıyorum" dedi alçak sesle. "Bana sürgünde olduğunu söylemiştin."

"Geri döndü, baban Ali Paşa'ya söylerken duydum." "Babam nereden biliyor ki?"

"İkisi arkadaş, babam bana söylemişti. Şimdi gidiyorum, dikkatli ol Halide, sakın peşimden gelmeye kalkma."

"Mahmure dur..." Yeniden yalnız kalma düşüncesi, Halide'ye büyük bir korku veriyordu, ama Mahmure buna dikkat bile etmedi. Eve dönme umuduyla kapıldığı büyük bir sevinç ve heyecanla, tepeden aşağı, yola doğru bir koşu kopardı.

i

"Of

ne utanç verici." Haminne teşbihini parmakla-» nnın arasından geçiriyordu. Görücü ziyaretinin

hatırası hâlâ capcanlıydı zihninde. O korkunç öğleden sonranın akıldan çıkmaz hatırlatıcısı olarak, sigaraların kokusu salonda hâlâ duruyordu.

"Bu davranışıyla iyi bir evlilik yapmak için bütün umutlarını yıkmış oldu" dedi Fikriye Hanım, göz ucuyla Edib'e bakarak.

"Komşular nasıl da dedikodu yapacak" diye içini çekti haminne, insanlar bu son felâketin kaçınılmaz olduğunu, Mah-mure^nin anne babasıyla aynı kayıtsız mizaçla lanetlendiğini söyleyeceklerdi. Kaderden kaçılamıyordu.

"Gene de münasip bir talip bulmuş olabilmeniz çok iyi, Fatma Hanımefendi, yoksa onu bekleyen gelecekten korkardım doğrusu."

"Mali düzenlemeler haftaya tamamlanacak, inşaallah."

"Hanımlar, hanımlar, lütfen, asıl meseleyi gözden kaçırıyoruz." Edib, sabırsızlıkla homurdandı. Görücü meselesini onaylamıyordu. Evlilikler, ailelerin işiydi, Nakiye Hanım gibi müte-cessis kadınların değil. Parmaklarıyla perdeleri ayırarak, karanlık bahçeye baktı. "Sizce hâlâ orada mı?"

"Hareme dönmedi, bütün odalara baktık" dedi Fikriye.

"O zaman nerede? Bütün gece burada oturamam." Edib zor nefes alıyordu. Binlerce yumruk göğsüne bastınyormuş gibi hissediyordu. Sarayda ilgilenmesi gereken bir sürü acil iş vardı - masasında yığılı duran bir sürü evrak onu bekliyordu, ve sabah ilk iş olarak, Arap dünyasıyla, özellikle de hiçbir zaman güve-nemediği bir kabile olan Hicaz'daki Haşimilerle ilişkileri güçlendirmek konusunu sadrıazamla müzakere etmesi gerekiyordu.

Edib, devletin eski düşmanlarıyla dostluk kurmaya yönelik bu hamlenin, padişahın Osmanlıları Avrupa'dan kopartmak için attığı bir adım olup olmadığını tarttı zihninde. Son zamanlarda padişah, bir din adamı olan Cemaleddin Afgani'nin etkisi altında bulunuyordu. Afgani, İslam dünyasını birleştirmeyi amaçlayan ateşli nutuklar atıp makaleler yazan, gerçekten geniş bir entelektüel birikime sahip bir İslam bilginiydi. Afgani, Fransız entelektüellerin saldırılarına karşı dini savunmuş ve batılıların gözünde İslam'ın ahlâki ve düşünsel gücünü yükseltmeye çalışmıştı. Edib onun düşüncelerine hayrandı, ama batı karşıtı siyasi görüşlerinden nefret ediyordu. Afgani'nin Yıldız'da yaşamaya başlayacağına dair söylentiler vardı ve kalacağı yeri hazırlama görevi de Edib'e verilmişti. Padişahın neden böyle bir adamı sürekli konuk etmek istediğini merak ediyordu.

"Ali Paşa, bahçede arama yapılmasını emretti. Adamlar eski odunlukta bir yığın battaniyeden başka bir şey bulamadılar. Anlaşılan saklandığı yer orası" dedi haminne, teşbihini kucağına bırakarak.

"Ne karışıklık!" diye mırıldandı Edib dişlerinin arasından. Kocasının ne kadar sıkıntılı olduğunu fark eden Fikriye, tepsiden bir bardak çay alıp ona getirdi. Çayı alırken Fikriye'ye yönelttiği bakış, ne kadar endişeli olduğunu gösteriyordu. Karısı olduğu onbeş aydan bu yana, Edib'in ruh halini çabucak anlamayı öğrenmişti. Özellikle yorgun olduğu zaman oldukça karamsar olma eğiliminde, yumuşak huylu bir adamdı. Yorgunluk

onu huysuzlaştınyordu da; Fikriye, onun öfkelenmeye başladığını görebiliyordu şimdi.

"Nereye gittiğini Halide biliyordur herhalde" dedi Fikriye sakince. "Akşam olmadan hemen önce ikisinin bahçede koştuklarını gördüm."

"O zaman derhal onu buraya çağır." Edib, sesini yükseltmemek için kendini tutmaya çalıştı. Görünüşte, kentten telaşla ayrılışı sırasında ardında bıraktığı en iyi Arap atlarından bir düzinesini geri almak gibi bir bahaneyle, Ali Şamil'in kente döndüğü haberini almıştı. Atlara, Ali Şamil Antalya'daki yeni evine yerleşirken, padişahın hassa alayındaki dostları olan Kürt zabitler bakmışlardı. Edib, kızının Rıza'ya aşık olduğuna dair yazdığı mektubun, Ali Şamil'in bu zamansız dönüşüyle bir bağlantısı olduğunu hissediyordu belli belirsiz.

"Nereye gidiyoruz?" diye sordu Halide.

"Yenikapı'ya, Mevlevi tekkesinin yakınma. Babasının evi orada." Teyze, teşbihine sıkı sıkı yapışmış, güvenlikleri için ses- J| siz bir dua okuyordu.

"Peki orası nerede?"

"Fatih'i geçince, denize bakan tepelerde."

"Çok uzakmış" dedi Halide, Beşiktaş'ın aşina çevresinin ötesinde, mesafe anlayışı bulanıklaşıyordu.

"Az sonra varırız." Teyze, arabanın çamur lekeleriyle kaplı camından, önlerinde açılan kentin belli belirsiz siluetini seyrediyordu. Koltuğuna gömüldü, sonunda biraz rahatlamıştı. Eski İstanbul'un arnavut kaldırımlı sokaklarında sarsıla samla ilerledikleri sırada, derme çatma döşeme tahtalarının arasından

arabanın yaylarının çatırdadığını işitebiliyordu. Bu saatte, kent neredeyse tümüyle ıssızdı; dar sokakların tek hakimi sürü halinde dolaşan sokak köpekleri idi. Gaz lambasının ışığında yüz çizgileri pek az fark edilen bir bekçinin yanından geçtiler. Fikriye, görülmekten korkarak geri çekildi.

"Galata köprüsünü daha geçmedik mi?"

"Çoktan geride kaldı." Fikriye parmaklarıyla teşbihini sıktı. Durdurulacak olurlarsa, çetin sorularla karşı karşıya kalabilirlerdi. Padişahın jurnalciler ağı çok büyük ve tehlikeliydi; muhbirler her düzeyden insanların arasına sızmışlar, müthiş bir korku ve kuşku atmosferi yaratarak komşuyu komşuya düşürmüşlerdi. Fikriye, çeşitli tehlikeleri Edib'le tartışmış ve sonunda düşüncesini ona kabul ettirmişti. Edib, Ali Şamil Paşa'nm evinin yakınlarında görülecek olursa ciddî bir tehlikeyle karşı karşıya kalabilirdi. Yaşlı Ali Paşa, bütün hararetli

protestolarına karşın, bu yolculuğu yapamayacak kadar zayıf ve hastaydı. Fikriye hemen gönüllü oldu. Halide'yle gitmesi doğru olacaktı, çünkü yanında bir çocuk olan bir kadın daha az kuşku uyandırırdı. Bunun yanı sıra, diye fikir yürütüyordu Fikriye, Halide'nin varlığı, Ali Şamil'in evine varmalarından sonra da işe yarayabilirdi.

"Babamın benim gitmeme izin vereceğini hiç sanmazdım" dedi Halide, bu kadar geç bir saatte dışarda olmak, hem de eski kente gitmek fikrinin yarattığı heyecanla.

"Mahmure'yi geri dönmeye ikna edecek tek kişi sensin. Tabiî onu bulabilirsek." Teyze, Mahmure'nin kendisini dinlemeyecek kadar başına buyruk ve inatçı davranacağından emindi.

"İnşaallah emniyettedir" dedi Halide çabucak.

Arabanın tekerlekleri taşların üzerinde tıkırdarken, sessizce oturdular. Zaman zaman kapının yanındaki kadife tutamaklara yapışıp, sarsıntıda dengelerini bulmaya çalışıyorlardı.

"Babasını tanıyor musun?"

"Sadece ismen. Adı Ali Şamil Paşa, Bedirhanlıların reisi, büyük bir Kürt aşireti bu."

"Haminneyle büyükbabamın onun hakkında konuştukları-1 nı duydum."

"Olabilir" dedi Fikriye, tedbirli konuşuyordu.

"Yanlış bir şey yapmış, ama ne olduğunu hatırlamıyorum. Uzaklara gitmesinin nedeni bu mu?"

"Bunları babana sormalısın, Halide. Bu sorulara ben cevap veremem."

"O bana hiç söylemez ki!" dedi Halide umutsuzlukla, ardından pencereden dışarı bakmaya başladı. Edib ve Fikriye, kendisine evlendiklerini söyledikleri zaman Halide çok şaşırmış ve kafası karışmıştı. Babasının neden önce kendisine söylemediğini ve annesinin ölümünden bu kadar kısa bir süre sonra bunu nasıl yapabildiğini bir türlü sindirememişti içine. Halide her ikisini de seviyor ve çaresizce babasını memnun etmeye çalışıyordu; bu yüzden de duygularını belli etmemişti. Ama Teyze onun incindiğini tahmin ettiğinden, acısını hafifletmek için elinden gelen her şeyi yapıyordu.

Siyasal görüşmelerde açık, dürüst bir yaklaşıma inanan ve saray yaşamının entrikalarını asla onaylamayan biri için, Edib'in aile sorunları konusundaki gizliliği, Fikriye'yi şaşırtıyordu aslında. Halide'ye Mahmure ile ilgili gerçekleri açıkça anlatması konusunda onu uyardığı halde, Edib bu tavsiyeleri kulak ardı etmişti. Yanıtlanmamış sorular, kızların her ikisinin de kafalarını karıştırıyordu. Fikriye, şu anki sorunların doğrudan doğruya bu karışıklığın sonucu olduğu kanısındaydı.

Marmara denizinden süzülen sis karaya doğru ilerliyor ve yola kadar ulaşıyordu. Araba sonunda durduğu zaman, Halide yüksek duvarların arasındaki dar bir geçitte olduklarını gördü. Arabacı, kapalı duran gösterişsiz bir kapıyı gösterdi onlara;

burada bir süre sessizce beklediler. Fikriye tam dönüp gitmek üzereyken, peçesiz bir kadın gelip, onları sütunlu kemerler ve yerde çok ince işlenmiş mozaiklerin bulunduğu üstü açık bir avluya götürdü.

Avlunun ötesinde bir odada çay tepsisi ve gümüş sinilerde yemişler konmuştu. Çok

geçmeden gül yağıyla kokulandırılmış dumanı tüten su çanaklarıyla birkaç kadın çıkageldi. Teyze ve Halide ellerini yıkayıp ipek kadar yumuşacık havlularla kurula-dılar. Divanlara henüz yerleşmişlerdi ki, göğüslerinde çapraz fişeklikler asılı üç asker peydah oldu. Tenleri, Halide'nin şimdiye kadar gördüğü herkesten koyuydu ve kalın kaşları, kırmızı sarıklarının altında neredeyse görünmez olmuştu. Adamlar tüfeklerini yanlarına koydular ve sütunların yanında eşit aralıklarla durarak hazırola geçtiler. Fikriye kalbinin hızla çarptığını hissediyordu. Kürtler, yalnızca kendi yasalarına göre davranan, dikbaşlı ve ne yapacakları asla önceden tahmin edilemeyen insanlar olarak nam salmıştı. Çayına dokunmadan, sinirli bir şekilde peçesiyle oynamaya başladı. Nöbetçileri kızdırmak korkusuyla, kafasını hiç kıpırdatmadan çevresini inceliyordu. Odanın mozaik döşemesi ve oymalı sütunları, bahçedekilerle bir örnek, en iyi cinstendi. Kaba sabahğıyla nam salmış bir adam için, Ali Şamil son derece ince bir beğeniye ve duyarlığa sahip olmalıydı.

Halide yere doğru kaydı ve bir yığın kuru kayısının, ballı çöreklerin ve tatlı portakalların durduğu tepsinin baştan çıkarıcı-lığına kapılarak bunlardan almaya başladı. Avludan gelen ayak seslerinin yankısını duyduğunda, büyük bir keyifle meyve yiyordu. Nöbetçiler tüfeklerini omuzlarına kaldırıp selam durdular.

Enerjik bir yabancı odaya daldı, güneş ve rüzgârın etkisiyle kararmış çehresi, geniş bir gülümsemeyle aydınlanmıştı. Muhafızlardan daha uzun boyluydu, ama bıyıkları onlarınkiyle aynı renkte ve dimdikti. Köşeli vücuduna basit beyaz bir kaftan giymiş ve saf altın ipliklerle nakışlanmış bir kemer takmıştı. Kırmızı

sarığı, sanki aceleyle giyilmiş gibi tuhaf bir eğimle duruyordu başında.

"Evime hoş geldiniz, Fikriye Hanımefendi, sefalar getirdiniz. Yolculuğunuz iyi geçmiştir inşaallah." Ellerini beline dayamış ayakta durarak, dimdik onlara bakıyordu. Halide merak-lanmıştı.

"Böyle alışılmadık bir saatte bizi kabul ettiğiniz için, size i gerçekten minnettarım" diye mırıldandı Fikriye. Adam, ışığa arkasını vererek dikilmişti; peçesinin koruyucu örtüsü altında, Fikriye'yi şöyle böyle görebiliyordu.

"Benim evim sizin evinizdir, aziz hanımefendi, kapımız si- 1 ze daima açıktır."

"Zannederim haberci size ulaşmıştır" dedi Fikriye. Adamın i bu kadar teklifsiz konuşması onu kızdırmıştı; bir hizmetkârla konuşmadığının farkında değil gibiydi.

"Çocuk akşam namazından önce geldi. Meseleyle bizzat il- J

gilendim, sokaklar araştırılıyor." Halide'ye dönüp önünde eğil- 1

di. "Küçücük bir bebek olduğunuzdan beri sizi görmemiştim, i Halide Hanım. Ne kadar da güzel bir kız olmuşsun."

Onun dikkatini çekmekten büyük bir sevinç duyan Halide, I başını eğerek gülümsedi.

"Aaaah, nasıl da ona benziyorsun. O tatlı tebessümü çok iyi hatırlıyorum."

İM

"Halide'nin büyüdükçe annesine benzediği söyleniyor" de- i di Fikriye, biraz aceleyle araya girerek.

"Eğer ruhu da annesi gibiyse, melek gibi bir çocuk demek- i tir. Öyle değil mi, çocuğum?"

"Onu yüreğimde taşıyorum, efendim" dedi Halide. "Bu yüzden, bir bakıma ruhu gerçekten de benim bir parçam."

104

"Bu kadar küçük yaşta biri için, bir filozofun bilgeliği var sende" dedi Ali Şamil gülümseyerek.

"Babam bana hocalar tuttu, böylece hem Doğu hem de Batı felsefelerini öğrenebiliyorum."

Ali Şamil şaşırdı. Şaşkınlığını gizlemek için, elini ağzına götürerek öksürdü.

"Muhterem dostum, haremindeki kadınlar için en iyi olanı her zaman bilmiştir" dedi sonunda. "Bir çocuğun, ister erkek olsun, ister kız, derslerini iyi öğrenmesi memnun edici. Nesillerce birikmiş bilgeliğin devamı da böyle sağlanır ancak."

"Ve yeni yollar için kapılar açar" dedi Fikriye sertçe.

"Babamı nereden tanıyorsunuz?" Halide bu adama çabucak ısınmıştı. Güven duygusu yayan erkekler, onu hemen etkiliyordu.

"Kader bizi büyük kolera salgını sırasında Mekke-i Müker-reme'de bir araya getirdi. Hastalanmıştım; baban kendi sağlığını hiçe sayarak bana baktı. O olmasaydı, bugün burada olamazdım.

"Bu çok cesurca" dedi Halide sevinçle. Babasının geçmişi hakkında bilmediği o kadar çok şey vardı ki!

"Ona hayatımı borçluyum" dedi Ali Şamil kaşlarını çatarak.

"O zaman neden ayrıldınız?" Halide'nin sorusu yarıda kaldı. Duvarların içinden geliyora benzeyen bir ağlama sesi dikkatini çekmişti. Ardından, zayıf ama açık bir ses, Mevlid'in akıldan çıkmayan ezgisini okumaya başladı.

"Ne yazık ki, kaderlerimiz bizi ayrı yollara sürükledi. Hasta mısın, çocuğum? Yüzün ansızın soldu." Masanın çevresinden dolaşarak, elini Halide'nin yanağına bastırdı.

"Duymuyor musunuz?" diye sordu Halide, Teyze'ye dönerek. "Geri geldi." Halide huzursuzca bir o yana, bir bu yana sallanmaya başladı.

105

"Bu çok uzun bir gün oldu" dedi Ali Şamil kararlı bir şekilde. "Her ikinizin de dinlenmesi gerekiyor." Ellerini çırptı ve hemen anında nöbetçiler gelerek selam durdular. Teyze, onu korumaya hazır, Halide'nin yanına koştu.

"Annem neden şimdi geri döndü?" dedi Halide; ses gitgide zayıflamış, etkileyici melodi sonunda kaybolmuştu.

"Çocuk neden bahsediyor?" Ali Şamil cevap beklercesine J Fikriye'ye bakıyordu.

"Zaman zaman bu sesleri duyuyor."

"İlk karım..." diye başladı, ardından kendini tuttu. "Gelin, sizi hareme götürecek bir hizmetçiyi çağırtacağım. Geceyi orada geçirmelisiniz. Beşiktaş'a haber gönderirim."

"Sizi rahatsız etmek istemeyiz..." Halide ansızın yana kayıp dizinin üstüne düştüğünde, Teyze

karşı çıkmak üzereydi.

"Halide'nin dinlenmeye ihtiyacı var. Onu ben kendim götüreceğim." Ali Şamil, çocuğun gevşemiş bedenini kucakladı ve onu avlunun karşısına taşıdı. Nöbetçiler de onun peşinden çıktıkları için, Fikriye yalnız kaldı. Evin arka taraflarında bir yerde bir çeşme vardı; şarkıyı duyabilmek için çok uğraşmasına karşın, taşa damlayan suyun çıkardığı ritmik şıpırtıdan başka bir şey duyamadı.

Halide irkilerek uyandığında, nerede olduğunu anlamaya J çalıştı. Sonra o gecenin anıları büyük bir hızla uyandı zihninde. Önce, kendisini bir koridorlar labirentinden geçirerek taşıyan birinin, ardından zihninde mırıldanan, ağlayan ve ismini söyleyen seslerinin yankısını hayal meyal hatırladı. Şimdi susmuşlardı gerçi, ama bütün gece rüyalarını doldurmuştu bu sesler. Yüreği korkuyla çarparken, doğrulup yatakta dimdik oturdu.

Annesinin sesi sustu. O zaman Halide annesinin neden Ali Şa-mil'in evindeyken ansızın ortaya çıktığını sordu kendine. Birisini araması mı gerekiyordu, yoksa onu yakın bir tehlikeye karşı mı uyarıyordu? Bilmiyordu. Haminnesi, seslerin mesajı belirgin değilse, dikkat etmemesi gerektiğini söylemiş olsa da, Halide sahip olduğu yeteneği tam olarak kavrayamadığını seziyordu.

Dışarısı hâlâ karanlıktı, ama duvarın üst yanındaki kafesli bir pencereden minicik ışık huzmeleri girmeye başlamıştı. Yakınında, uyuyan birinin soluk alıp verdiğini işitti. Başını çevirdiğinde, birinin siluetini gördü. Bu gölge, zarif ve ince kemikli Teyze değildi. Bu kimdi? Uyuyamadan, öylece yatakta uzanıp kaldı. Beşiktaş'taki konağın tersine, burada geceyi bölen bir sürü gürültü vardı. Sokak köpeklerinin havlamaları, rıhtıma vuran dalgaların şapırtısı, bekçinin bağırışı. Daha yakında, kahkahalarla yükselen sesler duyuyordu; neşeli insan sesleriydi bunlar.

Halide yatağından aşağı kaydı; ayakları taş döşemeye değdiğinde ürperdi. Uyuyan yabancıyı rahatsız etmemek için soluğunu tutarak, parmak uçlarında odanın öteki ucuna yürüdü. Kapı, dokunur dokunmaz açıldı ve Halide, açık bir avlu boyunca uzanan bir koridorda buldu kendini. Bahçe, çıplak ağaçlarla doluydu ve gümüşi ay ışığında çalılıkların silueti görünüyordu. Kahkaha azalıp yok oldu ve gece iyiceçöktü. Bahçeye dikkatle bakarak, nereye gittiğini bilmeden döşeme taşlarının üzerinden süzüldü. Ansızın bir erkek sesi onu şaşırttı. Farkına bile varmadan, selamlık bölümüne girmişti.

"Hava karardıktan sonra sokaklarda dolaşmak delilik. Seni Abdülhamid'in adamları bulmuş olsaydı, neler yapabileceklerini düşününce korkuyorum."

"Hiç kimse Ali Şamil Paşa'nın kızına zarar vermeye cesaret edemez." Halide donakaldı. Bu, Mahmure'nin sesiydi.

"Düşüncesizce davranışın, Edib Paşa'yı ve ailesini çok üzdü." Halide duvarın koruyucu gölgesinin içine doğru sindi.

"Beni bir yabancıyla nişanlamak istediler. Bir imamın torunu, ömrümde hiç görmediğim biri."

"Bu nişanı ben de onayladım. Sen kimsin ki, karşı çıkacaksın?" Aradaki duvara rağmen, Halide hıçkırık seslerini duyuyordu. "Kendine gel. Gözyaşların bana tesir etmez." "Ama ben başkasını seviyorum."

"Her şeyi biliyorum, Edib bana durumu bildiren bir mek--\ tup yazdı."

"Rıza, Edib Paşa'nın arkadaşı, neden ona karşı olduğunu I anlamıyorum. Sana iyi bir evlad olacak..."

"Beş parasız öksüzün biri o, hamisinin cömertliğini küçük 1 bir kızı baştan çıkararak ödeyen nankör bir zabit. Onunla olan alâkan ailemiz için bir utanç kaynağı."

"Ama ben de onun kadar suçluyum..."

CM

"Bu kadar yeter." Ali Şamil, onun sözünü kesti. Bahane- | lerle ilgilenmiyordu.

"Neden dinlemiyorsun?"

"Kocan olacak genç, Süleymaniye başimamının torunu. Böyle bir kısmetin çıktığı için şanslısın."

"Padişah bile olsa umurumda değil" diye haykırdı Mah- | mure. "Onunla evlenmeyeceğim."

"Benimle bu şekilde konuşmaya nasıl cüret edersin? Kendine gel!"

"Neden bana böyle davranıyorsun? Bana yardım edecek tek 1 kişinin sen olduğundan emindim. Ali Paşa'ya itaat etmek zo- 1 runda değilim, yalnızca sana; çünkü sen benim babamsın." S Mahmure kendinden geçmişcesine bağırıyordu.

"Yeter! Ne söylüyorlarsa, onu yapacaksın. Onlar senin anneannenle büyükbaban." Halide duvara daha da yapıştı, duyduklarına inanamıyordu.

"Şaka yapıyorsun, bana şaka yaptığını söyle" diye haykırdı Mahmure.

"Ali Paşa ve Fatma Hanım senin annenin ebeveynidir." "Sırf bu izdivacı kabul etmem için söylüyorsun bunları."

"Sen küçük bir çocukken, Selime ve ben ayrıldık. Ayrılmayı, yalnızca senin benim yanımda kalman şartıyla kabul ettim."

"Bana annemin öldüğünü söylemiştin."

"Soracağın muhakkak olan sorulardan kurtulmak için böyle söylemiştim, bundan hep utanç duyacağım. Anneni çok seviyordum. Hayatımı sürdürebilmek için, onun adını hafızamdan çıkarıp atmak istedim." Ali Şamil'in sesi hafifledi, Halide onun söylediklerini güçlükle duyuyordu.

"Demek onlar benim ailem" dedi Mahmure, şaşkın. "Aynı kanı taşıyoruz."

"Dizlerinin üzerine çök de, iyi talihin için Allah'a hamdet."

"O zaman bırak da, onlarla yaşayayım, bir yabancıyla evlendirme beni!"

"Senin evlenip yuva kurmanı sağlamak benim görevim." "Bir yabancıyla evlenmek istemiyorum."

"Sana ne söylüyorlarsa onu yapacaksın, böylece sürgündeki evime içim rahat döneceğim."

Duvarın öte yanında bir itişme sesi duyuldu, ama Halide ne olduğunu anlayamadı. Yavaş yavaş Ali Şamil'in sesi azalıp yok oldu ve Halide bir kapının çarpıldığını duydu. Dönüp bahçeye süzüldü; bağdaş kurduğu mermer bankta oturup çeşmeyi

108

109

seyretmeye başladı. Demek ki, Mahmure gerçekten de kız kardeşiydi. Sadece arkadaşlıktan daha derin ve daha kapsamlı bağlarla birbirlerine bağlandıklarını baştan beri sezmişti zaten. Ama şimdi onu kendisinden uzaklaştıracaklardı. Önce annesi, sonra da kız kardeşi. Yeniden yapayalnız kalmayı kaldıramaya-1 cağını hissetti. Sessizce hıçkırarak odasına döndü ve gökyüzü] önce altın rengine sonra maviye dönüşüp, bir başka kış sabahı] başlayıncaya değin, uyuyamadan yatağında döndü durdu. Ancak sonradan, Beşiktaş'a, eve dönüşleri sırasında, Halide annesinin sesini neden duyduğunu anladığım fark etti. Bu kez, Ali Şamil'in ifşaatinin etkisine onu hazırlamak için ortaya çıkmıştı.

110

Fikriye'nin itibarı o geceden sonra çok yükseldi; ne de olsa, hayatını tehlikeye atmış ve Mahmure'yi eve getirebilmek için hafiye teşkilatına meydan okumuştu. Ama bu firar, daha uzunca bir süre Beşiktaş'taki yaşamın huzurunu kaçırmaya devam etti. Tehlikeli anılar su yüzüne çıkmış ve bir dedikodu çarkını harekete geçirmişti. Yeterince yaşlı olan hizmetkârlar, olanları daha dün gibi hatırladıklarını ileri sürüyorlardı. Daha genç olanlar hayretle onları dinliyordu. Ali Şamil Paşa sadece ismen tanıdıkları biriydi. Onun, paşanın kızıyla evli olduğu iki yıl süresince aynı çatı altında yaşamış olduğunu öğrendiklerinde şaşıp kaldılar. Ne de tuhaf bir izdivaçtı bu. Ve tabîî, Ali Şamil'in erkek kardeşlerinden biri, çılgınca bir taşkınlık anında konak halkının çok değer verdiği yaşlı bir hizmetkâr olan Şayeste Hanım'ı kazara vurunca, bir felâketle sona ermişti. Kurşun delikleri, salonun tavanında, merdivenlere yakın bir yerde hâlâ görülebilir durumdaydı.

Yaşlandıkça hafızaları zayıflayan paşa ve karısı, olaylara daha pembe bir gözlükten bakıyorlardı. Kader, torunlarını bir kez daha onlara döndürmüştü; şüphe yok ki, Selime onları seyrediyordu. Bu kurtuluş duygusunu doğrulayan şey, Ali Şamil Pa-şa'nın, daha bir çocukken öğrenmiş olduğu gösterişli üslupta, Arapça ve Farsça ıstılahlarla dolu yazdığı mektup oldu. Tam Beşiktaş'a dönmek için arabaya bindikleri sırada, nöbetçilerden

biri mektubu Fikriye'nin eline tutuşturdu ve ona gizlilik yemini ettirdi; hiç kimse, Edib bile, onun varlığını bilmemeliydi. Efendisinin hayatı buna bağlıydı.

Birisinin bu nişan kararının hâlâ geçerli olduğunu Mah-mure'ye söylemesi gerekiyordu. Edib bunu nasıl yapacağını düşünürken, Ali Paşa büyük bir güçlükle yürüyerek odaya girdi. Edib hemen yanına koşup, onun koluna girdi. Son zamanlarda Paşa öylesine zayıflamıştı ki, elleri kurumuş dal parçalarına benziyordu. Edib, kayınpederini merdivenlerden aşağıya indirenin ne olduğunu merak etti, çünkü yaşlı adam öğleden sonralarını genellikle dinlenerek geçiriyordu. Hiç konuşmadan, selamlık bahçesine bakan yüksek pencerelere doğru yürümeye başladılar. Veranda, kırık saksılar ve etrafa saçılmış topraklarla doluydu.

"Burası çok güzel, toprak çıplak kaldığı zaman bile. Böyle güzel bir kentte yaşadığımız için talihliyiz" diye fısıldadı yaşlı paşa çatallaşan sesiyle.

"Gerçekten de öyle" diyerek ona katıldı Edib.

"Buz saçakları şu yaşlı incir ağacının dallarını nasıl da eğiyor baksana" diye mırıldandı, elini yavaş yavaş pencereye doğru kaldırarak.

"Bu ağacın hayatta kalması bile bir mucize."

"Bu Allah'ın hikmeti evladım. Yeniden bahar gelince, ılık hava buzu eritecek ve bu ağacın, ve her şeyin, yeniden tomurcuklanmasını sağlayacak." Paşa içini çekti. Tanrı inancı, bütün

yaşamı boyunca kılavuzu olmuştu. En büyük zorluklara bile, Allah'ın esirgeyiciliğine ilişkin dupduru inancı sayesinde göğüs gerebilmişti. Yaşlı adam, Sultan Abdülaziz'in sarayında önce kahvecibaşı, sonraları da sadrıazam olarak hizmet ederek onurlu bir yaşam sürmüş olmaktan gurur duyuyordu. Babası ve yarım yüzyılı aşkın zaman önce Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılışı sırasında öldürülen büyükbabası gibi, onun da Bektaşi dervişleriyle olan

bağları çok derindi. Düzenin devamı, bu karışık dönemlerde can alıcı önem taşıyordu.

"Selamlığa bir soba daha koydurtacağım. Eğer bu kış, geçen kış kadar soğuk geçerse, korkarım..."

"Neden endişeleniyorsun ki?"

"Soğuktan etkilenmenizi istemiyorum" dedi Edib. Ellerini ceplerine sokmuş, huzursuz bir halde divanla pencere arasındaki kısa mesafeyi bir aşağı bir yukarı arşınlamaya başladı.

"Çok endişeli görünüyorsun, sevgili oğlum. Canını sıkan bir şey mi var?"

"Şu Rıza meselesi çok üzücü." "Şehirden ayrıldığını zannediyordum."

"Dün şafak sökerken. Bursa'daki süvari birliğinde bir görev alarak derhal onlara katılmak zorunda kaldı." Edib başını çaresizlikle salladı. "Mahmure'nin ortadan kayboluşu hakkında onu sorguya çektiğim zaman hiçbir şey bilmiyormuş gibi davrandığına inanabiliyor musunuz? Aralarındaki bağlılık konusunda bana tek kelime bile söylemedi."

"Belki de hiçbir şey söylememenin daha onurlu bir tavır olacağını düşünmüştür."

"Kendimi ihanete uğramış gibi hissettim. Mahmure bana emanet edilmişti, oysa ben onu korumayı başaramadım."

"Tek suçlanacak kişinin Rıza olduğunu sanmıyorum. Her ikisi de genç; Mahmure'nin çok düşüncesiz, inatçı bir damarı var."

"Rıza şerefli hareket etmedi."

"Ah Edib, bu meselelerde, doğru davranabilmek her zaman kolay olmaz."

"Allahtan, onun Rıza'ya karşı sevgisiyle ilgili dedikodular, nişanlısının ailesinin kulağına kadar gitmemiş. Nişanı önümüzdeki hafta ilân etmeyi istiyorlar, düğünün de ilkbaharın başında yapılması planlandı." Edib'in sesi mahcub çıkıyordu. "İki yüzlülükten nefret ederim, ama bu olayda, ketum kalmanın herkesin menfaatine olacağını hissediyorum. Mahmure bir daha böyle bir şey yapmayacaktır, eminim."

"Nasıl bu kadar emin olabiliyorsun?"

"Ali Şamil gönderdiği mektupta söz verdi. Mahmure'nin | aile ismini lekelemeyeceğini söylüyor."

Paşa yarı kapalı gözlerinin ardından Edib'i inceliyordu!! Kimi zaman Edib'in bu çocuksu güveni insanı afallatıyordu.'! Edib'in Mekke'deki kolera salgını sırasında Ali Şamil'e baktığını işittiği zaman, damadına neden bu Donkişot benzeri, ne yapacağı belli olmaz adam için hayatını tehlikeye attığını sormuştu; öyle bir adamdı ki, Edib'in Selime'yle evlendiğini bilseydi, onu kendi elleriyle öldürebilirdi.

"Ali Şamil şerefli bir insan" diye cevap vermişti Edib o günlerde. "Ona güveniyordum." Bütün söylediği de bu kadarla kalmıştı.

"Rıza meselesini Ahmed'in ailesine söylemek için hiçbir neden görmüyorum. Haksız mıyım?" diye sordu Edib, paşanın düşüncelerini bölerek.

"Yo, yo, çok haklısın. Durgun suları neden bulandırmalı ki! Bir tek şu var ki, Ahmed'in doğru seçim olduğundan emin değilim ben."

"Çocuğun büyükannesi, Fatma Hanımefendinin akrabası oluyor."

"Uzaktan" dedi yaşlı adam, 'uzaktan' kelimesinin üstüne basarak.

"Süleymaniye başimamının torunu. Mevki ve servet sahibi bir aile."

"Sevgili zevcem işbilir bir kadındır. Torununu beş parasız bir adama vermez. Eminim ruhlar da bu konuda onunla mutabıktır" diye ekledi paşa gülümseyerek.

"Dindar, çalışkan bir genç, üstelik eli yüzü de son derece muntazam, yakışıklı."

"Haklısın, benim boş laflarıma kulak asma. Kıza bir an önce söylemen en doğrusu olur." Dışarda, gökyüzü meşum bir kurşuniliğe bürünmüştü. Zor bir kış olacaktı, bunu ta iliklerinde hissediyordu.

"Genç kızların duygularını önceden tahmin etmek çok zor olur. Mahmure'yi gerekenden daha çok üzmek gibi bir arzum yok, ama er ya da geç, evlenmenin kendisi için en iyisi olduğunu bilmesi gerek."

"Kadınlar her şeye farklı bir gözle bakar. Senin yerinde olsaydım, bizim hanıma danışırdım. Peki, senin zevcen ne tavsiye ediyor?"

"Zevcem mi?" Edib bir an şaşırmış bir halde baktı. "Ha, Fikriye'yi kastediyorsunuz. Mahmure'nin yaşıyla ilgili birtakım kaygıları olmakla birlikte, bunun iyi bir fikir olduğu kanısında. Bugünlerde ondört yaş, evlilik için epey erken telâkki ediliyor."

"Annen ve ben henüz onbeş yaşındayken..." "Biliyorum, biliyorum" dedi Edib sabırsızca. "Bazan gençlik, çocukların dünyaya gelmesi için gerekli."

"Bu doğru" diyerek içini çekti Edib. Yaşlı adam farkına bile varmadan, en derin yarasına parmak basmıştı. Yaşamının bu kadar karmaşık hale gelmesine nasıl da izin vermişti?

"Ali Şamil'e söylendi mi bu durum?"

"Elbette. Onayını almadan hareket etmeyi aklıma bile getirmem."

"Demek kendi bulduğu bir talip yok" dedi hafifçe gülerek ya§lı adam.

"Hayır, yok" dedi Edib. "Sürgünde çok uzun bir süre kalabilir, bu yüzden kızının güvenli bir yuva kurmasını istiyor, i Mahmure'nin yakışıksız davranışı, babasını da çok üzdü."

"Gerçekten mi?" dedi Ali Paşa düşünceli bir tavırla. "Tanıdığım en yakışıksız tavırlı insanın böyle bir şey söylemesi ne kadar da ilginç."

"Yıllar, onun vahşi ruhunu evcilleştirdi." "Gene de cinayetle suçlanıyor."

"Hiçbir tanık yoktu, nam salmış bir hafiyenin şahadetinden başka. Bedirhanlar öteden beri Padişahın gözüne batan bir diken olmuştur." Edib, bu kuşkularını dile getirmeye daha önce hiç cesaret edememişti. Mekke'deki, geleceklerini etkileyen karşılaşmalarından beri, Ali Şamil'i kardeşi gibi seviyordu ve onun sürgün edilmesi haberi Edib'i derinden sarsmıştı.

Çok yıllar önce, Ali Şamil'in babası Bedirhan Paşa, Os-| manii yönetimini neredeyse alaşağı edecek bir Kürt ayaklanma-|| sından önce İstanbul'a getirtilmişti. Doğudaki geniş topraklarına karşılık olarak, devlet ona ve doksan oğluna şehirde evler, yüksek maaş ve süvari birliğinde görevler vermişti. O zamandan itibaren, Kürtler hep sorun gidermekte kullanılmıştı; Abdül-1 hamid, Ali Şamil'i de, isyankâr Şerif Abdullah'ın görevden ahn-f masını sağlaması için Mekke'ye göndermişti. Edib, Bedirhan I aşiretine hayrandı. Tıpkı Arapların çölde avlanmak için kullandıkları tepeli şahinler gibi, onlar da mağrur ve korkusuzdu.

"Neler oldu, Allah bilir. Ali Şamil bile kaderinden kaçamaz" diye ekledi yaşlı adam gülümseyerek. İşte ancak o zaman, Mahmure ve Halide'nin, peşlerinde Teyze'yle birlikte sofadan |

geçtiklerini fark etti. İki kız da, hiç beklenmedik ölçüde annelerini andırmaya başlamıştı. Mahmure'deki benzerlik daha kolay fark ediliyordu. Kollarını zarafetle sallayışı, bedeniyle başını aynı ritmle hareket ettirişi, aynı hafif yürüyüş. Onun gibi cüretkâr, iyimser ruha sahipti. Halide'yse, fiziksel olarak Selime'nin bir kopyesi olduğu halde, onun ardından uysal bir tavırla yürüyor, bukleleri omuzlarında hopluyordu.

Kocasının bakışını yakaladığı zaman, sarılmak için açtığı kollarıyla Fikriye ona doğru koştu. "Yorgun görünüyorsun, hayatım" dedi.

"Daha sonra von Bieberstein ile bir toplantım var, bunun ne anlama geldiğini biliyorsun." Edib ona şöyle bir gülümseyerek sırtını döndü; böyle apaçık duygusal gösterilerden hoşlanmıyordu.

"Ya, öyle mi?" Fikriye endişeyle geri çekildi. Önceki yıl Kayzer Wilhelm'in ziyaretinden beri, Almanların gittikçe artan nüfuzu konusunda kocasının kaygılarını biliyordu. Edib, İngilizlerle bir ittifak yapmaktan yanaydı, oysa Padişah İngilizlerden ve Osmanlı toprakları üzerine yaptıkları planlardan korkuyordu. Alman sefiri Baron Marschall von Bieberstein korkularını daha da körüklüyordu; bu yüzden Edib, onunla yaptığı görüşmelerde büyük bir ihtiyatla hareket etmeye zorunlu hissediyordu kendisini.

Edib, padişahın Alman nüfuzunun ve parasının tuzaklarına çok kolayca düştüğüne inanıyordu. Ticaretten anlamayan Osmanlılar, Batı'ya çok borçlanmışlardı. Osmanlı ordusunu yenilemek için Almanya'dan yeni borçlar almak, onları daha da tehlikeli bir yörüngeye sokmuştu. İmparatorluk dökülüyordu ve bir zamanlar devletin istikrarını sağlayan merkezi güç zayıflamıştı. Milliyetçi ayaklanmalar Balkanlar'ı bir kaosa sürüklemişti; şimdi bu yangın Arap vilayetlerine yayılıyordu. İslam devletini eski

şanına kavuşturma hayaliyle sarayına kapanan padişah, dış dünyada toplanmaya başlayan güçlerden bihaber görünüyordu. Yaptığı reformlar sıradan insanlar için bir anlam ifade ediyordu belki, ama aydın kesim, günün birinde onun zalimane idaresine karşı ayaklanacaktı, Edib bundan emindi.

Geleceğe ilişkin tek umut, kendisi gibi liberal zihniyetli insanlardaydı. Edib'in ilkeleri, koşullar

ne kadar güçleşirse güçleş-sin, sarayda kalmaya zorluyordu onu. Onun varlığı, kim bilir belki bir gün Yıldız sarayında düşüncelerin yön değiştirmesini sağlayabilirdi. Dinsel cinnetinin katmanları arasında bir yerlerde, padişahın terakkiden yana bir yönü olduğuna inanıyordu Edib.

İlk evlendikleri zaman, Edib, padişahla ilgili endişelerini Fikriye'ye anlatmıştı. İzdivaçlarından beri, her ne kadar epeyce yakınlaşmış olsalar da, Edib belirli bir mahremiyet sınırını aşmamaya dikkat ediyordu. Fikriye buna üzülüyordu. İzdivaçlarının daha yakın, daha tutkulu bir beraberlik olacağını ummuştu. Bunun üzerine, o da hakiki hislerini gizlemek için elinden geleni yaptı ve her zaman sakin, hattâ yumuşak başlı davrandı. Gelgelelim, aylar geçtikçe bu parlak maske üzerinde ağırlık yapmaya başladı. Aşk, zaptolunmaz bir duyguydu, ama kork-madı; vaat ettiği başdöndürücü boşluk hem heyecan verici hem de baştan çıkarıcıydı. Bir fırsat bulsa, hemen kabuğunu kırıp çıkabilir ve onu bütün yüreğiyle sevebilirdi.

Edib, nazik fakat mesafeli kalmaya devam etti. Evliliklerinin sekizinci ayında, sevişmeleri sona erdi. Fikriye, haremde yapayalnız, sık sık kocasını kendinden uzaklaştırmak için ne yaptığını düşünüp duruyordu. Konuyu açtığı zaman, Edib onun kaygılarını bir kenara itiyordu. Onların sakin ilişkisi, belirsizlikten hiç hoşlanmayan düzenli bir insan olan Edib'in kusursuz evlilik idealine uyuyordu. Selime'yi kaybetmek, onun dünyasını altüst etmişti, yeniden acı çekme riskine girmeyi göze alamıyordu. Tek tesellisi, kızları Halide'ydi. Onun tahsil ve terbiyesine J yardım ettiği için, Fikriye'ye sonsuza dek minnettar kalacaktı.

s^** rkekler hamamının ötesindeki bir tepenin üstlerin-/ m de, konağın çok az kullanılan, bir zamanlar evin kır-^——'"' larla çevrili olduğu ve padişahın şehre daha yakın yaşadığı dönemlerde, selamlığın resmi kabul salonu olarak kullanılan bir kanadı vardı. Halide, haminnesinin yaşlı bir akrabasının, köle ve hizmetkarlarıyla birlikte uzun süre misafir kaldığını ve bu kanadın baştan aşağıya temizlenip cilalanıp, yeni gibi yapıldığını hatırlıyordu. Tabii en çok yorulan, temizliğe nezaret etmekle görevli Arziye olmuştu. Halide, son denetleme gezintisini yaparken haminnesinin peşine takılıp, kocaman ve kasvetli diye hatırladığı odalara açılan yaldızlı kapıları, onunla birlikte tek tek dolaşmıştı.

Mahmure döndüğünden beri o kanattaki bir daireye yerleşmişti; becerikli bir Anadolulu hizmetkârın kılavuzluğu altında, kendi evini çekip çevirmeyi öğreniyordu artık. Söylenenlere bakılırsa, Ali Şamil yaşlı çifte kendi eliyle yazdığı mektupta, evleninceye değin Mahmure'yi kilit altında tutulmasını istemişti. Düğün tarihi nisan sonu olarak belirlenmişti, yani iki ay kadar sonraydı. Mahmure'yle kocası, gelecekteki kayınvalidesi ve pederinin bulup döşediği Süleymaniye'deki bir evde oturacaklardı. Düğün günü yaklaştıkça, Halide her gece ağlaya ağlaya uyuyakalmaya başlamıştı. Kız kardeşinin varlığını öğrendiği anda, kader onu yanından koparıp alıyordu.

Mahmure'nin babasının evinden dönüşünün üzerinden on hafta geçmişti, ama kız kardeşler birbirlerini ancak haremin şamatası içinde, öğle yemeklerinde görebiliyordu. O zamanlar- j da da Mahmure suratını asıyor ve içine kapanık davranıyor, su istemek dışında ağzını bile açmıyordu. Halide sırrını saklıyor, | hiç gelmeyeceğe benzeyen bir fırsat bekliyordu. Mahmure'yle \ bir yalnız kalabilsem, diye düşünüyordu, yalnızca birkaç dakika \ bile olsa, o zaman annelerinin kanıyla bağlanan bu iki kardeşi birbirleriyle rahatça kaynaşabilirdi. Ne ki, kış gelip geçerken ar-i tık umudunu yitirmeye başladı. İngilizce fiilleri ezberlemesi gejjjj reken öğleden sonra saatlerini, kimseye görünmeden Mahmu| re'nin dairesine gitmenin bir yolunu arayarak geçiriyordu.

Bu fırsat, şubat ayında göğüs rahatsızlığına yakalanan Tey-ze'nin odasına kapanmak zorunda kaldığı bir kış öğleden sonrasında çıktı. Haminnesi, Arziye ve birkaç halayıkla birlikte, sabahın erken saatlerinde evden çıkıp, Mahmure'nin gelecekteki ailesini ziyaret etmek üzere eski kente gitmişti. Dersleri bittiği | zaman, haremdeki ana odaların ıssız olduğunu gördü. Halide, | soğuğa karşı üzerine bir şal alıp, mutfaktan dışarıya çıktı. Şanslıydı: Bahçıvanlar,

yıkılmış bir duvarın onarımı için komşuya çağrılmışlardı. Hemen önünde alçak bir duvarla çevrelenmiş | bahçe bomboştu. Burada kimse olmayacağını ummuştu, ama sere serpe yere yayılmış, bir yavru kediyle oynayan, daha önce hiç görmediği bir oğlanla karşılaştı.

Köyden gelmiş olamazdı: Simli iplikle nakışlanmış yeleği ve külot pantalonu deridendi. Halide ona yaklaştı. Oğlan, birinin geldiğini sezerek başını kaldırdı. Yüzü gölgede kalıyordu; o yüzden Halide sadece kısa kesilmiş, kulaklarının çevresinde perçemler halinde fışkıran kıvırcık saçlarını görebiliyordu. Halide'nin kendisine baktığını görünce, çocuk el salladı. Halide'nin şaşkınlığı daha da arttı. Bu da kimdi? Burada ne işi vardı? Oğlan yeniden, bu kez daha ısrarlı el salladı.

"Gel de, yavru kedime bak" diye seslendi.

"Siz kimsiniz?" Halide, hamam duvarının kenarından yavaş yavaş yürürken, hareme geri dönmesi gerekip gerekmediğini düşünüyordu.

"Korkma. Yaşlı kadın, Beşiktaş'ta bir cenazeye gitti."

Ses tanıdıktı ve Halide, güneş ışıkları yüzünden gözlerini kısarak, biraz daha yaklaştı. Bir an olduğu yerde kımıldamadan durdu, ardından hemen koşmaya başladı. Birden kafasında bu 'oğlan'ın Mahmure olduğu kuşkusu doğmuştu!

Birlikte, gözden uzak, kuytu kabul salonuna girdiler, yeniden bir araya geldikleri an için doğrusu hüzün verici bir yerdi burası.

"Ne kadar da inandırıcıydın! Uzaktan bir oğlan çocuğu gibiydin tıpkı." Halide'nin sesi çıplak duvarlardan yankılanıyordu.

"Babam hep ruhumun oğlan çocuğu olduğunu, ama annemin karnında bir şeylerin karıştığını, böylece yanlış vücutta doğduğumu söylerdi."

"Bu giysileri nereden buldun?"

"Bunları Yenikapı'dan gelirken getirdim. Babamın giysileri. Çok güzel, değil mi?" Mahmure yumuşacık deriye dokundu. Gömleğinin katlarında babasının kurumuş terinin kokusunu duyuyor ve gözlerini kapadığında hemen yanı başında duruyormuş hissine kapılıyordu.

"Saçlarımı kırkma makasıyla kesiverdim. Bugün bakıcım gider gitmez yaptım bunu."

"Ne kadar da güzel buklelerin vardı" dedi Halide, esefle.

"Kocamın beni arzulamasını istemiyorum. Düğün gecesi peçemi açtığı zaman, benden tiksinmesini istiyorum."

Halide sessizce başını salladı. Düğün gecesi gerilim ve heyecan dolu bir karşılaşma, nefsin bir sınanması ve dile getirilmeyen

kalp acılarının bir kaynağıydı. Harem dedikodularından şimdiye kadar öğrenebildikleri bundan ibaretti.

"Bir yabancının bana dokunacağı düşüncesi bile midemi bulandırıyor."

"İyi bir insanmış, öyle diyorlar."

"İster iyi olsun, ister kötü -hiçbir şey farketmez. Evlenmek istediğim tek bir erkek vardı, onu da buradan uzaklaştırdılar." Altdudağını ısırarak, boşanmak üzere olan gözyaşlarını tutmaya J çalıştı. Ağlamak Rıza'yı geri getirmezdi ki,..

"Bir süvari birliğinde görev almak büyük bir şeref ama."

"Bursa'ya gitmek istediğine hiç inanmıyorum. Harbiye Mektebi'ndeki diğer inkılapçılara katılmak üzere Şam'a gitmek istediğinden söz etmişti bana. Kanun-u Esasi'yi yeniden yürürlüğe koyacaklarmış." Mahmure durdu, "Rıza bana, Osmanlıların da bir zamanlar meşrutiyetle yönetildiklerini söyledi, ta ki, Abdülhamid kaldırıncaya kadar."

"Buraya seninle Rıza hakkında konuşmak için gelmedim" dedi Halide. Hizmetkârlardan biri her an gelebilir, onları burada bulabilirdi.

"Konuşacak başka ne var ki?" diye tersledi Mahmure. "Gelecekteki ailem mi?" Yavru kedi, acı bir feryatla sırtüstü düştü, pençeleri sicime dolanmıştı.

"Annemiz hakkında konuşmak istiyordum." Halide, Mahmure'nin bir tepki vermesini bekleyerek, duraladı; ama o hiçbir şey söylemeden, hafifçe gülümseyerek yavru kediyi seyretmeye devam ediyordu.

"Yenikapı'daki o geceyi hatırlıyor musun?" Halide üsteledi. "Babanla konuşmanızı duydum. Çok şaşırdım, annemin daha önce evlendiğini bilmiyordum."

Mahmure yavruyu kucağına alıp, düğümlenmiş sicimi çözdü

ve hayvanı serbest bıraktı. "Başlangıçta ben de çok şaşırdım" dedi ifadesiz bir sesle. "Ama sonra her şey açıklığa kavuştu."

"Niçin bize söylemediler? Sen buraya, Beşiktaş'a geldikten sonra bile, hiç kimse hiçbir şey söylemedi. Neden?"

"Büyüklerin ne yapacağını kim bilebilir?" Mahmure omzunu silkti.

"Bir nedeni olmalı."

"Kaçarak evlenmişler; bu evlilik büyük bir rezalet yaratmış."

"Annem kaçmış mı?" Halide büyük bir şaşkınlıkla kıpkırmızı oldu.

"Onbeş yaşındaymış." "İnanamıyorum."

"Evlilikleri bir aşk izdivacıymış" diye içini çekti Mahmure. "Ama babamın yakışıksız davranışları, senin büyükanne ve büyükbabanı çileden çıkarmış ve boşanmalarını istemişler. Selime, söz dinleyen bir evlatmış, böylece sonunda anne babasının isteğine uymuş."

Halide'nin şaşkınlıktan nefesi kesilmişti. "Bunları sana kim anlattı?"

"Babam. Bugün bile, kendisini hiç affetmemiş. Onu, öteki karılarının hepsinden çok sevmiş. Onun için korkuyorum, Halide. Öylesine çaresiz görünüyordu ki, üstelik ayrıldığımız sırada ağladı da. Babamın ağladığını daha önce hiç görmemiştim."

Halide, ablasının elini sımsıkı tuttu. "Seni kaybetmek istemiyorum. Söz veriyorum, büyükbabama gidip ona yalvaracağım. İstemediğin bir adamla evlenmemelisin."

Mahmure, ölgünce gülümsedi. "Sen sözüm ona akıllı ola-mmızsın, Halide. Hayatın bu kadar kolay olmadığını hâlâ öğrenemedin mi?"

•'"^ ubat sonlarında, iki gün boyunca aralıksız yağan kar,; |

^ camileri ve çarşıları bembeyaz bir örtüyle kaplamıştı. >*™">5 Evlerin çatılarında buz saçakları oluşmuş, kar yolları kapamıştı. Beşiktaş'taki büyük konak, bir beyazlık denizinin ortasında ıssızlığa büründü. Kuzeyden esen buz gibi rüzgâr, Boğaziçi'nin sularını dondurup, Halic'in üzerini buzdan bir örtüyle örttü. Çok geçmeden, bütün şehir bu çetin koşulların acısını çekmeye başladı. Gömülmeyi bekleyen ölüler, donan toprağı kazmak imkânsız olduğu için gusülhanelerde birikti.

Evlerinde mahsur kalan hocaları ders vermeye gelemediği için, Halide, zamanını okuyarak ve hayal kurarak geçiriyordu. Üst kattaki kabul salonunun cumbalı penceresinde oturmaya bayılıyordu, camlar donmuş kar tanelerinin izleriyle doluydu. Gökyüzü kül rengiydi ve bahçenin üzerinde yapayalnız bir kuş halkalar çiziyordu. Güçlü bir rüzgârla gelen bir kar burgacı bahçeyi boydan boya geçti, ta ki, çam ağaçlarının üzerindeki gevşek bir kar çığı, sessizce yere düşünceye kadar. Halide, karanlık gökyüzünde son kar tanesi görünmez oluncaya kadar, hiç kıpırdamadan durup dışarıyı seyretti. Ansızın haminnesinin kendisine seslendiğini duydu. Geçenlerde Erzurum'dan gelmiş olan bü-yükamca Mehmed ve gediklisiyle birlikte selamlıkta bulacağını düşündüğü haminneyi aramaya gitti uysallıkla.

Kış boyunca, yaşlı paşa gittikçe daha kötülemişti. Halide, cesaretini toplayıp Mahmure hakkında konuşmaya gidinceye

değin, onun durumunun ciddiyetini anlayamamıştı. Durumu çok nazik olduğu için, Halide'nin selamlığa girmesine izin verilmişti. Onu, üst kattaki bir odada, boş boş önüne bakarken buldu. Konuyu Mahmure'nin evliliğine getirmeye çalıştıysa da, büyükbabası sanki Halide'yi işitmemiş gibiydi. Elini öpmeye uzandığında, başını okşayıp ona annesinin ismiyle hitap etti. O sırada haminne içeri girip, Halide'yi odadan çıkardı. Dönüp ona baktığında, Halide bir zamanlar tanıdığı enerjik adama karşı bir özlem sızısı hissetti yüreğinde.

Bir kez daha hastalık heyulası eve musallat olmuş, herkesi bir belirsizlik durumuna sokmuştu. Peyker, yaşlı paşanın selamlıkta tutulmasını emretmişti. Edib de sarayda mahsur kalmış olduğundan, Alman doktorun çağrılması söz konusu bile olmadı.

Ali Paşa'nın durumu kötüleştiği zaman, haminne hiç vakit kaybetmeden, onun en sevdiği kardeşi Mehmed Paşa'ya haber göndermiş, o da durumun vehameti karşısında, doğu Anadolu'nun uzak ovalarından beş günlük yolculuk yaparak koşup gelmişti. Bu müthiş dayanıklılık, daha genç olmakla birlikte, böyle güçlü ve dinç erkekleri kendi yaşamlarında da arzulayan harem kadınlarını adeta büyülemişti. Mehmed Paşa'nın yetmişini aştığı söyleniyordu ve bu mucize, onun sürekli koyun sütünden yapılmış yoğurt yeme alışkanlığına yoruluyordu. Bakışları hiddetli, saçları kabarık ve karmakarışık, ufak tefek, dinç bir adamdı.

"Hemen geliyorum" diye seslendi Halide, haremi selamlığa bağlayan koridorda koşarken.

"Halide, çabuk ol."

"Neredesiniz, aşağıda mı yukarıda mı?" Soluksuz kalarak, ana merdivenlerin dibinde durdu ve üst kata dönerek çıkan tırabzanların arasından yukarı baktı. Hiç yanıt yoktu. Her yer sessizdi; saatler bile susmuştu.

Mezar taşında sadece, Tann'nın ebedi olduğunu ilan eden Huve/ bakı sözcüğü yazılıydı. Tören sona erdiği zaman, Halide başını bu taşa yasladı ve fısıldayarak aile için bir dua okudu. Mehmed Paşa, ağabeyinin ölümünden sonra konaktan hemen ayrılmayıp, onlara geçmiş hakkında bir şeyler anlatıp durdu. Hatıralar ev halkını eziyor, ölenin hayaleti ayrılmayı reddediyordu.

Nisan sonunda Mahmure, Süleymaniye başimamının torunu Ahmed'le evlendi. Beşiktaş'taki konakta yapılan düğün, aile hâlâ matemde olduğu için küçük bir tören oldu. Haremdeki kadınlar Mahmure'nin gözlerinin çevresine sürmeler çekmiş, ellerine kına sürmüşlerdi, çünkü Peygamberin, bu şekilde boyanmanın kadınlar için uygun olduğunu düşündüğüne inanılıyordu. Mahmure, Pera'daki bir Fransız terzinin diktiği beyaz bir ipek elbise giymişti. Kalın muslinden yapılmış bir peçe, damad bey kendisinden kaldırmasını isteyinceye dek, yani törenin sonuna kadar yüzünde kalacaktı. Halide, ablasının çok güzel göründüğünü düşünüyordu, ama haminne ışıl ışıl buklelerini kestiği için onu hâlâ affedememişti.

Damat, yüzüğü sedef kaplamalı ahşap bir kutu içinde getirdi; kutuyu, sanki porselenden yapılmış gibi büyük bir dikkatle taşıyordu. Çiçekler ve kırmızı kurdelelerle süslenmiş bir kemerin altında, ayakta duran Mahmure'yi ilk gördüğünde durdu ve çevreye bakındı, anlaşılan bundan sonra ne yapması gerektiğini düşünüyordu. İmam öne çıktı ve yavaşça torununu geline doğru itti. Onun'yaklaşması üzerine, Mahmure başını öne eğdi ve ona görünmeyi reddetti. Olan biteni terastan izleyen Edib, birden endişelendi. Törenin sonuna değin Mahmure başı önünde durdu ve kocasına dokunmak için ellerini birbirine kenetledi. Mahmure'nin bu alışılmadık sakinliği, bir mutluluk işareti olarak algılandı; ablasının nasıl acı çektiğini bir tek Halide biliyordu.

"Kaçıp gitmenin dışında, bu izdivacı yapmaktan başka çarem yok" demişti ona gizlice, daha o sabah, Boğaziçi'nin üzerinde güneşin doğmasını beraberce seyrettikleri sırada.

"Onları vazgeçirmeye çalıştım, ama hiç kimse, babam bile dinlemedi."

"Rıza'dan tek bir haber bile alamadım, sanki yer yarıldı da içine girdi. Bizim bilmediğimiz bir şeyler olmuş olmalı, Halide." Mahmure, sigarasının izmaritini yere attı, hemen ardından bir tane daha yaktı.

"Sen ona bir şey olduğunu mu..."

"Öldüğünü mü, hayır, böyle bir şey olsaydı, düşümde görürdüm."

Halide şaşkınlıkla ablasına baktı. "Sen de mi düşler görüyorsun?" dedi fısıltıyla.

"Ne demek istiyorsun? Herkes düş görür, hayvanlar bile."

"Ama benim düşlerim özel, çok garip. Kimi zaman bana ve sevdiklerime neler olacağını görüyorum. Ne istediklerini her zaman anlamıyorum ve beni çağırdıklarında her zaman ne söylediklerini işitemiyorum."

"Babamın Medineli bir Arap karısı vardı, bana düşlerime dikkat etmemi söylerdi. Rüyaların, Allah'ın bizimle konuşmasının bir yolu olduğunu söylerdi. Ben ona gülerdim, o da bana Arapça küfürler yağdırırdı" dedi Mahmure, acı bir gülümsemeyle ekledi, "ve bana kâfir derdi."

"Hamminne de bana rüyalarımızın çok değerli olduğunu, annemizden ve daha önce onun annesinden bize geçen Allah vergisi bir güç olduğunu söyledi."

Mahmure başını iki yana salladı. "Benim annemi hiç görmediğimi unutuyorsun."

"Tıpkı benim gibi sen de onun çocuğusun, her ikimiz de Eyüb'ün soyundan geliyoruz."

"Eeee, ne olmuş?"

"Ailemizin Peygamberle çok kadim bir bağı var, bu yüzden özel güçlere sahibiz."

Mahmure gözlerini devirdi. "Senin, haminnenin hastalan iyileştirsin diye getirdiği o kaçık kadın gibi konuştuğuna inanamıyorum."

"Peyker'i mi kastediyorsun?"

"Evet işte o. Ruhlarla konuştuğunu iddia ediyor, şimdi sen de gelmiş aynı şeyi yapabileceğini söylüyorsun."

"Ama annemiz..."

"Annemiz öldü, babam sürgünde ve ben burada tek başıma, hayatımda iki kez gördüğüm bir adamla bütün hayatımı geçirmek zorundayım. Yaşantım kâbuslarla doluyken, rüyalara sevinmemi nasıl beklersin benden?"

"Damadın iyi bir adam olduğunu duydum" dedi Halide, ablasına sarılmak için beceriksizce uzanarak. "Seni özleyeceğim, bizi görmeye gelecek misin?"

Mahmure yeni bir sigara daha yakarken cevap vermedi. Halide uzaklara baktı. Asya yakasından güneş doğuyordu ve sabah sisi kalkmaya başlamıştı. Haremden hafif kahkaha sesleri geliyordu; Mahmure'nin düğün günü başlamıştı.

t

USKÜDjAR, 1897

Din kitlelerin bilimi, bilim ise seçkinlerin dinidir.

Cevdet

^ li Paşa'nın ölümü, Beşiktaş'taki konakta bir çağın *y \ sona erişi oldu. Kırk senelik evlilik yaşamından sonra >• Fatma Hanım evini, Asya yakasındaki eski bir Türk

semti olan Üsküdar yakınlarında bir konağa taşımış, Beşiktaş'taki konağı da, Mehmed Paşa'nın büyük oğlu Reşat Bey'e kiralamıştı. Yeni yetmeliğinden itibaren yuvası bildiği evden ayrılırken, zannettiği kadar metin kalamamıştı. Yıllar içinde, yabancı tavırları benimseyen ve sokakta Fransızca konuşan yüksek rütbeli asker ve bürokratlardan oluşan yeni komşuların akınıyla mahallenin ahengi bozulmuş, havası değişmişti. Bir gece düşünde, kocasının peşinden gitmesini tavsiye eden büyükannesinin sesini duymuştu. Fatma Hanım, İslam'ın ritmine göre işleyen nazik, nezih dünyasının, bu yeni ajsrilik velvelesi içinde çok uzun süre yaşamasının mümkün olmadığını seziyordu.

Yüzyıllarca Osmanlı aleminin nizamı, Hazret-i Muham-med'e bildirilen Allah'ın sözüyle çerçevelendirilmişti. O, Ol demişti ve olmuştu. Baki ve sarsılmaz gibi görünen bu uçsuz bucaksız topraklar İran'ın sınır topraklarından Viyana kapılarına kadar uzanıyordu. Müslüman cemaat Kur'an'dan esinlenen yasalarla yönetiliyordu; bu insanlar Ramazanda orucu aynı zamanda tutuyor, Hac sırasında binlerce hacı hep birlikte Mekke'de toplanıyordu. İmparatorluğun dört bir köşesinden yola çıkarak, Halifenin himayesi altında yolculuklarını

güvenle yapıyorlardı.

Ardından, ondokuzuncu yüzyılın şafağında, Avrupalıların karşısında askerî bozgunlar hızla ve kesinlikle geldi. Yenilgiler, Osmanlı ruhunu yaraladı ve onları uyuşukluklarından silkeledi. Güçlü iradeye sahip iki padişah, eski tarz, mürteci ordunun elinde saray hapsini paylaşmış olan amca çocukları olan III. Selim ile II. Mahmud, İslami hükümranlıklarının temel ruhunu | bozmaksızın, askerî üstünlük kazanmak için gereken bilimsel bilgiyi edinmeye başladılar. Seçkin sınıfının üyeleri Avrupa'ya | gönderildi; bunlar buralarda buldukları karşısında hayrete düştüler. Yeni yüzyıl ilerledikçe, II. Mahmud eski kurumları ortadan kaldırmaya ve modernleşmeyi ye siyasal reformu ilerletme-1 ye koyuldu.

Bu amaçla, Osmanlı seçkinlerinin eğitimi için yeni askerî ve mülki mektepler kuruldu ve Avrupa'dan batı bilimini öğretecek profesörler getirtildi. Yavaş yavaş yeni bir eğitimli sınıf doğdu; bunlar kendilerini batı bilimi merceğinden görüyorlar ve şimdiye değin hep hor görülmüş olan keferenin dilinde tahsil görüyorlardı. Bu yepyeni bakış açıları, imparatorluğun din ve bilimi özdeş gören, Allah'ın aleminin bilgisi anlamında 'ilm' olarak ifade eden âlimlerinin geleneksel bilgeliğine meydan okuyordu.

Yeni bakış açıları genel duyumsuzluğu besledi ve yeni mekteplerde sorunlar gitgide iltihaplandı. Ali Paşa öldüğü sıralarda, Mekteb-i Tıbbıye-
i Şâhâne'de, sadece Sultan Abdülhamid'i tahttan indirmek amacıyla gizli bir cemiyet kuruldu. Kurdukları 1 derneğe İttihad ve Terakki Cemiyeti (İT) adını verdiler. O zamana değin, tek örgütlü muhalefet, imparatorluğun sınırları dışında, Jön Türk olarak tanınan sürgündeki muhaliflerin 'Kızıl ! Sultan'a karşı mücadelelerini sürdürmek için toplandığı Paris ve >i Cenevre gibi kentlerde varolmuştu. İT'nin kurulması, istanbul'da örgütlü muhalefetin başlangıcını temsil ediyordu. Hareket gelişip büyüdü ve Rıza'nın da devam ettiği Mekteb-i Harbi- il ye de dahil olmak üzere, tüm diğer devlet okullarına hızla ya- ;| yıldı.

İnsan doğası gereği, bu gizli hücreler uzun süre gizli kalmadı ve yüzyılın son onyıhnın ilk yıllarında, rivayetler kenti kasıp kavurmaya başladı. Kahvehanelerde ve lokantalarda, Kapalı Çarşı'da, Boğaziçi'nin kıyıları arasında mekik dokuyan vapurlarda ve büyük camilerin avlularında, insanlar komplo ve devrim hakkında konuşuyorlardı artık. Sonunda, gittikçe büyüyen muhalefet söylentileri Yıldız sarayının salonlarına dek ulaştı ve Abdülhamid'in geniş hafiye ağı alarma geçti. Gizli polis dairesi jurnallerle dolup taşmaya başladı. Tutuklamalar yapıldı ve muhalefet liderleri yargılanmadan alelacele sürgün edildiler. Fakat muhalefet yok olmadı ve 1896'ya gelindiğinde, artık İT üyeleri arasında ulemadan, derviş tarikatlerinden ve bürokrasiden seçkin isimler de bulunuyordu. Ardından, İstanbul'daki birinci ordunun kumandanı Kâzım Paşa muhalefet saflarına kazanıldı ve her şey birden değişti.

Birinci ordunun desteğiyle, Ağustos 1896'da bir askerî darbe planlandı; bu aynı zamanda Ermeni komitecilerin Osmanlı Bankasını bastıkları tarihti. Aslında İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerinin Ermeni milliyetçilerin tasarılarından haberleri olmadığı gibi, onların davasına yakınlık da duymuyorlardı. Askeri darbe için ağustos ayının seçilmesinin nedeni, açığa çıkarılıp şiddetle cezalandırılma ihtimalinden kaygılanan İT liderliğinin, ne kadar hızlı hareket edilirse o kadar iyi olacağını düşünmesiydi. Mamafih, Tokatlıyan lokantasında düşüncesizce sarhoş olan komplocular dan biri, gizli planı padişahın hafiyelerinden birine ifşa edince, her şey bitti. Muhalefet liderleri evlerinden alındılar ve aileleriyle birlikte, imparatorluğun uzak köşelerine sürüldüler. İT yerle bir edildi ve başta Mekteb-i Tıbbiye olmak üzere, tüm diğer mekâtib-i şahane talebeleri yeni bir merkez komitesi kurmalarına karşın, hareket bir daha asla eski gücüne sahip olamadı.

Öfkeden çılgına dönen, tehdit edilen ve gazaba gelen Abdülhamid, dikkatini Jön Türklerin ihtilâlci broşürler ve gazeteler yayımlamaya devam ettiği Avrupa'ya çevirdi. Bunların en önde gelenleri arasında Meşveret vardı; bu, Avrupa'nın bütün

büyük kentlerinde posta aracılığıyla dağıtılan bir dergiydi. Düşmanlarını ezmek konusunda Avrupa hükümetlerinden kendisine destek bulamayınca, padişah en güvenilir adamlarından biri olan Ahmed Celaleddin Paşa'yı Paris'e gönderdi. Paşa'nın görevi, af, reform, değişim ve özgürlük konusunda cömertçe vaatlerde bulunarak, sürgündeki ihtilâlcileri İstanbul'a dönmeye ikna etmekti. İnanılmaz bir şekilde, Jön Türk liderlerinin büyük bir çoğunluğu, padişahın teklifleri karşısında pes etti, ama daha payitahta adımlarını atar atmaz, sahte umutlarının suya düştüğünü anladılar. Yalanlar ve kandırmacalarla, Abdülhamid, Jön Türk muhalefetini etkili bir biçimde tahrip etmişti.

Bu noktada, Sultan Abdülhamid hakkında biraz daha bilgi vermek gerekebilir. Kendisini tanıyanlar, onu otuz yılı aşkın süre iktidarda kalmayı başaran kurnaz, zekî bir adam olarak betimliyorlardı. Çağdaş gözlemciler, padişahın hem bir reformcu hem bir müstebid, hem bir hayırsever hem bir melun, hem karizmatik bir lider hem de paranoid bir korkak olduğu görüşünde birleşme eğilimi gösteriyorlardı. Bazılarına, söz gelimi Edib'e göreyse, yeniden dirilen İslamî bir imparatorluğu yönetme hülyalarını teşvik eden dinsel fanatikler tarafından yolu şaşırtılan münevver bir hükümdardı. Başkalarına göre, yalnızca kişisel güvenliğini düşünen bir tirandı. Padişah, tebaasının birçoğuna sunduğu tahsil olanaklarından yararlanamamıştı. Haremde ve Osmanlı hanedanının şehzadelerinin tahta çıktıkları zamana kadar kapatıldığı kötü şöhretli 'kafes'te yetiştirilen Abdülhamid, içgüdülerinin hükmü altındaydı; algılamalarına rengini veren, haleflerinin kaderi idi.

Hükümranlığı boyunca, sıradan insanların yaşamı özellikle payitahtta epeyce gelişme göstermişti; burada bir arıtma sistemi halka temiz su sağlıyordu; yollar yapılmış ve kamusal eğitim yaygınlaştırılmıştı. Gene de, padişahın kuruntuları, gittikçe sıkılaşan sansürde, halkın gözetim altında tutulmasında ve sürgün edilmesinde kendisini gösteriyordu.

Askerî darbenin açığa çıkarıldığı döneme gelindiğinde, Padişahın Meclis-i Meb'usanı kapatıp Kanun-u Esasî'yi ta'lik etmesinin (askıya almasının) üzerinden neredeyse yirmi yıl geçmişti. İktidarı mutlak gibi görünüyordu. Ne ki, en inatçı destekçisi bile, milliyetçilik hareketleri en başta Balkan eyaletlerinde olmak üzere, doğu ve güney uçlarında da yaygınlaştıkça, imparatorluğun sınırlarının küçülmekte olduğunu inkâr edemezdi. 60 yıl önce, Yunanistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından, Sırbistan ve Karadağ da onu izjemişti. Şimdi de Makedonya ve Arnavutluk'taki sınırları tehdit etmeye başlayan güçlü bir Bulgar devleti doğmuştu. İstanbul, milliyetçiliğin gittikçe azıtan dalgalarından kaçan Müslüman muhacirlerle dolup taşmaya başlamıştı.

İmparatorluğun öteki ucunda, Arabistan çölünün göbeğinde, rejimin yozlaşmasını kınayan İbn Hanbel taraftarları, Kur'an'ın buyurduğu saf İslam'a dönüş için yaygara koparıyor-lardı. İbn Saud'un önderliği altında, Osmanlıların Muham-med'in dinini korumaya yönelik Hilafet hakkına meydan okuyorlardı; hattâ bir süreliğine Mekke ve Medine kentlerini ele geçirdiler. İngilizler, 1882'de Mısır'ı işgal ettikleri zaman, dikkatlerini Arabistan yarımadasına çevirdiler ve bağlılığını yitirmiş şeyhlerle dostça ilişkiler kurmak için girişimlerde bulunmaya başladılar. Almanların yardımıyla, hacıları Şam ile Mekke arasında taşıyacak bir demiryolu inşa ettiren Abdülhamid, iktidarını sağlamlaştırdı. Osmanlıların bir zamanlarki sağlam ve sarsılmaz hükümranlığı kuşatma altındaydı; Abdülhamid ise, kendi ağına yakalanmış bir örümcek gibi, ipliklerini gittikçe daha sıkı örmeye devam etti.

İmparatorluk içindeki kargaşa yüzünden keyfi kaçan ve yaşamını tehdid altında hisseden Abdülhamid, özel dünyası Yıldız Parkıyla sınırlı kalıncaya değin içine kapanmaya başladı. İktidar, hükümetin resmi makamı olan Bâb-ı Ali'den alınmış, Yıl-dız'daki, ana saraya bitişik şale tarzında yapılmış Büyük Mabeyn dairelerine geçmişti. Yıldız sarayı yapıları bütünü, her biri en

yeni üslûpta bir sürü yeni binanın inşa edildiği küçük bir kente dönüştü zamanla. Padişah, sedef kakma kapılar, som altından duvar lambaları ve yemek takımları ile, lüks zevkine daldı.

Son yıllarda padişahın dış görünümü iyiden iyiye bozulmuştu; dişleri sararmıştı, sakalını boyuyordu ve çökük yanakları onu kadavraya benzetiyordu. Fiziksel bozuluşu, dıştan bakıldığında eskisi kadar güzel görünen kentin çözülüşüne ayna tutuyor ve onu yansıtıyordu; İstanbul halkı entrika ve hoşnutsuzlukla paramparça olmuştu.

Şairler olan biteni şaşkınlıkla seyrediyorlardı. Onlarca yıl boyunca kenti etkilemeye devam edecek dizeleriyle Tevfik Fikret, İstanbul'u, 'sislere bürünmüş' artık dünyayı ısıtmayan bir güneşin, kocarnış bir fahişeye* benzetmişti. Değişmekte olan siyasal atmosferde, yazarların temaları değişmişti. Artık bülbüller ve güller ile durgun suya hayali yansıyan sevgililer hakkında yazmıyorlardı. Şimdi, dikkatlerini çeken Avrupa'nın entelektüel yaşamıydı. Sansürden kaçmak için, kasıtlı olarak Arapça ve Farsça deyimlerle dolu anlaşılması güç, çapraşık yazıyorlardı; böylece bu çok ince ama ihtilâlci mesajı, sadece çok iyi tahsil görmüş olanlar algılayabiliyordu.

Avrupa dillerine ilişkin bilgisi kıt olmasına karşın, Edib, mabeyn başkâtipliğine terfi ettirildiği zaman, Sultan Hamid adına Avrupa sefaretleriyle ilişkileri yürütme sorumluluğunu aldı. Bu görevde altı ay kaldı. Ardından, kendisine hiçbir açıklama yapılmaksızın, aniden iyi bilmediği Hazine dairesine atandı. Bundan sonraki beş yıl boyunca, bir yandan başkâtip unvanım taşımaya devam ederken, Edib, hiçbir görevinde altı aydan fazla durmadan, nezaretler arasında dolaştı durdu. Kendi

Ey köhne Bizans, ey koca fertut-i müsahhir / ey bin kocadan artakalan bîve-i bakir: Ey köhne Bizans, ey koca büyüleyici bunak, /ey bin kocadan'; artakalan dul kız. Rübab-ı Şikeste ve Tevfik Fikret'in Diğer Bütün Eserle- /| rı, der. Fahri Uzun, İnkılap ve Aka, 1962 (çn.).

düzeyindeki herkesin benzer muameleye maruz kalması yüzünden, bu davranış onu pek şaşırtmıyordu. Osmanlı bürokrasisi, Padişah ve güvenilir danışmanlarının denetlemesi ve nezaret etmesi için fazlasıyla büyüktü. Kendi tayin ettiği idarecilerden bile korkan Abdülhamid, bu sandalye kapmaca oyununu, üst düzey memurlarından hiçbiri çok fazla iktidar elde etmesin diye oynuyordu.

Bürokratik bir gaflet yüzünden olsa gerek, 1896'mn son aylarında Edib, kendisini yedi yıl kadar önce işgal ettiği bir mevkide buldu. Bir kez daha Padişah ile önemli yabancı sefaretler arasındaki ilişkilerden sorumlu mevkie getirilmişti; Fransızlar, Almanlar, Ruslar ve İngilizlerden hiçbiri birbirine güvenmediği için, sahip olduğu diplomatik becerileri sınayan, hassas bir görevdi bu. Bu güçlükler yetmiyormuş gibi, Osmanlı dış politikası tutarsızdı. Edib, Sadrıazama karşı sorumluydu; ne ki, tüm diğer diplomatik makamlar gibi, sadaret makamı da sürekli el değiştiriyordu. Edib, diplomatik sularda yolunu kendi başına bulmak zorundaydı çaresiz.

Görüşmeler, sürekli olarak mütercimlerin kullanılması yüzünden daha da çıkmaza giriyor, zorlaşıyordu. Yabancı diplomatların hiçbiri Türkçe konuşmuyordu, Edib de herhangi bir Avrupa dilini konuşamamanın sıkıntısını çekiyordu. Sözleri, genellikle tercüme odasında yetişen bir gayrı müslim tarafından tercüme edilirken, çaresiz bir şekilde oturmak hiç hoşuna gitmiyordu. Bu tercümanların sahip oldukları nüfuz, mevkilerinin çok üzerindeydi; önemli diplomatik tartışmaların, küçücük bir vurgu değişimi ya da zamansız bir nükteyle sonuca ulaşabileceğini ya da tam tersine, kesintiye uğrayabileceğini düşünmek, Edib'in canını sıkıyordu.

Edib, ingiliz Sefareti Birinci Kâtibiyle yakın ilişki halindeydi. Edward Siddons, özgüveni ve kusursuz tavırlarıyla onu etkileyen uzun boylu, sarışın bir adamdı. Aralarında bir kez bile

doğrudan bir sohbet geçmemişti. İletişim kurmayı başarabilselerdi,

139

Edib, aralarında yakın bir dostluğun gelişeceğinden emindi; bunun olmasını, kendi açısından bir kayıp olarak görüyordu. Böyle hoş bir insanla dostluk kurmanın başlı başına bir zevk olmasının yanı sıra, İngilizlerin diplomasiye yaklaşımları ve on- fi ların dünya görüşleri hakkında öğrenmek istediği, ama padişahın kulağına gidebileceği korkusu yüzünden, bir tercüman aracılığıyla sorması imkânsız olan bir sürü soru vardı kafasında.

Edib, artık başka bir dili öğrenmek için çok geç kaldığını biliyordu, bu yüzden Halide'nin, Siddons'un tavsiye ettiği bir hocayla yoğun bir İngilizce eğitimine başlamasını sağladı. Zamanla, onun ders programına Fransızca ve Almancayı da ekleyecekti, ama şimdilik İngilizce öncelik taşıyordu. Sıra dışı bir sezgiyle, Edib, İngilizcenin günün birinde batı dünyasına siyasal olarak egemen olacağına inanıyordu. Halide'nin İngilizce dersleri almakta olduğu haberi Yıldız'a ulaştığında, padişah hoşnut olmadı. Edib, gözetim altına alındı ve her hareketi, hafiye teşkilatının başı olan Fehim Paşa'nın adamları aracılığıyla Padişah'a bildirilmeye başladı.

Ailenin Üsküdar'daki yeni evi, Sultantepe diye bilinen bir tepenin en üst kesiminde, tıpkı bir kartal yuvası gibi inşa edilmişti; evden bakıldığında, Boğaz ile Marmara denizinin buluşmasından oluşan muhteşem bir manzara görünüyordu. Pek çok yönden, eski ahşap konağın ruhu, gerilerinde bıraktıkları evle tıpatıp aynıydı. Boş odaları, artık tarihe karışmakta olan bir hayat tarzının anılarıyla yankılanıyordu. Artık bu kadar büyük evlerde yaşamanın muazzam masrafıyla baş edebilen pek az kişi kaldığı için, ailenin taşınmasından önce, konak aylarca boş kalmıştı. Haminne, eski dünyanın ruhlarının sere serpe durduğunu sezdiği bu harap merdiven boşlukları ve tozlu koridorlarda kendini çok rahat hissediyordu.

140

Konak, ondokuzuncu yüzyılın başlarında III. Selim'in sarayındaki bir sadrıazam tarafından, dört karısı ve sayısız çocuğunu barındırması için yapılmış bir saray yavrusuydu. Ayrı kanatlarda yapılmış olan harem ve selamlık, resmi kabul salonlarını içeren iki katlı bir yapıyla birbirine bağlanıyordu. Kadınlara ait batı kanadındaki her pencereden, deniz ve eski İstanbul'un minarelerinden oluşan bir manzara görünüyordu. Haremin önünde, yaşlı elma ağaçlarının bulunduğu bir bahçe vardı. Erkeklere ait doğu cephesi ise Marmara Denizi'ne bakıyordu.

Konak inşa edildiği zaman, ana giriş, ahırlara bitişik bir avluya bakan çift kanatlı bir kapıdan ibaretmiş. Bir önceki sahibi olan Ermeni banker, rococo tarzı bir kemerle süslenmiş daha büyük bir giriş yaptırmıştı. Niyeti, Dolmabahçe Sarayı girişini taklid etmekmiş, ama konağın yalın, çizgileri, onun ihtiraslı planlarının oyununa kendini kaptırmamıştı. Edib'in ailesinin taşınmasından dört yıl sonra, 1895'deki büyük deprem, kentin Anadolu yakasını vurdu ve Üsküdar'ın büyük bölümü moloz yığınlarına dönüştü. Çarşılar, camiler, hamamlar ve evler yıkılıp gitti; depremin ardından ayaklarının altındaki toprak sarsılmaya devam ederken, günler boyunca insanlar sokaklarda yatıp kalktı. Sultantepe'de, selamlık ile ahırlar arasındaki duvarlardan 'biri yıkıldı, ama hiç kimse zarar görmedi ve konağın kendisine de bir şey olmadı. Yalnızca o tuhaf, yakışıksız giriş, haminnenin Allah'ın hikmetine yoracağı şekilde, yıkılarak bir toz yığınına dönmüştü.

Bunu izleyen aylar boyunca yer sarsılmaya devam etti. Haremin kadınları aralarında fısıldaşarak, bunun Türk halkının muhtemel tehlikelere karşı uyanık olması gerektiğini gösteren Allah'ın bir işareti olduğunu söylüyorlardı. Yoksa neden Avrupa yakası hiç zarar görmeden kalsındı ki? Tuhaf tavırları ve Allah'ı inkâr edecek tarzdaki hareketleriyle gâvurlar şehri ellerine geçiriyor ve atalarının inancını ayakları altında çiğniyorlardı. Bu olaylardan alınması gereken bir ders var, diye uyarıyordu yaşlı

kadınlar; genç kızlara, günlük ibadetlerini eksiksiz yapmalarını ve Kur'an'ı ellerinden ve dillerinden düşürmemelerini öğütlü-yorlardı.

Depremden iki gün önce, Fatma Hanımefendi, elma bahçesinde annesinin ruhunun dolaştığını görmüştü. Mamafih hiçbir mesaj vermemişti ve Fatma Hanım da, bu beklenmedik ziyaretin, bir şekilde zihninde sürüp giden değişimlerle bağlantılı olduğunu düşünmüştü. Ali Paşa'nın ölümünden beri, gördüğü rüyaları anlamak kendisi için adamaklı zorlaşmıştı. İç ve dış dünyası birleşiyordu ve ikisini birbirinden ayırt etmesi neredeyse imkânsız olmuştu artık. Kocasının ve atalarının koruyucu ruhlarının yanı sıra, Allah her zaman mevcuttu, ama uyanlar ve işaretler artık açık değildi. Felâket sona erdiği zaman, haminne derin bir huzursuzluk hissiyle baş başa kaldı.

Fatma Hanım, ruhlarla konuşmayı her zaman başarmıştı. Daha küçükken, bu yeteneğini haremindeki kadınlara ve mahalledeki komşularına tavsiyelerde bulunmak için kullanmıştı. Dengeli sağduyusu ile bütün Beşiktaş'ta tanınmış ve sevilmişti. Hiç beklenmedik anlarda zihnine doluşan imgeler halinde, geçmişi ve geleceği görüyordu. Kendinden önce annesinin, büyükannesinin ve büyükbüyükannesinin yaptığı gibi, o da yeteneğine büyük değer vermiş ve Allah'a duyduğu katıksız inançla, bu yeteneği beslemişti. Günde beş vakit namaz kılmak, onun ruhunu koruyan, dolayısıyla yeteneğinin gelişip serpileceği görünmez bir duvar kuruyordu çevresine. Ama, ergenlik çağına gelmesiyle, algılamaları, sanki tek bir düzlemde karışıp kayan bir kaleydoskoptan* bakılıyormuşcasına, değişmişti.

Üsküdar, hayatın ağır ağır aktığı sakin bir semtti. Haremdeki kadınlar yeni çevreye derhal ayak uydurarak, düzenli alışkanlıklarını

* Kaleydoskop: Çiçek dürbünü; içine yerleştirilmiş aynalar aracılığıyla, içine konulmuş olan renkli cam, kâğıt, vb. parçacıklarının oluşturduğu çeşitli biçimleri gösteren boru biçiminde araç (ç.n.).

az çok eskisi gibi sürdürdüler. Tek bir değişiklik vardı. Sultan-tepe, Karacaahmet mezarlığına yakındı ve Üsküdar'a ayak bastığı günden itibaren, haminne, her gün kocasının mezarını ziyaret etmeye başlamıştı; gittiğinde kocasının ve yanında yatan diğer Bektaşilerin mezar taşları çevresinde uzun saatler geçiriyordu. Ölenlerin ruhlarının yaşayanları hiçbir zaman terk etmediği inancıyla, her konuda onların kılavuzluğuna başvuruyordu. Ölüm, yaşamın bir parçasıydı yalnızca, bundan kesinlikle emindi.

Dindar bir Müslüman olarak kaldığı sürece, haminne, Halide'nin ruhları işitme yeteneğini koruyacağına inanıyordu. Ne ki, Edib'in Halide hakkındaki tasarıları, haminneye göre çok vahimdi: Kızına vermeye onca istekli olduğu Batı tarzı eğitim, ailede kuşaktan kuşağa geçmiş olan bu yeteneği gölgelemekle tehdid ediyordu. Haminne, bu yeteneği korumanın kendi vazifesi olduğunu hissediyordu, seçtiği yolda ilerlemek konusunda da asla irade zayıflığı göstermezdi.

Onüç yaşını bitirdiği zaman, Halide'nin artık selamlıkta dilediği gibi dolaşmasına izin verilmemeye başladı. Haremin ikinci katında, Edib Paşa'nın kesin talimatı doğrultusunda Avrupai tarzda döşenmiş, kendine ait bir daireye sahip olmuştu. Gününün büyük bölümü, meyve bahçesine bakan aydınlık ve ferah bir odada yapılan derslerle geçiyordu. Üsküdar'daki Mihri-mah camiinde görev yapan, âlim bir imam olan Şükrü Efendi, onun Arapçasını geliştirmekle uğraşıyor; civardaki askeri okuldan bir hoca da İngilizce öğretmeye geliyordu. Ama onun en sevdiği hocası, Fransız, Osmanlı ve Farisi edebiyatı dersleri vermek için haftada beş gün Avrupa yakasından gelen nazik, bilgi deryası gibi bir adam olan Rıza Tevfik'ti.

Teyze, yıllar boyunca ona Rumi'nin şiirlerini okumuş olsa da, şimdi Rıza Tevfik, Halide'nin Acem şairlerinin dilinde içkin olan dünyevî ve tasavvufî, dinsel ve dindışı çok ince bağlantıları anlamasına yardımcı oluyordu. Halide, odasındaki mumlar
tükenene ve gözleri acıyıp yanmaya başlayana kadar, geceler

boyunca Farisi şiirleri okudu birbiri ardına. Onun hevesli zihni için hiçbir şair çok karmaşık ya da esrarlı değildi; Sanai, Attar, Pir Sultan Abdal, Celâleddin Rumî: Hepsini okudu. Şairler, iki . varoluş düzeyi arasındaki gizemli salınımdan, görünen ve görünmeyen arasındaki saydam peçeden söz ediyorlardı. Halide, bunun anlamını sanki içgüdüsel olarak kavrıyor ve bu şiirlerin de, kendi yeteneğiyle aynı kaynaktan gelip gelmediğini merak ediyordu.

Şiir, zihninin kapılarını açtı ve Halide'yi yalnız başına belki : hiçbir zaman giremeyeceği geçitlere götürdü. Şairler Allah'ı | dolaysız olarak nasıl tanıyabiliyorlar, diye soruyordu kendi kendine. Yarattıkları imgeler gündelik yaşamdan almıyordu; bil- fi dikleri şeyleri yazıyorlardı. Metinleri tekrar tekrar okudukça, İ tıpkı bir tomurcuğun yaprakları açıldıkça güle dönüşmesi gibi, ;| onun kafasında da anlam katmanları teker teker açılmaya başladı. Bir içgörü patlaması anında, işittiği seslerin, tıpkı şairlerin sesi gibi, haminnenin sözünü ettiği görünmeyen dünyanın gizemli bir yerinden değil de, kendi içinden gelip gelmediği düşüncesi zihnine saplandı.

Büyükbabasının ölümünden beri, sesler artık daha ender gelir olmuştu. Haminnesi ona seslerin ne dediklerine dikkat etmesini öğütlemişti, ama Halide zayıf hıçkırıklar ve Mevlid ezgilerinden başka bir şey işitmiyordu. Bu annesiydi, orası kesindi. Selime, Mahmure'yi özlediği ya da babasının Sultantepe'ye yaptığı ziyaretlerin neden bu kadar arasının uzadığını düşünüp de üzüntüye gark olduğu zamanlarda geliyordu. Ses yok olur Jj olmaz, üzüntüsü buhar olup uçuyordu, tıpkı annesinin cenaze- | sinin kaldırıldığı gün, Mevlid'i işittiği zaman içindeki boşluk | duygusunun yok olması gibi.

Rıza Tevfik bir bilim adamıydı, bir tasavvuf üstadı değil; | Fars edebiyatında ancak belirli bir düzeye kadar gidebiliyordu. Rıza Tevfik, kaygılarını Edib'e bildirdi. Halide, şiirlerin güzelliği ve edebi değerlerini anlamak yerine, bunların daha derin

anlamlarına yuvarlanıp gidiyordu. Edib'in canı çok sıkıldı, Se-lime'nin gizemli uğraşları şimdi Halide'de geri dönüyordu. Tam da o sıralarda, Edib de, kızını Üsküdar'daki Amerikan mektebine kaydettirip ettirmemek konusunda karar vermeye çalışıyordu. Onların tahsiline gösterdikleri ciddi yaklaşım ve karşılaştırmalı din bilgisi ve yeni psikoloji bilimini içeren liberal ders programları onu gerçekten, etkilemişti. Edib açısından en önemli husus, Amerikan kolejinin, kentte derslerin İngilizce verildiği tek okul olmasıydı. Edib her şeyden çok da, kendisinin u-zun zamandır öğrenmeyi arzuladığı bu dili, kızının akıcı bir biçimde öğrenmesini istiyordu. Bunun için, padişahın hoşnutsuzluğuna göğüs germeye bile hazırdı.

Mektep, Sultantepe'deki konaktan arabayla on dakika mesafedeydi. Daha ilk konuşmalarından itibaren, Doktor Mills Patrick, Halide'yi ilk Türk öğrencileri olarak kaydetmeye hazır olduklarını bildirdi. Rıza Tevfik'le yaptıkları konuşma, bu kararı pekiştirdi; Halide bu okula gönderilecekti. Hem de, Abdülha-mid'in kendi uyruklarını Hıristiyan okullarına gitmekten men etmesine karşın. Edib'in dünyada kızından daha çok sevdiği kimse yoktu; dikkate değer zekâsının heba olup gitmesine izin vermeyecekti.

Fikriye, Sultantepe'deki haremde yaşamaya devam etti. Hem o, hem de Edib Paşa, annesinin ve büyükbabasının ölümünden, kocasıyla birlikte eski İstanbul'daki Süleymaniye semtine taşınmış olan Mahmure'nin evden uzaklaşmasından sonra, sürekliliğe ihtiyacı olan Halide için bu düzenlemenin en iyisi olduğu kanısındaydı. Fikriye'nin dairesi ikinci kattaydı, selamlıkla arasında bir koridor vardı ve abanoz kakma çift kanatlı bir kapıdan giriliyordu. Bu güzel

odalara baktığı andan itibaren, Fikriye bunları kendisi için seçmişti. Gündüzleri, dışarda Marmara denizine bakan ince uzun pencerelerden gün ışığı doluyor,

geceleri mehtap, suyun yüzeyinde titreşiyor, odanın tavanında ve duvarında yansımalar yaparak, şairlerin sözlerini aklına getiriyordu.

"Mehtabımı burada, yeryüzünde görürüm Bütün gökleri verseler bana neyleyim!"

Fikriye artık Halide'ye ders vermemesine karşın, ikisi hâlâ birbirlerine çok yakındı. Birlikte Üsküdar'ın arka sokaklarını keşfediyorlar, Boğaz kıyısında rıhtımı yalayan dalgaların sesinin, ibadet eden Müslümanların duasma karıştığı küçük bir camie gidiyorlardı. Haftada üç kez, haminneyle birlikte Karacaahmet mezarlığına gidip, Bektaşi mezarlarında dua ediyorlardı. Bu gezilerden Edib'in hiç haberi olmuyordu; konu üzerinde dikkatle düşündükten sonra Fikriye, ona söylememenin en doğrusu olacağına karar vermişti. Nasıl olsa bunu anlamayacaktı; Fikriye, onun bu ziyaretleri yaşantısının merkezine koyan yaşlı kadının canını sıkmasını' istemiyordu. Bu sırrı saklamanın gerginliği, gün geçtikçe aralarına bir yabancılık sokmuştu.

Edib, Fikriye'ye okuma lambaları, masalar ve deri koltuklarla döşeli bir kütüphane yaptırdı. İlk başta Fikriye, Sultantepe'de yaşamaktan hoşnuttu. Bu eski Türk semtinin huzurlu atmosferi onu sakinleştirmişti, üstelik kitaplarıyla birlikte yeterince mutluydu. Edib, Cuma selamlığının bitmesinin ardından, her hafta konağa geliyordu. Fikriye'nin dairesinde kalıyordu ve taşınmanın üzerinden geçen ilk birkaç ayı gerçek bir mutlulukla geçirdiler.

Edib, devlet işleriyle ilgili olarak açıkça konuşmaktan hoşlanmıyordu, ama sarayda her şeyin yolunda gitmediği herkesçe malumdu. Kendisini hal' etmek için yapılan komplo ortaya çıkarıldıktan sonra, Albülhamid çevresini muhafızlarla doldurmuş ve din adamlarının koruyucu halkasının içine daha da çok sokulmuştu. Meslekdaşlar karşı karşıya getirildikçe ve hafiyeler saray yaşamının her yönüne sızdıkça, kimse kimseye güvenemez hale gelmişti.

Müstakil Yunanistan'la sürüp giden ihtilâflar, şimdi Girit adası çevresinde yoğunlaşmıştı; adanın hakimiyetine yönelik mücadele, neredeyse otuz yıldır aralıksız sürüyordu. Binlercesi Yunan ordusunca yok edilen Müslürnandan bile çok sayıda Giritli Müslüman da kaçarak, şehirdeki muhacir sorununu daha da ağırlaştıracak şekilde İstanbul'a sığınmıştı. Rusya ve İngiltere, ateşkes yapması için padişahı sıkıştırıyordu. Onların müdahalesi Abdülhamid'i öfkelendiriyor, o da hıncını İngilizlerle ittifaktan yana olan Edib gibi bürokratlardan alıyordu.

Edib'in üzerindeki baskılar, kendini göstermeye başlamıştı. Sultantepe'ye döndüğü zaman yorgun ve son derece gergin oluyordu. İç huzuruna kavuşmaktan umutsuz bir halde odasına kapanıyor, geceyi Fikriye ile geçirmekten kaçınıyordu. Sarayda olup bitenlerden habersiz olan zavallı Fikriye, onun bu kayıtsızlığı yüzünden kendisini suçluyordu. Edib bir zamanlar onu güzel bulmuştu, ama geçen yıllar yüzünde derin çizgiler yaratmış ve kocasının sürekli yokluğunun yükünü taşımaktan bedeni incelip hassaslaşmıştı. Edib'in karısının yanında bulunduğu ender zamanlarda da, bu yüzden atmosfer fazlasıyla gergin oluyordu.

Halide'den bu kadar uzak kaldığı için Edib'in duyduğu suçluluk, sorunları daha da ağırlaştmyordu. Onun tahsili meselesi hiç aklından çıkmıyordu ve onun gösterdiği gelişme hakkında konuşmaya her zaman istekliydi. Kızının entelektüel gelişimiyle bir zamanlar onca ilgilenmiş olan Fikriye, onun bu kaygılarını evliliklerine bir saldırı olarak yorumlamaya başlamıştı artık. Ne zaman Halide'nin entelektüel gelişimini karısıyla tartışmak istese, Fikriye suskunlaşıyor ve Edib'in kendisine gösterdiği üstü kapalı kayıtsızlığa karşı duyduğu öfkeyi boğmaya çalışıyordu.

Edib'in kafasını sürekli didikleyen bir başka sorun daha vardı; bu sorunu kimseyle

paylaşamayacak kadar gururluydu. Mali durumu gerçekten kötüydü. Ülke ekonomisi karışıktı ve

147

saray bürokratlarının maaşları bazan aylarca ödenmiyordu. Sultantepe'deki konakta değirmenin dönmesine çok az katkıda bulunabiliyordu, aslına bakılırsa, giderlerinin hemen hepsini Fatma Hanım karşılıyordu. Karısının altın ve mücevherlerden oluşan küçük bir servetinin olduğunu bilmesine karşın, Edib, ondan yardım istemeyi gururuna yediremiyordu.

Fikriye, karamsarlık nöbetlerine kapılmaya başlamıştı. Odasında tavana bakarak saatlerce tek bir kelime etmeden yattığı oluyordu. Kimi zaman yemek yemeyi reddediyor, sadece ballı nane çayı içerek günlerce odasından çıkmıyordu. Artık epeyce büyümüş olan Halide, bu değişimlere karşı çok duyarlıydı ve babası ile Teyze arasındaki ilişkilerin olması gerektiği gibi yürümemesinden kaygı duyuyordu.

148

Mayıs başlarında, bir yabancının Üsküdar'daki konağın önündeki yokuşu, uzun, kararlı adımlarla tırmandığı görüldü. Halide pencereden onu seyrediyordu. Misafirlerin bu şekilde çıkıp gelmesi alışılmadık bir şeydi. Beyefendiler ender olarak yürürdü; ancak köylüler ve hizmetkâr sınıfı yürüyerek dolaşırdı. Bu misafir uzun boylu, inceydi; fesinin titizlikle yapılmış eğimi, leylekle olan benzerliğini daha da güçlendiriyordu. Sıcak havaya karşın, koyu renk bir alafranga elbise içinde, resmi bir tarzda giyinmişti. Adam konağa yaklaşırken, Halide pencereden geriye çekildi ve odanın iç tarafından onu seyretmeye devam etti. Yaklaştıkça çehresi belir-ginleşiyordu. Yüzü dardı; sakalı sivri çenesini örtüyor ve dağınık bir bıyık ince dudaklarını yarı yarıya gizliyordu. Bununla beraber, alnı geniş ve düz, kaşları düzgün taralıydı. En çarpıcı özelliği, sabit, mesafeli bakışları olan derin gözleriydi.

Selâmlığın ana kapışma birkaç metre kala, adam durdu ve sanki peşinde birinin olup olmadığını görmek istercesine, çevresine bakındı. Fesini çıkararak, uzun parmaklarını saçlarının arasından geçirdi; bu sanki bilerek uzatılmış gibi yavaş, zarif bir jestti. Ardından, sırtını kamburlaştırarak ilerledi. Birkaç saniye sonra zil çaldı ve dingin evin içinde çınladı.

Halide, salonda kendisine katılmasını isteyen babasından haber getiren hizmetkâr geldiğinde, derslerine geri dönmüştü. Bugünlerde Edib Paşa'nın Üsküdar'a yaptığı ziyaretler çok sey-rekleşmiş, araları uzamıştı; bu yüzden Halide, babası ne zaman gelse, onu memnun etmeye çalışıyordu. Üstünü değiştirip, kırmızı canfesten bir esvap giydi. Babası, onun giyinişi konusunda hâlâ titiz davranıyordu ve Halide'nin bütün giysilerini Pera'daki kendi terzisine diktiriyordu. Halide, saçını bir tarakla topladı, yanaklarını biraz renklendirmek için çimdikledi ve daha önce giymeye hiç cesaret edemediği, elbisesinin kumaşından yapılmış kırmızı ayakkabılarını giydi. Haminnesi, odasında sadece küçük bir ayna bulundurmasına izin verdiği için, tepeden tırnağa nasıl göründüğüne ilişkin hiçbir fikri yoktu. Son dakikada, babasının hoşuna gitmeyeceği düşüncesiyle peçe takmaktan vazgeçti. Babası, peçe takmanın, gerici düşüncenin bir işareti olduğunu düşünürdü.

"Gel, Halide" diye eliyle işaret etti babası. "Bu renk sana yakışmış." Ona utangaç bir şekilde gülümseyen Halide, babasının yanına gidip elini öptü. Yabancı, odanın öteki ucunda durmuş, pencereden dışarı bakıyordu.

"Sizi beklemiyordum, alelacele giyindim." Avcuyla eteğini düzeltti.

"Programım asla belli olmuyor, şimdiye kadar sen de bunu öğrenmiş olmalıydın" diyen Edib, elini onun beline kaydırıp, odanın ortasına doğru çekti. "Bak canım, senin bir dostumla tanışmanı istiyorum: Salih Zeki."

Misafir hemen onlara dönüp eğildi. "Babanız bana hakkınızda her şeyi anlattı, küçük hanım."

"Umarım beni fazlasıyla övmemiştir gene" diye mırıldandı Halide, yere bakarak. Bu, peçe takmaya başladığından beri, aileden olmayan birine tanıştırıldığı ilk durumdu. Peçenin koruması olmadan, kendini çırılçıplak gibi hissetti ansızın.

"Kesinlikle mültefitti. Fakat anladığıma göre, bunu zaten hak ediyorsunuz; babanız bana İngilizce, Arapça ve Farsça öğrendiğinizi söyledi." Yumuşak bir sesle ve tane tane konuşuyordu, her sözünü tartıyor gibiydi.

"Aynı zamanda Osmanlıca da okuyup yazabiliyorum."

"Sizin yaşınızda biri için bütün bunlar gerçekten etkileyici." Neredeyse 'hele bir kız için' diyecekti ki, kendini tuttu.

"Zeki Bey, bizzat Abdülhamid'in kişisel arzusu üzerine, geçenlerde Paris'ten döndü."

"Padişah mı? Neden geri dönmenizi istedi?" Halide gözlerini kaldırıp, ona baktı çabucak.

"Bahriye Mektebi'nde bir hocalık teklifi aldım. Padişah efendimiz, bana yüksek bir maaşla, araştırma yapmama zaman bırakacak şekilde, sınırlı sorumluluk verecek kadar düşünceli davrandı."

"Zeki Bey, bizim en seçkin âlimlerimizden ve matematik-çilerimizdendir." Edib araya girip açıklama gereğini duymuştu.

"Paris herkesin söylediği kadar güzel mi?" diye sordu Halide, cesaretini toplayarak.

"Mimari açıdan kusursuz, ne yana baksanız, mükemmel bir ölçüye sahip çok zarif yapılar görüyorsunuz fakat..."

"Fakat...?"

"Bir süre sonra bu kusursuzluğa artık göz alışıyor. İşte o zaman, kendimi, bu şehrin karışıklığını ve düzensizliğini özler buldum."

"O zaman Pera'dan hoşlanmıyorsunuzdur" dedi Halide gülümseyerek. "Bütün yeni binalar tıpkı Paris'tekilere benzer yapılıyor."

Zeki Bey bir kahkaha attı. Gözleri bir an ona takılınca, Halide kızarmaktan kendini alamadı. "Pera, bir anomalidir; mantık

dışı acayip bir taklit. Sinan'ın eski Osmanlı yalınlığını binlerce kez tercih ederim oraya."

"Evet, evet, ben de öyle," diye haykırdı Halide. "Süleyma-niye camiinin, dünyanın en güzel yapısı olduğunu düşünüyorum. Tabiî pek fazla bir yer görmedim ama..."

"Süleymaniye muhteşemdir, özellikle de kubbesi." Bu kız tam bir çelişkiler yumağıydı, bir an utangaç, hemen sonra konuşkan ve cesur.

"Misafirimizle hemfikir olduğuna memnun oldum" dedi Edib, kızının bu tavrından hayrete düşmüştü.

"Halide ve ben daha birçok şey üzerinde hemfikir olacağız" dedi Zeki Bey ellerini sallayarak.

Çayını bitirip bardağı şöminenin kenarına koymak üzere uzandı.

"Ben gene de günün birinde Paris'e gitmeyi hayal ediyorum." Halide onu şimdi daha alıcı bir gözle incelemeye başlamıştı. Profilden kemerli burnu ve yüksek, düz alnı ona sevgili büyükbabasını anımsatmıştı.

"Belki biraz daha büyüdüğün zaman oraya yolculuk etme fırsatı buluruz" dedi babası, konuyu değiştirmeyi isteyerek.

"Paris, belirsiz ahlâki standardların kentidir" dedi misafirleri kuru bir tavırla. "Bence, kızınızın o kentin yüzeysel pırıltısının ötesini görebileceği bir yaşa gelmesini beklemeniz iyi olur."

"Sen benden daha iyisini bilirsin elbette" diye karşılık verdi Edib ve kısa bir sessizlik odaya hakim oldu.

"Evet, babanız çok yakında Amerikan mektebine başlayacağınızı söyledi bana" diye söze tekrar başladı Salih Zeki sonunda. "Bana göre ilginç bir seçim. Bu konuda sizin duygularınız nedir?"

"Babam İngilizceye vakıf olmamı istiyor" dedi Halide, ellerini önünde kenetleyip yere bakarak.

"Ah, tabiî ya, geleceğin dili" dedi Salih Zeki, yüzünde bir tebessümle.

"Zeki Bey benimle aynı görüşte değil" dedi Edib. "O, günün birinde bütün dünyaya hükmedecek dilin Almanca olduğu kanaatinde."

"Almanca, İngilizce, Fransızca, kim bilir? Her neyse, ama Osmanlıca olmayacağı kesin. Hangi dili öğrenirseniz öğrenin, Halide, bu sizin yararınıza olacaktır." Misafir gözlüğünü çıkararak mendiliyle dikkatle sildi.

"Halide onların ilk Türk öğrencisi olacak." "Cesaretine hayran olduğumu sana söylemeliyim, Edib." "Bunun cesaretle hiçbir ilgisi yok" dedi babası kararlı bir sesle. "Başka bir seçenek yok ki. Halide'nin parlak zekâsının ziyan olduğunu görmek istemiyorum." Salondaki saat beşi çaldı: Edib cep saatini çıkararak baktı. "Geç oluyor, Galata'ya hangi vapurla gideceksin?"

"Vapurların alaturka saate göre işlediğini söylediler, iskeleye gidip bekleyeceğim."

Edib gözlerini devirdi. "Bu sistem son derece gülünç. Her yerde bir nizamsızlık, lâkaydi, her yerde gevşeklik... Can çıkar huy çıkmaz dememişler boşuna.'"

"Son vapur akşam namazından sonra kalkıyor." Halide kendi sesini duydu birden. "Hava henüz tam kararmadı, daha birkaç saatiniz var, Zeki Bey."

Yabancı, hafifçe eğilerek başını salladı.

"Vapurda hafif bir öğle uykusu çekebilirsin" diye güldü Edib; salonun karşısındaki kütüphanedeki ikinci bir saat beşi çaldı o sırada.

Halide kanepeye yerleşti ve çay tepsisindeki sandviçlerden aldı; bu, babasının selamlıkta yerleştirdiği bir İngiliz adetiydi. Erkekler pencereye doğru yaklaşıp orada durdular.

"Evet, ne düşünüyorsun?" diye fısıldadı Edib.

"Gayretli ve ciddi, ideal bir talebe olacaktır."

"Ona matematik dersi vermeyi kabul ediyor musun?"

"Bu benim için bir zevk olur." Zeki Bey, dirseklerini pençeli re pervazına dayadı ve odanın öbür ucundaki Halide'ye bakmak! için başını arkaya çevirdi.

"Teşekkür ederim, dostum." Edib, Zeki Bey'in omzunu ka\j ramıştı. "Sınıfındaki diğer kızlardan geri olacağı tek konu mate matik."

"Haftada bir pazar günleri, iki saatliğine gelebilirim."

"Mükemmel, mükemmel. Çok kısa sürede onlara yetişe çektir."

"Matematiğin kesinlikleri, daha önce sözünü ettiğiniz eği-J limleri de dengeleyecektir" dedi alçak bir sesle Zeki Bey.

"Haremden çıktığı anda, bu düşünce tarzından kurtulaca-1 ğını umuyorum."

"Zihni genç ve esnek, etkilenmemesi için bir sebeb görmüyorum."

"Zaten bunun için haremden ayrılmasını uygun buluyc rum. Şimdi izin ver de, Halide'ye iyi haberi vereyim, senin tald ben olma şerefine nail olduğunu o da öğrensin."

"O şeref bana ait" dedi Salih Zeki sırtını kanepeye döne- J rek, Edib'in kızının yanına gitmesini bekledi. Yaptığı doğru1 muydu acaba? Bu genç kızın sessiz güzelliğinden ve ölçülülü-1 günden bunca etkileneceğini hiç düşünmemişti. Kendi konu-ijj munda bir erkek için, bu tür duygular tehlikeliydi ve disiplin altına alınması gerekiyordu.

L

154

O gece Edib yatağında uyumadan yatarken günün olaylarını kafasında evirip çevirdi. Bu buluşma tam bir başarıyla sonuçlanmıştı; artık Salih Zeki Bey'in kılavuzluğu altında, Halide'ye çizdiği kaderin başarıya ulaşmaması için bir neden kalmamıştı. Zeki Bey'in veciz, mantıklı zihni, onun zekâsını biçimlendirecek ve Halide'nin mantıklı düşünme disiplininde ustalaşmasına yardım edecekti. Siyasal olarak önlerinde güç dönemler olduğunu hissediyordu, ama Halide'nin yaratılıştan sahip olduğu bu zekâ, sınıfının ve yetişmesinin sınırlarının dışına taşacaktı.

Edib'in bütün geceyi uyuyarak geçirdiği, artık çok enderdi. Ne zaman gözlerini kapatsa, sorunlar zihnine doluşuyordu. Bir zamanlar hizmet etmeyi umduğu müterakki ve münevver bir idarenin yok olup gidişine yas tutuyordu. Önceki yaz, Ermeni milliyetçileri Osmanlı bankasını basıp iki muhafızı öldürmüşlerdi. Silahlı Ermenilere halkın karşılık vermesi üzerine şehirde asayiş kalkmış, çeşitli yerlerde çatışmalar çıkmıştı. Bu arada birçok Ermeni ile birlikte Müslümanlar da hayatını kaybetmişti. Bunun üzerine Düvel-i Muazzama harekete geçerek Bâb-ı Ali'ye nota vermişse de, Sultan Abdülhamid onların ıslahat talebine hiç kulak asmamıştı. Edib, Sultantepe'deki konaktaki Ermenileri korumaya muvaffak olduysa da, bu olaylarda hayatını yitiren Ermeni ve Müslümanlar için yas tutuyordu.

Edib, işlerin nereye varacağını merak ediyordu. Beş yüzyılı aşkındır kaim olan Osmanlı saltanatına ne olacaktı? Yüreğinin derinliklerinde, bu devletin ideallerine, din ile devlet arasında kurulmuş olan göz kamaştırıcı dengeye hâlâ inancı tamdı; bir de padişah kendini tehdid altında hissetmeden bunları benimseme sağduyusuna sahip olabilseydi! Ne yazık ki, Abdülhamid, Yıldız sarayının göklere yükselen kulelerinin ardına saklanıp, hafiyeler ağıyla

kendi korkularını körüklemeye devam ediyordu.

155

dib Paşa, Halide'nin Amerikan mektebinde yatılı kalmak üzere haremden ayrılacağına ilişkin o hayret verici haberi verdiğinden beri, Fatma Hanım'a günler çok daha hızlı akıp geçmeye başlamış gibi geliyordu. Bunu izleyen kargaşanın ortasında, Arziye'nin becerikli ellerine başvurdu; kâhya kadın Halide'nin evden ayrılmasından önceki dört hafta içinde yapılması gerekenlerden oluşan bir liste hazırladı hemen. Halide'nin İngiliz tarzı giysileri (ki haminne bunları hiç mi hiç onaylamıyordu) hizmetkârlar tarafından yıkanıp onarıldı. Becerikli bir terzi olan Arziye, iki yeni gecelik ile, deniz kabuğu renginde ipek şeritlerle süslediği yünlü bir pelerin dikti. Çarşaflar, havlular ve en zarif cinsten tuvalet eşyaları, Halide okula gittiğinde hazır olması için önceden gönderilmek üzere yolculuk sandıklarına yerleştirildi. Aşçı, bütün okulu doyuracak kadar bol, tepsi tepsi fıstıklı baklava yaptı ve bunları, haminnenin hazırladığı şişelerce meyve şurubuyla birlikte sepetlere yerleştirdi.

Salih Zeki'nin ziyaretinden üç hafta sonra, Halide, sabahın erken saatlerinde müezzinin okuduğu sabah ezanının sesiyle uyandı. İçi burkularak yatağın içinde oturdu: Rüyasında annesini görmüştü. Düşü uzun bir süre devam etmiş, ama çok kısa bir bölümünde, annesinin yıkılmış bir kentin sokaklarında dolaştığını görmüştü. Yüzü beyaz bir peçeyle örtülü olmasına karşın, Halide, onun ağladığını biliyordu. Düş öylesine gerçek

gibiydi ki, uyandığında kalbi hâlâ hızla çarpıyordu. Bunun, ablasına yapacakları ziyaretle bir ilgisi olup olmadığını düşündü. Halide ve büyükannesi, her cumartesi gününü Süleymaniye'de, Mahnıure ve ailesiyle birlikte geçirmeyi adet edinmişlerdi; o sabahki ziyaret, bundan sonra uzun aylar boyunca sonuncusu olacaktı, çünkü Halide, bir aydan az zaman sonra, haziranın sonunda Amerikan kız mektebinde yaz okuluna başlamak zorundaydı.

Mahmure, evlenip çoluk çocuğa karışmasından sonra Üsküdar'a hiç gelmemişti. Boğaz vapuruna binmenin çocukları için çok zahmetli olduğu bahanesinin ardına sığınıyordu. Artık üç çocuğu vardı; beş ve üç yaşlarında, tıpkı babaları Ahmed gibi ağırbaşlı ve yuvarlak hatlı iki kız ile, dedesi Ali Şamil'in adını taşıyan ışıl ışıl gözlü, şamatacı bir oğlan. Ama onun Sultante-pe'den uzak durması, daha derin bir hastalığı gizliyordu. İlk kızının doğmasından kısa bir süre sonra, Mahmure'nin anneliğe hiç uygun olmadığını herkes anlamıştı. Bunalıma girmişti ve çocuğunu ihmal ediyordu. Öteki çocuklar birbirini izledikçe, onun kayıtsızlığı daha da arttı; Halide bir zamanlar onun ne kadar tatlı ve şirin olduğunu artık çok zor hatırlıyordu. Hemen yakınlarda oturan imam ve karısı, Mahmure'nin sinirini daha da bozuyorlardı -özellikle de, oğullarının, birçoğu hâlâ mevcut olan bir sürü gelin adayının arasından kendisini seçtiği için minnettar olması gerektiğini ima ettikleri zamanlar.

Halide yatağını kıvırıp yüklüğe kaldırarak alt kata indi. Müezzinin ezgili sesi devam ediyordu; Halide haremin kadınlarının ana salonda namaza koştuklarını duyabiliyordu. Kendisinin de onlara katılması gerektiğini biliyordu, ama bir kez olsun yalnız kalmak istiyordu; insanların çevresinde endişeyle dolaşıp ona sanki sürgüne gidiyormuş gibi davranmalarını görmekten bıkmıştı. İçindeki üzüntü hâlâ olduğu gibi duruyor, rüyasının etkisinden sıyrılamıyordu.

Halide, haminne ve Arziye'yle beraber iskeleye inip vapura bindiğinde, güneş epeyce yükselmişti. Boğaz'ın suları durgundu,

157

bu yüzden üçü de, vapurun direğinin üstünde pike yapıp çığlık atan martıları seyrederek güvertede oturdular. Vapur Saraybur-nu'ndan Halic'e dönünce, Halide, sisin içinde karşılarında beli-riveren, minareleri sabah güneşinde ışıldayan büyük camilerin manzarası karşısında mest oldu. Bir sürü yelken direği ve suda inip çıkan teknelerle dolu olan Haliç önlerine serildi. Uzakta, Eyüp'ün mor tepeleri eriyip de gökyüzüne karışacak gibi görünüyordu. Sanki bütün dünyayı dolaşmış gibi, Halide, yeryüzünde bundan daha güzel bir

şehir olmadığından emindi.

Çok geçmeden vapur Galata köprüsüne yanaştı. Bu erken saatte bile, rıhtım insanlarla tıklım tıklımdı. Eminönü'nde vapurdan indiklerinde, onları Süleymaniye'ye götürecek bir araba buldular. Mahmure ve ailesi, büyük camiin gölgesindeki ahşap evlerden birinde oturuyordu. Kayınvalidesinin nezareti altında, Mahmure, evlerini Osmanlı tarzında döşemişti. Bu evde asrî rahatlıklardan hiçbirinden eser yoktu, Mahmure çoktan beri bir tane almak istemesine karşın, alafranga bir karyola bile bulunmuyordu evde. Çocukların bakımına yardım etmek için gündüzleri çevreden gelen üç kız ile, bir sürü sebze yetiştirilen bahçeyle meşgul olan yaşlıca bir Kürtten başka hizmetkârları da yoktu.

Büyükhanım ile Arziye arabadan inerken, kaldırımda uyuklamakta olan bir köpek tırıs tırıs kaçtı. Büyükhanımın merdivenleri çıkması epeyce uzun sürdü. Bir hizmetçi kapıda yeldirmelerini aldı ve onları, güneşin sıcağına karşı önlem olarak pancurları kapatılmış bir odaya götürdü.

Her biri, mutfağın kedisinin yeni doğurduğu yavrularından birini kucaklamış olan çocukların içeri girmesi, büyük bir kargaşa yarattı. Gürültünün nedenini öğrenmek isteyen Mahmure, üzerinde yeldirmesi, elinde firuze bir teşbihle içeri girdi. Her zaman yaptığı gibi, gruba katılmak yerine, çocuklarının başları üzerinden içeriye boş boş bakarak, kapı aralığında kaldı.

"Ben de tam camie gitmek üzereydim" dedi. "Dün namaza gidemedim, böylece kayınpederim ve validem bana çıkışmak

için yeni bir bahane bulmuş oldular." Mahmure, söylediklerini haminne duymasın diye Halide'yi kapı aralığına çekmişti.

"Ama bizim bu sabah geleceğimizi biliyordun" dedi Halide.

"Bunu yapmak zorundayım, özür dilerim. Ahmed'in hatırı için gitmek zorundayım."

"Ben de gelemez miyim? Ziyaretimizin bir anını bile ziyan etmek istemiyorum."

"Çok sürmez, dönerim."

"Ama seni aylarca göremeyebiliriz" diye yalvardı Halide; Mahmure'nin isteksizliği onu derinden yaralamıştı.

"Benimle camie gelsen bile, konuşamayız ki!.."

"Sırf seni görmek için bu kadar yoldan geldik, abla. Lüften, izin ver de seninle geleyim."

Mahmure durakladı, ardından onun kolundan yakaladı. "Haklısın" dedi, "bağışla beni, ne olur."

Dışarı çıktıkları zaman, gün ışığında Halide ablasının gözlerinin sürmeli olduğunu gördü. Mahmure, gözlerini açıkta bırakarak, yüzünün alt yarısını kapatan hafif bir peçe takmıştı; Halide, ablasının görünüşünü yadırgamıştı. İki kardeş bahçeyi geçip, camiin avlusuna açılan bir kapıdan içeri süzüldüler. Muazzam çınar ağaçlarının gölgesi, yemek dağıtılmasını bekleyen saçı başı darmadağın adamlar ve kadınlarla doluydu. Zaman zaman kuyruğun önüne geçmeye çabalayan biri olduğunda, keskin bir çığlık sesi yırtıyordu havayı. Bunlar, babasının büyük bir kaygıyla sözünü ettiği, Girit ve Makedonya'dan gelen muhacirlerdi. Halide'yi daha da huzursuz eden, kümeler halinde oturan, hareket edemeyecek kadar aç ve zayıf çocukları görmek oldu.

159

Mahmure başını yukarıya kaldırmış, hızla ilerliyordu, öyle ki, Halide ona yetişmek için koşmak zorunda kaldı. Çok geç-; meden, kendilerini ana avlunun yan tarafındaki kadınlar girişinin önünde buldular, ikindi namazından hemen önceki bu sa-.; atte, kapıya çıkan basamaklar peçeli kadınlarla kaynaşıyordu. Mahmure, bahçelere doğru avluyu yürümeye devam etti.

"Yanlış tarafa gidiyoruz" dedi Halide, ablasının peşinden koştururken.

"Ahmed'in büyükbabasının mezarına gidiyorum." "Neden ki?"

"Dinle, Halide" ona bakmak için aniden döndü. "Gelmeni ben istemedim."

"Anlamıyorum" dedi Halide kaygıyla.

"Acele etmeliyiz..." Mahmure'nin sesi, tam üstlerindeki minarelerden birinden ezan okuyan müezzinin sesinde boğulup gitti.

Erkekler girişinin önünü kalabalıklar istilâ etmişti ve ikisinin, geç kalmış birkaç kişinin abdest aldığı çeşmelerin önünden geçip gitmelerine dikkat eden bile olmadı. Sonunda mezarlığa ulaştıkları zaman, burayı ıpıssız buldular; Sultan Süleyman'ın türbesinin bekçisi bile ortalarda görünmüyordu. Mahmure, hanedan mezarlarını hızla geçip, Hürrem Sultan anıt mezarının ardına gizlenmiş bir sürü mezarın daha bulunduğu en uzak köşeye gittiler. Mahmure burada bir ot kümesinin üzerine çöküp hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

"Ne oluyor? Derdin ne?" Halide elini uzatıp, ablasının omzuna dokundu.

"Babam çok hastaymış."

"Aman Allahım, çok üzüldüm." Halide'nin eli yanma düştü.

"Günlerdir uyuyamıyorum."

160

"Ama nereden öğrendin? Sürgünde olduğunu zannediyordum."

"Aile bir haberci gönderdi, geçen hafta geldi." "Eve mi?"

"Hayır, hayır. Bir gün çarşıya giderken, beni izlemiş. Ödümü kopardı." Mahmure başını kaldırdı ve ona acıyla gülümsedi.

"Bu yüzden mi buradayız, yani haberciyle tekrar mı buluşacaksın?"

"Şehre dönerek yaşamını tehlikeye attı."

"Sakın bu, babanın düşmanlarının oynadığı bir oyun filan olmasın?"

"Hepsi doğru Halide, inan bana."

O anda, Hürrem Sultan'ın mezarının ardından bir yabancı belirdi. Mezarların arasında kaybolmuş iki kadın figürünü görünceye değin çevresine bakındı. Dışardan bakan herkes, onun bir amele filan olduğunu sanırdı, teni güneşten yanmıştı. Bol pantalon ve deri bir yelek giyiyordu ama duruşu, otoritesini ele veriyordu. Gümrah bir sakalın yarı yarıya örttüğü hoş bir yüzü vardı ve bir kol boyu ötede durduğu zaman, Halide, genç adamın gözlerinin şaşırtıcı bir mavi rengi olduğunu gördü.

"Bu da kim?" diye sordu adam. Halide bu sesi tanıyordu, ama nerede ya da ne zaman duyduğunu çıkaramadı.

"Korkma, bu peçenin altındaki Halide Hanım" dedi Mahmure, gözyaşlarını kurulayarak. Yabancı uzanıp onu omuzlarından kavrayınca, Halide'nin korkudan aklı çıktı. Haykırarak kendisini kurtardı ve geri çekildi.

"Beni tanımadın mı, Halide?" diye güldü yabancı.

"Saçmalamayı bırak, Rıza. Bana babamdan söz et, hiç zamanımız yok."

I

"Rıza, sen misin? Burada ne işin var? Ali Şamil'in hasta ol duğunu nereden biliyorsun?..." Bu sorular göz kamaştırıcı bi hızla kafasından geçti. Bütün bunların hiçbir anlamı yoktu!

"Çok uzun bir hikâye" dedi Rıza, yüzüne düşen saç tuta-mini kenara iterek.

"Babam nasıl? Endişeden ne yemek yiyebiliyorum ne de uyku uyuyabiliyorum." Mahmure, ona atılıp onu bacağından yakaladı ve yanağını deri pantalonuna bastırdı. Rıza eğilip, elleriyle yavaşça yüzünü yukarı kaldırdı.

"Bugün Antalya'dan Ali Şamil'in daha da ağırlaştığma dair şifreli bir mesaj aldık. Yapabileceğimiz tek şey, beklemek."

"Babam ölürken, buralarda duramam. Beni derhal onun yanına götürmelisin."

"Bu çok tehlikeli olmaz mı, Mahmure? Üstelik, atımız ve dinlenecek yerimiz yokken Antalya'ya nasıl gidebiliriz ki?"

"Babamın Kadıköy'ünde oturan eski bir arkadaşı var" dedi Mahmure. Artık kendini toplamış ve kararlıydı. "Bize hiç soru sormadan hızlı atlar verecektir."

"Sen evli bir kadınsın. Baban için bile olsa, aileni terk ede- |
mezsin." |

"Hayır, terk edebilirim. Bu dünyada ondan daha çok sevdiğim kimse yok." Mahmure yeri tırmalıyor, topraktan tutam tutam ot koparıp mezarlara fırlatıyordu. Rıza kollarıyla ona sıkıca sarıldı, öyle ki artık kımıldayamaz oldu. Mahmure, kendini onun göğsüne bıraktı ve artık önü alınmaz bir şekilde, hıçkırıklarla sarsılmaya başladı. Rıza'yla birlikte Halide de, ablasını sakinleştirmek için elinden geleni yaptı, ama Mahmure bir türlü teselli bulmuyordu. Gözyaşları, sanki yaşamının bütün düş ki? aklıkları ve mutsuzluklarıyla birlikte içinden boşalıyor ve b adamın kollarında sığınacak yer buluyormuşcasına, yanakları? dan sel gibi akmaya devam ediyordu.

^ yrılık günü yaklaştıkça, Halide, bildiği tek yuvayı *yf \ terk edecek olmaktan korkarak, ama gene de içi oku-•S la gitmenin sevinciyle dolu, vecde kapılmışçasına

dolaşıp duruyordu konakta. Teyze olmadan nasıl idare edeceğini merak ediyordu; üstelik şafak sökmesinden akşam karanlığına dek programlanmış bir gün içinde, eve mektup yazmaya nasıl fırsat bulacağını da bilmiyordu.

"Bu teşbihi almanın iyi olacağını düşünüyorum. Annenin-miş" dedi Teyze, Halide'nin odasına firuze bir teşbih getirerek. Yer, elbise yığınlarıyla doluydu, odanın ortasında da açık bir sandık

duruyordu.

"Ne dedin, Teyze?"

"Gel, gel çocuğum, bugünlerde senin neyin var, bilmem ki? Bu teşbihi ister misin? Haminnen, sana vermemi istedi."

"Elbette, anneme ait her şey...." Halide'nin sesi alçalıp sustu. Ne söylemek üzere olduğunun son anda farkına varmıştı.

"Gitmek seni korkutuyor mu?"

"Hayır, sorun bu değil. Yani evet, elbette biraz endişeliyim, yapmam gereken bir sürü iş var, ama nereden başlayacağımı bilmiyorum." Halide çevresindeki yığına baktı. Yolunu şaşırmış ve huzursuz hissediyordu kendini.

1

"Babanın hatırı için derslerini güzelce yapmaktan başka, hiçbir şey yapman gerekmiyor. Bu okula gidebilmen için büyük bir fedakârlıkta bulundu." Teyze'nin sesi sertti. Kendi üzüntüsü ve düş kırıklığı, dokunduğu her şeyi çiğniyor, eziyordu. Halide'yi üzmek istemediğinden, güçlükle de olsa duygularını tatlı sert bir dış görünümün altına gizlemeyi başardı.

"Kafamı toplamayı başaramayacağım gibi geliyor bana" dedi Halide ağlamaklı.

"Buradan ayrıldığın zaman, çok daha kolay yoğunlaşabildiğini göreceksin."

"İnşaallah öyle olur."

"Haydi, biraz işe yara da, toplamama yardım et." Teyze sandığın yanında diz çöküp, en yakın giysi yığınına doğru uzandı.

. "Teyze..." diye başladı Halide. Onu rahatsız eden başka bir şey vardı, ama Mahmure söz-konusu .olduğu zaman, Teyze'ye güvenip güyenemeyeceğini bilemiyordu.

"Efendim?"

"Babamın, son zamanlarda Rıza'dan bir haber alıp almadığını biliyor musun?"

"Rıza mı? Nereden çıktı şimdi? Yıllardır onunla ilgili bir şey duymadım. Babanın da ondan bahsetmediğini sanıyorum. Ne kadar garip değil mi, öylesine yakındılar, derken puuuf, yaşantımızdan bir anda çıkıp gitti. Neden sordun?"

"Onu geçen gün Süleymaniye'de gördüğümü sandım, ama yanılmış olabilirim. Son gördüğümden beri altı yedi yıl geçmiş olmalı."

"En azından yedi yıl, çünkü o zamanlar daha Beşiktaş'ta oturuyorduk. Hatırlıyorum, çünkü Rıza'nın Bursa'ya gitmesinden kısa bir süre sonra, birliği Dolmabahçe kışlasına yerleştirilmişti ve ben de elbette Rıza'nın da yanımıza dönüp dönmeyeceğini

sormuştum babana. Büyük bir öfkeye kapıldı ve onun adını bir daha anmamamı haykırdı. Sesini yükselttiğini gördüğüm ilk ve son defa oldu bu da."

"Ne kadar da tuhaf" dedi Halide. Derbeder görünüşünden, Rıza'nın artık süvari olmadığı apaçık anlaşılıyordu; peki, ama Ali Şamil'le ne bağlantısı var acaba, diye sordu kendi

kendine.

Haziranın son haftasında, tam Halide mektep hazırlıklarını tamamlamak üzereyken, Ermeni cemaati arasında huzursuzluk kendini gösterdi ve kan dökülmesi ihtimali, korkunç bir kılıç gibi şehrin üzerinde sallanmaya başladı. Sorun çıkmasını bekleyen sadrıazam, bütün üst düzey memurların sarayda kalmasını emretti; dolayısıyla Edib, kızının okula başlamasına eşlik edemeyecekti. Onun yerine haminne gitmekte diretti. Daha önce bir kız evladın, evlenmeden böyle evden ayrıldığını hiç işitme-mişti. Halide'nin ayrılışı, onun düşüncesine göre, hem düzeni bozacak hem de tehlikeli bir emsal oluşturacaktı. Arziye'nin yardımıyla, Halide'ye dünyadaki yerini hatırlatacak geleneksel saray giysisini kuşandı. Peygamberin sancaktarı Eyüb'ün soyundan gelen biri olarak, gerçek aristokrasisinin, müminlerin soyluluğunun bir mensubuydu o. Yeldirmesinin altına, geleneksel bir şalvar, üzerine de ipek bir tunik giydi; yeleği ve ceketi, altın işlemeliydi. Ne yazık ki, metalin ağırlığı adımlarını yavaşlatıyor ve arabaya inip binmesini güçleştiriyordu.

Halide'nin eşyalarının çoğu, deri sandıklar içinde önceden mektebe gönderilmişti. Bu yüzden o sabah yanında küçük bir çanta ile kendisine Salih Zeki'nin verdiği deri ciltli defterden başka bir şey taşımıyordu. Araba, çıkış yolundan yalpalayarak inmeye başladığı zaman, Halide şu anda onun nerede olduğunu merak etti. Günün birinde, üniversitede onunla çalışmak üzere seçilmiş bir avuç şanslı talebeden biri olmaya kararlıydı.

"Ona nasıl hitap edeceğim, bilmem" dedi haminne, Hali- 1 de'nin hayallerini bölerek. "Sence ona hanımefendi mi diyeyim, im madam mı?"

"Kimden söz ediyorsun, haminne?"

Haminne, Halide'nin sorusuna aldırış bile etmedi. "Daha önce bir Amerikalıyla karşılaştığımı sanmıyorum. Almanları,! Fransızları, Rumları, İtalyanları, hattâ Rusları hatırlıyorum, ama, hayır, bir tane bile Amerikalıyla tanışmadım."

"Onlar da diğerleri gibi insan işte."

"Amerika'da hangi dili konuşurlar? Türkçe bilmiyorsa eğer, onu birkaç Rumca sözcükle selamlayabilirim, hattâ belki Almanca." Kaşlarını çattı. "Bunu daha önce düşünmeliydim. Ne kadar da aptallık ettim."

"İngilizce konuşuyorlar" dedi Halide yüksek sesle. Yaşlı kadın sanki onu ilk kez duyuyormuşcasına, Halide'ye baktı.

"Neden? Kendi dilleri yok mu?"

"Bilmiyorum" diye cevap verdi Halide, bu soru karşısında şaşalayarak.

"Bu durumda, benim adıma onunla sen konuşacaksın." "Kiminle?"

"Müdire hanımla, elbette. Gelişimizi bildirmesi için, ön-: den bir haberci yolladım."

"Haminne, bunu neden yaptın ki? Ben sadece bir talebe-1 yim, üstelik en küçük yaştakilerden biri."

"Eğer Edib Paşa'nın kızı ve kayınvalidesi, okula vardıkla- I rında doğru dürüst karşılanmazlarsa, adab-ı muaşeret kaideleri | bozulmuş olur. Bu da bağışlanamaz bir şey doğrusu."

"Belki onların adetleri bizimkinden farklıdır."

166

"Bu da, onların sana kendi yol yordamlarını öğretecekleri mi demek oluyor?" Yaşlı kadın, kendisini korumak istercesine, yeldirmesinin önünü kapatır gibi çekiştirdi.

"Oradaki adetlere uymam gerekir" dedi Halide ihtiyatla.

"Kendi adetlerini unutmamalısın evladım." Halide uysal bir tavırla başını salladı. "Ve bana söz ver, sana ne öğretirlerse öğretsinler, ruhunu koruyacaksın. Ruhun senin içinde bir ışıktır, tıpkı güneş gibi ışık saçar. Eğer bu ışık sönecek olursa, bu korkunç bir son olur, çünkü artık kim olduğunu asla bilemezsin."

"Haminne, ne olur endişelenme artık" dedi Halide, arabanın içinde eğilip, onun elini avcuna alarak. "Sana defalarca söz verdim, inançlarımdan asla vazgeçmeyeceğim."

"Bu okuldaki herkes Hıristiyan. Sen tek Müslüman olacaksın; inancını muhafaza etmek için günde beş vakit namaz kılmayı unutmamalısın."

"Kılacağım, emin ol."

"Senin bir mesuliyetin var, Halide -bana, annene ve bütün atalarımıza karşı. Bu hafife alınamayacak bir sorumluluk." Bunu söyledikten sonra, haminne arkasına yaslanıp gözlerini kapattı.

Halide, arabada çevresini kuşatmaya başlayan yoğun havayı hissetti. Bugünlerde sesler daha seyrekleşmişti ve annesini düşlerinde çok ender görebiliyordu artık. Sahip olduğu gücün gerçek amacını ve anlamını öğrenemeden, onbeş yaşına gelmişti bile. Tasavvuf şairleri aracılığıyla bu gücün sınırsızlığını biraz olsun anlamaya başlamıştı, ama büyükannesinin tersine, geçmişle olan bağlantısını nasıl yürütmesi gerektiğinden emin değildi. Şimdi, Amerikan mektebine başlamak üzereyken, her şeyin sonsuza dek değişmek üzere olduğunu sezebiliyordu.

Arabacı, okulun kapılarına yaklaştıklarını bildirdi. Güneşliği yana çeken Halide pencereden dışarı baktı ve iki yanına çam

167

ağaçlarının sıralandığı bir araba yolundan geçtiklerini gördü. Keskin bir dönemeci döndüler ve eski, ahşap bir konağın önünde durdular. Beyaz renkte hasır koltuk ve sehpaların durduğu geniş bir balkon, binanın cephesini boydan boya kaplıyordu ve kırmızı kiremit çatıdan mor salkımlar sarkıyordu. İlk bakışta, bütün bina ıssız gibi görünüyordu.

Halide dışarı sıçradı ve arabanın öbür yanına dolandı; büyükannesi, arabacının yardımıyla, sarsak merdivenlerden iniyordu. Bir an için şaşalayan yaşlı kadın huzursuz bir şekilde çevresine bakındı. Halide ön koltuktan çantasını aldı ve binaya doğru yürümeye başladı. Çevre öylesine aşinaydı ki, derhal kendisini evinde gibi hissetmeye başlamıştı. Tam o sırada kapıda uzun boylu bir kadın belirdi. Saçları, kaplumbağa kabuğundan taraklarla topuz yapılmıştı. Sert bir yakanın üstündeki sivri yüzü dikkatli ve ciddiydi. Ellerini açarak, araba yolunda çevik adımlarla yürümeye başladı.

"Hoşgeldiniz, Fatma Hanımefendi, sizi burada görmekten şeref duyduk. Sizin notunuzu aldığım zaman, ilk Türk talebemize büyükannesinin eşlik etmesinin en doğrusu olacağını düşündüm." Kadm, tuhaf bir aksanla Türkçe konuşuyordu. Konuşanın okulun müdiresi Dr. Mill Patrick olduğunu anlamak, Halide'nin birkaç saniyesini aldı.

II

Üsküdar'a ilk taşındıklarında, Halide, elma bahçesindeki ağaçlar arasında oynamaya bayılıyordu. Konaktan bir yüzyıl kadar daha yaşlı olan bahçenin, bir zamanlar Karacaahmet mezarlığının bekçilerine ait olduğunu öğrenmişlerdi. Yerli halk, ruhların hâlâ bu boğum boğum olmuş yaşlı gövdelerde yaşadığına ve mehtapsız gecelerde, topraklarını yaşayanların elinden geri almak üzere küf kokulu hapishanelerinden dışarıya çıktıklarına inanıyorlardı. Gün battıktan sonra, haremdeki kadınlar oraya adım atmıyorlar, hattâ gündüzleri bile, perileri kızdırmak korkusuyla bazı ağaçlara çok fazla yaklaşmamaya dikkat ediyorlardı. Elmaları ise, ancak yere düştükleri zaman topluyorlardı.

Okuldaki ilk gününden üç hafta sonra, Halide, elma bahçesindeki eski duvarın yanında, her zamanki yerlerinde Salih Ze-ki'yi bekliyordu. Yaşlı ağaçların yarattığı sakin atmosferin, çalışmak için son derece uygun olduğuna ikna etmişti babasını. Gerçek amacı ise, harem kadınlarının mütecessis bakışlarından uzakta, Salih Zeki ile baş başa kalabilmekti. Sandalyesini duvara doğru eğdi ve başını arkadaki sarmaşığa değdirdi. Matematik onun en sevdiği ders değildi. Katı kesinliği sabrını taşırıyordu, üstelik, mantığında herhangi bir güzellik keşfetmeyi de başaramamıştı. Gene de azmini yitirmemişti. Paris'de ders verdiği o gençler kadar zeki olduğunu, hem kendisine hem de Salih

Zeki'ye kanıtlayacaktı. Kapı çıtırdayarak açıldığı zaman dimdik oturdu ve saçlarını önüne döküp matematik kitabına gömülmüş i| gibi yaptı. Birkaç saniye geçti geçmedi ki, Salih Zeki yanına | geldi. Ama Halide, onun gelişinin tadını çıkararak, başı önünde | oturmaya devam etti.

"Bu da ne böyle, bahçede Fransız mobilyaları? Amma da rahatmış" dedi Salih Zeki sırtını güneşe dönerek; Halide onun fesinin ve omuzlarına attığı koyu renk, uzun ceketinin siluetini gördü.

"Bahçıvan çocuk her şeyi selamlıktan taşıdı" dedi Halide şakacı bir tavırla. "Biz burada bilim adamlarını şımartırız."

Ceketini masaya fırlattı ve sandalyesinden kalkarak Halide'nin daha yakınına oturdu. "Ödevini tamamladın mı?"

"Eve döndüğümde, cuma akşamı tamamladım. Haminnem çok kızdı."

"Neden?" Gözlerini sayfada dolaştırırken, tek bir yanlış bulmayı bile başaramadı.

"Onunla birlikte namaz kılmamı istedi, ama ben ödevi yapmak zorundaydım, bu yüzden reddettim."

Salih Zeki yanıt vermeden önce biraz duraladı. "Bir dahaki sefer onun sözünü dinlesen iyi edersin, ödevini de sonra yaparsın."

"Namazdan sonra o kadar yorgun oluyorum ki, ödev yapacak halim kalmıyor."

"Büyükannen senin dinle bağlantını çok ciddiye alıyor, buna saygı göstermelisin."

"Biliyorum" dedi Halide sabırsızca, "ama başarısız olmak istemiyorum. Bütün kızlar benden çok ileride." Hocasından istediği son şey, ondan bir nutuk dinlemekti.

"İlerliyorsun hiç merak etme" dedi. "Çok kısa zamanda onlara yetişeceksin." Salih Zeki ceketine uzandı ve bir kâğıt

çıkarıp, Halide'nin önüne koydu. "Bu sabah senin için bir sınav hazırladım. Şimdiye kadar yaptığımız her şeyi ihtiva eden bir imtihan."

Halide sayfaya eğildi, o sorulara gömülürken, Salih Zeki bir sigara yaktı. Ne kadar da güzel, diye düşünüyordu, tepede masmavi bir gökyüzü, kuşların cıvıltısı dışında rahatsız edecek tek bir gürültü yokken, şu sakin bahçede oturmak ne kadar da hoş. Halide kusursuz bir talebeydi, zeki, alıcı ve uysal. Zahmetinin karşılığı cömertçe ödeniyordu, bir insan başka ne isterdi? Paris'te kadınlarla çalışmaya alışmıştı, ama o kadınlar mütehakkim olma noktasına varacak kadar kendine güvenen, konuşkan kadınlardı. Fransız yaşamının bu yönüne oldum olası ısınamamıştı.

Daha sigarasını bitirmemişti ki, Halide sınavı tamamladığını söyleyerek onu şaşırttı. İzmariti ayağıyla söndürdü ve cevapları incelemeye koyuldu.

"Yirmide yirmi, çok iyi doğrusu, Halide."

"Paris'teki talebeleriniz kadar iyi olacak mıyım?"

"Oooho, daha bile iyi" dedi pek düşünmeden.

"Dr. Patrick, kadınların erkeklerle eşit olabileceğini söylüyor."

"Dr. Patrick sıra dışı bir insan ve bana kalırsa, evet, o bir erkeğe eşittir." Halide'yi kızdırmaktan çekinen Salih Zeki, kullandığı kelimeleri büyük bir dikkatle seçiyordu. Mary Mills Patrick, onun görüşünce, emsalsiz birikime sahip bir insandı. Klasik eğitimde sahip olduğu derecenin yanı sıra, Heidelberg Üniversitesinde psikoloji dalında lisansüstü derecesi alan ilk kadındı. Doğrusunu söylemek gerekirse, onun erkeklerin gözlerine dimdik bakma adetini biraz şaşırtıcı buluyordu; bir kadın için, bu neredeyse müstehcen bir hareket gibiydi.

"Bence Dr. Patrick harika biri. Ne zaman onun yanında olsam, ki pek sık olmuyor bu, onun hoşuna gidecek bir şeyler söylemeyi istiyorum."

"Bütün hocalarını memnun edecek şekilde davranmalısın" diye mırıldandı.

"Neden? Bazıları gerçekten çok aptal." Halide ona göz attı, ardından kıpkırmızı kesildi. "Özür dilerim, kabalık ettim."

"Gerçekte« de öyle, ama muhtemelen haklısın." Hiç düşünmeden, Salih Zeki elini onun koluna koydu. Kızın tenine dokunmak, onu heyecanlandırdı; böyle saçma bir hatanın bir daha olmaması konusunda kararlı olarak, hemen elini geri çekti.

Derslerinin bitmesine yakın, hava kararmaya başlamıştı. Batıda gökyüzünün rengi maviden mora dönüşüyordu. Hava se-rinlemişti, Halide ince giysisinin içinde ürperdi. Akşam karanlığı, kendine özgü korkuları beraberinde getiriyordu. Salih Zeki, onun gözlerinin dalgmlaştığını görüp, canını sıkan şeyin ne ol-(duğunu merak etti. i

"Sorun nedir?" diye sordu sonunda. "Ablamı düşünüyordum. İnşaallah iyidir." "Olmaması için bir neden mi var?"

"Bilmiyorum." Teknik olarak, bu doğruydu. Bütün öğleden sonra Mahmure aklından çıkmamıştı. Okula başladığı üç haftadan beridir, onu yalnızca bir kez görmüştü; Mahmure'nin isteği üzerine, Grande Rue de Pera'daki Fransız kafesinde buluşmuşlardı. Onlara Teyze eşlik

etmişti; Halide'yi çok şaşırtacak şekilde, Teyze her nedense bu kafeden hiç hoşlanmamıştı. Tatsız bir görüşme olmuştu. Halide'nin bütün çabalarına karşın, Mahmure'nin aklı başka yerdeydi ve çayına bile pek dokunma-mıştı. Ayrılma zamanı geldiğinde, eve dönmeye isteksiz davranmış, eldivenlerini unutmuş gibi yaparak kapıda oyalanmıştı.

"Sen üşütüp hastalanmadan eve girsek iyi olur" dedi Salih Zeki, düşüncelerini bölerek. Paltosunu alıp, kızın omuzlarına koydu. O kadar uzun geldi ki, Halide yürürken eteği yere sürünüyordu. Palto yüzünden hareketleri ağırlaşan, ama hocasını

rahatsız etmek istemeyen Halide, bir eliyle kitaplarını taşırken, diğer eliyle paltonun eteğini kaldırmakta buldu çareyi.

Yokuşu tırmanıp tepeye vardıklarında, alt katlarında ışıklar yanmış olan konak önlerine serildi. Uzaktan tartışma sesleri, bağırışlar duydular, yaklaştıkları sırada çığlıklar hıçkırıklara dönüştü. Meraklanan Halide önden koştu.

"Dur, beni bekle" dedi Salih Zeki kasıtlı bir sükûnetle. "Yolunda gitmeyen bir şey varsa, yanında olmalıyım."

Hiç tereddüd etmeden boyun eğdi; onun sözünü dinlemek son derece tabiî gibi görünüyordu Halide'ye. Haremin arka kapısına varana kadar başka bir konuşma geçmedi aralarında. İçeride, ağlamalar hiç azalmaksızın sürüyordu. Salih Zeki, Halide'nin ardından eve girerken biraz duraksadı. Koridordaki lambalar kısık yanıyordu; eşyalar kehribar rengi bir sise bürünmüş karanlık şekillerden ibaret gibiydi. Koridorun yarısına kadar ilerlemişlerdi ki, ellerini sallayarak kendilerine doğru koşan Arziye'yle karşılaştılar.

"Çok şükür buradasın, Halide!" dedi. "Her yerde seni arıyorduk."

"Zeki Bey'le birlikte meyve bahçesindeydik. Bugün pazar, ders günü."

"Kızlara önce oraya bakmalarını söylemiştim. Ne kadar da batıl inançlılar, ne saçmalık." Arziye omuzlarını silkti.

"Neler oluyor?" Ansızın hıçkırıklar yükseldi ve Arziye dönüp, geldiği yöne doğru koşmaya başladı.

"Peşimden gel, çocuğum. Ah, zavallı büyükanne!" diye mırıldandı.

Salih Zeki ve Halide bakıştılar. Kız elini uzatıp koluna dokunduğu zaman, Zeki Bey izin isteyip ayrılmak üzereydi. "Gitmeyin" dedi. "Babamın bir dosta ihtiyacı olacak, eminim."

Ana salona ulaştıklarında, haminneyi bastonunun üzerine eğilmiş, basamaklarda oturur buldular. Onlara yönelttiği gülümseme, rahatlama ve acı doluydu.

"Salih Zeki, hizmetinizdeyim hanımefendi." Topuklarını vurup, resmi bir tavırla eğildi.

"Salih Zeki, tabiî ya, sizi hatırlıyorum. Edib'in bir arkadaşı, bir alimsiniz."

"Müşerref oldum, hanımefendi" dedi gülümseyerek.

Salonun karşı tarafında, oturma odalarına açılan kapılardan biri hafifçe aralıktı ve kapının

öteki yanından çocuksu kahkahalar geliyordu. Arziye, peşinden gelmeleri için Salih Zeki ile Halide'ye işaret etti.

"İçeri gelin" dedi. "Yeğenleriniz hiç beklenmedik bir anda, akşam namazından önce geldiler." Her şey normalmiş gibi davranmaya çalışıyordu, ama hiçbir şeyin yolunda olmadığı apaçık ortadaydı.

"Ya Mahmure abla, o da geldi mi?" "Babanız izah edecek."

"Belki de ben gitsem iyi olur" demeye cesaret etti Salih Zeki. Her türlü duygu izharı onu telaşlandırırdı.

"Kalmanızı tercih ederim" dedi Halide sakince. "Bu durumda, reddedemeyeceğim."

"Zeki Bey, siz misiniz? İçeri gelin, sizin sağduyunuza ihtiyacımız var." Edib kapıda belirmişti. Kızını yanaklarından öptükten sonra, Salih Zeki'ye elini uzattı.

Mahmure'nin çocukları, küçük salonda yere bağdaş kurup oturmuşlar, ellerini dizlerine koymuşlardı. Halide'yi görür görmez, henüz onüç aylık olan Ali Şamil bir çığlık kopardı. Dadısı onu dizlerinde hoplatmaya başladı, ta ki, zıplatmalardan şaşkına

dönüp sesini kesene değin. Halide'nin dikkati çocuktan, başı ö-ne eğik ve gözleri kapalı köşede oturan yaşlı kadına, Mahmure'nin kayınvalidesine döndü. Gül ağacından teşbihini kavramış, becerikli bir kararlılıkla tanelerini parmaklarının arasında akıtıyordu.

"Saniye Hanım neden burada?" diye sordu Halide babasına. "Benden bir şey saklamayın, en kötü haberi bile duymaya hazırım."

Edib, sanki ani ve nanoş bir düşünceyle sarsılmış gibi, kızına bakmadı. Öne doğru eğilerek fısıldadı. "Mahmure kocasını terk etmiş. Ahmed selamlıkta, kimseyi göremeyecek kadar üzgün. Annesi onu buraya getirmiş, Mahmure'yi boşamasını isti-

yor.

Halide, Mahmure'nin Rıza'yla birlikte gittiğinden emin olmuştu artık; ama mezarlıktaki buluşmayı babasına anlatmasının hiç sırası değildi şimdi.

Edib ceketinin cebine uzanarak, bir mektup çıkardı. Zarfı alan Halide dönüp salona girdi. O da kızının peşinden yürüyüp, mektubu okumasını bekledi. Mektup, Ahmed'e hitaben yazılmıştı; kısa ve özdü. Her ne kadar Mahmure çocukları bıraktığı için üzüntüsünü dile getirmişse de, mektupta pişman olduğunu gösteren hiçbir ipucu yoktu. Halide başını kaldırdı; yarı aralık kapıdan ablasının çocuklarına baktı. Böyle bir şeyi nasıl yapabilmişti? Mektubu elinde sıkı sıkı tutarak, o gün mezarlıkta olanları düşündü. Rıza'ya sarılmasında çaresizliğe benzer bir şey vardı; Halide, Mahmure'nin artık buralarda duramayacağını daha o zaman anlamıştı.

^y merikan Kız Koleji'nin bahçesinin bakımıyla, peçesiz **y \ kızlarla herhangi bir temasa girmekten kaçınan Türk S bahçıvanlar ilgileniyordu. Ders saatlerinde ağaçlar

budanıyor, çiçek tarhlarından ayrık otları temizleniyor ve patikalar süpürülüyordu. Gelgeldim, bahçenin bir köşesi, mutfağın ötesinde iki devasa incir ağacının bulunduğu bir parça bariz bir

biçimde el değmemiş bırakılıyordu. Rüzgârdan korunan ve yansıyan güneş ışığında ısınan bu kuytu köşede, ağaçlar gelişip serpilmiş ve dalları yere kadar uzanmıştı. Halk arasında yaygın bir inanış doğrultusunda, bahçıvanlar da, ruhları barındırdığına inanılan incir ağaçlarına sakıngan bir saygıyla muamele ediyorlardı. Dallarını budamıyor ya da dibinde oluşan ince dallan kesmiyorlardı; her nedense, uzamış otların arasında yılanların olduğuna dair yersiz bir korku, talebeleri de oradan uzak tutuyordu.

Sadece Halide korkmuyordu. Yaşlı incir ağaçlarının altındaki karanlık, mağaraya benzer bu kuytuluk, onun için bir sığınak olmuştu.

Halide, kendini İngilizce düşünebilecek şekilde eğitmeye çalışıyordu. Bu, Salih Zeki'nin fikriydi. Bunu başarırsa, sınıf arkadaşları gibi düşünecek ve Ingilizcesi akıcı hale gelecekti. Ona verdiği deri kaplı defterde günlük tutmasını tavsiye etmişti. Bütün düşünce ve eylemlerini İngilizce kaydetme disiplini, dilini geliştirmesini kolaylaştırabilirdi. Günlüğün kökeni batılıydı; bu,

ayrıca kendisini dikkate değer duygu ve düşüncelere sahip bir birey olarak görmeye yöneltecekti.

"Üç ay sonra bile hâlâ hissediyorum" diye yazdı. "Buradaki bütün kızlar dost canlısı, ama ben onlar için bir merak konuşuyum; başlangıçta bunun nedeninin, bir Hıristiyan okulundaki tek Müslüman kız oluşum diye düşünüyordum, ama yavaş yavaş anlıyorum ki, bu kızlar, özellikle de Amerika'dan gelenler böyle düşünmüyor."

Birisi onun adını seslendi, ne yönden geldiği anlaşılamayan hafif bir ses. Bir an başını kaldırdı, kimseyi göremeyince, günlüğüne geri döndü.

"Halide" diye üsteledi ses. Şaşırıp, kalemini elinden düşürdü. Bu köşeyi kendisinden başka hiç kimse bilmiyordu.

"Halide, Halide..." Ses fısıltıya dönüşerek azaldı. Bir esinti ağır yaprakları kıpırdatarak, çağrıyı hışırtıda boğdu. İkinci bir ses başladı, titrek ve kederli. İlk ses yeniden adını çağırdı, rüzgâr dindi ve ses sustu. Halide ayağa kalkıp, eteğine takılmış dalları temizledi. Okul başladığından beri ruhlar suskunlaşmıştı. Şimdi niye geri dönmüşlerdi acaba? Halide günlüğünü kapatarak, çantasına koydu. Belki de incir ağacının gölgesine oturmak hiç de iyi bir fikir değildi. Hemen ardından, böyle saçma bir düşünceye kapıldığı için hemen kendisini azarladı: Burası Amerikan mektebiydi, buralarda peri filan bulunmazdı.

Halide, ana binaya giden patikaya yöneldi. Kapıda, büyük kızlardan biriyle neredeyse çarpışacaktı; kız rahatlayarak onu selamladı.

"Halide, her yerde seni arıyorduk!" "Bana seslendin mi?"

"Hayır, başka birini duymuş olmalısın. Dr. Patrick büyük sınıf temsilcilerinden seni bulmamızı istedi."

"Dr. Patrick mi, neden?"

"Baban burada" dedi kız, elini yakalayarak.

"Demek geldin, canım." Zaten görünen durumu yeniden dile getiren Edib, Halide'yi kucaklamak için ayağa kalktı. Kızını beklerken, onu çok değişmiş bulup bulmayacağını merak ederek, Dr. Patrick'in çalışma odasındaki o kocaman koltuklardan birinde oturmuştu. Güz dönemine başlamak üzere konaktan ayrılışının üzerinden bir ay geçmişti, beklentilerinin gerçekleşmesi için, bu sürenin çok kısa olduğuna kanaat getirdi.

"Bir şey mi oldu?" diye sordu endişeyle Halide. Yoksa hafta ortasında babasının burada ne işi olabilirdi?

"Mahmure'yle ilgili haber aldık" dedi. Halide babasını kucaklamak için heyecanla zıpladı. Edib, onun yüzünü ellerinin arasına aldı.

"Güvende mi?"

"Bir bakıma öyle." Yakından incelediğinde, Edib kızının görünüşünde hafif bir gelişme olduğuna karar verdi. Daha cevval görünüyordu, hareketlerindeki ağırlık azalmıştı. ,

"Neredeymiş, baba? Lütfen söyleyin" diye ısrar etti Halide.

"Bu senin sorularını yanıtlayabilir." Edib, paltosunun cebinden buruşuk bir kâğıt parçası çıkararak kızına verdi. Not çok kısaydı ve hemen konuya giriyordu.

"Rıza'yla ben Antalya'ya vardık. Ali Şamil'le birlikteyiz. Allah sizi korusun ve sağlığınızı daim etsin. Mahmure."

"Demek yapmış" diye içini çekti Halide özlemle. "Gitti ve onu buldu." Mahmure'nin ansızın ayrıldığı günden itibaren, annelerinden ayrı düşmüş üç çocuğun görüntüsü aklından hiç

çıkmamıştı. Gene de, ablasına yakınlık duymaktan kendini alamıyordu.

"Otur, çocuğum." Edib, yanındaki sandalyeye hafifçe vurdu. "Hikâyenin devamı da var."

; "Yorgun görünüyorsunuz, bir sorun mu var?"

"Dostum Ali Şamil Paşa öldü. Mahmure'nin Antalya'ya varışından iki hafta sonra ölmüş, ama ölüm haberi bana daha yeni ulaştı."

Daha Halide doğmadan evvel Mekke'deki ilk karşılaşmalarından beri, Selime'ye olan aşkı, ne yapacağı pek belli olmayan bu adama bağlamıştı Edib'i. Kuşkusuz, Selime'nin ilk izdivacını biliyordu, ama Ali Şamil'in onun yüreğinde her zaman özel bir yer işgal ettiğini keşfetmesi zaman almıştı. İlk kocasına karşı duyduğu aşkı koruması, Edib'le olan evliliğinin üzerinde bir hayalet gibi asılı kalmıştı. Bu olmasaydı, Selime'yle Edip birbirlerine çok daha yakın ve mutlu olabilirlerdi. O, gerçekten sevdiği tek kadındı. Fikriye güzeldi; başlangıçta onun çekiciliğine kapılmıştı, doğru, ama Edib'in içinde bir türlü doldurmayı başaramadığı umutsuz bir boşluk vardı.

"Çok üzüldüm" diye fısıldadı Halide; babasının çok üzgün olduğu aşikârdı, ama onu teselli etmek için söyleyebilecek bir söz gelmiyordu aklına.

"Kendimi bomboş hissediyorum. Onun artık sağ olmadığını bilmek çok tuhaf."

Yenikapı'da onunla karşılaştıkları gecenin üzerinden yıllar geçmişti, ama Mahmure'nin babasını daha dünmüş gibi hatırlayabiliyordu Halide. Ali Şamil'in ateşli nezaketinde, insanın yüreğine dokunan bir şey vardı.

"Mağrur ve cesur bir adamdı, zannederim, sürgün edilmeyi yüreği kaldırmadı."

"Kafam karıştı, baba" diye mırıldandı Halide. "Rıza, Mah-mure'nin babasıyla nasıl bağlantı

kurmuş?"

"Son yedi yıldır, yani şehirden ayrıldığından beri, Rıza, Ali Şamil'in koruması.altında Antalya'da yaşıyordu."

"Ama neden? Bize onun süvari birliğine katıldığını söylemiştiniz." Halide ayağa kalkıp, babasının koltuğunun arkasından dolaştı; odanın karşı tarafındaki şömineye yaklaştı, rafına yaslanarak babasının anlatacaklarını dinlemeye hazırlandı.

"Görev filan yoktu aslında, Bursa'da süvari birliği, hepsi uydurmaydı. Rıza'yı ve kendimi korumak için yalan söylemek zorunda kaldım."

Halide, ayağının altındaki yerin kaydığını hissetti. "Neden?"

"Tesadüfen Rıza'nın tutuklanmak üzere olduğunu öğrendim. O günlerde dairem, sarayın hafiye teşkilatıyla aynı kattaydı. Harbiye Mektebi'ndeki muhaliflerle ilgili bir şüpheliler listesi yanlışlıkla benim masama getirildi. Listede Rıza'nın da adı vardı. Listeyi derhal yaktım, bana birkaç gün kazandırdı bu. Hemen ardından Rıza'yı selamlığa çağırttım, onunla birlikte kaçışını planladık."

"Ne söyledi?"

"Jön Türklerin Paris şubesiyle bağlantı kurduğunu itiraf etti. Bu her şeyi değiştiriyordu. Derhal şehirden uzaklaşması gerekiyordu ve güvenebileceğim tek kişi, yaşamını bana borçlu olan kişi, yani Ali Şamil'di. Antalya'ya haber gönderdim; bunun üzerine, Mahmure'yle evlilik sevdasından vazgeçmek şartıyla, Rıza'yı yetkililerden saklamayı kabul etti."

"Şimdi her şey anlaşılıyor" dedi Halide, Mahmure'nin babasına gittiği o gece aralarında geçen, kulak misafiri olduğu konuşmayı düşünerek.

"Çok şükür ki, o listenin başka nüshası yoktu, bu yüzden saraydaki herkes görevle ilgili anlattığım hikâyeye inandı." Edib,

koltuğa yaslandı ve bacaklarını uzattı. "Bu yalanı sürdürmek bana çok zor geldi: Yalan söylemekten nefret ederim. İşleri daha da zorlaştıran, benim hayatımı adadığım düzene Rıza'nın muhalefet ettiğini öğrenmem oldu.",

"Rıza'yı seviyorsunuz" dedi yumuşak bir sesle Halide. "Bence büyük bir cesaret göstermişsiniz."

Edib, pencereye yürüdü; gözlerini kırpıştırarak, yükselen yaşları durdurmaya çalıştı. Dışarda, çimenlerin üzerinde gülüşerek oturan bir grup genç kız vardı. Onların neşesi Edib'in içine dokundu. Kızı için istediği yaşam buydu işte. Onun da Mahmure'nin kaderine uğramasına asla izin vermeyecekti.

"Mahmure'nin de bu okula devam etmiş olmasını isterdim" dedi, Halide'ye olduğu kadar kendi kendisine söyler gibi.

"Ama tahsile hiç ilgi duymadı, izdivaç, tek istediği şey gibi görünüyordu. Başka ne yapabileceğimi bilemedim." Kollarını bir çaresizlik ifadesiyle iki yana açtı.

"Haminne kaderimize karşı gelemeyeceğimizi söyler hep." . "Sen de buna inanıyor musun?"

"Bilmiyorum. Bana kalırsa, Mahmure bütün gücüyle savaşıyor." Mektubu hâlâ sımsıkı elinde tutuyordu. Sonra ağır, kararlı hareketlerle, mektubu yırtmaya başladı. Minicik parçaları tek tek

şömineye atıp, bir maşanın ucuyla, yanmayan kömürlerini altına doğru iteledi.

181

Kasım başlarında, kışın ilk soğukları şehrin üzerine çöktü. Rus steplerinden inen dondurucu rüzgârlar, kalan son güz yapraklarını dağıtıyor ve Boğaz'ın sularını çalkalıyordu. Kurşuni gökyüzünün altında, kent ansızın loşlaşmış ve eski İstanbul'un sokaklarını hiç kalkmayan bir kasvet sarmıştı. İnce bir yeldirmeye sarınmış olan Fikriye, yol arkadaşlarının önünden koşturuyordu. Üsküdar'daki sürgününden serbest kal-mışcasına, yüreği hafiflemiş hissediyordu kendisini; gözleri tezgâhlardaki kitaplar üzerinde ok gibi geziniyordu. Uzun zamandır sahaflara gelmemesine karşın, iyi şeyleri hemen fark etme yeteneğinden bir şey kaybetmemişti. Alışverişte doğru karar verme yetisi, onu şimdiye kadar hiç yanıltmamıştı.

Salih Zeki, Fikriye'nin çarşıda dolaşma hızı karşısında şa-şalamıştı. Edib Bey ondan karısına ve kızına göz kulak olmasını rica etmişti, ama Fikriye bu tutumuyla görevini zorlaştırıyordu. Salih Zeki bütün tezgâhların önünde oyalanmayı, bütün kitapları tek tek, dikkatle gözden geçirmeyi tercih ederdi. Gerekirse, Acem el yazmalarının ve onsekizinci yüzyıl şiir kitaplarının göreli değeri hakkında dükkân sahibiyle uzun sohbetlere girmeye bayılırdı. Salih Zeki konuşmayı seviyordu. Kendi alanında bir uzmanla tartışmaya girmek için önüne çıkan fırsatı hiç kaçırmazdı. Hiçbir zaman çok bilen tavır takınmayan, dikkatli bir dinleyiciydi. Dinlemek bir hünerdir, demişti Halide'ye; dinlemeyi öğrenmek gerekir.

Halide, kendi açısından, Teyze'nin onlarla yürümek istemeyişinden rahatsız olmuştu. Teyze, Salih Zeki'yi sevmiyor, onun itici olduğunu düşünüyordu; ama Edib'in canını sıkmaktan çekindiği için duygularını saklıyordu. Halide'nin hocasına gittikçe artan ilgisini tahmin etmiş olsa bile, bu konuda hiçbir şey söylememeyi tercih ediyordu.

Eski İstanbul'a vardıklarında saat öğleye yaklaşmıştı ve Sahaflar Çarşısı hıncahınç doluydu. Kalabalığın itiş kakışıyla, Halide defalarca hocasıyla çarpıştı. Hızla geri çekildiğinde, onun görünüşte hiçbir şeyin farkına varmamış bir halde, yürümeye devam ettiğini görüyordu.

Fikriye en nihayet ana meydandaki bir dükkânın önünde durduğu zaman, epeydir yürüyorlardı. Sahibi, evlenmeden önce pek çok kitap satın aldığı eski bir ahbabıydı. Sahaf, onu görür görmez, uzun zamandır gelmemesine sitem etmeye başladı. Hemen çayları ısmarladı ve Fikriye, daracık dükkâna girerken defalarca temenna etti. Teyze'nin peşinden Halide de içeri girdi, ama Salih Zeki onların güvende olduklarından emin olunca, tek başına dolaşmaya devam edeceğini söyleyerek yanlarından ayrıldı. Kitaplar ve el yazmaları arasında kısa süre de olsa tek başına dolaşmanın hazzına bırakacaktı kendini.

Fikriye, eldivenli eliyle çay bardağını tutup, becerikli bir manevrayla peçesinin arasından ağzına götürdü. Boynundan, Paris'den gelmiş ipek bir kordonla birleşen, kahverengi kadifeden bir yeldirme giymişti. Her tarafı tavana kadar yükselen tozlu kitaplarla dolu raflar ve solmuş kadife divanlarla çevrelenmiş olan Fikriye, doğrusu dikkat çekici bir figür oluşturuyordu.

"Sizi özlemiştik, hanımefendi, en gözde müşterilerimden biriydiniz" dedi sahaf tiz bir sesle. Kırk yaşından fazla göstermiyordu, ama Fikriye'nin ayağının altına bir tabure koyarken güçlükle eğildi. Ona acı çekiyormuş gibi bir görünüm veren hafif şehla gözlü, tombalak bir adamdı.

183

"Ne yazık ki, hayat beklenmedik mecralara dökülebiliyor" dedi Fikriye, zoraki bir gülümsemeyle.

"Sizi tekrar görmek beni çok rahatlattı. Bugünlerde müşterilerimin çoğu tek bir kelime bile etmeden gözden kayboluyor"

"Birkaç yıldır Üsküdar'daydım, ama Konya'da da olabilirdim. Bugünlerde edebi çevrelerde neler olup bittiği hakkında hiçbir fikrim yok."

"Zor günler geçiriyoruz, her yer hafiye dolu. Dikkatli olmalıyım, Fikriye Hanımefendi, anlayacağınızdan eminim." Sahaf kulağını şiddetle çekerek bir işaret yaptı.

"Tabîî, elbette" diye onayladı Fikriye. Halide, adamın Tey-ze'ye bu kadar teklifsiz davranmasının nedenini merak ediyordu. Evlendiğini bilmiyor muydu yoksa?

"Hoşlanacağınızı sandığım yeni bir roman var. İsmi Zehra, Nabizade Nazım'ın. Üslûbu Zola'yı hatırlatıyor. Zavallı daha geçenlerde öldü, ne acı bir kayıp, ne acı..." Kollarını teatral bir tavırla büktü. "İzin verin de, arka odadan size bir nüsha getireyim."

Sahaflar çarşısına geldiğinde içinde beliren, maziye ait buruk bir acıyla Fikriye, adamın perdenin arkasında kayboluşunu izledi.

"Bu kadar iyiyse, neden burada tutmuyor o kitabı?" diye fısıldadı Halide, konuşurken peçesini kıpırdatarak.

"Zola yasaklandı" diye fısıldadı Fikriye de. "Onun üslûbundan ilham almak da, sansür heyetinin gazabına uğrama tehlikesini getiriyor. Abdullah'ın çok dikkat etmesi gerekiyor, yoksa dükkânı hemen kapatılır."

"Zola'dan ilham almanın neresi kötü olabilir ki..." derken,! Halide, dükkânın önünde topluca, iyi giyimli bir kadının belir-;j mesiyle cümlesini yarıda kesti. Onu gördüğü anda, kadın geril

çekildi; içeride birilerinin olmasına şaştığı belliydi. Fikriye kaşla göz arasında, onun kürklü feracesini, buna uygun yaşmağını ve oğlak derisinden zarif eldivenlerini fark etmişti. Çevik hareketlerinden, onun genç biri olduğuna hükmetti.

"Abdullah burada mı? Bir randevum vardı da..." Kadın, gelip geçenlerin velvelesi arasında duyulur duyulmaz, alçak bir sesle konuşuyordu.

"Arka tarafta, şimdi gelir" diye yanıt verdi Halide. Teyze, biraz kibirli bir tavırla, çayını yudumlamaya başlamıştı. Yeni gelene hiç bakmıyordu.

"Oturmak ister miydiniz?" dedi Halide, ayağa kalkarak.

"Hayır, lütfen kalkmayın. Yalnızca kocamın bir siparişini almaya geldim. Arabacı dışarda bekliyor." Beceriksizce bir hareketle, sokağa doğru işaret etti.

"Buradan çok kitap alır mısınız?" diye sordu Halide, tatsız sessizliği dağıtmaya çalışarak.

"Yo, pek fazla okumam." Kadın, elini boğazını götürdü ve kolyesine dokundu. Tam o sırada, aradaki perde yana çekildi ve Abdullah, Fikriye'nin önüne koyduğu bir sürü kitapla çıkageldi. Yeni geleni gördüğünde, eğilip temenna etti.

"Affedersiniz, hanımefendi, burada olduğunuzu bilmiyordum",

"Kocamın siparişini almaya geldim." Bu istekte bulunmak onu heyecanlandırıyormuş gibi, her kelimede duraklayarak konuşuyordu.

"Sipariş kimin adınaydı, hanımefendi?" "Yıldız'dan Edib Paşa."

Halide, göğsüne bir yumruk yemiş gibi hissetti. Göz ucuyla, Teyze'nin de kaskatı kesildiğini

görebiliyordu. Yavaş hareketlerle,

185

Teyze öne doğru eğilip, çay bardağını yere koydu. Elleri titriyor, bardak tabağın içinde şıngırdıyordu. Olağan dışı bir şey fark etmeyen kadın, onlara veda edip sokağa çıktı. Abdullah, kitapları taşıması için çırağını çağırmak üzere, kadının peşinden dışarı fırlamıştı.

186

Vıldız Sarayı, taştan örülü yüksek duvarlarla çevrili güm-rah bahçelerin içinde, bir, iki ya da üç katlı pavyonlar ve köşklerden oluşan bir binalar topluluğuydu. Edib'in dairesi, padişaha ait binalar ile daha küçük bürokratların daireleri bulunan diğer binalar arasında yer alan art nouveau tarzı bir köşk olan Büyük Mabeynin ikinci kahndaydı. Binaya, Padişahın kişisel muhafızlarının nöbet beklediği rococo bir kemerin altından geçilerek gidiliyordu. Salih Zeki, iki kez durdurulduklarında, ne söylemek gerektiğini bilemeden durakladıysa da, Fikriye onların sorunlarını otoriter bir tavırla savuşturarak hızla ilerlemeye devam etti. Edib'in dairesinin kapısında, resmi üniformalı bir haremağası önlerini kesti. Esmer ve tostoparlak bir adamdı. Hareket ederken, sanki hiç kemiği yokmuş gibi, bedeni dalgalanıyordu.

"Muhterem paşa cenaplarına kimin geldiğini bildireyim?" Saraya özgü, ağdalı bir üslupla konuşuyordu.

"Ben Edib Paşa'nın zevcesiyim, derhal kendisini görmem gerekiyor." Fikriye, yelpazesini duvara vurdu. Üstünkörü bir temennayla, haremağası, onları boş bir odaya aldı.

Halide, bir rakibin özelliklerini seyredermişcesine, babasının bürosunun ayrıntılarına dalmıştı. Üsküdar'daki evleriyle karşılaştırıldığında, burası düş kırıklığına uğratıyordu insanı. Büro, keskin elektrik ışığıyla aydınlatılmıştı; yaldızlı mobilyalar,

bir baloda dansa kaldırılmayı bekleyen kızlar gibi yan yana duvara dizilmişti. Pencereye yakın köşede mermer bir büst duruyor, ağır perdeler gün ışığını kesiyordu. Havaya ağır bir sigara kokusu sinmişti. Haremağası, Halide'ye dönüp, peşinden gelmesi için ona işaret etti. Onlar geçip oturdukları zaman, kapının dibindeki yerine geçip, somurtarak elinin üstünü incelemeye başladı.

"Efendine söyle, onu hemen görmek istiyoruz" dedi Salih Zeki, dik dik bakarak. Bu küstah mahlukun bir an önce göz önünden çekilmesinden daha çok istediği bir şey yoktu. Bir erkek sesinin ikazı karşısında, haremağası hızla uzaklaştı.

"Doğru olanı yaptığımızdan hâlâ pek emin değilim" diyel mırıldandı Salih Zeki, kapı kapanır kapanmaz.

"Söz konusu olan sizin yaşamınız değil" cevabını yapıştırdı! Fikriye, sert bir sesle.

"O zaman onunla yalnız konuşun. Halide'nin duygularını bir düşünsenize..."

"Babam, Teyze'nin korkularının boşuna olduğunu söyk yinceye kadar, burada kalacağım. Eski mahallemizde ikamet eden, aynı isimde başka biri olmalı."

Edib'in aniden çıkıp gelmesi, bu konuşmayı yarıda kesti! Şafaktan beri çalışıyordu; bitkin görünüyordu. Salih Zeki, ont selamlamak için ayağa kalktı.

"Sizi buraya hangi rüzgâr attı? Bir şey mi oldu?" diye sordv Edib, karanlık bir mağaradan gün ışığına çıkan biri gibi gözlerin ni kırpıştırarak.

"Acil bir mesele çıktı. Konuşmalıyız" dedi Fikriye, sükûne-j tini koruyarak; bakışları kocasının

üzerinde sabitlenmişti.

"Beklemeyemez mi?" dedi sabırsızca. "Üsküdar'a sabal döneceğim. Ciddi bir devlet buhranı doğmak üzere..."

188

Fikriye, elinin bir hareketiyle bu itirazı reddetti. "Yarın çok geç olacak. Saadetim, vereceğiniz cevaba bağlı."

Şaşıran Edib, oturup öyle düşünmenin daha doğru olacağına karar verdi. Fikriye, odada bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başlamıştı.

"Bu sabah, Sahaflar'da, Halide'yle birlikte Abdullah'ın dükkânında oturuyorduk ki, yabancı bir kadın içeri girdi." Oyalanmanın boşuna olduğunu düşündü; dolambaçlı yaklaşımın hiç gereği kalmamıştı.

"Yıldızlı Edib Paşa'nın siparişini almaya geldiğini söyledi. Onun zevcesi olduğunu söyledi."

Edib birden sapsarı kesildi.

"Haydi, baba, bir yanlışlık, bir isim benzerliği olduğunu söyleyin" diye araya girdi Halide. Çok tehlikeli olduğunu bildiği bir yolda pusuya düşürülmüş biri gibi, Edib, muhacimlerine yalvarırcasına bakarak başını salladı.

"Bana bunun doğru olduğunu sakın..." Fikriye, elini ağzına koyarak arkasını döndü. Edib, onun bayılabileceğinden korkarak elini uzattı, ama Fikriye derhal ondan uzaklaştı. Halide, dehşetten uyuşmuş bir halde yerinde oturup kalmıştı.

"Kanuna göre..." Edib boğulurcasına bir sesle konuştu.

"Kanun yerin dibine batsın! Birbirimizi sevdiğimizi sanıyordum. Başka birine ihtiyaç duyuyordun madem, neden bana söylemedin?" Fikriye gözyaşlarına boğuldu. Edib, kızının hâlâ kendisini seyrettiğinin farkında, sesini çıkarmadan oturdu.

"NEDEN? Bana cevap ver!" Sıkılı yumruğu yanına düşmüş, Fikriye'nin yüzü bir öfke maskesine dönüşecek şekilde çarpılmıştı.

"Evliliğim çok yeni. Sana söylemek istedim, ama gizli polis, padişahı öldürmeye yönelik bir tertibi ortaya çıkarmış. Bu kez tehlikeli derecede yakınına sokulmuşlardı, ben de burada kalmak zorunda kaldım."

189

"Ne kadar da zayıf bir bahane."

"Bu şekilde öğrendiğin için gerçekten çok üzgünüm."

"Sen benim hayatım, ruhumdun. Şimdi bize ne olacak?" diye sordu Fikriye, sükûnetini korumaya çalışarak.

"Hiçbir şey değişmeyecek. Sen benim birinci ve kıdemli zevcemsin, Üsküdar'daki evde yaşamaya devam edeceksin, zamanım elverdikçe oraya gelmeye devam edeceğim. Sana eskisi kadar değer vermeye ve saygı duymaya da devam edeceğim."

"Peki, ya asıl mesele ne olacak?"

"Asıl mesele mi?" Edib anlamamış gibi görünüyordu.

Halide gözlerini kapadı. Tıpkı annesinin öldüğü zaman olduğu gibi, içinde kocaman bir uçurum açılıyor gibiydi, üstelik bu kez onu yatıştıracak sesler de yoktu. Yaşamının bu anında, hiçbir şeyin artık eskisi gibi olmayacağının farkındaydı.

"Sanırım gitmemizin zamanı geldi" dedi Salih Zeki öne çıkarak. "Saat geç oldu; vapurlar da yatsı namazından sonra işlemiyor." Halide'nin yerinde yığılır gibi oturması onu endişelendirmişti. "Gel, Halide. Babana iyi geceler dile." Hocası kolunu uzattı, Halide de tek kelime bile etmeden bu kola girdi.

"Bir haberci göndereceğim" dedi, toparlanan Edib. "Üsküdar iskelesinde bir araba sizi bekleyecek." Bitirilecek işler, yapılacak düzenlemeler vardı. Yeniden alışkın olduğu havaya dönmüştü.

Fikriye bu sözler sırasında sesini çıkarmadan durdu. Bir kez daha, yaşamı gözlerinin önünde yıkılıp, mahvoluyordu. Diğer kadınların özlemini çektiği mutluluğu tanıyamamaya yazgılıydı o. Kaderin, onun hakkında başka planları var gibiydi.

Birinci sınıf kamarada yer bulduklarında, Halide bir köşeye büzülüp, yüzünü cama dayadı. Dışarıda, hafif bir yağmur çiseliyordu. Deniz dalgalıydı; vapurun sallantısı onu yarı uykulu bir hale soktu. O dinlenirken, Salih Zeki olan bitenleri kafasından geçiriyordu. Fikriye'nin Edib'le birlikte sarayda kalma kararı, onu rahatlatmıştı. Halide'yle yapacağı dönüş yolculuğunda isterik bir kadınla beraber olmayı doğrusu hiç istemiyordu; kendisine kalırsa, kocasının ikinci kez evlenmesini, soğukkanlı bir uysallıkla kabul etmesi gerekirdi Fikriye'nin.

Ona göre rahatsız edici olan, padişahı öldürmeye yönelik yeni bir tertibin ortaya çıkartılmasıydı. İT ezilmiş, muhalefet zayıflamıştı; o yüzden bu tertibin faillerinin muhtemelen ya Ermeni ya da Arnavut milliyetçileri olduğu kanaatine vardı, çünkü en saldırgan milliyetçi cemaatler bunlardı. Salih Zeki'nin tedhişçilere karşı hiçbir sempatisi yoktu; yaşama karşı kayıtsız saygısızlıklarıyla, bağımsızlık yolunda kendi halklarını bile kurban etmeye hazırdı bu adamlar.

Padişah şimdi ölmüş olsaydı, yerine kim geçecekti? Osmanlı hanedanından başka biri mi? Almanların esareti altında bir zabit mi? Yoksa hayal gücü ve zekâdan yoksun bir hükümet mi? Seçeneklerin hepsi birbirinden kötüydü. Onun kanaatine göre, Osmanlı imparatorluğunu yok olmaktan kurtaracak tek grup münevverlerdi, fakat Abdülhamid'in Jön Türkleri sahte vaatlerle baştan çıkarıp şehre geri getirmesinden beri, entelektüel muhalefet dağılmış ve cesaretini yitirmişti; iktidarı almaya hazır olmadıkları kesindi.

.İstanbul'a döndüğünden beri, Salih Zeki'nin vicdanı rahatsızdı, çünkü onca zaman tahttan indirmek için uğraştığı Abdülhamid'in vaatlerine kendisi de kanmıştı. Bir bakıma, Bahriye Mektebinde yüksek maaşlı bir hocalık sözünün tutulmuş olması sebebiyle, kendisi talihli bile sayılırdı. Celâleddin Pa-şa'nın yaltaklanmalarına direnip Paris'te kalan eski meslekdaş-ları, ihanet olarak algıladıkları bu davranışı yüzünden ona

gücenmişler ve hayal kırıklığına uğramışlardı. Hâlâ mevcut rejimi değiştirmeye çalıştığını onlara kanıtlamak istiyordu. Burada, İstanbul'da o korkunç 1896 yazından bu yana, ağır ağır yeniden oluşturulmaya çalışan birbirinden kopuk muhalefet hücreleri olduğunu işitmişti. Onların kim olduğunu öğrenir öğrenmez yeniden aralarına katılacaktı! Salih Zeki içini çekti. Bu karmakarışık günlerde, siyasetten uzak durmak olanaksızdı, ama ta yüreğinde, çalışmasını besleyen huzur ve sükûnu özlüyordu.

Salih Zeki bacaklarını uzattı ve dikkatini uyuyakalmış olan Halide'ye yöneltti. Zavallı çocuk, ne kadar da korkunç bir gün geçirmişti. Edib'e yakınlık duymasına karşın, Salih Zeki, onun ikinci evliliğini kızından ve karısından gizlemesine bir anlam veremiyordu. Halide'nin incindiğini görmek, onu rahatsız ediyordu. Onun çocuksu çekiciliğine kapıldığını anladı. Belki de, diye düşündü onun masum yüzünü seyrederken, bu ilişkiye bir son vermek için bahane bulmak en doğrusu olacak. Tahammül edemeyeceği bir şey de, bu çocuğa aşık olmaktı.

Halide irkilerek uyandı ve boş kamaraya bakındı. Bir an nerede olduğunu çıkaramadı. Salih Zeki'yi görmek onu yatıştırdı.

"Acıkmışsındır herhalde" dedi yumuşak bir sesle.

"Üşüdüm" diye fısıldadı. Bir şeyler yemesinin üzerinden saatler geçmişti; canı tatlı bir şeyler çekti. Tam o sırada, ancak on yaşında gösteren bir çocuk, çay ve meyveli şekerlerle dolu bir tepsiyle kamaraya girdi. Islak saçları kafasına yapışmıştı, alnında yağmur damlaları vardı. Açık kapıdan içeriye dolan soğuk akşam havasından titriyordu.

"İki adaçayı, delikanlı, balını çok koy" diye seslendi Salih Zeki.

"Param yok" diye fısıldadı Halide.

"Aptallık etme, bende yeterince var." Salih Zeki, paltosunun cebine uzandı.

;.; "Hayır, benim için para harcamayın..."

"Nedenmiş o?" O kadar dikkatle baktı ki, Halide denetimini yitirdi.

"Bilmiyorum" diye fısıldadı, peçesinin yüzündeki çılgınca ifadeyi gizlediğini bilmesi onu rahatlatıyordu.

"Üstü kalsın" dedi Salih Zeki; bozuk paraları alan çocuk minnetle yüzüne baktıktan sonra ıslık çalarak dışarı çıktı.

Halide, bardağını ağzına götürürken peçesini kaldırdı. "Bu çok iyi geldi" dedi, sıcak bardakta ellerini ısıtıyordu.

"Şoka karşı en iyi panzehirdir" dedi Salih Zeki, onun bardağa dokunan dudaklarına bakarak.

"Ben şokta mıyım?"

"Bir insanın yeni bir üvey annesi olduğunu öğrenmesi her gün olacak bir şey değil!"

"Bu olaya böyle bakmamıştım." Tatlı çayını zevkle yudumlarken, çocukluğunun ve yasaklanmış tatlıların anıları geldi aklına. O günlerde, babasının hükümlerine mutlak bir inancı vardı. Üzüntüyle, artık hiçbir zaman böyle olamayacağını hissetti.

: "Titriyorsun." Ona doğru eğilirken Salih Zeki'nin sesi yumuşamıştı.

i "Üşüyorum." Halide bardağa sıkıca sarıldı.

"Haydi, şu paltomu üzerine al." ;,! "Hayır, lütfen yapmayın, çay beni kâfi derecede ısıtıyor."

Artık yolu yarılamışlardı; burası Boğaz'ın en akıntılı yeriydi ve vapur bir o yana bir bu yana sallanmaya başladı. Düşmemek için tutunmaya çalışan Halide, yanlışlıkla elini onun bacağına koydu. Dehşete kapılarak geri çekildi.

193

"Özür dilerim, isteyerek olmadı..."

"Hiç önemli değil. Boğaz bugün çok dalgalı."

"Düşeceğimden korktum."

"Belki de senin yanında otursam daha iyi olur. Böylece bana yaslanabilirsin. Benim mesuliyetim altındayken sana bir şey olursa, baban beni asla bağışlamaz."

"Nasıl isterseniz" diye kekeledi Halide.

Tek bir adımda yerini değiştiren Salih Zeki, tutunmak amacıyla kolunu kanepenin arkasına kaydırdı. Kafası karışmış, uyuşuk bir halde, Halide bardağına sıkı sıkı yapışmış, buharın yükselip burnunu ısıtışını izliyordu. Dışarda yağmur dinmişti, karşı kıyının tepelerinin çizgileri gittikçe yaklaşıyordu. Sonunda vapur Üsküdar'a yanaştı.

194

Fikriye, yüzünü arabanın penceresine yasladı. Dışarısı zifiri karanlıktı; ay, bir bulut kümesinin ardına gizlenmişti. Ansızın, Edib'in dairesinden onca aceleyle ayrıldığına pişman oldu. Halide ve Salih Zeki gittikten sonra, daha uzun bir süre konuşmuşlardı. Edib, onun durumu anlaması için uğraştıkça, varlığı gittikçe daha acı verici olmuştu, ta ki artık dayanamayacağı bir noktaya gelinceye değin. Hiç değilse sabaha kadar orada kalmasını söylemişti, ama o kocasına kulak asmayacak kadar çılgın bir ruh halindeydi. Kapıya yürüdüğünde, onun her hareketini izlediğinin bilincinde, bakışlarını yerden kaldırmamıştı. Gitmemesi için yalvarmasını, pişmanlığını ya da özrünü dile getirecek bir şeyler söylemesini ne kadar isterdi. Ama Edib susmuş ve gitmesine müsaade etmişti.

Arabacı atların dizginlerini çekti. Fikriye, yere indiğinde bir çamur birikintisinin içine dalan seyisin küfrettiğini işitti. Dönüp kapıyı açmaya gelirken, çizmeleri çamurda şapırdıyordu. Arabacı oyalanmamasını, saatin geç olduğunu ve atların huzur-suzlandığını haykırdı. "Rıhtıma daha fazla yaklaşamayız" dedi seyis özür dilercesine. "İzninizle, sizi kuru yere kadar taşıyabilirim."

Fikriye sessizce başını sallayarak onayladı ve pelerinine sarındı. Dondurucu havanın ilk teması onu baştan aşağı ürpertti. Seyis onu kucaklamış, bir çocuk gibi taşıyordu. Gözlerini kapatıp, farkına bile varmadan, bu bedenin sıcaklığının tadını çıkardı.

Gecenin bu geç saatinde bir başına bırakmak istemiyormuş gibi, seyis onu kuru taşın üzerine bırakmadan önce bir an du-raladı. Ardından arabacı atları kırbaçlayarak, bir su birikintisinin üzerinden atlattı, seyis de bir sıçrayışta yerine oturdu ve veda işareti yaptıktan sonra uzaklaştılar.

Fikriye, vapur iskelesine döndü, beyaz ve griye boyalı, şale tarzında alçak bir binaydı. Kapı girişinde bir gaz lambası yanıyordu, içerisi de gaz lambalarının ışığında aydınlıktı. Küçük bir gişe penceresinin ardında, yaşlı bir adam yeni gelene baktı. Gecenin bu saatinde tek başına bir kadının burada ne işi olabilirdi? Üstelik Avrupai giysiler içinde, bu havada hiçbir işe yaramayacak zarif çizmeler giymiş, böylesine şık bir kadın?

"Vapurun kalkmasına ne kadar var?" diye sordu Fikriye, camı tıklatarak.

"Bu akşam başka vapur yok, hanımefendi. Sonuncusu bekçinin dolaşmasından hemen sonra kalktı."

"Vapur yok mu? Olamaz! Peki kiralayabileceğim bir kayık var mı?"

"Fırtına yaklaşıyor, hanımefendi. Denize açılmak hiç doğru olmaz. Akıntılar çok güçlü."

"Ama..." Fikriye, arabanın tekrar belirmesini bekliyormuş gibi dönüp arkasına baktı, ama simsiyah geceden başka hiçbir şey yoktu.

"İlk vapur şafak vakti gelir. O zamana değin hava da düzelmiş olur inşaallah."

"Ben ne yapacağım? Nereye gideceğim?"

"Burada kalabilirsiniz, hanımefendi. Burası kuru ve güvenli. Ben dışarda uyurum."

Gişe memuru kulübesinden dışarı çıktı. Alışılmadık ölçüde uzun boyluydu, omuzları kamburcaydı, hafifçe aksayarak yürüyordu.

"Çok naziksiniz." Fikriye, alışkanlık yüzünden bakışlarını öne eğdi, yoksa peçenin altından yüzünün görünmesi imkânsızdı aslında.

"Önemli değil, hanımefendi. Beni affedin, ama sizin gibi bir hanımefendinin, gecenin bu saatinde tek başına dolaşması doğru değil." Kapıyı açtı ve önünden geçerken eğildi.

Fikriye dar sıraya yığılırcasına oturdu, başını duvara dayayıp gözlerini yumdu. Bedeni yorgunluktan sızlıyor, kemikleri kı-rılırcasına ağrıyordu. Dışarda, uzaklarda çakan bir şimşeğin sesini duydu. Kapı birdenbire açıldı ve rüzgârla savrularak çarptı, ama o kımıldayamayacak kadar kötü hissediyordu kendini. Güçlü bir kol uzandı ve en ufak bir gürültü çıkarmadan kapadı; Fikriye daha farkına bile varmadan, uykunun kollarına yuvarlanmıştı.

Huzursuz bir şekilde bir iki saat uyuduktan sonra, korkunç bir gökgürültüsüyle uyandı. Sendeleyerek pencereye doğru gitti, dışarı baktı. Fırtına kıyıyı kasıp kavuruyordu. Çakan şimşek çalkalantılı denizi ve saray yakınlarında demirlemiş tekneleri aydınlattı. Fırtınanın bulanıklığından bakıldığında, şehir ürkütücü bir çehre takınmış gibiydi. Çaresizliğinin yanı sıra, Fikriye bütün vücudunun uyuştuğunu hissetti. Gece, aşina çevreyi değiştirmişti; bütün zaman ve mekân duygusunu yitirdiğini hissetti.

O gecenin daha erken saatlerinde, Edib'den kaçarken, bu çaresizliğe hızlı bir şekilde son vermek için dua etmişti. Bir vapurun güvertesinden Boğaz'a atladığını hayal etmişti. Karanlıkta kimse fark etmeyecekti: Bir şıpırtı sesi o kadar. O da makinelerin sesinde boğulacaktı. Ve ruhu nihayet huzura kavuşacaktı. Yokluğunun günlerce fark edilemeyeceğine inandırmıştı kendini. Halide mektebe geri dönecekti, haminnenin kafası ise yaşının verdiği bir sisle bulanmış durumdaydı. Cesedi karaya vurana değin, onun Edib'in yanında kaldığını düşünecekti. Edib, cesedini teşhis etmeye çağrılacak, pişmanlık ve suçluluk

duygularının pençesine düşecek, onun ölümü, Edib'in yeni evliliğini sonsuza dek lekeleyecekti.

Fikriye'nin karanlık düşünceleri, cama vurmaya başlayan yağmurun pıtırtısıyla kesildi. Gözlerini kısarak, evini şöyle bir görebilmek umuduyla camdan dışarı baktı.

Rüzgârın kükreyişinin ötesinde, taşa çarpan dalgaların sesini işitiyordu. Kapının mandalını kaldırıp, karanlık geceye çıktı. Yaşlı adam, saçağın altında uyuyordu, yüzü duvara dönüktü. Rüzgâr eteklerini kamçılayıp, peçesini iyice yüzüne yapıştırın-caya değin dövdü. Fikriye peçeyi sıyırıp çıkardı ve rüzgâra savurdu; yaralı bir kuş gibi uçan peçe incecik bir şıpırtıyla

Boğaz'a düştü. Kaygan taşlar üzerinde yavaşça yürüyen Fikriye'nin gözleri karanlığa alışmaya başlamıştı. Ansızın durdu: Deniz bütün haşmetiyle önüne serilmişti. Sonsuzluğa benzeyen şeye karşı duyduğu o eski dehşetle felç olmuşçasına donakaldı.

"Hanımefendi, hanımefendi, durun!" Belinden kavrayan güçlü bir çift elin, kollarını yanlarına yapıştırdığını hissetti. Onu arnavut kaldırımı rıhtımdan sürükleyerek geri çeken adamın hızlı soluklarını ensesinde duyabiliyordu.

"Beni bağışlayın, hanımefendi, ama bir adım daha atsaydı-nız, kendinizi denizde bulacaktınız." Gişe memuru onu açık kapıdan içeriye soktu, sonra elleriyle yüzünü kapadı. Hızla arkasını dönüp hıçkırmaya başladı.

"Ne oluyor?" demeye cesaret etti Fikriye, sesinin çatlamasını önlemeye çalışarak. Adam arkası dönük, sanki onu uzak tutmaya çalışıyordu.

"Yüzünüzü örtün, hanımefendi, yalvarıyorum."

Fikriye, elleriyle ıslak saçlarına dokundu. Sırılsıklam alnından akan su, burnunun ucundan damlıyordu.

"Ben dindar bir adamım, ailem dışında peçesiz bir kadına asla bakmam."

"Beni bağışlayın" diye fısıldadı Fikriye yumuşak bir sesle. "Bana neler oldu, bilmiyorum." Gözyaşlarının görüşünü bulandırdığını fark ettiğinde çok şaşırdı.

"Böyle gecelerde periler ortaya çıkar. İnsanın zihnine oyunlar oynarlar, içerde kalın, uzaklaşmalarını sağlayacağım."

Kapıyı ayağıyla açarak, yeniden geceye daldı. Kısa bir süre sonra, sarımsaklar dizili kırmızı bir iple geri dönerek, ipi kapıya astı. Ardından eşiğe uzanıp, yeniden uykuya daldı. Fikriye, onun horultusüyla uzun süre uyanık kaldı, ama sonunda yorgunluk ağır basınca, o da huzursuz bir uykuya yenik düştü.

Şafak sökerken, rıhtımın üzerinde uçuşan martıların çığlıkları Fikriye'yi uyandırdı. Bedeni ağrıyordu; giysilerindeki ıslaklık iliklerine dek işlemişti, gene de, uyandığında ilk hissi rahatlama oldu. Pencerenin ötesinde gökyüzü berraktı; pırıl pırıl parlayan güneş, arnavut kaldırımlı rıhtımı kurutmaya koyulmuştu. Ötede, dalgalara ağ atan balıkçıları gördü. Kare yelkenli ticaret gemilerinin güvertelerini paspaslayan denizciler vardı; sarayın yakınında demir atmış olan Alman savaş gemilerinin mürettebatı da güvertede bir şeylerle uğraşıyorlardı.

İskelenin ucunda, kollarını göğsünde kavuşturmuş, bir bu-curgata biner gibi duran gişe memurunu fark etti. Asya kıyısına bakıyordu. Paniğe kapılan Teyze, pelerinine sarılıp, baştan aşağı kapatacak şekilde kaldırdı. Kukuletasını çenesine inene değin çekiştirerek, kapıya yöneldi.

"Vapur yolda, geliyor" dedi adam gülümseyerek. Kukuletasının ardından bakan Teyze, uzakta, küçük bir vapurun pat pat ederek yaklaştığını gördü.

"Kahve ister misiniz, hanımefendi? Sizi ısıtır."

"Çok iyi olur, teşekkür ederim." Ayakta durabilmek için binaya yaslandı. Temiz hava onu heyecanlandırmıştı.

"Yüzünüzü örtebileceğiniz bir şey getireceğim size" dedi. "Vapura bu şekilde binemezsiniz."

Bez, kaba sabaydı ve balık kokuyordu, ama işe yaradı. Ansızın bir dehşet dalgası Fikriye'yi allak bullak etti. Bu adamın müdahalesi olmasaydı, bedeni şu anda dalgaların altında çürüyor olacaktı.

"Size gerçekten minnettarım" dedi beceriksizce. Yüzünü | adama dönmüştü. Daha başka şeyler de söylemek istiyordu, ama adab-ı muaşeret kaideleri onu durduruyordu.

"Bir Tanrı misafirine sığınak vermek benim vazifem" dedi adam. "Hepimiz Allah'ın kullarıyız."

"Cömertliğiniz karşılıksız kalmamalı" diyen Fikriye çantasına hamle etti. Onun çaresizce yaptığı deliliğe tanıklık etmiş ve sırrını paylaşmıştı; bu, onun tek bir canlıya bile veremeyeceği bir sırdı.

"Bu güzel sabah, ümit edebileceğim tek mükâfat, hanımefendi." Yaşlı adam hemen arkasını döndü ve hızla yanından uzaklaştı.

Gişe memurunun kulübesinin ötesinde, Yıldız'ın çıplak ağaçları sabah güneşinde ışıldıyordu. Fikriye kendini bitap hissediyordu. Edib'le olan yaşamı sona ermişti ve kentin o kesimine bir daha asla dönmeyecekti. Geleceğin neler getireceğini hayal etmesi bile imkânsızdı. Tam o sırada, gişe memuru kahveyle birlikte döndü. Fikriye, fincanı burnuna yaklaştırdı ve keskin kokusunu zevkle içine çekti.

200

Fatma Hanım, Edib'in isminin baş harflerini taşıyan balmumu mührü kırdı ve fildişi bir mektup açacağıyla kestiği zarfı açtı. Her zamanki gibi haremin arka tarafındaki cumbalı pencerenin yanında oturmuştu. Havanın açık olduğu böyle sabahlarda, aşağıdaki tepelerde uzanan Karacaah-met mezarlığını ve derviş mezarlarının bulunması gereken yerdeki selvi topluluklarını görebiliyordu. Ali Paşa'nın mezarı, ağaçların öteki yanında, Üsküdar limanına bakan taraftaydı. Büyükhanım, kocasına her gün yaptığı ziyaretleri aksattığı için üzülüyordu, ama Fikriye Hanımın durumu, halayıkların ve hizmetkârların eline bırakılamayacak kadar ciddiydi.

Fikriye'nin Sultantepe'ye dönmesinin üzerinden üç gün geçmişti; ilk başta, yemeyi içmeyi reddederek divana uzanıp, hareketsiz bir şekilde tavana bakmaktan başka bir şey yapmamıştı. Halayıklar onu hamama götürüp, gül yapraklarıyla karışık sıcak suda yıkamışlar, sonra da şifalı yağlarla ovup, yün şallara sarmışlardı. Fatma Hanım, ona dil dökerek birazcık şerbet içir-mişti. Vücudunun yavaş yavaş ıstırabı dinmişti dinmesine, ama yüreğindeki acı geçmek bilmiyordu.

"Eh, nihayet bana bir mektup yazmış" diye durumu ona bildirdi Fatma Hanım.

"Ne söylüyor?" Fikriye ona baktı, rahatlaması mı yoksa telaşlanması mı gerektiğine karar veremeden. Divanda, bir battaniye ve şal yığını altında yatıyordu.

"Bu izdivacı böyle yakışıksız bir şekilde öğrenmem nedeniyle özür diliyor" dedi Fatma Hanım ihtiyatla. "Saraydaki olaylar, bana daha önce bildirmesini önlemiş." Fikriye'ye karşı duyduğu ilgi ve sevgi ile, Halide'nin babasıyla ilişkisini sürdürme zorunluluğunu dengeleyebilmek, büyük bir maharet gerektiriyordu. Edib'in neden yeniden evlendiğini anlayabiliyordu. Erkekler, oğulları olsun isterlerdi, oysa Fikriye çocuk doğuracak yaşı geceli epey olmuştu.

"Benim hakkımda bir şey söylüyor mu?"

"Geceyi iskelede geçirdiğini her nasılsa öğrenmiş ve soğuk algınlığına yakalanmışsan, sana

bakması için saray doktorunu göndermek istediğini yazıyor."

"Beni hasta eden aşk; soğuk değil" dedi acı bir sesle Fikriye. "Kırık bir kalbi tedavi edebilecek doktor var mı ki?"

"Zaman bütün acıları ondurur. Göreceksin, bu da geçecek." Belki de onu boşuna umutlandırıyorum, diye düşündü. Kalp acısı her zaman kolayca onarılmaz, daha çok uyum sağlanır ve hoşgörülür, ama böylesine büyük bir kayıptan sonra, hayat bir daha asla eskisi gibi olmaz.

"Yaşadığım her saat acımı tazeliyor" dedi Fikriye meyus bir tavırla, sonra yeniden battaniyelerin altına gömüldü.

Fikriye de bir çocuk doğurabilseydi, diye düşündü Fatma Hanım, bu olayı çok daha kolay atlatabilirdi, hattâ belki de Edib böyle bir şey yapmazdı. Kadınlar erkeklere benzemezler. Her şeyden çok, annedirler; çocukları onların yaşamının merkezidir.

"Başka neler söylüyor?" Yaşlı kadının sessizliği karşısında sabrı tükenen Fikriye'nin sesi sertleşmişti.

"Bana biraz müsaade et, gözlerim eskisi gibi iyi değil." Haminne mektubu ışığa tuttu ve bir sonraki paragrafı ağır ağır okudu. Yardımsız okuyabilmesi için, Edib mektubunu basit bir

el yazısıyla yazmıştı. İlk başta, yazılanları zihni almadı: Söylediklerini doğru anladığından emin olmak için, mektubu bir kez daha okudu. Bu kez şaşkınlıktan sıkmalı gözlüğünü burnundan düşürdü.

"Karısı, Arziye'nin yeğeniymiş."

"İnanamıyorum! Ne kadar da küçük düşürücü bir şey! Sıradan bir insan için, hizmetkâr sınıfından birisi için terk edilmek!" Şokun etkisiyle sarsılan Fikriye, rakibinin neye benzediğini hatırlamaya çalışarak gözlerini kapadı. İyi giyinmişti, ama sahafa hitab ediş tarzında kaba saba, bayağı bir şeyler vardı.

"Aman Allahım, artık kâhyamla hısım oldum!" Fatma hanım dehşet içinde mektuba bakmaya devam ediyordu.

"Nasıl tanışmış olabilirler ki?"

"Hiçbir fikrim yok, benim itibarımı böylesine ayaklar altına almasını anlayamıyorum."

"Edib içtimai mevkie hiç önem vermemiştir" dedi Fikriye sakince. "Hayat tarzımızı yozlaştıran bir şey olarak görmüştür bunu hep."

Fatma Hanım onu dinlemiyordu. Geriye yaslandı ve başını sallayıp, dişlerinin arasından tıslayarak mektubu okumaya devam etti. "Sultantepe'deki evi, her ikinize yetecek kadar büyük bölümlere ayırmayı planlıyor."

"Beni öldürmeye mi çalışıyor?" dedi Fikriye soluk soluğa.

"Yeni karısını bu eve kesinlikle kabul etmeyeceğimi anlamak zorunda." Büyük bir ihtiyatla konuşuyordu Fatma Hanım. "Bu, onu kızımla eşit görmek anlamına gelir." Mektubu katladı ve şalının içine sokuşturdu. "Ona derhal cevap yazmam gerekiyor."

Daha en baştan itibaren, Fatma Hanım Fikriye ile Edib'in evliliği hakkında şüpheler duymuştu.

Edib'in istediği, Halide için bir anneden başka bir şey değildi, bu çok açıktı. Hiç kuşkusuz,'

bir yoldaşa, karamsar anlarında kendisini rahatlatacak bir kadına ihtiyaç duyduğu da doğruydu, ama Edib özünde yalnız bir adamdı. Selime'yi çaresizce sevmişti, karasevdaya düşmüş bir mektep çocuğu gibi. Büyükhanım, Edib'in güçlü vazife hissi ile kalıcı aşkı yaşama yeteneğini birbiriyle bağdaştıramamıştı hiç. Romantik yanılsamalara düşen ve daha fazlasını özleyen Fikriye adına üzülmüştü. Edib'le olan ilişkisinde düş kırıklığına uğraması kaçınılmazdı.

"Arziye'nin bildiğini düşünüyor musunuz?" diye sordu Fikriye; bitkin sesi, aralarındaki sessizliği bölmüştü.

"Ah, hiç sanmıyorum, şimdi söylediğimde o da şaşıracak."

"Belki de nasıl karşılaşmış olabileceklerine ilişkin esrarı o çözebilir."

"Artık bunun ne önemi var? Olan olmuş bir kere. İnsan istikballe yaşamalı, maziyle değil." Fatma Hanım dönüp pencereden bakmaya başladı. Ahırların ötesindeki derenin üstünde hafif bir sis oluşmuştu. Sanki rüzgârla inip kalkıyor gibiydi, ama ağaçların tek dalı bile oynamıyordu. işte, burada benimle birlikteler, diye düşündü Fatma Hanım etrafını seyrederek, bizi korumak için burada toplandılar. Yoksa daha başka belâlar mı getirecekler? Sis, soğuk bir sabahın ölgün nefesi gibi dalgalanıp ürperdi ve Fatma Hanım, ruhların orada bulunduğuna ilişkin sezgisinde haklı olduğunu hissetti.

Vıldız'daki ev, Halide'nin hatırladığından daha küçüktü.
Bütün pencerelerde ağır Şam kumaşından perdeler asılıydı. Şaşırtıcı bir kırmızıya boyanmış ön kapının iki yanında, haminnenin hiç beğenmediği, hattâ görgüsüzlük diye değerlendirdiği bir çift defne ağacı dikiliydi. Halide bir anlık tereddüdün ardından, basamakları çıkıp kapının zilini çaldı. Dar girişte yalnız başına dikilirken, mektebin açık olduğu hafta içi bir günde, Üsküdar'dan o kadar yolu, babasının yeni karısıyla tanışmak için geldiğine pişman olmuştu bile. Bir hizmetçi kapıyı açtı ve tek bir söz bile söylemeden onu küçük bir odaya aldı.

Halide'nin çocukluğunda, bu ev Beşiktaş'taki konak kadar aydınlık ve ferah, beyaz perdeler ve kadife kaplı divanlarla Osmanlı tarzında döşeliydi. Şimdiyse burası Avrupai mobilyalarla tıklım tıklım dolu görünüyordu. Hava küf kokuyor, ağır perdeler ışığı kesiyordu. Daha Halide bütün değişiklikleri anlamaya fırsat bulamadan, kapı hızla açıldı ve paltosu hâlâ üstünde duran babası içeri girdi.

"Bağışla beni, Halide. Saraydan ayrılamadım."

"Daha geleli birkaç dakika oldu" dedi babasına sarılmak için sakarca ayağa fırlarken.

"Burada seni bizzat karşılamak istiyordum." Eldivenlerini çıkarıp, bir sehpaya fırlattı. Kucaklaştıkları sırada, Halide sarayın ekşi kokusunun hâlâ üzerinde olduğunu duydu.

"Yorgun görünüyorsunuz" dedi.

"Korkunç bir hafta geçirdim. Doğu vilayetlerinden gelen teröristlerin heyet-i vükelâyı bombalama girişimleri padişahı fazlasıyla rahatsız etti. Günlerdir uyumuyorum."

"Kimse öldü mü?"

"Ne yazık ki, evet. Ve bu ölümlerin intikamını alma çabası, daha da fazla kan dökülmesine neden olacak."

"Hükümet bunu durdurmak için hiçbir şey yapamıyor mu?"

"Müdahale etme yetkileri yok. Artık her şey Yıldız sarayından yönetiliyor ve padişah yaşamından endişe ediyor. Neler olacak, doğrusu bilmiyorum."

Edib, kaygılarını daha önce kızına hiç açmamıştı; Mabeynde olanları her zaman kendine saklardı. Halide, söyleyebileceği yanlış bir şeyin bu sihri bozmasından korkarak, dilini tuttu.

"Yunanistan, Arnavutluk, şimdi de Araplar" diye sürdürdü, "nereye bakarsak şiddet ve ihtilâl var. Bütün bunlar nerede sona erecek? Daha doğrusu, bir sonu gelecek mi?" Gözlerinin etrafında koyu halkalar oluşmuştu, yüzü bitap görünüyordu. İçi babasına duyduğu acımayla dolup taşan Halide, en uysal tavrını takınıp, bu tanışmayı tatsız bir olay yaratmadan noktalamaya karar verdi.

Bahçeye bakan büyük bir odada, çay hazırlanmış, onları bekliyordu. Buradaki değişiklikler çok daha fazlaydı. Parlak ipekler, eski kadifelerin yerini almıştı; perdeler öylesine saçaklı ve fırfırlıydı ki, artık kullanılmayan balo giysilerine benziyordu. İki kanatlı kapının yanında, dantel örtülü bir masadaki Avrupa porselenlerin tam ortasında, kurabiye dolu üç ayaklı bir kek tepsisi duruyordu.

"Nasıl buldun?" diye sordu Edib, kurabiyeleri görmek moralini düzeltmişti.

"Burası eskisinden çok farklı" dedi Halide ihtiyatla.

"Mümine cicili bicili şeyleri seviyor. Bu tam benim zevkime uygun değil, ama onu mutlu ediyorsa..." Edib, kızının kendini bu eve ait hissetmesini istiyordu. Üst katta Halide'ye ait bir oda hazırlatarak, kızına sürpriz yapmayı planlamıştı. Yeni karısı buna karşı çıkmayacaktı, böyle huyları yoktu. Edib çaydanlığı aldı ve çayları koymaya başladı. Halide çevrede bir hizmetkâr aradı, ama kimse görünmüyordu.

"Mümine resmiyeti sevmiyor" dedi Edib, onun şaşkınlığının farkına varınca. "Birkaç dakika içinde aşağı iner. Seninle tanışacak olmak onu çok heyecanlandırdı."

"Ama neden, ben o kadar korkulacak biri miyim?"

"O basit bîr kız. Ben senin parlak zekânla övünüyorum, eh, doğal olarak, onun da gözü korktu." Çay koymayı bırakmış, kızma gülümsüyordu.

"Onunla tanışacağım için ben de sinirliyim" dedi Halide önüne bakarak.

"Korkacak hiçbir şey yok." Edib, kızının eline uzanıp, sıktı. "İyi biri, onu seveceksin bence."

"Ama benim Teyze'yle çok yakın olduğumu biliyor olmalı." Halide, hiçbir zaman sormaya cesaret edemediği soruya bir yanıt ararcasına babasının yüzüne baktı.

"Mümine durumu olduğu gibi kabul ediyor" dedi Edib geri çekilip, bir kez daha çaya uzanarak. "Üsküdar'daki aile hakkında her şeyi biliyordu."

"Yani, o gün sahaflarda karşılaştığımızda, bizim kim olduğumuzu biliyor muydu?"

"Hayır, sonradan öğrendi. Şu ekler kurabiyenin tadına bir baksana" dedi Edib konuyu değiştirmek için.

"Aç değilim."

"Bu kadar uzun yoldan geldiğine göre, bir §eyler yemelisin."

Arkalarında bir hışırtı duyuldu. Halide arkasına döndüğü zaman ilk izlenimi, düşman ordusunun bir birliğiyle karşı karşıya geldiği oldu. Yeni gelenlerin üçü de tıpatıp birbirlerine benzediği için, sahaflar çarşısında gördüğü kadını tanıması biraz zaman aldı. Aynı geniş ağız ve göz kamaştırıcı yanaklara sahiplerdi; tüllü başörtülerinin altında, açık renk saçları ve beyaz ten-leriyle birbirinin eşi örgülerle toplanmıştı. Kendi esmerliğinin bilincinde olan Halide kızardı. Kadınlar, avlarını gözleyen kartallar gibi gözlerini ona diktiler, sonra da birbirlerine baktılar. Sonra içlerinde en genç ve güzel olanı öne çıkarak, ona doğru

"Hoş geldin, sevgili Halide. Babandan senin hakkında çok şey duydum." Kucaklaştıkları sırada, Halide, kadının vücudunun titrediğini hissetti.

"Bunlar benim ablalarım, Melek ve Melahat. Bir süreliğine benimle kalıyorlar." İki kadın başlarını salladı ve keklerinin güzelliğini öven mırıldanmalarla, çay masasının etrafını aldılar. Yuvarlak hatlı, geniş kalçalı, etine dolgun kadınlardı.

"Bu evi ne güzel çekip çeviriyor, değil mi?"

"Dekor çok güzel, böyle bir evde yaşamayı hepimiz hayal ediyoruz." Çay masasının bir tarafından öbür tarafına, birbirleriyle cıvıldaşıyorlardı.

"Tastamam Edib'in bana söylediklerini yaptım" diye kıkırdayarak sırrını ifşa etti Mümine. "Onu rahat ettirmek istiyorum." >|

"Çok talihli bir erkek, sana her zaman söylüyorum Mümine, onu şımartıyorsun sen!"

"Ah, benim keklerim de lezzetlidir ama, Fransızlar bu işi yapmayı iyi biliyorlar."

"Ben alafranga şeyleri severim, ya sen Melahat?"

"Mümine, bana senin Üsküdar'da oturduğunu söyledi. Çocukluğumdan beri o tarafa gitmedim, öyle uzak ki!"

Halide elinden geldiğince nazik yanıtlar veriyordu, ama bu kumru kız kardeşlerle arasına bir mesafe koymaya dikkat etti. Daha önce tanıştığı kadınların hiçbirine benzemiyorlardı ve onlara ne söylemesi gerektiğini bilemiyordu. Edib, onun sessizliğini utangaçlığına verdi ve kendi kendine memnuniyetle gülümsedi. Gördüğü kadarıyla, her şey tasarladığı gibi yürüyordu.

I

I I aminne dairesinin dışındaki antredeki cılız ışıklı yağ '¦I I kandillerini, renkli camdan yapılmış boncuklu fe-

I " nerlerle değiştirmeye karar vermişti. Işık vurduğu zaman gökkuşağı gibi ışıldayan bu parlak incik boncuklara bayılıyordu. Kocası sağken, ona altın mücevherler armağan ederdi; Fatma Hanım da bunları temizler parlatır, deri bir sandığa yerleştirirdi. Ah, Ali Paşa ne de cömert bir insandı; daha çok öte dünyaya ait olan onun gibi bir adama taban tabana zıt düşen müsrifçe cömertlik patlamaları yaşardı. Onu nasıl da özlemişti! Hâlâ merhum kocasını

düşünürken, hafta sonunu geçirmek üzere gelen Halide'yle çarpışıyordu neredeyse.

"Hah, çocuğum, demek buradasın. Sana ne olduğunu merak etmeye başlamıştım."

"Odamda ders çalışıyordum. Yıldız'a gittiğim gün kaçırdığım dersleri telâfi etmek zorundayım."

"Ziyaretin hakkında bana tek kelime bile anlatmadın daha" dedi haminne tatlılıkla.

"Anlatacak bir şey yok ki... Orada sadece birkaç saat kaldım. Akşam olduğunda babam beni okula bıraktı."

"O küçük evde nasıl idare ediyorlar?" Torununu sorularıyla bunaltmak istemiyordu aslında. Bu, onun olabileceği kadar ölçülü haliydi. Halide'nin ketumiyetine oldum olası tahammül edemezdi.

"Rahat görünüyorlardı. Biraz kalabalık, belki ablaları da onlarla kaldığı için."

"Demek öyle" dedi haminne muzip bir gülümsemeyle. "Aşçı bu üç kız kardeşin onların birbirlerinden ayrılmaktan hiç hoşlanmadıklarını söylemişti. Evlenmeden önce babanın bundan haberi olup olmadığını merak ediyorum doğrusu."

Halide omzunu silkti. Eve geldiği andan itibaren, konaktaki bütün kadınlar buna benzer sorularla didiklemişlerdi onu. Haberler hızla yayılmıştı ve babasının yeni karısı hakkında şimdiden ne çok şey öğrenmiş olmalarına şaşıp kalmıştı. Aşçı on yıl evvel, Halic'e bakan bir köy olan Hasköy'de, Mümine'nin ailesinin karşısındaki evde oturmuştu. Daha çocukken bile, üç kız kardeşin, geldikleri köken konusunda rivayetler çıkmasına neden olan sarışın güzellikleriyle nam saldığını söylüyordu. Bahçıvanın karısı, kısa bir süre Melahat'le birlikte mahalle mektebine gitmişti ve annelerinin, mahallenin çocuklarıyla arkadaşlık etmelerini kızlarına yasakladığım söylüyordu. Kız kardeşlerin kendilerinin ne kadar önemli olduklanyla ilgili düşünceleri aşın abarttıkları konusunda genel bir kanı vardı. Arziye'nin ise, ailesinden uzun zamandır uzak olduğundan ve cemiyetin kurulu nizamının bu şekilde çiğnenmesinden hiç hoşlanmadığından başka söyleyecek sözü yoktu.

"Kitaplarımdan birini arıyorum, İncil'i" dedi Halide, konuyu değiştirmeyi umarak. "Ortadan kaybolmuş."

"Nerede olduğunu ben nereden bileyim?" diye tersledi haminne hemen.

"Bu ortadan kaybolan üçüncü İncil. Hep eve geldiğim zaman kayboluyorlar nedense!"

"Gerçekten mi?" Haminne abartılı bir vurguyla söylemişti bunu. "Ne kadar da tuhaf!"

"Bu sabah odamda olduğunu gayet iyi hatırlıyorum." Halide, büyükannesinin söylediğinden fazlasını bildiğini hissediyordu.

"O okulda sana neler öğretiyorlar ki, her gittiğin yere İncil götürüyorsun, çocuğum?"

"Başka şeylerin yanı sıra Budizmi ve Hıristiyanlığı da öğreniyoruz."

"Tövbeler olsun!" diye haykırdı dehşetle haminne, "Fesub-hanallah."

"Mesele bu değil, haminne" dedi Halide sükûnetle, yanlış anlamasına meydan vermemek için. "Hocalarım beni dinimden döndürmeye çalışmıyorlar, sadece büyük dünya dinlerinin tarihini ve felsefesini öğretiyorlar."

"Yapma çocuğum, başka din yoktur. Bizimki tek gerçek dindir ve başka her şey küfürdür. Onların öğrettiklerine kulaklarını tıkamalısın." Yaşlı kadın, çok yıllar önce, Muhammed'in peygamberliğinden önceki Cahiliye devrinde Arap halkının putlara taptıklarını duymuştu.

"Eğer o kitabı bulamazsam, başım çok ciddî bir biçimde derde girecek." Halide içini çekti. "Amerika'daki Boston misyonundan gelmişti, yerine aynını bulmam imkânsız."

"Etrafa bir bakmayım" dedi haminne. "Kim bilir, belki periler yine bize oyun oynuyordur."

Yaşlı kadın başını sallayarak merdivenlere yöneldi. Ameri-ka'ymış, hıh! dedi kendi kendine. Halide bu koleje gitmeden önce, bu yerin adını bile işitmemişti. Nerede olduğu ya da orada neler yaptıkları hakkında en ufak fikri bile yoktu. Bizden ne istiyorlar ki, diye sordu kendine. Kutsal kitaplarını bizim çocuklarımız okusun diye, niye ta buralara kadar yolluyorlar? hma torununun başının derde girmesini de istemiyordu, bu yüzden selamlık kütüphanesine gitmekten ve onları sokuşturduğu yastığın altından alıp getirmekten başkaçaresi yoktu.

.; Salih Zeki ile Edib Paşa, mütevazı evlerin bulunduğu ve sokak köpeklerinin çalışan insanlarla serbestçe kaynaştığı Üsküdar'ın bu kesiminde uyandırdıkları ilgiden tümüyle habersiz, derin bir sohbete dalmışlardı. Sadnazamla yaptığı bir görüşmeden çıkıp gelen Edib Paşa, boyundan düğmeli dar bir ceket, yanlan şeritli dar pantalon giymişti, başında fesi vardı. Salih Zeki'nin yıllar önce Paris'ten satın almış olduğu takımının dirsekleri eprimişti. Boynuna geniş, kırmızı bir fular sarılıydı ve fesi kulaklarına kadar iniyordu. O gün öğleye doğru, ikisi hümayun kayıklarından birine binip, Yıldız Parkına yakın Beşiktaş iskelesinden karşıya, Üsküdar'a geçmişlerdi. Kıyıya çıktıklarında, konağa yayan yürümeye başlamışlardı. Edib, açıkta konuşurlarsa kendini daha rahat hissedeceğini söylemişti. Hafiyeler tarafından izlendiğinden kuşkulanıyor ve Üsküdar'daki selamlıkta bir casus olduğunu düşünüyordu. Padişah, uyruklarının ecnebilerin mekteplerine gitmelerini yasaklamıştı, buna karşın, birçok saray mensubu bu yasağı görmezden gelmeyi yeğliyordu. Edib, kızını Amerikan mektebine kaydettirdiğinden Abdülhamid'in haberdar olduğundan emindi. Kararı, aylar süren dedikodu ve söylentilerin kaynağı olmuştu. Bir oğulu alafranga usulde yetiştirmek ve eğitmek anlaşılır bir şeydi, ama ya bir kız çocuğu? Bundan hayırlı bir netice çıkmasına imkân var mıydı? Edib, bu söylentileri göz ardı etmeyi tercih etmişti; ama bu kadar önemli bir meseleyi araştırmadan geçiştirmek imkânsızdı.

"Eğer suçlu özel uşağınız çıkarsa bile şaşmam. Bugünlerde kime güveneceğini bilemiyor insan" dedi Salih Zeki.

"En iyisi kimseye güvenmemek."

"Ne umutsuz ve kasvetli bir hayat tarzı."

"O kadar çok jurnalci var ve o kadar çok yazışma işi çıkıyor ki, istihbarat teşkilâtının yakında yeni binalara ihtiyacı olacak" dedi Edib acı bir gülümsemeyle.

"Hükümdarımızın geceleri geç saatlere kadar oturup, jurnallerin her kelimesini okuduğunu duydum."

"Zat-ı şahaneleri halkı için çok çalışıyor. Onları kendi çocukları gibi sever."

"Madem bu kadar şefkatli, Kanun-u Esasiyi kaldırmakta neden bu kadar acele etti?" diye sordu Salih Zeki öfkeyle.

"Çok fazla hürriyet her zaman iyi bir şey değildir" dedi Edib. "Terakki yolunda yavaş yavaş ve ihtiyatla hareket etmemiz gerekiyor."

"Yapma, Edib, söylediğin sözlerin tek kelimesine bile inanmıyorsun. İleriye değil, sürekli geriye gidiyoruz. Heyet-i vükelâ nazırları tamamen iktidarsız, Bâb-ı Âli aldatmacadan başka bir şey değil. Bütün kararlar bizzat padişahtan çıkıyor."

Edib kıpkırmızı olup yere baktı, bunu kimsenin duymamış olduğunu ümid ediyordu. Sokak bomboştu ama seslerinin yankısı, arnavut kaldırımlarından geri sıçrıyordu. "Azizim, kelimelerini dikkatle seç" dedi dişlerinin arasından. "Yerin kulağı vardır, kim bilir..."

"Padişahın kudretine şaşıyorum" dedi Salih Zeki, sesini al-çaltmıştı. "Kendisini Kanuni Sultan Süleyman gibi görüyor. Bir müstebid tarafından yönetilirlerken, Osmanlılar nasıl Avrupa'nın bir parçası haline gelebilirler ki?"

"Dostum, rica ediyorum dikkatli ol, hiç değilse benim hatırım için. Etrafta pek çok düşmanım var, özellikle ulema arasında."

"Seninle ne alıp veremedikleri var ki? Onları kendi safına çektiğini sanıyordum."

"Halide'ye aldırdığım tahsili onaylamıyorlar."

"Hah, zaten bu da başlı başına bir ihtilâl sayılır!" dedi alaylı bir tavırla Salih Zeki. "Genç bir kız, elindeki kalemle nasıl da tehlikeler yaratır kim bilir?"

"Elimizden gelen her şeyi yapmak gibi bir görevimiz var. Başka çocuklarım da olsa, gene aynı şeyleri yapardım" dedi Edib, yanakları kızarmıştı.

Salih Zeki, göz ucuyla arkadaşına baktı, böyle bir şey söylemesinin nedenini merak etmişti. Fikriye Hanım'ın sarayda o sahneyi yarattığı günden beri, Edib yeni karısından hiç söz etmemişti. Zavallı Edib, diye düşündü; yaptığı evliliği bütün çevresi sert bir şekilde kınamıştı. Taaddüd-ü zevcat meselesini, modası geçmiş bir kurum olarak gören münevver arkadaşları arasında alay konusu olmuştu; liberal, tahsilli bir erkek için karısının üzerine evlenmek yakışıksız bir şeydi. Evde ise, Fatma Hanım ile Fikriye Hanım, ikinci eşine meşru bir mevki vermeye yanaşmamışlardı. Bir tek Allanın kulu, hattâ kızı bile, onun davranışını anlamaya çalışmamıştı. Salih Zeki'ye göre bunun mantığı apaçık ortadaydı. Bunun yanı sıra, tek evlilik ideali mantıksızdı; ikiyüzlülüğe ve aldatmaya meydan veriyordu. Bunun kanıtlarına Paris'te çok tanık olmuştu.

Konuşmadan yürümeye devam ettiler, her biri kendi düşüncelerine gömülmüştü. Tepeye vardıklarında, ikiye ayrılan yolun solu, birbirine yakın sıralanan evler arasından kıvrılarak, Mihrimah camiinin dış duvarına kadar ulaşıyordu. Omzunun üstünden geriye bakan Salih Zeki, üst üste yığılmış gibi duran çatıların üzerinden yükselen minareleri gördü. Edib, dik basamaklardan oluşan bir merdivene giden dar geçide girdi. Yakındaki bir bahçeden ızgara et kokusu geliyor ve bir kapının ardından kahkaha sesleri işitiliyordu. Merdivenlerin dibinde, elinde pirinçten bir çanak, beti benzi atmış, pejmürde pantalonlu bir adama rastladılar. Yanı başında düz bir taşta, bir kovada kor halinde yanan kömür vardı.

"Salepçi gelmiş!" diye bağırdı Salih Zeki. "En son küçük bir çocukken salep içmiştim. İki fincan kaç para?"

Adam altı parmağını kaldırdı. Salih Zeki başını salladı ve gezgin satıcı ona ibriğin kenarına asılı duran iki fincan verdi. Fincanlara sıcak salebi, tek damlasını bile ziyan etmeden dikkatle doldurdu. Sokak satıcısının yüzünde katıksız bir yoksulluğun izi vardı; Salih Zeki, Paris'ten döndüğünden beri bu ifadeyi

çok iyi tanımaya başlamıştı. İçi, biraz küçümsemeyle karışık acıma duygusuyla dolu, ona yüklüce bir para verdi ve üstü kalsın dedi.

"Soğuk bir aralık sabahında doğrusu bu salep çok iyi geldi." Edib, sıcak fincana iki eliyle sarılmıştı.

"Büyükannem, çocukluğumun uzun kışlarında bana her gün salep yapardı."

"Nerede büyümüştün sen?" Edib, arkadaşının çocukluğundan bahsettiğine daha önce hiç rastlamamıştı.

"Kadıköy'de."

"Buradan pek de uzak sayılmaz! Ama orası Rum mahallesi değil mi?"

"Biz rıhtıma yakın bir Türk mahallesinde oturuyorduk, ama Rum komşularımızla da her zaman iyi geçinirdik. Damarlarımda birkaç damla Rum kanı dolaştığından kuşkulanmışım-dır hep."

"Ben Selanik'de doğdum" dedi Edib, biraz durup. "Annemi ve babamı hiç tanımadım. Rum ya da Ermeni bile olabilirler." Bazan serbest fikirlerini, hiç tanımadığı atalarından mı tevarüs ettiğini merak ederdi.

"Öyle olsalar bile, bu neyi değiştirir? Bir Osmanlı Türkü olarak yetiştirildin."

"Ve ruh halim de öyle." Edib düşüncelere dalmıştı. Salih Zeki, bununla ne demek istediğini sormak istedi, ama düşünmeyi tercih etti ve ikisi de sessizliğe gömüldüler.

Salih Zeki, deniz havasını ciğerlerine çekti; içini bir çeşit memnuniyet duygusu kaplamıştı. Ağzında salebin aşina tadıyla, ait olduğu yere geri dönmek güzel bir şeydi. Uzun yıllar Paris'te yaşamasına karşın bir Türk olarak kalmıştı ve her zaman da öyle kalacaktı.

"Şimdi ailen nerede?" diye sordu sonunda Edib. :; "Öldüler" dedi Salih Zeki. "Yıllardır yalnızım."

"Yalnızlık bir erkek için iyi değil. Sana bakacak, evini çekip çevirecek ve seni rahat ettirecek bir kadına ihtiyacın var. Tecrübelerime dayanarak söylüyorum."

Salih Zeki ilk başta cevap vermedi. Onun sessizliğini kızmasına yoran Edib, özür dilemeye başladı; ama arkadaşı sözünü kesti. "Tavsiyen gerçekten de çok yerinde, ama ne yazık ki bir eş ve aile, çok para isteyen bir konfor. Ben de seninle bu konuda konuşmak istiyordum."

Edib salebinin son yudumunu aldı ve fincanı salepçiye geri verdi. Kendi mali durumunun bu kadar üzüntü verici olduğu bir anda, Salih Zeki'nin paraya ihtiyacı varsa, ona yapabileceği yardım çok kısıtlı kalacaktı, hattâ verdiği derslere karşılık daha fazla para ödemesi bile mümkün değildi.

"Haberi ilk sana vermek istedim" dedi Salih Zeki vekarla. "Bana rasathanenin müdürlüğü teklif edildi." Yeni rasathane Pera'nın en yüksek tepesinde, Grande Rue'nun hemen arkasında kurulmuştu. Müdürlüğü, bizzat padişah tarafından Salih Zeki'ye teklif edilmişti. Padişah onun çapındaki ünlü bir münevveri ve alimi kendi safında tutmak istiyordu, rakip bir Avrupa kurumuna kaptırmaya hiç niyeti yoktu. Zeki Bey'in yüksek matematik alanındaki bilgisi, rasathanede yürütülecek olan astronomik araştırmalar açısından can alıcı önemdeydi; bunun yanı sıra, ismi de, burada yürütülecek çalışmalara itibar kazandıracaktı. Bu mevki, dönem

dönem Avrupa yolculukları yapmayı da gerektirecekti, ama sözleşmesinin şartları öylesine cömertti ki, Padişah, Avrupa üniversitelerinden alabileceği rakip tekliflerin onu baştan çıkaramayacağından emindi.

"Tebrikler!" Edib, elini uzatıp dostunun omzunu kavradı. "Çok, ama çok sevindim, bu şerefi hak etmiştin."

217

"Bugünden itibaren, zamanım yeni vazifeme hazırlık yapmakla geçecek. Pazar günkü derslerimi azaltmam, belki de büsbütün bırakmam gerekecek."

"Anlıyorum, bununla canını sıkma. Dr. Patrick bana Halide'nin okulda gayet iyi idare ettiğini söyledi."

"Bana çok bağlanmıştı" diye uyardı onu Salih Zeki.

"Bu çok tabiî! Onun saygısını hak eden çok ünlü bir âlim-

sin sen.

"Verdiğim derslerin böyle aniden sona ermesinin, mektepteki durumunu menfi etkilemesinden endişe ediyorum."

"Bu vazifeye getirildiğini duyunca Halide'nin de çok sevineceğinden eminim" dedi Edib, onun endişelerini uzaklaştırmak istercesine elini sallayarak.

"Ona kendim söylemeyi tercih ederim" diye üsteledi. "Bu öğleden sonra ona bir mektup yazacağım."

Halide ona derinden bağlanmıştı, kendisini selamlarken gösterdiği sessiz yakınlıktan anlayabiliyordu bunu. Servet sahibi olmaması bir yana bırakılsa bile, cemiyetteki mevkileri arasındaki farkın, bu ilişkinin daha ileriye gitmesini önlediğini biliyordu Salih Zeki. Aldığı bu görev, dengeyi kendi lehine biraz düzeltecek olsa bile, Halide'nin, iki katı yaşında, kendisinden aşağı mevkiden biriyle, maziden beraberinde getirdiği karmakarışık bir bagaj taşıyan bir adamla mutlu olabileceğinden de kuşkuluydu.

Mektup, Halide'ye çay saatinde yemek salonuna inerken verildi. O sabah sekreterin bürosuna teslim edilmişti, ama Dr. Mills Patrick, hiçbir şeyin dersleri bölmesine izin vermezdi, bu yüzden dersler sona erinceye değin, diğer mektuplarla birlikte büroda muhafaza edilmişti. Halide el yazısını derhal tanıdı:

218

Salih Zeki, mektuplarını da matematik problemlerini çözdüğü aynı katı üslupla yazardı; kendi yazısının süslü kıvrımlarından eser bile yoktu bu mektupta. Mektubu sıkıca kavrayıp izin isteyerek, yalnız kalabileceği bahçeye çıktı.

Yapraklarının ağırlığından eğilmiş, son demlerini yaşayan bir kasımpatı demeti patika boyunca uzanıyordu. Halide, ölmekte olan çiçekleri düzeltmek için diz çökerken, mektup elinden kaydı. Zarfı elbisesinin yeniyle temizleyerek, dikkatle inceledi. Neden hafta ortasında ona mektup yazmıştı acaba? Fazladan bir ev ödevi vermek için mi, yoksa pazar günkü dersi iptal ettiğini bildirmek için mi? Bu yüzden olmalı, diye fikir yürüttü. Muhtemelen acil bir şey için Paris ya da Selanik'e gitmesi gerekiyordu. Merakını daha fazla yenemeyip, zarfı yırtarak açtı.

"Sevgili Halide'diye okudu. "Hafta içinde yazarak derslerini böldüğüm için beni bağışla. Babanla hoş bir görüşmeden sonra eve yeni döndüm..." Gözlen bundan sonraki birkaç satırı

hızla yuttu. Sakin ol, dedi kendi kendine. "... birlikte yaptığımız derslerin kâfi derecede etkili olduğunu teşhis ettik, dolayısıyla babanın da onayıyla, derslere bir son vermeyi kararlaştırdık. Baban, gösterdiğin gelişme konusunda beni haberdar edeceğine söz verdi..." Sayfa gözlerinin önünde yüzüyordu, Halide ansızın kendini kötü hissetti. Paltosunu çimenlere yayarak, üstüne oturdu. Adeta ibadet edercesine bir özenle, kasımpatı demetini göğsünde dengeleyerek, mektubun son satırlarını yüksek sesle okudu.

"...Senin muvaffak olacağını biliyorum. Aklın ilkelerine bağlı kalmayı unutma ve yüreğinin seni alt etmesine izin verme. Hocan, Salih Zeki."

Bununla ne demek istemişti? Ona kapıldığını tahmin mi etmişti? Ne kadar da utanç verici bir şeydi bu! Onun hayranlığını hak eden bir bilim insanı değil de, aşk hastası aptal bir kız olduğunu düşünüyordu herhalde. Ansızın Halide bu adamla hiç karşılaşmamış olmayı diledi; onu unutabilse ve kendi yaşına

yakın, iyi bir aileden birini bulabilseydi keşke, hem o zaman haminneyi de memnun etmiş, olurdu. Babası gibi yakışıklı, tahsilli, zarif tavırları ve dengeli bir dünya görüşü olan birini bulabilmek için ne kadar çok dua etmişti.

Karanlık basıp da ilk yıldızlar çıkıncaya değin uzanıp gökyüzünü seyretti. Salih Zeki Bey'in mektubunda yazdıkları hakkında düşündükçe acısı da arttı, ta ki yaşlar gözlerini doldurup yanaklarından akmaya ve artık yıldızları göremez oluncaya dek.

"

I I alide, o mektuptan sonra Salih Zeki'yi bir daha gör-.....l I medi. Başarılı olmak için büyük bir kararlılıkla ders-

I • lerine gömülmüştü. Günlük tutmaya devam etti, ama duygulan konusunda daha temkinliydi. Artık düşüncelerinin odağı Salih Zeki değil, dersleriydi. Aylar geçtikçe İngilizceye hakimiyeti arttı, öyle ki bahar geldiğinde, sınıfının en iyi talebelerinden biri olmuştu.

Halide'nin düşünceleri sık sık Mahmure'ye takılıyor, babasının ölümünden sonra ne yaptığını merak ediyordu. Hâlâ Rı-za'yla mı birlikteydi? Mutlu muydu? Halide yüreğinin ta derinlerinde bir yerlerde, onun üç küçük çocuğunu terk etmesinin doğru olmadığına inanıyordu hâlâ. Süleymaniye'deki evlerinde bir kez gördüğü Ahmed'e de acıyordu.Kış geçip de yerini bahara bırakmaya başladıkça, Halide, Sultantepe'ye daha az gitmeye ve Teyze'den gitgide uzaklaşmaya başlamıştı. Artık eve ayda yalnızca bir iki kez gidiyordu; gittiğinde de zamanını daha çok haminneyle geçiriyordu. Yaşlı kadının, onun dinsel inançlarını muhafaza etmesi konusunda titizlendiğini bildiği için, evde olduğu zamanlar ibadet, kaidelerine riayet etmeye daha fazla itina göstermeye başlamıştı.

Nisan sonlarında bir hafta sonu, Fikriye her zamanki gibi haminne ve Arziye'yle birlikte, Ali Paşa'nın mezarını ziyaret etmek için yola çıktı. Karacaahmet kabristanının derinliklerindeki derviş mezarlığına vardıklarında vakit öğleye yaklaşmıştı.

Hacıbektaş ve Celaleddin Rumi geleneğinin mirasçıları ile çevrelerinde büyük tarikatler gelişen diğer dervişlerin mezarları, etraflarını kuşatan selvilerin altında bir arada, kaynaşmış bir halde sıralanıyordu. Mutasavvıflar, yaşamlarını sorgusuz sualsiz Tanrı inancına dayamışlardı. Şairler, keramet sahipleri, bazıları deli olduğu söylenen bu adamlar, ortodoks islam'ı reddederek Tan-rı'yla daha kişisel bir ilişki kurmaya çalışmışlardı. Ortodoksluğa karşı çıkışları öylesine güçlüydü ki, bazı mutasavvıflar kutsal günlere uymayı ya da camide ibadet etmeyi bile karşı çıkmışlardı. Bu isyankâr duygular, Doğunun bozkırlarından, İstanbul'un

kozmopolit muhitlerine varıncaya kadar, Osmanlı toplumunun her düzeyine nüfuz etmiş ve büyük tasavvuf tarikatleri bütün Osmanlı dünyasında güçlü bir konum elde etmişti.

Üçü birlikte, yarı temizlenmiş höyüklerde oynayan kedileri korkutarak sarmaşıklara, hanımellerine ve yaban güllerine basarak ilerliyorlardı.

"Dervişlerin ölülerine hiç saygısı yok mu?" diye homurdandı haminne, bastonunu birbirine dolaşmış çalılara doğru sallayarak.

"Duyduğuma göre, tekkenin bahçıvanı artık yazdan önce gelmeyecekmiş. Bu belirsiz zamanlarda tasvib görmeyen bir tarikatle alâka kurması onun için çok tehlikeli olur." Arziye, yokuş yukarı yaptıkları bu yürüyüşten sonra, hâlâ soluk solu-ğaydı.

Haminne, bastonunun ucuyla asmalardan birini dürteledi. "Bu kadar yaşlı olmasaydım, bu işi kendim de yapabilirdim."

"Durun, düşeceksiniz" dedi Fikriye, haminnenin koluna girmiş yürüyordu. Yabanıllığın, ölülerin istirahatgâhına daha çok yakıştığını düşünüyordu Fikriye. Taze güller ya da lâleleri onlar ne yapacaktı ki?

"Bu mezarlar paramparça olurken kenarda durup seyrede-mern" dedi haminne kararlılıkla. "Bir dahaki gelişimizde bahçıvanlardan birini de getirelim yanımızda."

"Çok iyi bir fikir, hanımefendi. Yanımızda lâle fideleri de getirsek, ne iyi olur değil mi?" Arziye ağır sepetini yere koyarak, biraz soluklanmak için durdu. Nakışlı bir örtü çıkarıp, mezarlar arasında yere koymadan önce, iyice bir silkeledi. "Sofrayı buraya kuracağım, rüzgâr gelmiyor, kuytu burası."

"Mustafa Efendi'nin mezarının yanı. Babamın bir ahbabıydı; yemeyi içmeyi seven biriydi ve iş gönül meselelerine gelince, bilgece davranırdı." Yaşlı kadın, Fikriye'ye bakarken çok bilmişçe kafasını sallıyordu.

"Dualarınızı benim için harcamayın" cevabını yapıştırdı Fikriye hafif bir gülümsemeyle. "Ben kaderime razı oldum. Ayrıca, buraya Halide için dua etmeye geldiğimizi sanıyordum."

"Öyle" dedi haminne. "Onun ruhunu muhafaza etmek için elimizden gelen her şeyi yapmamız gerek. Şu Dr. Patrick, güçlü bir kadın, beni hakikaten çok etkiledi."

"Halide'ye bakılırsa, hocaları çok iyi tahsilliymiş, üstelik kocasız yalnız yaşamaktan mutlularrnış. Belki bizim de onlardan öğreneceğimiz bazı şeyler vardır."

"Aaa, yapma Fikriye, saçma sapan konuşma." Haminne, Fikriye'nin sesindeki acılığı dikkate almadı, zamanla acısının keskin uçlarının yumaşayacağından emindi.

Arkalarındaki ağaçlarda çıtırdayan bir dal, Fikriye'yi irkiltti. 'i "Allah allah, bu da nesi?" diye haykırdı Arziye. "Yalnızca bir kuş" dedi haminne.

"Selvilerin öteki tarafından birinin yürüdüğünü görebiliyorum."

"Bir ruh olmasın?" Artık haminnenin merakı iyice uyanmıştı.

"Hayır" diye güldü Fikriye, "bizim hayalet kanlı canlı görünüyor."

Davetsiz konuk, kendini onların şaşkın bakışlarının hedefi olarak bulunca hiç hayret belirtisi göstermedi. Saygılı bir mesafeden eğilip onları selamlayarak, ağaçlarla mezarların arasında otların yükseldiği bir yere doğru çekildi. Ortalamadan uzun boyluydu, ince ve zeki bir yüzü vardı. Gür ve dikkatle taranmış sakalı neredeyse boğazına kadar iniyordu. Uzun saçları ensesinden toplanmıştı; oldukça büyük elleri, asasının ucunu kavrıyordu.

"Sizi rahatsız ettiğim için beni bağışlayın." Hafif şiveli, kalın bir sesle onlara seslenmişti.

"Tam tersine, asıl biz sizi rahatsız ettik." Haminne onun lacivert cübbesini ve giysilerini inceleyerek, yakın çevreden olmamakla birlikte, bir derviş olduğuna karar verdi.

"İsmim Süleyman Efendi" dedi, onun bakışlarına bir yanıt verircesine. "Buraya Bektaşi canlara dua etmeye geldim."

"Merhum kocam da Bektaşiydi." dedi haminne. "Beşiktaşlı Ali Paşa. Bu mezarlığın başka bir yerine defnettik. Peki ama, siz nereden geldiniz? Şivenizden buralardan olmadığınız anlaşılıyor."

"Balkanlar'dan daha yeni geldim, Arnavutluk'tan; şimdi Üsküdar'daki tekkede kalıyorum." Tavırları sakıngan, sanki en zararsız sözleri bile ihtiyat süzgecinden geçirmeye alışmış birine benziyordu. Konuşurken ciddiyetini koruyordu, ama karşısındakine emniyet veren bir sükûnet havası vardı üzerinde.

"Arnavutluk" dedi haminne kaşlarını çatarak. "Arnavutluk, neden bu kadar aşina geldi şimdi bana?"

"Orada pek çok Bektaşi vardır."

"Merhum kocamın da orada bir akrabası vardı, yoksa kardeşlerinden biri miydi?" Haminne başını salladı. "Ne yazık ki, artık hafızam eskisi gibi değil."

"Sizi hangi rüzgâr İstanbul'a attı?" Fikriye konuşmaya girmenin zamanı geldiğine karar vermişti. Yabancı, çevresine sakın

bir enerji yayıyordu ve Fikriye, onun cezbesine kapılmaya başladığını hissediyordu.

"Bugünler zor günler" dedi adam, asasını daha sıkı kavrayarak. "Arnavutluk'ta ayaklanmalar oldu ve hemen ardından da tecziye harekâtı başladı... Burada, payitahtta dostlarımız var." Bu sözleri esrarengiz bir tavırla eklemişti.

"Burada da işler pek iyi sayılmaz" diye fısıldadı haminne. Yüzyıllar boyunca Bektaşiler, padişahın muhafızlarına dinsel meselelerde tavsiye vermişlerdi. Altmış yıl kadar önce, yeniçeriler isyan ettiği zaman, aralarında organik bağlar bulunduğundan, ayaklanmaya iştirak eden Bektaşiler de sokaklarda öldürülmüş ve adlarının anılması bile yasaklanmıştı. Tarihin verdiği bu ibret dersini unutmayan Abdülhamid, tarikat üyelerinin hareketlerini yakından takip ettiriyordu.

"Yolculuğunuz sırasında Edirne'den geçtiniz mi?" diye sordu haminne.

"Bir süre orada kaldım."

"Kocamın kuzeni büyük Fuad Paşa'yla karşılaştınız mı? Oralarda tanınmış bir insandır."

Sofrayı kurmakla uğraşan Arziye, yaşlı paşanın da üç yıl önceki kış öldüğünü hatırlatmak için işine ara verdi.

"Ah" diye içini çekti haminne, "... tabii ya, unutmuşum. Benim yaşımda canlılar ile ölüleri birbirinden ayırmak gerçekten zorlaşıyor."

"Bu Allah'ın bir lütfü aslında" diyerek gülümsedi derviş.

Fikriye, onun konuşurken ağzının her iki yanındaki çizgilerin derin bir kıvrımla yükseldiğini ve gözlerinin, sanki tüm ayrıntıları yakalamak istercesine bir sağa bir sola döndüğünü fark etti.

"Lütfen soframıza teşrif edin" dedi haminne, pilav, çerkes tavuğu ve yaprak dolmasından oluşan yemeği göstererek; "biz de yemek yemek üzereydik."

Derviş büyük bir iştahla yemeklere baktı. "Bu benim için bir şereftir" dedi. "Bugün hiçbir şey yememiştim, ne yazık ki çok az yemek bulabiliyoruz."

"Elbette halk tekkeye yardım yapıyor, değil mi? Bizim kapımız dervişlere daima açıktır, her ne kadar hepsi sizin kadar efendi olmasa da."

"Teveccüh buyuruyorsunuz" dedi ama kendisine dair başka bilgi vermekten imtina etti.

Yabancı, kadınlardan ayrı kalmaya dikkat ederek, bir mezarın ayak ucuna ilişti. Fikriye daha sonraları, hayvan postlarına bürünmüş şehirden şehire dolaşan çılgın bakışlı dervişlerden biri sanılmasının onun gururunu yaraladığını öğrenecekti. Süleyman Efendi, Arnavutluk vilayetinde, tarikatin şeyhi olarak Osmanlı yetkilileriyle tehlikeli çatışmalar yaşamıştı. Korkusuz bir kararlılığa sahip olan bir adamdı.

Sonraki aylarda Fikriye'nin öğreneceği daha pek çok şey vardı, çünkü derviş mezarlığındaki bu tesadüfi karşılaşma, yaşamında bir dönüm noktası oluşturacaktı.

I

dördüncü

ARALJK 1898

Kolejdeki ödül töreni, aralığın başlarında yapılacaktı. Tören gecesi hava çok soğuktu, Halide ise ana binanın antresinde, kapıyı rahatça görebildiği bir yerde beklemek zorunda kalmıştı. Arkasındaki lobi ziyaretçilerle doluydu. Puro dumanından oluşan bir bulut, ışıltılı avizelerin arasında kıvrım kıvrım dolanıyordu; Noel şarkılarının ezgileri, konuşma uğultuları arasında kaybolup gidiyordu. Bir gong çaldı, yemeğin başladığını bildirdi; kalabalık yemek odasına geçerken uğultu gitgide dindi. Bir koro üyesi tek başına "Silent Night" ('Dingin Gece') şarkısını söylüyordu.

Halide dışarıya koşup, bir sürü arabanın sıralanmış olduğu yola göz attı. Ellerini sinirli bir şekilde büküp duruyordu. Babasını tekrar görmeyi istiyordu. Erken geleceğine söz vermiş ve Teyze ile haminneyi de beraberinde getireceğini söylemişti. Halide, bu nazik planı bozacak hiçbir şey çıkmamış olmasını diledi. Ödül aldığını ilk öğrendiğinde, Mümine'yle birlikte gelmek istemişti, ama Halide buna şiddetle karşı koymuştu. Mü-mine'nin varlığı, haminne ve Teyze'nin törene katılmasını olanaksız hale getirecek, üstelik kendisini de arkadaşlarının önünde küçük düşürecekti. Babasının liberal görüşlerinden gurur duyuyordu; ayrıca kendisini Amerikan okuluna göndererek atıldığı risk, onu derinden etkiliyordu etkilemesine, ama iki kadınla evli olmasını nasıl en tabii hakkıymış gibi gördüğünü anlayamı-yordu bir türlü.

Üçüncü evliliğinin üzerinden bir yılı aşkın zaman geçmişti ve bu süre içinde Yıldız ile Sultantepe'deki evler arasındaki çekişme gitgide derinleşmişti. Edib artık Üsküdar'daki konağa ender olarak geliyordu, bu yüzden tatillerde Halide onu Yıl-dız'daki evinde ziyaret etmek zorunda kalıyordu. Oysa Mümine ile ortak hiçbir yanı yoktu; sohbetleri zoraki oluyor ve aralarında bir yakınlık duygusunun olmayışı, babasının kendisi için öylesine hevesle hazırlattığı odada rahat etmesini engelliyordu. Dini bağlılığının zayıflayacağı korkusuyla, hem haminnenin hem de Teyze'nin bütün hareketlerini gözlediği Sultantepe'de de durum pek farklı sayılmazdı. Dervişlerle ilişkisi arttıkça Teyze'nin endişeleri azalmıştı gerçi, ama haminnenin gözü hep üstündeydi.

Halide, ev yaşamında gittikçe artan gerilimden, derslerine gömüldüğü okul kütüphanesine sığınarak kurtulabiliyordu. Bu kütüphanedeyken, henüz küçük bir çocukken okumayı öğrendiği sıralarda duyduğu heyecan sarıyordu içini. Okuldaki ikinci yılında, güz döneminin sonlarına doğru ismi şeref listesine girdi ve yazdığı hikâyelerden biri ödül kazandı.

"Amerikalılarla dolu bir okulda ingilizce yazarak bir ödül aldığına göre çok zeki olmalısın" dedi haminne, Halide güzel haberi ona verdiği zaman.

"Hepsi Amerikalı değil, haminne" diye güldü. "Ermeniler, Bulgarlar ve Yahudi kızlar, hattâ Rumlar da var."

"Rumlar, ha? Neyse, aldırma, bu gene de büyük bir onur."

"Salih Zeki Bey bana bir günlük tutmamı önermiş ve yazmanın çok iyi bir alıştırma olacağını söylemişti. Neredeyse bir | yıldır yapıyorum bunu..." Sesi gitgide zayıflamıştı: Büyükannesine, günlüğünü yazmanın onun için bir saplantı haline geldiğini, düşlerini ve arzularını kaydetmenin, içindeki iblislerden kurtulmasına yaradığını açıklamanın bir faydası yoktu.

"Halide, HALİDE, sen misin?" Babasının sesi, onu sıçrata- 1 rak o güne döndürdü; başını çevirdiğinde, babasının kalabalık J|

arasından sıyrılarak yanına gelmeye çalıştığını gördü. "Seni tanıyamadım? Neden peçe taktın ki?"

"Çevrede bu kadar yabancı varken, peçesiz rahat hissetmedim kendimi."

"Ama bütün diğer kızlar..." Düş kırıklığını gizlemeye çalıştı. "Demek istiyorum ki, tek peçeli sensin, dikkat çektiğini fark etmiyor musun?"

"Yabancıların önünde yüzümü açmaya alışamadım" dedi Halide, başını öne eğerek. Bunun asıl nedeni İslami bir örtünme kaygısı olmaktan çok, kişisel utangaçlık ve kendini örtme alışkanlığıydı.

"Büyükannen memnun olacak." Bu konuda şu anda yapabileceğim hiçbir şey yok, dedi Edib kendi kendine, ama bir yılı aşkındır Amerikan mektebine gittikten sonra, hâlâ bu geri kafalı terbiye timsaline neden yapışıp kaldığını ona daha sonra sorarım.

"Buraya gelirken güçlük çektiniz mi?" diye sordu Halide, babasının tenkidi içini burkmuştu.

"Fikriye'yi beklerken geciktik; birkaç dervişle birlikte yoksullara yiyecek dağıtıyordu."

"Anladığıma göre, bugünlerde epey meşgul. Haminne, haremdeki kadınların ona ikinci Rabia demeye başladıklarını söyledi bana.

"Bir tane daha mı vardı?" dedi Edib. Bunu şaka olsun diye söylemişti, ama Halide ciddiye aldı.

"Basrah Rabia'yı hiç duymadınız mı, ilk tasavvuf evliyalarından. Bin yıl kadar önce Suriye vilayetinde yaşamıştı."

"Onun hakkında bir şeyler duymuşum gibi geliyor" diye karşılık verdi Edib kısaca. Fikriye'nin kendini aniden ve büsbütün hayır işlerine adaması onu kızdırıyordu. Övgüye değer bir

davranıştı bu aslında, gene de karısının hırpani dervişlerin refaketinde fukaraya yardım etmesi, alçaltıcı görünüyordu onun gözüne.

"Mektebin dergisine onun hakkında bir yazı yazıyorum" diye sözünü sürdürdü Halide.

"Daha asri bir mesele üzerinde yazman münasip olmaz mıydı?"

"Dr. Mills Patrick, tasavvuflar arasında kadın evliyalar da bulunduğunu öğrenince çok ilgilendi."

Akşam iyi başlamamıştı; Edib gergin, neredeyse aklı başka yerde gibi görünüyordu. Halide'nin koluna girmesiyle, yürüyerek salonda ilerledikleri sırada göz ucuyla yanlarından geçtikleri bir grup kadının giysilerine beğeni dolu bir bakış attı. Bakışını kızının görmemiş olduğunu ümid etti. Yünlü giysileri ve katı yakalarından hemen tanınan birkaç talebe, onlar geçerken çekilip yol verdiler.

"Nereye gidiyoruz?" diye sordu Halide.

"Haminnen ve Teyzen, arka tarafta arabada bekliyorlar. Kalabalık yüzünden ön kapıdan girmek istemediler."

"Çok fazla Hıristiyan yüzünden, demek istiyorsunuz." "Tastamam öyle." Onun çıplak mizah duygusuna güldü.

"Etrafta bu kadar peçesiz kadın varken, korkarım içeri gelmeyebilirler." Halide duvar saatine göz attı. "Gitmem gerek" dedi. "Beş dakika içinde, mükâfat kazanan bütün talebelerin sahne arkasında toplanması gerekiyor."

"Merasimden sonra üst kattaki yemek odasında buluşalım. Dur, Halide" onu elinden yakalayıp kendisine çekti, yüzleri hemen hemen aynı hizadaydı. "Seninle iftihar ettiğimi bilmeni istiyorum. Burada annenin de yanımızda olmasını isterdim."

"O zaten burada" dedi Halide, peçesinin ardından babasına bakarak. İtiraz etmeye hazırlanan Edib, kızını omuzlarından yakaladı, ama Halide'nin bakışındaki kararlılık onu durdurdu.

Mükâfat merasimi, bir zamanlar konağın selamlığının resmi kabul yeri olan toplantı salonunda yapıldı. Konak, kız kolejine dönüştürüldüğü zaman, harem ve selamlığı bölen duvarlar yıkılmış ve salonlar, iki yüzü aşkın kişiyi alacak kadar geniş, tek bir alan oluşturacak şekilde birleştirilmişti. Tören nedeniyle salon hıncahınç dolmuştu. Kalabalık, salonun iki duvarı boyunca ayakta durmuş, aralarından geçip ön tarafa yürüyen ödül sahiplerini alkışlıyordu. Hocalar ile mektebin idarecileri, üzerindeki süslerden bel vermiş bir Noel ağacının konduğu küçük bir platformda toplu halde oturuyordu. Dr. Mills Patrick bir adım öne çıkarak, kalabalığı susturmak için elini kaldırdı. Işıklar azaltıldı. Ödül kazananlar, beklerken birbirlerini dürtüyorlardı.

İsmi söylendiği zaman, Halide ayağa kalktı ve gururlu bir şekilde etrafına göz attı. Alkışlar, kulaklarında patlıyordu. Kendinden bir önce ödül alan arkadaşı, yanından geçerken, ona acele etmesini fısıldadı. Halide, kalbi heyecanla çarparak platforma çıktığında, Dr. Patrick'in söylediklerine zar zor kulak verebildi. Eline bir kitap verildiğinde, teşekkür sözleri mırıldanarak reverans yaptı. Yerine dönerek, salonun arka taraflarına doğru baktı; açılmış olan bir yan kapıdan içeriye bir ışık yayı süzülüyordu. Bir erkek sırtı sahneye dönük olarak, bu kapıdan dışarı çıktı. Döndü ve hızla girişe doğru yürümeye başladı.

Halide, gene bir hayal mi görüyorum diye düşünerek bir an öylece kaldı. Eğer bu Salih Zeki idiyse, burada ne işi vardı, üstelik geleceğini neden ona söylememişti? Tekrar baktı, ama kapı kapanmıştı ve salonun arka tarafı, bir kez daha yan karanlığa gömülmüş durumdaydı.

233

Bir dürtüyle, koltuğundan fırladı. Okul yöneticilerinin dikkatini çekmemek için eğilerek, öteki kızların arasından süzüldü ve yan koridora çıktı. Bir alkış patlamasından yararlanarak, yan kapılardan birini açtığında, kendisini boş salonda buldu. Salih Zeki ortalıkta görünmüyordu. Ödülü hâlâ kolunun altında olduğu halde, sinirli ve heyecanlı, bahçeye doğru koşturdu.

"Durun, Zeki Bey, durun!" diye haykırdı, ama sesi gecenin gürültüleri içinde boğuldu. Gümüşi ay ışığı altında, araba yolunda, başı öne eğik yürüyen birinin süetini görebiliyordu Cesaret edebildiği kadar yüksek sesle ismini seslenerek, adamın peşinden koştu; bir yandan da, o gece bekçi olarak görev yapan bahçıvanları telaşa düşürmekten korkuyordu.

Adam durdu ve hızla geri döndü. Onun duraksadığını görünce, Halide daha da hızlı koşmaya başladı. Rüzgâr peçesini gözlerine yapıştırıyordu ve önündeki yolu görebilmek için peçeyi çekip çıkardı. Ona yetişmekte hiç güçlük çekmedi; püriten kalbinde sağlıklı bir bedenin sağlıklı kafayı besleyebileceği inancını taşıyan Dr. Patrick'in kılavuzluğu altında, iyice güçlenmişti.

"Halide, aman Allahım, burada ne işin var?"

"Sahneden indiğimde, salonun arka tarafında sizi gördüm..." diye kekeledi.

"Erken ayrılmak zorundaydım. Galata'da beni bekliyorlar, bindiğim araba yolun sonunda." Kapı tarafını işaret etti, ama yürümeye yeltenmedi.

"Bu kadar çabuk gitmek zorunda mısınız? Babam, haminnem ve Teyze burada, sizi göremediklerine üzülecekler."

"Beni bilirsin, kalabalığı pek sevmem" dedi yumuşak bir sesle. "Senin ödülünü alışını gördükten sonra, artık kalmam için neden yoktu."

234

:; "Bunca yolu sırf beni görmek için mi geldiniz?"

"Bunu asla kaçıramazdım." Salih Zeki bunu gülümseyerek söylemişti.

"İyi ama, nasıl öğrendiniz?"

"Baban söyledi." Ansızın kafası karışık ve zayıf buldu kendini: Halide'yle yüz yüze gelmeyi beklemiyordu.

"Hepsini size borçluyum" dedi Halide heyecanla. "Beni günlük tutmaya teşvik etmeseydiniz, İngilizce kompozisyonda asla bu kadar başarılı olamazdım."

"Bu ödül, senin kendi başarın, Halide. Bunda benim en küçük bir payım yok."

Bu sözleri izleyen sessizlik, ağaçlar arasında esen rüzgâr ve ardından ağustosböceklerinin korosuyla kesildi. Ağırlığını bir ayağından öbür ayağına aktararak dikilen Salih Zeki, söyleyecek bir şeyler arıyordu zihninde. Halide'nin güveni buhar olup uçmaya başladı ve bu patavatsız davranışından pişmanlık duymaya başladı. Kendisi sadece bir mektep talebesiyken, akademik dünyada önemli bir insan olan rasathane müdürüyle, burada, karanlıkta ne işi vardı? Soğuktan mı, korkudan mı olduğunu bilemeden, titremeye başladı.

"Ürperiyorsun" dedi. "Haydi, al şunu." Paltosunun düğmelerini çözüp, Halide'nin omuzlarına koydu. İnce bedenine o kadar büyük gelmişti ki, düşmesin diye paltonun kollarını bağlamak zorunda kaldı.

"Hava sıcak bile olsa hep bu paltoyu giyiyorsunuz" dedi çatırdayan dişleri arasından.

"Bunu Paris'ten almıştım. Eski bir dost gibi, iyice bağlandım." Bir vapur düdüğü, gecenin örtüsünde yankılandı.

"Vapuru kaçıracaksınız, artık gidin lütfen. Ben sizi tutmayayım" dedi, onun kalması için dua ederek.

"Biraz daha kalabilirim."

"Vapur saat başı geliyor, elbette siz de biliyorsunuzdur." Kalbi öyle hızlı çarpıyordu ki, onun da işitebildiğinden neredeyse emindi.

"Belki şurada biraz oturabiliriz." Omzunun üzerinden geriye baktı. Ay, hemen hemen dolunaydı ve okula doğru kıvrılarak giden yolu görebiliyordu. Etrafta kimseler yoktu.

"Sanırım şurada, çınar ağaçlarının altında bir açıklık var." Halide, paltoyu uzamış otlarda sürükleyerek bir çukurun üzerinden atladı. Yazdan şöyle böyle hatırladığı açıklığı bulmakta güçlük çekmedi. Yürürlerken bir iki kez çarpıştılar, kollan birbirine değdiğinde hemen uzaklaştılar.

Halide, paltoyu omuzlarından kaydırarak, büyük bir meşe ağacının kökleri arasına yere serdi.

"Burası daha iyi. En azından rüzgâra karşı korunaktayız." Halide'nin o kadar yakınına oturdu ki, soluğu genç kızın yüzünü yaladı.

"Merasimi beğendiniz mi?" Halide, ayaklarına baktı, söyleyecek ilginç bir şeyler arıyordu zihninde.

"Sendeki değişime şaşırdım, Halide. Geçen yıldan bu yana ne kadar da büyümüşsün."

"Haminne evlenme çağına geldiğimi söylüyor!" Şaka yapmaya çalışmıştı, ama daha ağzından çıkar çıkmaz, söylediğine hemen pişman oldu.

"Zamanı geldiğinde, seninle evlenmek isteyecek pek çok namzet çıkacaktır" dedi sertçe.

"Ben evlenmeyeceğim" diye atıldı hemen. "Yapacak çok şeyim var. Paris'e, Sorbonne'a gitmek istiyorum..." Onun taptaze yüzünü bu kadar yakınında görmek, Salih Zeki'nin tahammül sınırının ötesindeydi. Hiç düşünmeden eğilip onu öperek,

tatlı gevezeliğini diliyle susturdu. Halide hemen bedenini o-nunkine yapıştırdı ve büyük bir coşkuyla karşılık verdi. Onun bu tepkisi karşısında Salih Zeki şaşalamıştı. Bedenleri birbirine dolandığında, kendisini kara bir deliğe yuvarlanıyormuş gibi hissetti.

"Bu delilik!" diye fısıldadı, geri çekilirken.

Halide onun boynunu yakalayıp kendine çekmeye çalıştı, ama Salih Zeki geri çekildi.

"Aman Allahım." Sakinleşmek için derin bir soluk alarak, dizlerinin üzerinde doğruldu, her an geçen bir arabanın fenerine yakalanmaktan korkuyordu.

"Bekleyin, Salih Zeki, size söylemem gereken bir şey var." Artık titremesi, duygularının şiddetindendi.

"Pişman olacağın hiçbir şey söyleme" dedi sertçe. "Artık içeri dönmenin zamanı geldi."

"Ama anlamıyorum."

"Eğer seni teselli edecekse" dedi, uzaklara doğru bakarak, "duygularının karşılıklı olduğunu bilmelisin. Ama sen henüz bir talebesin, bense baban olacak yaşta bir adam."

s "Ne olmuş? Hiç önemi yok benim için."

"Gitmeliyim. Ailen de seni merak edecek." Bunu söylerken, ayağa kalkmasına yardım etti.

Donmuş toprakta yan yana yürüdüler; Halide okula doğru yürürken, o bekledi. Kurmak için bunca uğraştığı düzeni, ufacık bir kız nasıl sarsabildi, diye düşünüyordu. Kendisine kızgındı, ama içinde, ta derinlerinde bir sevinç vardı. Bu tür duyguları hissedebileceğini çoktan unutmuştu.

"Sultantepe'den bir taş atımı mesafede olduğumuza bin şahit ister." Fatma Hanım, kolejin yemek salonunda çevresine bakınırken, dalgındı. Tören sona ermiş ve aileler dağılmıştı; Fikriye ve Fatma Hanım, Halide ve babasıyla buluşmak için bekliyorlardı.

"Buradaki herkes beklediğimden çok daha şık. Gece elbiselerimden birini giyseydim keşke" diye mırıldandı Fikriye tedirginlikle, diğer anne babalar arasında dikkat çektiklerinin bilincindeydi. Seçtiği ince ipek eşarp yüzünü pek örtmemiş olsa bile, kalabalıktaki tek peçeli kadınlar onlardı.

"Güzel görünüyorsun. Yeşil giysiler gözlerine çok yakışmış."

"Bu bir gündüz giysisi, hiç uygun düşmedi. Davetiyedeki ifadeye bakarak, bunun gayrı resmi bir toplantı olacağını düşünmüştüm."

"Artık bu tür ıvır zıvır şeylere ehemmiyet vermediğini zannediyordum."

"Ben kendimi değil, Halide'yi düşünüyorum" dedi Fikriye çabucak. "Onu utandırmak istemem."

Fatma Hanım, onun sözlerine inanmış göründü. Son zamanlarda Süleyman Efendi ve öğretisine duyduğu onca yakınlığa karşın, Fikriye'nin ruhundaki son moda şık kadının izleri hâlâ silinmemişti. Altı ay önce onun müridi olan Fikriye, Süleyman Efendi'nin yol göstericiliğinde, kusursuz bilgeliğe ulaşma yoluna girmişti. Fatma Hanım dehşete kapılmıştı; bir insanın böylesine çetin bir yolculuğa çıkabilmesi için ya aklını kaçırmış olması ya da

büsbütün bu yola baş koyması gerekirdi.

"İnşaallah Edib onu bulmuştur. Gideli yarım saatten fazla oldu."

"Sen niye onunla gitmedin ki? Bu hoşuna giderdi, hâlâ sana büyük ehemmiyet verdiği aşikâr."

238

"Bense tam tersi bir intiba edindim. Dışarıya öyle bir koşturdu ki, benden kaçmak için fırsat kolladığını hissettim." Fikriye, kafasının karışıklığını örtmek için yelpazesini sallamaya başlamıştı.

"Hata yaptığını kabul etmeye utanıyor. Artık cicim ayları geçti; ailesi ve dostları tarafından dışlandığı ve kendi mevkiinin çok üstünde sosyal ihtiraslara sahip bir baş belasıyla evli olduğu gerçeğiyle baş başa kaldı. Neredeyse ona acıyorum."

"Her neyse, artık çok geç, şimdi bambaşka bir hayatım var."

"Dervişlere iyilik yapmak mı? Onlar bir kocanın yerini tutamaz. İyilik yapmak uğruna kendini feda etmek için fazla güzelsin."

"Onlara destek vermesem çaresizliğe düşerler, üstelik Üsküdar'ın yoksul halkı da aç kalır. Onların bana ihtiyacı var, oysa Edib'in yok."

Yaşlı kadın, onun bu sözlerini tasvib etmediğini gösterecek şekilde ağzım büzdü. "Hâlâ onun karısı olduğunu unutma."

"Kimi zaman boşanmamızın iyi olacağını düşünüyorum."

"Ağzından yel alsın! Halide'nin ne kadar üzüleceğini bir düşün."

"Tam tersine, onun da rahatlayacağını düşünüyorum. Durumumuz ona büyük bir ıstırap veriyor."

"Boşanma çok kesin bir adım." Fatma Hanım, Seli-me'ninkinden önce ailede yaşanan o ilk boşanma olayını hatırlamaya çalıştı. Uzak bir akrabası olan kadın, boşandığında kızının velayetini bir sergerde olan kocasına kaptırmış ve ardından bir sürü acılar çekilmişti. Kızın sonu çok acı olmuştu; o zamanlar herkes bunu, evliliğin gayri tabiî bir şekilde sona erdirilmesine bağlamıştı.

"Halide neredeyse onyedi yaşında; artık birbirimizi serbest bırakmamızın daha iyi olacağını anlayabilir."

239

"Sahi, onyedi oldu, değil mi?" dedi Fatma Hanım. "Yıllar nasıl da geçiyor? Evlilik konusunu Edib'e açmamın zamanı gelmiş."

"Önce Halide'ye sorsanız, daha iyi olmaz mı?" "Evlilik hakkında o ne bilir ki?"

"Halide kendi kendini düşünecek şekilde yetiştirildi ve istikbalinin kendisinden habersiz planlanmasından hoşlanmayabilir." Fikriye, yaşlı kadının böyle bir günde evliliği düşünebilmesine şaşmıştı.

"Zamanın değiştiğini biliyorum, Fikriye. Çevremde olup bitenlere karşı büsbütün kör değilim, ama gençlere yol göstermek gerek. Torunumu seviyorum. Onun yanlış bir adamla evlenmesi,

beni çok üzer."

Salon karşı köşesinden, yanında Halide'yle birlikte Edib'in geldiğini görünce, büyükhanım düşünceye dalarak sustu. Edib mutlu görünüyor, dedi kendi kendine, fakat kaygılı ve her zamankinden daha gergin gibi.

"Halide'yi dışarda, merdivenlerde beklerken buldum" dedi Edib, yanlarına gelince.

"Bu havada mı?" diye haykırdı Fatma Hanım.

Edib, genç kadınların davranışından hiçbir şey anlayamayan bir adamın çaresizliğiyle omzunu silkti.

"Kusura bakmayın, sizi beklettim" dedi Halide, atılıp büyükannesinin elini öperken.

"İşte buradasın, artık arabayı çağırtsak iyi olur." Yaşlı kadın bastonuna dayanarak kalktı; bastonunun ucuyla koltuğun arkasını dürttü. "Şu şeylerde çok oturduğumda hâlâ sırtım ağrıyor." Açık mavi gözlü, uzun boylu bir kız Halide'ye yaklaşıp onunla ingilizce konuşmaya başladığında neredeyse çıkmak üzereydiler. "Babanı buldun mu? Arkasından koştuğunu görmüştüm."

"Babam mı? Burada." Halide peçesini kaldırdı ve kız onun bakışını izleyerek, Fikriye'nin pelerinini giymesine yardım eden Edib'e baktı.

"Uzun paltolu adamı kastediyordum, sakallı biri. Kendimi pek iyi hissetmediğim için dışarı çıkmıştım, ikinizi araba yolunda gördüm."

"O amcamdı" dedi çabucak. "Erken çıkmak zorundaydı, geldiği için ona teşekkür etmek istemiştim."

İşte, arkadaşları bunlar artık, diye düşündü haminne, peçesinin ardından sürüp giden bu konuşmayı seyrederken. Hepsi bu soluk kıza mı benziyor acaba? Ne kadar da uzun boylu ve sıska, ailesi zengin değilse koca bulamayacak kadar da çirkin. Aman Allahım, Halide ne yapıyor öyle? Herkesin ortasında peçesini kaldırdı. Neden öyle garip garip babasına bakıyor ki? Yüzü gerildi, handiyse korktu diyeceğim. Bu gece havadaki gerginliği hissetmiş olmalı, daha yola çıkarken bunu hissettim. Ruhlar huzursuz bu gece. Bu yabancıların, topraklarına tecavüz etmesinden rahatsız oldular herhalde.

Kızlar heyecan doluydular. Adresler alınıp verildi, tatilde verilecek partiler ve danslarda buluşmak için sözleşildi. Halide bütün bu kargaşanın dışında kaldı. O, hareme döneceğini, Hıristiyan dünyanın kapılarının ardından kapanacağını biliyordu. Nasıl olsa, kadınların peçesiz dolaştığı, kadın erkeğin kaçgöç bilmeden birbirine karıştığı kâfir bir eve yapılacak her davet, büyükannesi tarafından kibarca geri çevrilecekti. Danslara gitmesi söz konusu bile değildi. Ancak Pera'daki çay salonlarına yanında bir büyükle gitmesi mümkün olabilirdi. Halide, büyükannesinin kuşkusunu uyandırmadan Salih Zeki'yi görmek için fırsatlar yaratmayı düşünerek oyalanıyordu.

Ödül töreni ile Noel tatili arasındaki haftada, Halide sürekli onu düşündü. Duyguları, kafasını derslerine vermesine engel olduğu için, rahatsızlık duyuyordu. Ne kadar uğraşırsa uğraşsın, bunun önünü alamıyordu. Dr. Patrick, kadınların tahsiline büyük önem veriyordu ve okuldaki ilk Türk kızı olmasının getirdiği sorumluluğu Halide'ye benimsetmişti. Dr. Patrick, dünyevi başarının çok basit gibi görünmesini sağlıyordu, ama Halide onunla aynı soğukkanlı yeterliliğe sahip olduğundan ve toplum kurallarına karşı onunki gibi kayıtsız kalabileceğinden

emin değildi. Salih Zeki'de, dileyebileceği her şeyin örneğini, muteber bir âlim, münevver bir düşünür ve mükemmel bir hoca bulmuştu. Zekâsı onda adeta huşu uyandırıyordu. O, kendisine yol gösterebileceğinden emin olduğu tek erkekti; aslına

bakılırsa, kendisi bunu kabul etmek istemese de, ailesindekiler dışında pek fazla erkek tam (nıyordu.

Dönem sonuna geldiklerinde, kızların sandıkları ana binanın önüne dizildi. O hafta, yapılması gereken fazladan işler için işe alınan yöreden genç bir Türk, bunları yatakhanelerden oraya taşımıştı. Hizmetkârlar arasında geçen konuşmalardan, Halide, onun Üsküdar'da yeni açılan bir mektebin talebesi olduğunu öğrenmişti. Kendisini diğer hizmetlilerden farklı görüyordu, çünkü onların tersine, bu genç okuyup yazabiliyordu.

Okuldan ayrılacağı gün öğleden sonra, Halide yolculuk giysilerini ve çizmelerini giymiş olarak, salona gitti. Eve dönmeyi iple çekiyordu. Köşeden gelen bir gürültü onu şaşırtı; baktığında, sütunlardan birine yaslanmış, büyük bir dikkatle elindeki gazeteyi okuyan mektepli genci gördü. Yanına yaklaşırken, Halide'ye öfkeli bir bakış fırlatıp, hemen uzaklaştı. Telaşından elindeki gazeteyi düşürmüştü. Onun sert ifadesine içerleyen Halide, gazeteyi alıp arkasından seslendiyse de, genç onu duymadı.

Bir Türk gazetesi okumayalı aylar geçmişti; başlıklara göz gezdirdi. Eski İstanbul tarafında karışıklıklar olduğunu bildiren bir haber ve Galata'da bazı İtalyan denizcilerin karıştığı bir ayaklanmaya ilişkin anlaşılması güç, muğlâk bir yazı vardı. İçtimai faaliyetlere ayrılan alana şaşırıp kaldı. Fransız sefaretin-deki bir parti, Madame Dumoile'ın konağındaki bir dans, Alman sefirinin evindeki diplomatik bir kabul, bütün ayrıntılarıyla uzun uzadıya anlatılıyordu. Arka sayfanın altında, rasathane müdürünün şehirden ayrıldığını bildiren küçük bir başlık vardı. Acelesi olsaydı, bu başlığı görmeden geçebilirdi. Haberde, Rasathane-i Hümayun müdürü Salih Zeki Bey'in Sirkeci istasyonundan gece yarısı kalkan trenle Paris'e doğru yola çıktığı yazılıydı. Bu beklenmedik ayrılışın nedeni 'hususi' idi ve müdürün ay sonunda dönmesi bekleniyordu. Onun yokluğunda, kendisine Halik Efendi vekâlet edecek ve yıllık incelemeler programa uygun olarak sürdürülecekti.

s* "^ ece kar yağmış ve konağın çevresini ince bir kar ta-ğ \ bakası kaplamıştı. Fikriye, perdenin ucunu kaldıra-^—^* rak dışarıya baktı. Şafağın sökmek üzere olduğunun bir işareti olarak, karanlık, griye dönüşmeye başlamıştı.

"Hava aydınlanır aydınlanmaz yola çıkarız" dedi divanda oturmuş çayını yudumlayan Halide'ye. İkisi o sabah mutfağın yakınındaki salonlardan birinde kahvaltı etmeye karar vermişlerdi. Soğuğa rağmen, geçenlerde Yıldız sarayındakilerle aynı fabrikada üretilmiş bir Alman sobasının kurulması sayesinde, salon iyice ısınmıştı.

"Haminnem evde kalsa iyi olur" dedi Halide. "Onun soğukta dışarıya çıkmasını istemiyorum."

"Onu hiçbir şey durduramaz. Mezarlığa gitmeden edemiyor."

"O zaman yedek paltomu ona vereyim de dizlerine örtsün." Halide, Teyze'nin entarisinin eteklerinin aşınmış olduğunu fark etmekten kendini alamadı; ama öte yandan güzel görünmek için elinden gelen her şeyi yapmaktan da geri kalmamıştı. Yüzü pudralanmış, gözleri rastıklanmış, dudakları solgun teniyle kontrast yapacak şekilde kırmızıya boyanmıştı.

"Benimle gelmene çok sevindim, Halide. Her türlü desteğe ihtiyacımız var. Kış da bastırınca, muhacirlerin durumu iyice içler acısı oldu. Süleyman Efendi, müritlerinden bir grubu bu iş için harekete geçirmeseydi, açlıktan ölürlerdi."

"Şu senin şeyhinle tanışmak için sabırsızlanıyorum. O kadar çok bahsediyorsun ki ondan."

"Fevkalâde bir insan, bunu sen de hemen anlayacaksın. Ona hürmetli davranmalısın. Çalışmalarını maddî olarak ben desteklesem bile, unutma ki, o benim şeyhim."

"Kadınların mutasavvıf olmalarına izin verilmediğini sanıyordum" dedi Halide kuşkuyla. Bildiği kadarıyla, Rabia ve Züleyha gibi erken dönem evliyaları istisna edilirse, kadınların tarikate girmeleri yasaktı.

"Bektaşiler farklı. Bektaşi dergâhına kadınlar da kabul ediliyor."

"Tabîî ya, unutmuşum." Halide servis tabağından bir parça beyaz peynir aldı. "Küçüklüğümde büyükbabam söylemişti bana."

"Kadınlar ender olarak bu yolu izliyor. Birçoğunun ağır sorumlulukları, kocaları, çocukları, evleri var. Ama benim durumum farklı" diye ekledi, düşünceli bir tavırla.

"Bir şeyhe bağlanmanın uzun bir süreç olduğunu sanıyordum." Halide, en sevdiği konuyla meşgul ederek, Teyze'nin ruh halini düzeltmeye çalışıyordu.

"Şeyhimi aramak zorunda kalmadan bulduğum için, ben çok talihliyim."

"Neden Süleyman da, başka hocalar değil?"

"Daha mezarlıktaki ilk karşılaşmamızda, ona bağlandığımı hissettim. Ardından, yoksullar için yaptığım çalışmalarda onu tanıdım ve ona güvendim. İtimad, şeyh ile müridi arasında temel unsur."

Halide, derviş hakkında konuşurken, Teyze'nin yüzünde garip bir ifade belirdiğini fark etti. "Zamanla her şeyden vazgeçeceğim, irademden, dünyevi kaygılarımdan. Bu yüzden, şeyh seçimim, benim varlığımın ta kendisi için temel bir ehemmiyet arz ediyor."

Halide kaşlarını çattı. Teyze'nin kullandığı sözcükler hoşuna gitmemişti. Bu sözler, kendisinin daha yeni yeni tanımaya başladığı dünyanın bir reddi, bir inkârını düşündürüyordu.

"Teyze, seni tanıdığımdan beri tasavvufla ilgilendiğini hiç bilmiyordum. Evet, Rumi'yi incelemiş, Iran şairlerini okumuştun; ama bu farklı bir şey. Sanki yaşamdan vazgeçiyormuş gibi konuşuyorsun."

Kablumbağa taraklarla saçını toplamaya çalışan Fikriye durdu, elleri hâlâ başındaydı. "Zamanla konaktaki rahat yaşantımdan vazgeçmek zorundayım, ama aldırma. Eskiden önemli gibi görünen şeyler, yani alafranga esvablar almak, en son çıkan Fransızca romanı okumak gibi şeyler, artık hiç önemli gelmiyor."

"Nerede yaşayacaksın, peki?"

"Bunu henüz düşünmedim. Ben henüz bir müptediyim, yani bu yola yeni girdim. Yapmam gereken ilk şey, en azından üç yıl boyunca yoksullara yardımcı olmak. Ta ki, Süleyman benim bir başka aşamaya geçmemin zamanı geldiğine karar verene dek."

"Umarım bunu babam yüzünden yapmıyorsundur."

Fikriye'nin eli yanına düştü ve yanakları kızardı. "Artık bitti" dedi. "Baban ve ben ayrılıyoruz."

"Burada, Sultantepe'de kalıp yine yoksullar için çalışmaya devam etsen olmaz mı? Buradan ayrılman kimin işine yarayacak ki?"

"Bu kararımdan dönemem, Halide" dedi Fikriye gülümseyerek. "İnan bana, haminnen çok uğraştı."

"Anlamak istiyorum" dedi Halide yumuşak bir sesle.

Fikriye pencereden dışarı baktı. "Hava aydınlanıyor, biraz sonra çıkmamız gerek." Şeyhini yeniden görme düşüncesi onu heyecanlandırmıştı. Morali son derece bozukken ve yaşama

arzusu hemen hemen tükenmişken karşısına o çıkmıştı. Kendisini bu amaçla Üsküdar'a getirenin Allah olduğunu söylemişti ona.

Pelerinlerine ve kürklerine sarınan üç kadın, arabada bü-züşmüştü. Ayaza rağmen, Fatma Hanımefendi kocasının mezarına günlük ziyaretini aksatmayı katiyen reddetmişti. Şehre giden yollar o sabah kaygandı, bu yüzden yol her zamankinden uzun sürdü. Çarşıya geldikleri zaman, sokaklar insan kaynıyordu. Fikriye ve Halide arabadan inip, yaşlı kadını Karacaahmet'e doğru yola devam etmek üzere tek başına bıraktılar. Isınmak için kol kola girip, sokağın karşısına geçtiler.

Çarşının dış duvarının yakınında, Fikriye başbahçıvanın kardeşinin olan tezgâhın önünde durdu. Tezgâh, üstünde dizilmiş, rüzgârda bir o yana, bir bu yana savrulan küçük yağ kandillerinin ışığında aydınlıktı. Fikriye sebzeleri elleriyle yokluyor, meyveleri kokluyor ve sergilenen her şeyin kalitesini incelemeden geçiriyordu. Ardından, Halide'nin hiç duymadığı yüksek bir sesle pazarlık etmeye girişti. Çok geçmeden çevrelerinde bir kalabalık toplandı. Fiyat üzerinde anlaşmaya varılıp da, teslim tarihi belirlenince, Fikriye pelerinin altından meşin bir cüzdan çıkardı ve paralan seyredenlerin bakışları altında tek tek sayarak verdi. Halide'nin haberi bile olmadan, bütün bu işlemler her hafta yapılıyordu. Fikriye'nin hayırseverlik faaliyetlerini Üsküdar'da bilmeyen kalmamıştı.

Çisenti yağmura dönüşmüştü; kapalı çarşıya doğru hızla ilerlediler. Çarşının içi Yemen'den gelen baharatların, Suriye'den gelen kuruyemişlerin ve hurmaların, Anadolu'dan gelen kayısıların kokusuyla ağırlaşmıştı. Çarşının girişinden az ötede Halide, bir baharat tezgâhına yaslanarak çaylarını yudumlayan iki adam gördü. Matruş olmalarıyla, çarşıdaki kalabalıktan

hemen ayırt ediliyorlardı. Yanlarından geçerken, bakışlarını diktikleri Fikriye'yi gözden kaybolana değin izlediler. Birkaç adım arkasından gelen Halide'nin farkına bile varmadılar.

Çarşının ortasındaki geçit, açık bir alana dönüştürülmüştü; buradaki bir çeşmenin çevresine masa ve küçük tahta tabureler dizilmişti. Fikriye durdu ve parmaklarını akan sudan geçirdi.

"Seni arkada neredeyse kaybediyordum" dedi Halide, Tey-ze'nin ellerinin neden titrediğini merak ederek. Çok dalgın, neredeyse üzgün görünüyordu.

"Son bir kere daha duracağız." Fikriye parmaklarındaki suyu silkeleyip, pelerininde kuruladı.

"Teyze, girişteki şu adamları gördün mü?" diye başladı söze Halide.

"Şimdi gevezelik edecek vakit yok. Dükkânını kapatmadan evvel Süreyya'yı görmem lâzım."

"Ama bana kalırsa..."

"Sonra konuşuruz bunları." Fikriye kalabalık masalar arasından hızla yürüyerek, önünde kuru yemiş, zeytin ve paketlenmemiş çay fıçıları duran mütevazı bir dükkânın içinde kayboldu.

Üstünde 'Süreyya Hanım Gıda' tabelası vardı. Otuz yaşlarında bir kadın, dükkânın arka tarafındaki bir kapıdan çıktı. Çalışan kadınların çoğu gibi, o da peçe takmamıştı, ama başı kapalıydı. Kadın, dükkânının önünde bir yer açıp, oturmalarını söyledi. Küçük bir oğlan, onlara ince belli cam bardaklarda sıcak elma çayı getirdi. İki kadın, Fikriye'nin listesindeki maddeleri tek tek gözden geçirirken, Halide, çarşının bildik atmosferinde çevresine bakınmaya başladı. Bu atmosferden çoktandır uzak kaldığını hissetti.

Sonunda işlerini bitirdiklerinde, Halide ve Teyze çarşıdan çıkarak, Üsküdar'ın üstündeki tepelere doğru kıvrılarak yükselen, az kullanılan bir patikadan yürüdüler. Fikriye, aldıkları sebze

ve meyveyi taşıyan arabayla gitmeyi istememiş, yağmurun yolu bir taş ve çamur deryasına dönüştürmüş olmasına karşın, yayan gitmeyi tercih etmişti. Rüzgâra karşı sürekli tırmandılar, ta ki yokuşun başına varıncaya değin. Burada patika, ağaçların derviş tekkesinin çatılarını yan yarıya gizlediği vadiye yöneldi. Fikriye, durup peçesini kaldırdı ve yüzünü gökyüzüne doğru kaldırdı. "Oh, bu yağmur ne kadar da serinletici ve ferahlık verici!" "Bu kadar açıklık bir yerde durmamız doğru olmaz gibi geliyor bana" dedi Halide sinirli bir tavırla. Sabahtan beri hissettiği huzursuzluk duygusu geçmek bilmiyordu.

"Yürüyüş beni yordu. Eskisi kadar sağlam değilim." "Öküz arabasına binsek iyi olurdu."

"Tekke gözetleniyor" dedi Fikriye. "Arka yoldan gitmemiz daha akıllıca olur."

"Gözetleniyor mu, neden? Orada muhacirlerin barındığını sanıyordum."

-.-¦- "Ve Süleyman'ın kendisiyle yolculuk eden bazı müridleri." ; "Kim onlar?"

"Dindar Müslümanlar, kimsenin korkması gerekmeyen Arnavut dervişler."

Rüzgâr, Halide'nin pelerininin ucunu yakaladı ve dikenli bir çalıya sürükledi. Kendisini kurtarmak için eğildiğinde, arkalarındaki yola bir göz attı ve kendilerine doğru yürüyen bir adam gördü. Yüz metre kadar gerideydi, ama onun baktığını görünce adam durduğunda yüzünü görme fırsatı buldu. Pelerininin önünü açtı ve Fikriye'ye döndü.

"Peşimizde biri olduğunu biliyor musun?" ' Fikriye soluğunu tuttu. "Emin misin?"

"Kendin bak, yokuşun hemen hemen yarısında."

i

"Bir an evvel gitmemiz gerek" dedi Fikriye, peçesini yüzüne indirerek. Hızla patikadan inmeye başlayınca, Halide'nin onun peşinden koşmaktan başka çaresi kalmadı.

"Beni bekle! Niye bu kadar telaşlandın? Bir keçi çobanı ya da köylüdür muhtemelen."

"Konuşarak nefesini tüketme, yola çıkmamız gerek." "Senin yorulduğunu sanıyordum" dedi Halide sitemle. "Artık değilim, soru sormayı bırak."

Açık arazinin yerini ağaçlıklar almaya başlamış ve patika bir dereyle birleşmişti; suya basmamak için taştan taşa sekmek zorunda kaldılar. Çok geçmeden çizmeleri ve giysileri çamur içinde kalmıştı. Halide geriye baktı ve yabancının yokuş aşağı koştuğunu gördü. Hızla yaklaşıyordu.

Ağaçlar sıklaşmıştı; kendilerini zemini ölü yapraklarla dolu bir korulukta buldular. Sonunda peşlerindeki adam gözden kaybolmuştu; tehlikenin geçtiği düşüncesiyle, rahat bir nefes aldılar. Patika yavaş yavaş düzleşerek, çamurlu bir yola dönüştü. Fikriye dinlenmeden bir adım bile atamayacağını düşünmeye başlamıştı ki, tam o sırada ağaçların arasından odun yüklü bir öküz arabası belirdi. Arabacıya el sallayıp durmasını söyleyerek koşmaya başladı.

"Onları şuraya koy, kuru fasulyelerin yanına." Fikriye duvara işaret ediyordu. Sakin görünmeye çalışıyordu, ama bir yabancının onları izlediğini görmek sinirlerini bozmuştu, sesi zayıf çıkıyordu. Sırtındaki çuvalın ağırlığıyla neredeyse iki büklüm olan adam zar zor yürüyerek yükünü duvarın dibine bıraktı.

"Bu sonuncuydu, hanımefendi." Açık havada yıpranmış J yüzüyle ona bakıp temenna etti.

t', "Beş çuval şalgam, üç çuval kabak, yedi havuç..." diye mırıldandı Fikriye. Onun hesaplarına göre, her şey tamamdı.

"Toplam onbeş çuval, hanımefendi, ağır bir işti." Ağırlığını bir o ayağına, bir diğerine aktararak, Fikriye'nin parasını verip onu savmasını bekliyordu.

"Boşaltmayı bitirdik. Adamlara söyle arabaları çekip, yola çıkarsınlar." Öylesine otoriter bir tavırla konuşuyordu ki, Halide şaşırdı. Evdeyken Teyze hizmetkârlarla neredeyse özür diler gibi konuşurdu.

"Nasıl isterseniz, hanımefendi" diyen adam ambardan koşarak çıkarken, şalvarlı ve takunyalı iri yarı bir kadının yanından geçti.

"Biz hazırız, Fikriye Hanım" dedi kadın sertçe. Entarisinin kolları dirseklerine kadar sıvalı, elleri unluydu.

Fikriye, Halide'ye döndü. "Gel çocuğum, şimdi ekmek pişirme zamanı. Gün batana kadar yapılacak çok iş var."

"Ama ben hayatımda ekmek pişirmedim ki" diyerek karşı koydu Halide.

"Öğrenmenin zamanıdır. Bütün o zihni çalışmalardan sonra, biraz basit işler yapmak sana iyi gelecektir."

"Ne yapacağım? Beceremezsem, işinize engel olurum." "Saçma, sen de unu elersin." "Elbisem ne olacak?"

"Önüne bir önlük bağlarız. Şimdi acele et, doyurulması gereken boğazlar var."

Halide, Teyze'nin böyle otoriter, pratik, dediğim dedik tavrını daha önce hiç görmemişti. Yıllar önce bu tekke, bir Osmanlı devlet adamının, düzenin bir mensubunun eviyken, ölümünden önce mülkünü tarikate bağışlamıştı. Bina, tarikatler yasaklanana kadar bir toplantı ve ibadet mekânı olarak kullanılmıştı.

Bahçenin en uzak ucunda, meşin bir yelek giymiş takunyalı bir adam odun kesiyor ve mutfak kapısının yanına istifliyordu. Fikriye geçerken, eğilip onu selamladı. Halide, bu cemaatin, Teyze'nin hiç sahip olamadığı ailesi gibi olduğunu hissetti. Evlenmesinden sonra bile, evim dediği yerde hep bir misafir gibi olmuştu. Burada ise herkesin saygı ve ihtiyaç duyduğu başha-nımdı.

"Fikriye Hanım, ben de sizi arıyordum." Konuşan, öteki adamlardan daha uzun boylu, soğuk havaya karşın, üzerine sadece ince pamuklu bir gömlek giymiş bir adamdı.

"Süleyman Efendi, sizin mutfakta ne işiniz var?"

Halide bu ismi duyunca irkildi. Önünde duran adam, tahmininden daha gençti; canlı bakışlarında öyle bir derinlik vardı ki, ona yönelttiği bakışlarını çevirmek zorunda kaldı. Bütün varlığı, bastırılmış bir kudret izlenimi veriyordu. Halide, Teyze'nin neden onun sihrine kapıldığını daha o anda anladı.

"Sizi soran iki adamın kapıya geldiğini söylemek için geldim" dedi. "Onları savdım, ama artık içeri girmelisiniz. Yoldan görünmeniz tehlikeli olabilir. Böyle adamlar kolay kolay vazgeçmezler."

Fikriye tek bir söz bile etmeden itaat etti. Süleyman Efen-di'nin uyarısı onu korkutmuştu: Şeyhi hiçbir zaman, hiçbir konuda mübalağa etmezdi. Fikriye, bu yabancıların kim olduğunu ve ne istediklerini merak ediyordu. Onu seçtiği yoldan alıkoyacak hiçbir kuşku ve önyargının dervişleri etkilemesine izin vermeyecekti.

Mutfakta taze ekmek kokusu, yapılması gereken işlerin epey hale yola girdiğini gösteriyordu. Çok geçmeden arabalar Üsküdar'ın yoksulları ve bir sığınak arayışıyla sokakları dolduran Balkan muhacirleri için hazırlanan yemeklerle dolu olarak, şehre doğru yola koyulmuşlardı bile.

y^™\ ^mm7 Aralık'ta, Yıldız'dan bir araba gönderildi ve ^X / Halide, tek başına, babasının kendisini bekle-f diği sarayın iç kapısına kadar gitti. Kızını çağırtmasının nedeni, ona vereceği önemli bir haber, yaşamlarını değiştireceği muhakkak olan bir havadis olmasıydı. Zamanlama önemliydi, bu yüzden yalnız kalacakları ana kadar beklemenin doğru olacağım düşündü. Kendini sarayın bahçesinde ağır ağır yapacakları bir yürüyüşe hazırlamıştı, ama Halide, babası ona yetişmeye çalışırken sabırsızca durup bekleyerek, önlerindeki tepeye doğru hızlı hızlı yürüyordu.

Buraya son gelişinden beri, pek çok yapı inşa edilmiş ve saray kompleksi yeni atölyelerin eklenmesiyle dönüşüme uğramış, isviçre şalelerine benzer köşkler yapılmıştı. Ana girişin önünde, tüfekleri omuzda bir düzine muhafız nöbet bekliyordu. Pan-curları kapalı ve sessiz iki katlı bir bina, ilk avlu boyunca uzanıyordu. Şale köşküne doğru yürüdüler; padişah burayı özel daireleri olarak seçmişti. Perdeler çekiliydi, terk edilmiş bir havası vardı. Halide, eğimli çatılara ve ahşap oymalara baktı. İslam dünyasının liderinin, bir İsviçre peri masalı kahramanına yakışacak böyle bir yerde yaşadığını aklı almıyordu insanın. Yıldız sarayında, Marmara denizine tepeden bakarak, tarih dalgalarının sönmüş ihtişamını onarmasını bekleyen metruk Topkapı sarayının sahip olduğu ağırbaşlı güzellik yoktu.

^

"Çabuk ol Halide, oyalanma. Sana göstermek istediğim çok şey var." Bunu tedirgin bir tavırla söylemişti. Babasının her zamankinden daha gergin olduğu, Halide'nin gözünden kaçmadı.

"Padişahın yaşadığı yeri görmek istedim sadece." "Onun dairelerinin önünde bu kadar oyalanmak doğru değil." "Neden, muhafızlar beni bir casus mu zanneder?" "Güvenlik şakaya gelmeyen bir meseledir, Halide."

"Kayzer Sarayı nerede? Arkadaşlarımdan biri bana, onun padişahın dairesine komşu olduğunu söyledi."

"Saçmalık. Kayzer Wilhelm'in rezidansı, padişah dairelerinin bir uzantısıdır. Kayzer çok önemli

bir misafirdi, onu başka bir yerde ağırlayamazdık." Edib, huzursuz bir şekilde güldü. Muazzam şaleyi ve kırmızı sarıklı muhafızları arkalarında bırakarak, ahırların yanından ilerleyen gölgeli bir gezi yolunda yürümeye başladılar. Birkaç metre ötede, seyislerin eşliğinde bir bahçede dolaştırılan dört doru ata bakmak için durdular.

"Bu aygırlar kısa süre önce Hicaz'dan getirildi. Padişahın şahsi kullanımı için."

"Ne kadar da muhteşem hayvanlar! Başlarını nasıl da dik tutuyorlar bakın, hepsi birer cihangir sanki."

"Bu atlara şehzadeler gibi bakılıyor. Padişah, onlar için yeni bir ahır inşa ettirdi, hiçbir masraftan kaçınılmadı. Dediklerine göre, onlarla başa çıkmayı sadece Arap seyisler beceriyormuş."

Edib'e göre bu atlar rahatsız edici derecede yabaniydi. İlk düşüncesi kızını korumak oldu, ama yürümeye devam etmeleri için koluna uzandığında, Halide, bu kadar güzel mahlûkları daha önce hiç görmediğini söyleyerek, yanından uzaklaştı. Halide'nin babasının her sözünü dinlediği günler çok da uzak bir geçmişte kalmıştı. O zaman Edib, kızında gördüğü tek değişikliğin yüzeysel olmadığını anladı. Başka bir şey daha vardı, bir uzaklık ve yepyeni bir kararlılık.

En nihayet Edib'in dairesinin bitişiğindeki bahçeye vardıklarında, Halide, patikanın öbür ucundan yürüyerek onlara doğru yaklaşan bir adamı gördü. Karşılaştıkları zaman yabancı onlara yol verdiği sırada eğilerek Edib'i kibarca selamladı. Halide dönüp arkasından baktı. Halide, adamı daha önce nerede gördüğünü ancak babasının dairesine çıkıp, karşılıklı koltuklara yerleştikleri anda hatırlayabildi.

"Bir şey mi var, Halide? Çok sessizsin." Edib, onun yaşındaki kızların ruh hallerinin ne kadar değişken olduğunu düşünerek, koltuğuna yaslandı. Artık bu değişime ayak uydurması gerekiyordu.

"Yanımızdan geçen şu adam kimdi?"

"Fehim Paşa'nın bir adamı. Neden sordun?" diye sordu kuşkuyla.

"Geçen hafta tekkeye gittiğimiz zaman Teyzemle beni takip eden adam olduğundan neredeyse eminim."

"Yo, yo... olamaz. Onu benzetmiş olmalısın." Edib, kaygısını saklamak için elinden geleni yaptı. İstanbul'un bütün hafiyeleri, gizli polisleri ve jurnalcileri içinde, Fehim Paşa en kötü şöhretli olanıydı. Padişahın sütannesinin torunuydu ve bu yüzden Abdülhamid'in sütkardeşi sayılırdı. Etine dolgun ve soğuk bakışlı bir adam olan Fehim Paşa, sarayın hafiye teşkilatını yönetiyordu; mahkûmlarına bizzat işkence yapmaktan zevk alması ve kurbanlarından serbest kalmaları mukabilinde akıl almaz meblâğlara ulaşan rüşvetler almasıyla tanınıyordu.

"Yüzünü hatırlıyorum. Onu ilkin kapalı çarşıda, sonra da tekkeye giden yokuşu çıkarken arkamızda gördüm. Teyze arabaya binmek istememişti, korktuğu bir şeyler vardı."

"Yavaş ol, yavaş ol" dedi Edib, kızını durdurmak için uzanırken. "En baştan başla ve her şeyi anlat."

"Cumartesi günüydü, Teyze'ye yardım etmeyi önerdim.

Dervişlerin yardıma ihtiyacı olduğunu biliyordum..." Kararsız bir sesle, Halide o günün öyküsünü ayrıntılarıyla anlattı.

"Süleyman Efendi, öyle mi?" dedi Edib sonunda. "Şehirde olduğuna dair bir rivayet duymuştum, ama Fikriye'yle temas kurduğunu bilmiyordum." Yakındaki sehpada duran bir kutudan bir sigara alarak, yanı başında duran mangaldaki kora bastırdı.

"Kim o, baba? Teyze bana onun büyük bir hoca ve kendisinin şeyhi olduğunu söyledi."

Edib yavaşça soluğunu üfledi ve dumanın havada yükselişini seyretti. "Durum böyleyse, yetkililerin kuşkusunu uyandırmış olabilir."

"Niçin?"

"Süleyman Efendi bir Arnavut nasyonalistidir."

"Nasyonalist ne demek, baba?"

"Türkçede açıklaması zor, çünkü Avrupalılarla aynı siyasi terminolojiyi kullanmıyoruz. Dilimizde nasyonalizmin karşılığı yok, ama çağımızın bir belası olduğunu söyleyebilirim."

"Salih Zeki Bey bana biraz söz etmişti. Bir şey mi var, baba? Renginiz soldu."

"Bir kere düşmanına göz koydu mu, Fehim Paşa hiç vakit kaybetmez. Derhal Üsküdar'a dönmemiz gerek. Ziyaretini berbat ettim, kusura bakma, başka bir zaman telâfi ederiz."

"Peki, sürpriz ne olacak?" diye sordu Halide.

Edib, neden bahsettiğini anlamamış gibi, kızının yüzüne baktı. Ardından çatılan kaşları düzeldi. "Elbette, sürprizim! Aklımdan tamamen çıkmış. Ah, iyi haber canım, harika bir haber, iki gün önce bir kız kardeşin doğdu. İsmini Nigâr koyduk."

Edib ve Halide Üsküdar'a vardıklarında, iskelede gölgeler uzamıştı ve rıhtım neredeyse ıssızdı. Edib, onları elden geldiğince hızla Sultantepe'ye götürecek bir arabacı bulmakta güçlük çekmedi. Arabaya yapışkan bir tütün ve portakal kokusu sinmişti.

Vapurda bebekten söz etmişlerdi. Halide, babasına onun hakkında kaç kilo olduğu, gözlerinin renginin annesininki gibi mavi mi olduğu, daha buna benzer bir sürü soru sorup durmuştu; bir yandan da, bir kızı daha olduğuna göre, artık kendisini daha az mı sevdiğini merak ediyordu. Doğrusu Edib, kızının bu haberi soğukkanlılıkla karşılamasından etkilenmişti. Duygusal bir sahne yaratması olasılığından ödü kopmuştu; kızının ne kadar olgunlaştığını görmek onu çok memnun etti. Kızını, kapalı atmosferiyle isteri ve batıl inançlara yol açan haremden çıkartmakla en doğrusunu yaptığını düşünerek kendi kendini tebrik etti.

Sultantepe'ye giden yokuşun dibinde, araba aniden yalpalayınca ikisi de yere kapaklandı. Atların kişnediğini, arabacının da sövdüğünü işittiler. Arabayı yolun kenarına çekerek, özür dilemek için yanlarına geldi, yüzü öfkeyle seğiriyordu. Bir başka sürücünün, onlara geçecek yer bırakmayacak şekilde yolun ortasından büyük bir hızla üzerlerine doğru geldiğini söyledi. Edib sarsılmıştı, ama durumu öğrenince rahatlamış bir halde, kendilerinin gayet iyi olduğunu, artık yola devam edebileceğini bildirirken, arabacı hâlâ yoldaki yabancılarla ilgili bir şeyler homur-danıyordu kendi kendine.

Konağın araba yoluna girdikleri an, Halide bir terslik olduğunu anladı: Kapılar yan aralık bırakılmıştı, kapıcının kulübesi boştu. Eve yaklaştıkça, cümle kapısının önünde birikmiş bir kalabalık gördü. Ortalarında haminne duruyordu, elleriyle yüzünü kapamış olan Arziye'ye

yaslanmıştı. Başında dantel bir gecelik takkesi vardı ve sanki uykudan yeni kalkmış gibi, düzensiz saç tutamları yanlardan fışkırmıştı. Edib ve Halide'yi gördüklerinde grup dağıldı; yaşlı kadın göz yaşlarına boğulmuş bir halde sendeleyerek onlara yaklaştı.

257

"Ne oldu?" diye sordu sert bir sesle Edib.

"Demin iki yabancı adam gelip, Fikriye'yi aldılar. Arabaya bindirip son hızla uzaklaştılar" dedi Arziye, yaşlı hanımı düşmesin diye hızla ona uzanırken.

"Koyu renk bir araba mıydı?" diye sordu Edib. "Evet, beyefendi" diyerek başını salladı Arziye.

"Bu neredeyse bizi devirecek olan araba!" diye bağırdı Halide. "Haydi, peşlerinden gidelim. Çok uzaklaşmış olamazlar, o yol iskeleye gidiyor."

Edib arabaya doğru hamle ettiyse de, sonra ansızın durdu.

"Boşa zaman harcamayalım, haydi gidelim!" Halide babasının kolunu yakalamış, araba yoluna doğru çekmeye çalışıyordu onu. Edib, sakince onun elinden kurtardı kolunu.

"İşleri doğru kanallardan halletmek gerek" dedi yavaşça, basamaklara yönelerek.

"Siz Mabeyn'densiniz!" diye haykırdı. "Sözünüzü dinlemek zorundalar."

"Gel, Halide. Selâmlığa gidip, durumu sakin bir şekilde gözden geçirelim. Arziye, lütfen Fatma Hanımefendi'nin içeri girmesine yardım et ve biraz çay içir. Korkunç bir şok yaşadı."

Boş salonun mahremiyetinde yalnız kaldıkları zaman, Edib kızıyla sakin bir tavırla konuştu. "Güven bana, Halide, ne yaptığımı biliyorum. Teyzeni götüren adamlar sadece kendilerine verilen emri yerine getiriyorlardı, onların arkasından gitmekle hiçbir şey elde edemezdik. Derhal bizzat sadrıazama gidip, onun serbest bırakılması için tavassutunu rica edeceğim. Fikriye düşüncesizce davranarak bazı tehlikeli dostlar edinmiş."

258

"Süleyman Efendi'yi tanıyor musunuz? Nasıl tehlikeli olabilir ki?"

"Onun adını, yüzünü, her şeyini unut" dedi Edib hırsla. "Ailemizin emniyeti buna bağlı."

"O da tutuklandı mı?"

"Bilmiyorum, ama bir şey öğrenir öğrenmez sana haber gönderirim. Bu arada sen okula dönüp bütün bu olayları kafandan çıkarmalısın. Senin en önemli görevin, tahsilini lâyıkıyla tamamlamak."

"Bana söz verin, baba, tehlikede olmadığınızı söyleyin." Halide onun koluna yapıştı, o kadar sıktı ki, parmakları adeta kumaşa gömüldü.

"Elbette tehlikede değilim" diye güldü Edib. Bir yılı aşkındır, Fehim Paşa'nın hafiyeleri tarafından gece gündüz izleniyordu. Gözetim öylesine sıkıydı ki, padişaha sadık olduğundan artık en ufak bir kuşkulan bile kalmamış olmalıydı. Şu anda, bu sıkı gözetime neredeyse minnet duyuyordu. Bunlardan Halide'ye bahsetmedi. Dünya, hele bu değişim dönemlerinde çok karmaşık bir yerdi; onun görevi ise kızını bütün tehlikelere karşı korumaktı.

259

I I alide okula döndüğünde, teyzesinin tutuklanması *4 I haberini kendisine sakladı. Sır saklamanın bedelini

I 'de ödedi: Uyuduğu zamanlar işkence dolu kâbuslar görüyordu; bazan gözüne uyku girmiyor, yarı açık pencereden ayın doğuşunu seyrederek öylece yatıyordu. Gündüzleri yorgun oluyor, kafasını derslerine vermekte güçlük çekiyordu. Fikri-ye'nin nerede tutulduğu bir muamma olmayı sürdürüyordu. Başının üstünde bu belirsizlik bir kılıç gibi sallanıp durdukça, Halide kabuğuna çekiliyor, korkularını güncesini yazarken kullandığı şifreli harflerle dikkatle kaydediyordu. Çok geçmeden notları düşmeye başladı; hocaları neler olup bittiğini merak ediyorlardı. Sonunda Dr. Patrick onu çağırttığında, Halide adeta rahatladı.

Bekleme odasının beyaz duvarlarında, Amerikan misyonunun kurul üyeleri ve hayırseverlerinin haşin çehreli portreleri asılıydı. Pencerelerin karşısındaki duvarda ahşap çerçeveli bir boy aynası vardı; bu ayna, Halide için bitip tükenmez bir çekicilik kaynağıydı. Haremde, aynalar çoğu zaman ters çevrilirdi. Yalnızca ay küçülürken ve perilerin bu ışıldayan camın büyüsüne kapılma eğilimlerinin azaldığı zamanlar Teyze'nin mücevher kakmalı bir el aynasını kullanmasına izin vardı. Babasının evinde, isli camdan Venedik duvar aynaları vardı ama duvarın o kadar yukarısına asılmışlardı ki, yansıtmaları dağınıktı. Halide,

Amerikan mektebindeki boy aynasında kendini ilk gördüğü zaman, dönüp kaçmamak için kendini zorlamıştı.

O gün Dr. Patrick'i beklediği sırada, merakı galip geldi ve Halide, aynaya yaklaşarak eleştirel bir gözle kendini inceledi. Annesine benzediği söyleniyordu, ama Selime güzel bir kadındı, kendisi ise sıradan biriydi. Annesinin ölümünün üzerinden dokuz yıl geçmişti ve Halide, yarı saydam teninin ve hastalıktan çevresinde siyah halkalar oluşmuş çukura kaçmış gözlerinin dışında, onunla ilgili pek az şey hatırlıyordu. Kendisinin, şekil verilmesi neredeyse imkânsız kıvırcık saçlarla çevrili yüzü ise, küçük ve düzdü. Ağzının biçiminin babasına benzediğini görüp memnun oldu.

"Bütün varlık bir gölge, bir yanılsama, aynaya yansıyan bir görüntüdür" diye mırıldandı, Molla Cami'in sözlerini tekrarlayarak. Öteki kızm dudakları kıpırdadı ama mutasavvıfın sözleri işitilmedi. Ansızın arkadaki kapı açıldı ve Dr. Patrick çalışma odasından çıktı.

"Gel, Halide, umarım seni çok uzun süre bekletmemişim-dir." Tatlı bir gülümseyişle ona bakıyordu.

"Yo, yo, yeni geldim ben de." Halide ona bakmak için hızla döndü; parmaklarının izi aynada kalmıştı.

Dr. Patrick, Halide'nin koluna girerek, onu çalışma odasına götürdü. Sorumluluğu altındaki bütün kızlar içinde en çok ilgisini çeken Halide'ydi. Yirmi yıldır bu kız koleji onun meslek yaşamının odağı olmuştu. Daha ilk kurulduğundan beri oradaydı, Ortadoğu'da kadınları eğitme deneyiminin coşkulu bir mensubuydu. Kökenleri ne olursa olsun, okul aslında bütün kızlara açık olmasına karşın, daha önce hiç Türk öğrencileri olmamıştı. Dr. Patrick, Halide'nin başarılı olması için elinden gelen her şeyi yapmaya kararlıydı.

"Otur, rahatına bak. Çay ister misin?" Masasının çevresine yerleştirilmiş kabarık koltuklardan birine doğru yürüdü.

"Hayır, teşekkür ederim." Halide, bir şey yiyemeyecek kadar sinirli hissediyordu kendini.

"Yemeklerini yiyor musun? Kilo kaybetmiş gibi görünüyorsun. Aşçımız Türk, o yüzden yiyecekler damak tadına uygun olmalı."

"Yemekler çok lezzetli" dedi Halide, ellerine bakıp; Dr. Patrick'in neden yedikleriyle meşgul olduğunu merak etti. Bu görüşmenin, düşen notlan hakkında olacağını düşünmüştü o.

"Burada kendini evinde gibi hissetmeni isterim" dedi Dr. Patrick.

Halide, öyle hissettiğini söyledi mırıltıyla. Bu doğruydu: Okulun bilimsel atmosferi ve binalarda istediği gibi hareket edebilme özgürlüğü, onu gerçekten mutlu ediyordu.

"Doğu'ya ilk geldiğimde yirmibir yaşındaydım, senin yaşından çok fazla sayılmazdı yaşım. O zamana değin, bütün yaşamım Iowa'da geçmişti." Dr. Patrick gözlüğünü çıkarttı ve koltuğa yaslandı. "Maceracı bir kızdım, babam da bunu gayet iyi anlamıştı. Onun teşvikiyle evimden ayrıldım ve biraz sıkıntıya düşmüş bir cemaat olan Hıristiyanlara yardım etmek üzere Erzurum'a geldim."

"Erzurum" diye mırıldandı Halide. "Doğuda, çok uzakta."

"Yolculuğum üç ay sürdü. Babam, Chicago'ya kadar benimle geldi, sonra ben Londra, Viyana ve İstanbul'a kadar tek başıma gittim. Yolculuğun en tehlikeli kısmını, en son bölümünde, yani Trabzon'un güneyindeki dağları geçtiğim sırada yaşadım." Dr. Patrick bir süre sustu. "Sana bunları anlatmamın nedeni, Halide, seni çok iyi anladığımı bilmeni istemem."

"Ama ben maceracı değilim, İstanbul'dan dışarıya hiç çıkmadım."

"Haremin dışına çıkan ve batılı bir okula giden ilk Türk

kadınlarından birisin. Başkalarının da izleyebilecekleri bir örnek oluşturuyorsun."

Halide rahatlamaya başlamıştı. "Bana babam yardım etti" dedi. "O olmasaydı, burada olamazdım."

"Bu bakımdan sen de, ben de şanslı kişileriz. Başkaları bizim kadar talihli değil. Tecrit edilmiş kadınları ilk görüşümü hatırlıyorum. İstanbul'dan Trabzon'a giden gemideydim. Gemide ileri gelen birçok Türk vardı, ama kadınların hepsi kamaralarına kapanmıştı. Hiçbiri ne bir nefes almak için güverteye çıktılar ne de diğer yolcuların arasına karıştılar. Ancak limana girdiğimiz zaman kapalı arabalara bindirilen peçeli kadınları şöyle bir görebildim. Bu harcanmış yaşamların, düşüncesi o zaman beni çok üzmüştü."

Halide ellerini dizinde kavuşturdu; Dr. Patrick'in, Sultan-tepe'deki haremde karışık durumlar hakkında neler düşünüyor olabileceğini merak ediyordu. Bunun yanı sıra, bunların derslerinin kötülüğüyle ne ilgisi olduğunu da merak ediyordu.

"Ama seni hayat hikâyemi anlatmak için çağırtmadım" dedi Dr. Patrick gülümseyerek. Masasının üstünü araştırarak, bir kâğıt ağırlığının altında duran bir parşömen kâğıdı çıkardı. "Dün gece babandan şu mektubu aldım."

"Kötü haber mi?" Halide telaşla sormuştu bu soruyu.

"Tam olarak değil. Ayrıntılara girmeden, sana padişahın üvey annenin cezasını hafiflettiğini söylememi istemiş. Sürgün cezası yerine, Çırağan sarayının harem dairesinde kalmaya mecbur tutulacakmış. Bütün bunların sana, benim için olduğundan daha anlamlı geldiğinden eminim." Gözlüğünün üzerinden Halide'ye baktı.

"Babam size Teyze'nin problemlerinden mi söz etmiş?" Halide, babasının aileyle ilgili bir meseleyi bir yabancıya açıklamasına şaşmıştı.

i "Hayır, hiçbir şey söylemiyor" diye karşılık verdi Dr. Patrick.

Şaşalayan Halide, rahatlasın mı üzülsün mü, bilemeden öylece kalakaldı. "Teyze'nin nerede hata yaptığını bile bilmiyorum, tuhaf olan bu" diye mırıldandı. "Hiç kimse, babam bile emin görünmüyor. Süleyman Efendi diye bir dervişle ilgisi var."

Osmanlı siyaseti söz konusu olduğu zaman, Dr. Patrick tedbirli olmayı öğrenmişti. Abdülhamid'in hükümdarlığının ilk bölümünde, Avrupa hükümetleri ona ihtiyatlı bir onaylamayla yaklaşmışlardı. Görüldüğü kadarıyla, siyasal reformlar yapıyor ve Osmanlı devletini modernleştiriyordu. Ermenilere yönelik olarak alınan şiddetli tedbirlerden sonra her şey değişti. Bu dönemde yaşanan anarşi ve kan dökme karşısında afallayan diplomatik topluluk, şiddetle protesto etti, ama Saray onların şikâyetlerini görmezden geldi. Önceleri Avrupa'nın sömürgeci siyasalarına mesafeli durarak padişaha karşı tarafsız kalan Amerikalılar, çok kan dökülmesi sonucu öfkelendiler. Bir protesto işareti olarak, padişahın tahta çıkma yıldönümünde Amerikan bayrağı çekmeyi ve sefareti süslemeyi reddettiler.

"Üvey annenin dervişlerle bağlantısı neydi?" "Onlarla birlikte çalışıyordu."

"Nasıl yapabildi ki bunu?" Dr. Patrick şaşkınlığını gizlemeye çalıştı. "Sizin sınıfınıza mensup kadınların, akrabalığı olmayan erkeklerle ilişki kuramayacağını sanıyordum."

"Teyze, onların yoksullarla ilgili faaliyetlerine maddi destek • veriyordu. Varlıklı kadınların, özellikle kadınları da tarikate kabul eden Bektaşi tekkelerinde bunu yapmaları ender bir durum değil."

"Onunla yakın mıydınız?"

"Teyzem, bana annelik etti. Tutuklandığından beri çok endişeliyim."

Dr. Patrick yeniden mektuba göz attı. Edib Paşa ve karısının Yıldız'da yaşarken, Halide'nin ölmüş annesinin ailesiyle

birlikte Üsküdar'da yaşadığını anlamıştı. Edib Paşa'nın bir başka karısı olduğunu şimdi ilk kez öğreniyordu. Ayağa kalkarak pencereye doğru yürüdü. Bu karmaşık yapılı toplum hakkında anlayamadığı pek çok şey vardı. Bu durum, dikkatli bir yaklaşımı gerektiriyor gibi görünüyordu: Ailenin özel ilişkilerine karışmadan, Halide'ye yardım etmek istiyordu.

"Şimdi benim sorumluluğum altındasın, Halide, senin iyi olman benim için önemli. Önünde müthiş bir gelecek var. Osmanlıca, Arapça ve Farsça bilgin, burada aldığın tahsille birleşince, cemiyetiniz için çok önemli bir rol oynayacak." Halide dikkatle dinledi, ama bir şey söylemedi.

"Bu yüzden seni şaşırtabilecek bir öneride bulunacağım" diye sözünü sürdürdü Dr. Patrick, aniden dönüp Halide'nin yüzüne bakmaya başlamıştı. "Bütün bunları kaleme alabilirsin zannederim. Kendini İngilizcede ifade edebilmek konusunda sıra dışı bir yeteneğe sahipsin. Belki teyzenin uğradığı bu talihsizliği, bir hikâyeye dönüştürebilirsin."

"Ne tür bir hikâye?" diye sordu Halide, kuşkuyla.

"Senin anladığın biçimde, onun yaşamını anlatabilirsin. Başka bir insanın yaşamının gerçeğini asla bilemeyiz, bu yüzden bu öykü senin öykün olacak." Dr. Patrick, bütün bunları yazmanın

Halide'yi üvey annesinin tutuklanışını kabul etmeye ve derslerini etkileyen acısını hafifletmeye yardım edebileceğini umuyordu.

"Nereden başlayacağım peki?"

"En baştan başla, teyzenin sizin eve geldiği zamandan."

"Ama ondan önce Yıldız sarayındaydı" dedi Halide, bu fikre ısınmaya başlayarak. "O zaman onu tanımıyordum."

"Muhayyileni kullan. Onun yaşamını, hayalinde canlandırdığın biçimde anlat."

"Her hafta yazdığım kadarını size sunmamı ister misiniz?"

"Hayır, bunu kendin için yapmanı istiyorum." Dr. Patrick, öğrencilerinin gelecekteki yaşamları için gereksindikleri içsel gücü ve güveni, kendi kendilerine kazanmalarını sağlamak istiyordu. Ne kadar talihli olduğunun farkındaydı. İstanbul gibi kozmopolit bir şehirde, alışılmadık bir özgürlüğe ve bağımsızlığının verdiği ender bir mutluluğa sahipti.

Koridorda, sabah teneffüsünün başladığını bildiren bir zil sesi duyuldu.

"Bana izin vermelisin, Halide, biraz sonra derse girmem gerekiyor." Dr. Patrick doğruldu ve elini uzattı. "Büyüklerin kütüphanesini kullanmana izin veriyorum, orası daha sessiz oluyor." Halide'nin sırtını okşadıktan sonra dönerek odadan çıktı.

Amerikan mektebinde geçirdiği onsekiz ay boyunca, Halide pek az arkadaş edinmişti. Okul arkadaşlarının gürültücü özgüveni gözünü korkutuyor, hazırlık bölümündeki daha küçük kızların arkadaşlığını tercih ediyordu. Ders aralarında, kendisini bile şaşırtan büyük bir hevesle onların çocuksu oyunlarına katılıyordu. Annesinin ölümü ve babasının Mümine'yle evliliğinin getirdiği üzüntüler sonucu gelişimi engellenmiş olan daha basit bir benlik keşfetmişti kendinde. Mahmure istisna edilirse, kendi yaşlarında bir arkadaşı olmamıştı hiç. Ablasını sevgi ve hayranlıkla hatırlıyor, yıllar geçtikçe, birlikte oldukları zamanı düşünmek daha az acı veriyordu ona. Birbirlerini bir daha hiç görmeyebilecekleri düşüncesi, aklına bile getirmek istemediği bir olasılıktı.

Düşünsel kapasite olarak, Halide sınıf arkadaşlarının çok ötesindeydi. Özel hocalarından aldığı derslerle birleşen klasik Osmanlı eğitimi, matematik dışında bütün derslerde ona bir üstünlük sağlıyordu. Bunun bir sonucu olarak, kendisinden iki

üç yaş büyük kızların olduğu üst sınıfa alınmıştı. Mamafih, kendisiyle karşılaştırdığında, bu talebelerin de hayat tecrübeleri çok genişti. Avrupa ve Amerika'ya yolculuk ediyorlar, erkeklerle ve yetişkinlerle dostluk ediyorlar, sokaklarda peçesiz yürüyorlardı.

Aznive Bugosyan, Halide'nin yanında kendini rahat hissettiği pek az kızdan biriydi. Aznive'nin babası, Anadolu'nun içlerindeki gelişmiş bir şehir olan Kayseri'den gelmiş bir hah tüccarıydı. Ingilizceyi ağır bir aksanla konuştuğu için diğer kızlar onunla alay ediyordu. Şişman ve hantaldı; şekle girmeyen siyah saçlarını hep örerdi. Önlüğü hep kırışık, beyaz gömleğinin yakası hep lekeli olurdu. Gene de, onda Halide'yi çeken bir şey vardı. Her ikisi de dışardandı, farklılıkları onları birbirine yaklaştırıyordu. Halide, Dr. Patrick'in bürosundan çıktığı zaman, Aznive'nin onu beklediğini gördü.

"Seni çağırttığını duydum. Her şey yolunda mı?" Aznive, İç Anadolu'nun eski fakat sevimli Türkçesini kullanıyordu.

"Babam bir haber göndermiş," dedi Halide çabucak.

"İyi miymiş?"

"Beni çağırıyor."

"Ama onu daha geçenlerde ziyaret etmiştin."

"Doğru." Halide, babasının evindeki çay ziyaretinden Aznive'ye kasıtlı olarak bahsetmemişti. Onun üçüncü evliliğinin ayrıntılarını ağzından kaçırmak istemediğinden, durumu kendine saklamaya karar vermişti.

İkinci bir zil çalınca, Aznive onu kolundan yakaladı. "Acele etmezsek Miss Fensham'ın dersini kaçıracağız."

"İncil'imi unutmuşum" dedi Halide, unutkanlığından rahatsız olmuştu. Karşılaştırmalı din dersine girme düşüncesi yüreğini daraltıyordu. Dr. Patrick'in tersine, Miss Fensham'ın

öğretim tarzı yoğun olmakla birlikte, dar kapsamlıydı. Miss Fensham'ın kafasında, Protestan Hıristiyanlığın en üstün din olduğuna dair en ufak bir şüphe bile yoktu. Katolikliğin ve öteki büyük dinlerin akidelerini, sanki bunlar gerçek Tanrı buyruğunun soluk taklitlerinden başka bir şey değillermiş gibi öğretiyordu.

"Benimkinden idare ederiz."

"Miss Fensham bunu bilerek yaptığımı düşünecek."

"Neden böyle diyorsun ki? Derste herkes kitaplarını paylaşabiliyor."

"Gözünün sürekli benim üzerimde olduğunu hissediyorum."

Aznive ona esrarengiz bir şekilde gülümsedi. "Ben Orto-doksum, sence bu onun Protestan ruhunun kaldırabileceği bir şey mi?"

"Belki de her ikimiz de Budist olmalıyız" dedi Halide gülerek. Kol kola girerek, Rocky dağlan ile Arizona ovalarının sulu boya resimlerinin sıralandığı uzun koridoru geçtiler. Talebeler kitaplarına sarılmış, sağa sola koşturuyorlardı. Halide ve Aznive yol vermek için yana geçtikleri zaman, eteklerinin uçları beyaz lambrilere sürünüyordu. Son zilin çalmasıyla birlikte, çevrelerini alçaltılmış sesler doldurdu.

Konuşmalarını kafasından geçiren Halide, Dr. Patrick'in tavsiyesine bir kere daha şaşmaktan kendini alamadı. Aylardır düşlerini, düşüncelerini ve korkularım güncesine kaydettikten sonra, ingilizce yazmak onun için vazgeçilmez bir alışkanlığa dönüşmüştü. Ama Teyze'nin hikâyesinin, yazmayı en çok istediği öykü olduğundan emin değildi. Yakın olmalarına karşın, Teyze'nin neden tasavvuf yolunu izlemeye karar verdiğini anlayamamıştı. Üstelik, onu düşündüren daha ciddi kaygılar vardı. Halide okula gittiğinden beri, duyduğu sesler gittikçe azalmıştı, aylardır annesini de göremiyordu rüyalarında. Allah vergisi

yeteneğinin zayıflayıp zayıflamadığını merak ediyor, bu da karmakarışık duygular hissetmesine neden oluyordu. Bir yandan, yoğun entelektüel çalışmalarında ihtiyaç duyduğu zihin berraklığına ulaşmaktan belirli bir rahatlama duyuyordu. Gene de, geçmişle olan bağlantısını yitirmek, onu üzüyordu.

"D

ervişler ya da Süleyman Efendi hakkında hiçbir şey söyleme, tek bir söz bile etme. Umumi şeylerden, farzımuhal çetin kıştan, mektepte neler yaptığından bahset. Dur, bekle, belki bundan da söz etmemen en iyisi, çünkü padişah senin Amerikan mektebine gitmeni hâlâ tasvip etmiyor. Sadece nasıl olduğunu sor, onu özlediğini söyle." Edib, biraz ötede duran nöbetçi duymasın diye alçak sesle konuşuyordu.

"Ona haminneden bir mesaj iletmek zorundayım" dedi Halide.

"Kısa konuş, her sözü dinliyorlar."

Edib ve Halide, bir sürü avizeyle aydınlatılmış, yaldızlı geniş bir salonda bekliyorlardı. Minik pembe melekler ve dolgun mavi bulutlar tavanda dans ediyordu; duvarlar neo-rococo levhalarla kaplıydı. Fransız tarzı pencereler arasındaki konsol masalar dışında, herhangi bir mobilya yoktu, bu yüzden ayakta beklemek zorunda kalmışlardı. Odanın öteki ucunda, tavus kuşlarıyla süslü çift kanatlı bir kapı aralık duruyor ve diğer taraftan bir piyanonun nağmeleri işitiliyordu.

"Bu bir vals sanırım, herhalde sultanlardan biri çalıyordur. Ne güzel çalıyorlar, değil mi?" dedi Edib.

"Haremin yakınında mıyız?" "Bu kapıların hemen ötesinde."

"Orada mı kalıyor? Ben onun bir hücreye kapatıldığını hayal etmiştim."

"Şehzade Murad'ın sarayında yaşıyor. O ve bütün ailesi, yıllardır buraya, Çırağan'a hapsedilmiş durumda."

Geleneksel olarak Osmanlı şehzadeleri, Hilafete yönelik çatışan veraset taleplerini ortadan kaldırmak üzere boğdurulur-lardı, fakat son yıllarda bu uygulamadan vazgeçilmişti. Edib, masumların bu şekilde katledilmesinin, Osmanlı hanedanının tamamı üzerine karanlık bir gölge düşürdüğü kanaatindeydi. Murad bu kaderden kurtulmuş olmasına karşın, saraydaki hapsi, aslında yavaş bir ölüm anlamına geliyordu.

"Öyleyse zavallı Teyze tam bir dönüş yaptı. Yine saraylı bir hanım oldu."

"Sürgün edilmekten ve şu şaibeli gemilerden birinde kuşkulu bir ölüme uğramaktan kurtulacak kadar talihi yüzüne güldü. Padişahın bir düşmanıyla bu kadar yakın bir ilişkiye girmemesi gerekirdi."

Fikriye'nin tutuklanmasından sonra, Edib'in en büyük korkuları hakikat olmuştu. Süleyman Efendi, Arnavut milliyetçi hareketinin lideriydi. Bir Osmanlı ve Bektaşi olarak imtiyazlı konumu, onun taşra zaptiye teşkilatının şüphesini çekmeden İstanbul'a kadar gelebilmesini sağlamıştı. Niçin geldiğini kimse bilmiyordu. Edib, onun maddi destek toplamak ve payitahtta yaşayan diğer Arnavutlarla temasa geçmek istediğinden şüphe ediyordu. Münevverler arasında Arnavut asıllı birçok gazeteci ve yazar vardı. Milliyetçi harekete yakınlık duyuyorlar ve davaları için gizlice çalışıyorlardı.

"Fakat Teyze saray hayatından nefret ediyordu. Kadınlar harem kapılarından dışarıya adımlarını bile atamıyor, birer

hayvan gibi kilit altında tutuluyorlarmış. Söylendiğine göre, bütün ziyaretçilerden Pera'nın, hattâ Beşiktaş'ın sokaklarını anlatmalarını istiyorlarmış, böylece dışardaki dünyayı hayal edip, akıllarını kaçırmaktan kurtulabiliyorlarmış."

"Fikriye her zaman her şeyi abartır" dedi Edib, kızından sesini alçaltmasını isteyerek.

Tam o sırada kapılar açıldı. Muhafız gibi, Edib de kimin geldiğini görmek için kapıya döndü. Alafranga esvaplar içinde bir grup kadın, frak ve kordonlu bir fes giymiş heybetli bir ha-remağası olan muhafızın peşinden salınarak içeri girdiler. Ha-remağası sağ elinde, tantanalı bir tavırla açtığı rulo bir kâğıt taşıyordu. Alışılmış formalitelere aldırmaksızın, ziyaretlerinin sınırlarını yüksek sesle okumaya başladı.

Okulun özgür ve rahat atmosferinden sonra, Halide, bu gerilimi, vücudunun her santimetrekaresine bastıran bir el gibi duyumsadı. Haremağası monoton bir sesle kâğıdı okurken, kadınlar kalabalığı içinde, ince organzeden peçesiyle ince bir figürü fark etti. Bu, Teyzeydi. Birlikte pazara gitmelerinin üstünden bir ay bile geçmemişti; Halide, onun birliklerine nezaret eden bir kumandanın güveniyle yiyecek dağıtmasını seyretmişti. Şu kadarcık zaman içinde uğradığı değişim şaşırtıcıydı.

Haremağası ile maiyeti gerilediler ve Halide, haremin kapılarına ulaşıncaya dek onları seyretti. Fikriye odada kalmıştı. Odanın öteki ucunda tek başına duran muhafızın gözetimi altında, artık yalnızlardı.

"Burada ne işiniz var?" Fikriye, Edib'e bakarak söylemişti bu sözleri.

"Padişah tek bir ziyaret yapmama izin verdi. Geleceğimi sana bildirmediler mi?" Edib, onun düşmanlığı karşısında çe-kingenleşmişti. Küçük de olsa bir şükran belirtisi görmeyi ummuştu Fikriye'nin yüzünde.

"Bana hiçbir şey söylenmedi. Bir sürü mutsuz, huzursuz kadınla birlikte tecrit edilmiş durumdayım."

"Böyle düşünmene üzüldüm. Burası çok rahat, saraylarda her türlü asri konfor bulunuyor, elektrik bile." Duygularını gizlemek için, Edib resmî tavrına dönmüştü.

"Görünüşe aldanmamak gerektiğini benden daha iyi bilirsiniz, Edib Paşa. Yüzeyde her şey olağan: İyi giyiniyoruz ve iyi muamele görüyoruz, kitaplarımız var, hattâ piyanoyu bile kullanabiliyoruz, fakat bütün bu sahte güzelliklerin benim için hiçbir anlamı yok." Durdu ve peçesini başının üzerine kaldırdı; Halide, yüzünün inceldiğini, ama eskisi kadar güzel olduğunu fark etti. "Bunları size neden söylüyorum ki? Neden bahsettiğimi bilmiyorsunuz bile. Hiçbir zaman da anlamak istemediniz." Teyze, orada yokmuş gibi davranmak için elinden geleni yapan Halide'yi- kasıtlı olarak görmemiş gibi davranıyordu.

"Özür dilerim, Fikriye, sana yardım etmek için elimden geleni yaptım. Dilekçem padişaha verilmemiş olsaydı, sürgün edilecektin."

"Sürgüne gitmek, bu yaldızlı kafeste yaşamaktan daha iyidir. En azından istediğim yere gitmekte ve istediğimi yapmakta serbest olurdum."

"Senin uzaklara gönderilmeni istemedim" dedi Edib yalnızca.

"Hiç şüphesiz, benim ortadan kaybolmam senin için çok daha uygun olurdu."

"Ne demek istiyorsun?"

"Beni boşa. Neden hâlâ oyalandığını anlamıyorum."

"Tutuklandığından beri, Şeyhülislam seni boşamam için sürekli baskı yapıyor, ama boyun eğmeyeceğim. Sen benim karımsın ve senin kaderin benim mesuliyetim altında. Seni terk

edemem." Uzanıp onun yanağını okşamak istedi, ama bu temasın kadını daha da çok inciteceğinden korkarak, kendini tuttu.

"Bunu neden daha önce düşünmedin?" "Çünkü ben budalanın biriyim."

"Gözüme görünme! Bu kadar yeter artık." Fikriye sırtını döndü ve eliyle ağzını kapattı.

Onun bu öfke patlamasından büyük acı duyan Edib, pencereye yürüdü ve alnını cama dayadı. Sultantepe'den ayrıldığı ve Fikriye'nin, Süleyman Efendi gibi bir adamın sihrine kapılmasına yol açtığı için kendini bağışlayamıyordu. Kadınlar, ka-falarıyla değil, yürekleriyle hareket ederlerdi. Kanun kendisine, karısının servetini denetleme hakkını verseydi, dervişler bundan böyle rahatça yararlanamazlardı. Ama ne yazık ki, özgürlük onun yıkılmasına neden olmuştu. Şimdi bile Edib onun kalbini kıran şeyin, kendisinin yeniden evlenmesi olduğunu kabul etmek istemiyordu. Fikriye ona her zaman çok uzak görünmüştü, güdülerini ve arzularını hiçbir zaman anlayamadığı güzel bir kadındı o. İzdivaçları, Edib'e göre, bir bakıma başarılı bile olmuştu.

"Sana yardım etmek istiyor" dedi Halide, hafif bir sesle Fikriye'ye. Babasına acıyarak baktı.

Fikriye onun sözlerini duymazdan geldi ve Halide'yi omuzlarından yakaladı. "Allah dualarımı işitti!" dedi. "Seni hiç değilse son bir kez görebilmek için yakarıp duruyordum. Sağlıklı ve iyi görünüyorsun. Bütün bu dertlerden kurtulacaksın, Allah'ın izniyle." Çabuk çabuk Fransızca konuşmaya başladı, Edib anla-yamıyordu söylediklerini. "Seni düşünmeden bir gün bile ge-çirmedim. Dinle Halide, benim yaşamımdan ve Mahmure'nin-kinden ders al. Kocanı seçerken çok dikkat et ve bir adama kendini asla bütünüyle verme. Benim hiçbir zaman sahip olmadığım fırsatların var -güçlü ol, Halide, kendine güvenmeyi öğren ve hissettiğin şeyin doğru olduğuna inan."

Bu patlamanın ardından, yatışarak nazik bir sohbete girişti. "Haminnen nasıl?"

Halide, Fikriye'nin ruh halindeki ani değişim yüzünden afalladı. "Benden, senin çeyiz paranın güvende olduğunu söylememi istedi. Haremde arama yapıldı, ama haminnem senin eşyanı bir kutuya kaldırıp, yattığı divanın altına saklamış ve uyur gibi yapmış. Zaptiye bile yaşlı bir kadını rahatsız etmeye cesaret edememiş."

Fikriye, rahatlayarak bir oh çekti. "O para senin, burada bana hiçbir yararı olmaz. Sana zengin bir çeyiz sağlayacaktır."

"Ama ben evlenmiyorum ki!" diye karşı çıktı Halide, onun cömertliğine şaşarak.

"Günün birinde evleneceksin."

"O zamana kadar sen serbest kalacaksın, ona ihtiyacın olacak."

"Buradan hiç kimse çıkamaz, Halide. Murad ve ailesi, yirmi yıldan fazladır buraya hapsedilmiş-durumda."

"Neden? Ne yaptın ki?"

"Bilmiyorum." Kendisine yöneltilen hiçbir resmi suçlama olmadığı gibi, ne yargılanmış ne de hüküm giymişti. "Yetkililer, Süleyman Efendi'nin padişahın düşmanı olduğunu söylüyorlar."

"Babam onun bir nasyonalist olduğunu söylüyor."

"Bana göre o bir öğretmen. Bana siyasetten hiç bahsetmedi."

"Sen tutuklandıktan sonra, dervişler haminneme Süleyman Efendi'nin ortadan kaybolduğunu söylemişler." Halide'nin başka tek bir söz söylemesine fırsat bırakmadan, Fikriye eliyle onun ağzını kapatarak dikkatli olması için işaret etti.

"Nereye gittiğini öğrenmek için her şeyimi verirdim" diye fısıldadı. "Bu dünyada yapacağım son şey olsa bile, ondan haber

almak zorundayım. Bana yardım edeceğine söz ver." Sinirli bir şekilde kafasını kaldırdı ve harem kapısının kanatlarının yavaşça açıldığını gördü. Haremağası kapıda belirdi ve ikisinin birbirine sokulmuş olduğunu görünce, yüzü asıldı. Çaresizliğe kapılan Fikriye, Halide'nin elini yakaladı, onu kendisine çekerek ağzını kulağına yaklaştırdı.

"Şeyhimi bul, bana yardım et" diye fısıldadı. "Ona, yolumda ilerlediğimi söyle, burada okuyabileceğim birçok kitap var. Ölene kadar onu seveceğim."

"Nereden..." Halide durdu, haremağası üç adım ötelerine kadar yaklaşmıştı. Cilalı tahtalarda öylesine hızla kayıyordu ki, sanki ayaklan yere değmiyor gibiydi. Ardından, yasemin ve paçuli kokan harem kadınları geldiler. Çevresine toplanıp, Fik-riye'yi çekiştirmeye başladılar. Fikriye, Halide'yi bırakıp yere düşerken, haykırarak yardım istiyordu. Kadınlar Halide'yi de dirsekleriyle ittiler, neredeyse o da dengesini kaybedecekti. Arka taraftan bir yerden, hıçkırıklarının ötesinde, babasının sesinin bu gayri medeni davranışı yüzünden haremağasını azarlayışını duydu. Gözyaşlarının arasından, kadınların onu yarı taşıyıp yarı sürükleyerek kapıdan geçirdiklerini gördü; kapı arkalarından öyle bir şiddetle kapandı ki, üzerindeki tavuskuşu resimleri sarsıldı.

Dışarıya, kış güneşinin parlak ışığına çıkıncaya kadar kendini toplamayı başaramadı. Hemen önünde, Fikriye'nin tecrid edildiği sarayın doğu kanadı yükseliyordu. Perdeleri sıkı sıkı örtülüydü. Ansızın yer sarsıldı ve Halide, avlunun diğer tarafından uygun adım ilerleyen bir askeri birliğin yaklaştığını gördü. Süngüleri ışıkta parlıyordu. Ayaklarının altından kalkan toz, bahçeyi kırmızı bir buluta gömdü.

Büyüklerin kütüphanesinde oturan Halide, kafasındaki olayları ve bilgileri bir daha gözden geçirdi. Yaşanan olayları birbirine karıştırıp onları tek tek yeniden düzenledi, böylece bunlar Hacı Bekir'in şekerci dükkanındaki büyük pirinç terazilerdeki lokum kadar muvazene buldular. Bir tarafta padişah, Allah'ın yeryüzündeki temsilcisi vardı. Babası, büyükbabaları ve büyükbüyük babaları, devlet düzeninin ayrılmaz bir parçasıydı. Bir tarafta Eyüb'ün muhafızları ve altlarında kahveci basılar, tatlıcı basılar vardı. Bu, her zaman böyle olmuştu, ta ezelden beridir.

Küçük bir çocukken, Halide, saray-ı hümayunu, Yıldız kapılarının önündeki selamlık alayında yürüyen kırmızı sarıklı ve parlak üniformalı büyük ordunun varlığını olağan kabul etmişti. Padişah daima Tanrı'nın iradesinin dünyevî muhafızı ve Mekke kapılarından, Arabistan körfezinden Hazar denizine kadar uzanan İslam topraklarının hükümdarı olmuştu ve her zaman da olacaktı. Amerikan mektebinde, yeryüzünün sınırları ve boyutları olduğunu, sevgili İstanbul'unun sınırları olduğunu, haritada Anadolu yarımadası ile Rumeli arasında bir yeri

kapladığını öğrenmişti. Bilgi, gerçekler aracılığıyla tanımlanıyordu, gerçekler ise düzeni yaratacak şekilde düzenleniyordu. Kaydedilmiş tarihin değişen doğasını, kendi yaşamını bir öykü şeklinde düzenlemeye çalışırken, daha açıkça anlamaya başlamıştı.

Babası nereden gelmişti? Kıyı kenti Selanik'de doğmuş olduğu dışında, geçmişi hakkında pek bir şey söylemiyordu. Görünüşe bakılırsa ailesi yoktu ve Halide'nin annesi yaşamına girinceye değin pek dostu da olmamıştı. Bir de Teyze dediği Fikriye vardı. Yaşamının yarısını aşkın bir zamandır, Fikriye onu bir anne gibi sevmiş, ona bakmış, onunla ilgilenmişti; ama o da kuzeyden, Karadeniz kıyısından gelmiş ve ailesini geride bırakmıştı. Ataları olarak düşündüğü bu insanlar, bir bahçıvanın ödüllü güllerini dikmesi gibi, onu evlilik için hazırlamışlardı. Mahmure -ah, onun adını anmak bile, Halide'yi nasıl da çaresizliğe sürüklüyordu! Yüreğinin sesini dinleyen ve yaşamların-

dan çekip giden Mahmure, pek az hatırlayabildiği bir annenin çocuğuydu. Ailesinin bu değişken prizması içinde tek sağlam figür, haminneydi.

Halide, kütüphane penceresinden dışarı baktı. Bu paramparça malzemeyi, kendi dilinde bir araya getirebileceğinden emin değildi. Ruhunu yitirmeksizin, haremin kısıtlamalarını aşabilen bir kadın kahraman yaratmak istiyordu. Sufi şairlerin algılamalarını yakalamayı ve onları kendi amaçlarıyla birlikte yoğurmayı başarabilirse, istediği hikâyeyi yazabilirdi. Olmak istediği gibi bir Halide portresi; hem eski hem de yeni, her iki dünyaya ait bir kadın.

Küçük kahverengi bir kuş pervaza kondu ve kırıntı yığınına daldı. Bir kâğıdın üzerinde cızırdayarak akan kalemin sesi, Halide'yi geçmişten bugüne getirdi. Büyük sınıflardan bir kız, Jennifer adlı altın saçlı bir Amerikalı, işinden başını kaldırıp ona gülümsedi. Halide başını eğdi ve yazmaya devam etti. Jennifer, onun gözünü korkutan tipte bir kızdı. Gereksiz bir şekilde dikkat çekmekten kaçınan Halide, İbn Haldun'un eserini inceli-yormuş gibi yaptı ve çevresini kitaplarla doldurdu. Romanını yazmaya başlayacaktı, bunda kararlıydı. Gelgeldim, kimin hikâyesini anlatacağına henüz karar vermemişti.

O8epna

ISTANBUL 1900

1 dib yaşlanmış, diye düşündü Zeki Bey kendi kendine. Böylesine dürüst ve vicdanlı bir adamın, düşünceleri yüzünden acı çekmek zorunda kalması ne ka-, dar üzücüydü. Fikriye'nin tutuklanışının üzerinden iki yıl geçmişti ve bu süre boyunca Edib, bütün tecrübesine ve liyakatine rağmen, terfi ettirilmemişti. Bu aşağılamayı daha da ağırlaştıran, padişahın, onu üçüncü kâtiplik mevkiine indirip, yerine Arabistan yarımadasından, gerçek anlamda cahil birini getirmesi olmuştu. Daha liyakat sahibi insanlara karşı Arapları kayırmaya yönelik bu yeni eğilim, Salih Zeki'nin canını sıkıyordu. Bunun, padişahın çaresizliğinin bir işareti olduğunu, kendini tehdit altında hisseden bir insanın tehlikeli bir insan olduğunu his-: sediyordu. Gözlüğünü düzeltmek için durdu, ardından, arkadaşına yetişip yanında yürümeye başladı. Sultanahmet meydanında yürüyorlardı; Edib, sadrıazamdan aldığı buyruk doğrultusunda, Ayasofya camiindeki son restorasyon çalışmalarını teftiş :: edecekti.

"Neden beni gönderdiklerini anlamıyorum" dedi Edib sa-î hırsızca. "Mimari hakkında hiçbir şey bilmem. İflas halinde ol-1 duğumuzu, camilerin altın yaldız ve mermerle süslenmesi gibi j lüzumsuz bir masrafın altından kalkamayacağımızı sadrıazama; defalarca söyledim."

"Senin sadakatini tecrübe ediyorlar" diye karşılık verdi Zeki Bey. "Sabırlı ol, seni çileden çıkarmalarına izin verme."

Edib dostunun sözlerine duymamış gibi, kendi düşünce silsilesini izlemeyi sürdürdü. "Avrupalılara olan borcumuz bini aştı, aylardır ne ben ne öteki memurlar maaşımızı alabiliyoruz. Paranın bu kadar basiretsizce israf edilmesi beni deli ediyor. Masrafları kısmayacak olursak, iktisadi bir felâketle yüz yüze kalmamız çok yakındır."

"Padişah işleri böyle görmüyor. Bu harcamalar, onun iktidarını pekiştirmek için yaptığı büyük planın bir parçası. İslami kurumlar görünürde güçlü kaldığı sürece, halkın umudu olacaktır,"

"Günün birinde beş kuruşsuz kalacağız ve hazine, askerin maaşını ödeyemeyecek, işte asıl dertler o zaman başlayacak..." Edib kuru kuru öksürdü ve sinirli bir şekilde çevresine bakıldı. "Her neyse, Yıldız'dan uzak olmak bana iyi geldi. Son dakikada senin de gelebilmene çok sevindim."

"Ayasofya'da yapılacak bir gezintiyi kaçıramazdım" dedi Zeki Bey, genelde son derece ihtiyatlı olan dostunun bu feveranı karşısında şaşırmıştı. "Kubbesinin tasarımı tam bir geometri harikasıdır."

Bir taş kemerin altından geçerek, camiin büyük ahşap kapılarına giden çakıllı yoldan yürüdüler. Burada, merdivenlerde toplanmış uzun sakallı ve cübbeli erkeklerden oluşan bir topluluk vardı. Zeki ve Edib yanlarına vardığında, sanki vebalıy-mışlar gibi, tiksinir bir tavırla yana çekilmişlerdi. Zeki Bey onları selamladı. Edib, arkadaşına yürümeye devam etmelerini tavsiye etti.

"Bizim giyim tarzımızdan hiç hoşlanmıyorlar" dedi fısıldayarak. "Uzaktan bile olsa, Avrupalı olan her şey onlar için bir tiksinti kaynağı."

"Allah Allah! Bu tür tutumların hâlâ sürdüğünü bilmiyordum."

"Değişim onları korkutuyor, bu yüzden ıslahat hareketimize karşı güçlü bir tepki gösteriyorlar. Neyse ki, elli yıllık ıslahat hareketi kolay kolay ortadan kaldırılamayacak kadar sağlam."

"Sen iflah olmaz bir iyimsersin, Edib." Ya da bir aptal denebilir, diye geçirdi içinden. Terakki, ancak Kanun-u Esasi'nin yeniden yürürlüğe konulması ve bu müstebidin sonsuza değin alaşağı edilmesinden sonra gerçekleştirilebilirdi. Sistemle iyiden iyiye bütünleşmiş Edib gibi biri için, Osman oğullarının artık bulunmadığı bir dünyayı hayal etmek çok güç olmalıydı.

Camiin mağaramsı loşluğuna girinceye değin, her biri kendi düşüncelerine dalmış bir halde, sessizce yürüdüler.

Bir köşede taş işçileri kırmızı ve siyah mermer dilimlerini yontuyorlardı. Edib, arkadaşından müsaade isteyerek, deri önlüklü iri yarı bir adam olan ustabaşı ile konuşmaya gitti.

Salih Zeki yalnız kalmaktan hoşnuttu. Göklere yükseliyor intibaını veren kubbenin hafifliği, içini yeniden büyük bir hayranlıkla doldurdu. Sanki altındaki kasvetten etkilenmezmişce-sine, uzayda yüzüyor gibiydi. Onun fikrine göre, Ayasofya kentin en güzel yapısıydı. Oniki yüzyıl öncesine mensup italyan mühendislerin, bu boyutlarda bir kubbeyi tasarlamalarını sağlayan matematik ustalık, onu oldum olası şaşırtmıştı. Bilgilerini hiç kuşkusuz, anıtsal mimarinin ustası olan Romalılardan tevarüs etmişlerdi. Bizanslı yaratıcılarından çok sonra bile ayakta kalan bu muhteşem yapının, Osmanlıların hükümranlığının sona ermesinden sonra bile varlığını koruyacağını bilmek, Salih Zeki'yi bir parça rahatlattı.

Birden Edib'in yanına döndüğünü fark etti. "Konuşmam gereken adam burada değilmiş" dedi apaçık bir can sıkıntısıyla. "Boşuna gelmişiz."

"Hiç de değil -bu ziyaret son derece zevkli. Beni de çağırdığın çok iyi oldu."

"İtiraf etmem gereken bir şey var, Zeki. Buraya seni bir tek arkadaşlığından aldığım keyif yüzünden davet etmedim" dedi Edib; kelimeleri dikkatle seçerek ağır ağır konuşuyordu. "Şüphesiz, seni gördüğüme de çok memnun oldum. Ama aciliyet arz eden bir meseleyi seninle konuşmam gerekiyor."

Edib arkadaşının koluna girdi; camiin kubbesini girişten ayıran muazzam salonda yürümeye başladılar. Nemli taşın küflü kokusuna, kandillerde yanan yağın kokusu karışıyordu. Yüksek bronz kapılar arasındaki bir çatlaktan giren güneş ışınları, tozlu havayı bir kılıç gibi yarıyordu. Bazıları sarıklı olan cübbeli adamlar, başlan öne eğik, hızla geçiyorlardı. Salih Zeki, bir an kendini Kanuni Sultan Süleyman zamanına geri dönmüş gibi hissetti. "Acil mi?" diye sorarken, kaşları kalkmıştı.

"Kızımla ilgili."

"Ha, Halide" dedi dalgın bir tavırla.

"İki ay sonra mezun oluyor."

"Bizim yaşımıza gelince, zaman hızla akmaya başlıyor."

"Halide, Amerikan kız mektebinden mezun olan ilk Türk talebe olacak; üstelik okulun en iyi talebelerinden biri. Muhterem kayınvalidem, bu muvaffakiyetine kulak asmadan, Halide'yi derhal evlendirmekten yana."

Salih Zeki'nin suratı asıldı. "Umarım namzetler ona layık delikanlılardır" dedi sertçe.

"İyi ailelere mensup hoş gençler, ama tahsil bakımından ona denk değiller. Onlardan biriyle evlenmesi bir felâket olur."

"Korkarım, ona iyi bir kısmet olduğu söylenebilecek birini tanımıyorum. Talebelerimin hepsi çok mütevazı ailelerden geliyor."

Edib gülümsemekten kendini* alamadı. "Anlamıyorsun, Zeki. Halide'nin münevver birine, bir hocaya, kökleri geçmişe dayanmayan reform yanlısı birine ihtiyacı var. Onun kabiliyetlerine hürmet gösterecek ve kendisinin de büyük saygı duyduğu bir erkeğe."

"Ne söylemeye çalışıyorsun?" Kalbi çırpınırcasına atmaya başlamıştı.

"Kızımla evlenmeni istiyorum."

Düşünceler, Salih Zeki'nin zihninde çılgınca akmaya başlamıştı. Bedeninin sarsıldığını hissediyordu; gösterdiği zaaf onu derinden yaralıyordu. "Teklifinden şeref duyarım" dedi sonunda, düşüncelerini toparlamaya çalışarak. "Halide son derece özel bir genç kız. Gelgeldim, ona beklediği hayatı verebilecek servete sahip olduğumdan emin değilim."

"Halide'nin servete ihtiyacı yok. Fikriye Hanım'la ayrıldık, biliyorsun; Fikriye, babalığının çeyiz olarak ona verdiği serveti Halide'ye bıraktı. Bu alışılmamış bir durum, ama servetinin devletçe müsadere edilmesini önlemesinin tek yoluydu." Edib büyük bir heyecanla konuşuyordu. Sonra yüzünü arkadaşına çevirdi. "Bunun son derece mahrem bir husus olduğunu anlayacağından eminim."

"Elbette" diye mırıldandı Salih Zeki. Ne büyük talihti bu -insanın kadere inanası geliyordu! Bu

kıza sahip olmayı hayal etmişti; istediği her şey vardı bu kızda, ama aile geçmişi ve servetinin olmayışı, onunla evlenmeyi aklına bile getirmekten alıkoymuştu Salih Zeki'yi.

"Peki, ne diyorsun?" diye sordu Edib büyük bir coşkuyla.

"Büyük şeref duyarım." Salih Zeki'nin sesi yükselmişti; yakınlarındaki imam dönüp sessiz olmasını işaret etti ona.

"Yalnızca bir tek şartım var" diye fısıldadı Edib, din adamına endişeyle göz atarak. "Paris'teki ahbablarından uzak duracaksın."

Salih Zeki, yüzündeki kanın çekildiğini hissetti. "Bunu nereden biliyorsun?"

"Her yerde muhbirler var, Fransa'da bile." "Türk menfalar arasından mı?" "; "Lütfen soru sorma; haber kaynağım gizlidir." "Sana ne anlattılar?"

"Fikriye'nin başına gelenlerden sonra, bir padişah düşma-nıyla nişanını ilan ederek Halide'nin istikbalini tehlikeye atamam."

"Jön Türklerle ilişkilerimi mi kasdediyorsun?" diye sordu Salih Zeki, rahatladığını gizlemeye çalışarak. "Bu işin artık sona erdiğini sana temin ederim. Unutma, beni ve birçok meslek-daşımı İstanbul'a davet eden padişahın ta kendisiydi."

Kol kola kapıya doğru yürürlerken, padişahın yaptığı ıslahat hakkında konuşuyorlardı. Parlak gün ışığına adım attıkları sırada, Zeki Bey ansızın durdu. "Dur, azizim: Bütün bu mesele hakkında Halide'nin ne düşündüğünden hiç bahsetmedin!"

"Halide sana çok değer veriyor. Bana hiçbir şey söylemedi, ama kör değilim. Ona söylediğimde sevinçten deliye dönecek."

"Ya Fatma Hanımefendi, o ne diyecek bu işe?" "Razı olacaktır" dedi Edib gülümseyerek.

Zeki Bey, adımlarına yansıyan yepyeni bir çeviklikle dönüp cümle kapısına doğru yürüdü. En nihayet, ihtirasının zirvesine ulaşma ümidi ufukta belirmişti. Şimdiye değin kendisine yabancı olan aile yaşamının konforuyla sarılıp sarmalanırken, en büyük eserini yazmak için ihtiyacı olan zamanı ve parayı bulmuştu. Bu evcimen hayali öylesine canlı, öylesine keskin bir arzu olarak hissetti ki, Paris'te ardında bıraktığı dünya, zihninin derinliklerinde korkunç bir kabus gibi eriyip gidiverdi.

dib, işinin ehli bir ustanın gözüyle odayı gözden geçirdi. Her şey tıpkı hatırladığı gibiydi. Hiçbir şey değişmemişti: Dantelli beyaz perdeler pencereleri örtüyor, divandaki yastık ve örtülerden her zamanki lavanta kokusu yükseliyordu. Geçen zaman, kayınvalidesine bile el sürmemiş i gibiydi. Sultantepe'deki yaşama damgasını vuran acelesiz adımlarla yaklaşan Arziye, gümüş tepsi içinde bir fincan kahve getirdi ve başını saygıyla eğerek ona uzattı.

"Seni buraya hangi rüzgâr attı böyle?" diye sordu yaşlı hanım; pencerenin yanında, her zamanki yerinde oturmuştu. "Ramazandan beri seni görmemiştik."

Edib, bunun bir sitem olduğunun farkındaydı. "Sizin misafirperverliğiniz bana her zaman büyük bir keyif vermiştir" dedi, nezaketle eğilerek elini öptü.

"Seni buraya getirenin mektubumda yazdığım mesele olduğunu tahmin ediyorum." Haminnenin bugün nezaket cümleleriyle uğraşacak hali yoktu.

"Bana geçen hafta getirdiler" dedi Edib ihtiyatla.

"Fikriye'nin cömertliği sayesinde, seçeneklerimiz çoğaldı. Geldiğin iyi oldu, zaten ben de bulduğum münasip talipleri ilk senin öğrenmeni istiyordum. Hiçbir görücü bundan daha iyisini yapamazdı -öyle değil mi, Arziye, sen ne diyorsun?"

"Pek münasip talipler, hanımefendi" dedi kâhya kadın, uysalca başını sallayarak.

"Çocukluk arkadaşım Şayeste Hanım'ın torunu Ragıp Bey, anne tarafından padişah sülâlesine mensuptur."

"Ailenin o kolunda sara hastalığı olduğunu unutmayın, hanımefendi" diye karşı çıktı Arziye.

"Osmanlı hanedanı daima biraz garip olmuştur" diye kıkırdadı haminne.

"Çok etkileyici bir liste bu, Fatma Hanım; gösterdiğiniz gayrete hayran olmamak elde değil. Gelin görün ki, bu mesele hakkında ben de biraz düşündüm." Edip, saray protokolünün sınırlarından bile daha karmaşık, daha çetrefil olan harem göreneğinin girift inceliklerinde, parmak uçlarına basarak yürümeye çalışıyordu.

"Eğer aklında başka bir delikanlı varsa, onun ismini de listeye eklemekten memnuniyet duyarım."

"Halide'ye münasip olduğundan son derece emin bulunduğum birinden, bir teklif aldım. Damadım olmaktan büyük sevinç ve şeref duyacak bir adamdan."

Haminne ona şaşırarak baktı. "Sanki kararını vermiş gibi konuşuyorsun."

"Halide için bu kadar mühim bir kararı, sizin fikrinizi sormadan vermeyi aklıma bile getirmem."

"Beni merakta bırakma" dedi haminne sinirli sinirli. "Bu talip kimmiş, bakalım?"

"Salih Zeki Bey."

"Zeki Bey mi?" diye yankıladı onu haminne, kendini ba-yılacakmış gibi hissediyordu. "Ama Halide'nin babası olacak yaşta o."

"Henüz kırk yaşında bile değil, hayatının baharında. Onu senelerdir tanırım, üstelik Halide'ye çok iyi bakacağını bana tekrar tekrar temin etti."

Yaşlı kadın, damadına büyük bir dehşetle bakıyordu. Zeki Bey de kimdi? Nam salmış zekâsı ve mükemmel tavırlarının ötesinde, onun hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Kafasını salladı. Daha başından itibaren, Halide'nin tahsili meselesinin bir felâkete yol açacağını sezmişti.

"Teklifimin sizi rahatsız ettiğini görüyorum" dedi Edib endişeyle. Tasarısının derhal kabul göreceğini hiç ümit etmemişti elbette, ama Zeki Bey akıl almaz bir aday değildi ki! Ne de olsa, mümtaz bir bilim adamı ve münevver çevrelerde önemli yere sahip bir isimdi.

"Kimlerdenmiş? Nerede doğmuş, büyümüş?" diye sordu haminne, bir yandan eliyle yüzünü yelpazeliyerek.

Edib elinden geldiği kadar bu suallere cevap verdi, ama bir yandan da bütün dostluklarında olduğu gibi, Salih Zeki hakkında bildiklerinde de büyük boşluklar olduğunu fark ediyordu. Zeki Bey'in geçmişi hakkında bir şeyler öğrenmek için hiç çaba göstermemişti. Dostları bile olsa,

insanlara kişisel sorular sormaktan çekinir, tarafsız bölgenin güvenliğinde kalmayı tercih ederdi genellikle.

"Halide'yle konuştun mu?" diye sordu haminne sonunda.

"Henüz değil; önce sizi görmek istedim. İmtihanları bitince ona iyi haberi vereceğim."

Fatma Hanım'a Halide'nin nişanlanması hakkında danışan görüşen yoktu aslında. Edib'in kararını verdiği apaçıktı; öyleyse, diye düşündü yaşlı kadın, ahenki bozmak istemiyorsa, endişelerini kendine saklaması gerekiyordu. Salih Zeki çok yaşlıydı; üstelik, onun özünde istikrarsız bir şeyler vardı. Dindar bir Müslüman değildi; aslına bakılırsa, dine karşı hiçbir ilgisi yoktu, bu

da yaşlı kadını endişelendiriyordu. Haminne, Salih Zeki'nin kendisinden başka kimseye faydası olabilecek biri olduğundan kuşkuluydu. Bu arada, gördüğü rüyalara dikkat edecek ve bu doğrultuda torununa tavsiyelerde bulunacaktı.

Edib, Fatma Hanım'ın bu izdivacı onayladığına kanaat getirinceye kadar, Halide'ye bu meseleden hiç söz etmedi. Konuyu açmak için, Halide'nin Yıldız'daki eve gelmesini bekledi; ardından, karısıyla henüz bebek olan kızı yatmaya çıktıkları zaman, kızını yanına çağırdı. Halide habere çok sevinmişti, ama hocasına karşı duyduğu bağlılığı babasından gizleyebilmek için, sevincini saklamak için elinden geleni yaptı. Bununla birlikte, böylesine seçkin bir bilim adamıyla izdivaç fikri onu fazlasıyla heyecanlandırmıştı. Onun beklentilerini karşılayabilecek miydi? Kâfi derecede zeki miydi? Ancak bu mülâhazalardan sonradır ki, Salih Zeki'nin kendisine karşı ne hissettiğini merak etmeye başladı.

I I aminne elini pencerenin pervazına kaldırarak, gözle-"¦ I • I rini neredeyse kapanıncaya dek kıstı, ama lodosun

I " şiddetinden bellerini bükmüş ağaçların bulanık görüntüsünden başka bir şey göremedi. Yüksek sesle iç geçirdi. Güneyden esen bu rüzgâr, bütün planlarını altüst ediyordu. Eylül genellikle güneşli ve berrak geçerdi, üstelik tarihi seçerken uzun uzadıya düşünmüştü. Peyker hem ruhlara hem de takvime danışmıştı; keza imam da güz mevsiminin verimli birleşmeler için uğurlu bir zaman olduğunu bildirmişti.

Haminne, ardında hizmetkârların mobilyaları yerlerinden kaldırdıklarını, pilav, kızarmış kuzu eti, midye dolmaları ile kendi elleriyle yapıp bayramdan beri kilerde beklettiği meyve şurupları dağlarının yerleştirileceği masaları hazırladıklarını işitiyordu. Misafirlerin sayısının üç yüzü aşacağını tahmin ediyordu. Baş itfaiyeciden, maliye ikinci kâtibine, imamdan manava değin, ailecek bütün mahalleli düğüne davetliydi. Beklentiler çok yüksekti: Halide Hanım'ın düğünü, mahallede yılın en önemli hadisesi olacaktı.

Son iki hafta büyük bir telaşla geçmişti. Van gibi çok uzak şehirlerden bile akrabalar gelmişti; pek çoğu güz boyunca Üsküdar'da kalmayı planlıyordu. Konak, her nasılsa hepsini almıştı. Selamlık tıklım tıklım doluydu; haremdeki büyük kalabalığa

hizmet etsinler diye, semtten gündelikçi kızlar tutulmuştu. Arziye, Ali Paşa'nın cenazesinden bu yana, bu kadar kalabalık görmediğinden yakınıyordu. Düğün ziyafetine hazırlanmanın üstüne, bir de her gün bu kadar çok insan için yemek yapmak onun sinirlerini harap etmişti.

Haminne, gümüş bir çay kaşığını alarak, dalgın bir tavırla ters çevirdi. İstanbul tarafından gelen vapurların gecikeceği kesindi; Arziye bütün sabah boyunca eve dönemeyebilirdi. Küçük halkalar çizerek odada dolaşmaya başladı. Yakınında iş gören hizmetçi kızlar, onun

bu tavrını asabiliğine yordular. Halide'nin en büyük gününde havanın böyle bozması ne kötü, diye fısıldaşıyorlardı aralarında.

Sabırsızlığına yenik düşen haminne, dayanamayıp cümle kapısına giderek, kapıyı açtı. Verandanın cilalı döşemesinde sürüklenen kuru yapraklarla birlikte, rüzgâr içeri doldu. Üsküdar yolundan bir faytonun döndüğünü gördüğü sırada, kapıyı kapatmak üzereydi. Sonunda gelmişlerdi işte.

"Kusura bakmayın, hanımefendi, saatlerce iskelede beklemek zorunda kaldım. Karşıdan yapılan vapur seferlerinin çoğu iptal edilmiş." Arziye, telaşla hanımına koşarken, feracesinden son yağmur damlalarını silkeliyordu.

"Hatice'nin yeğenini tanıyabildin mi?" diye sordu haminne, kâhya kadının yüzünü kaygıyla incelerken.

"Evet, hanımefendi. Lacivert cübbesi ve sarığıyla onu tanımak hiç zor olmadı. Şimdi ıslak giysilerini çıkarıyor, hemen sonra yanınıza gelecek."

Bu haber haminneyi son derece heyecanlandırdı. Osman Efendi onun evinde bulunduğuna göre, planı gerçeğe dönüşmekteydi.

"Bugüne dek hiç padişahın kanunlarına karşı gelmemiştim" dedi haminne endişeyle.

"Bu Allanın dileği, hanımefendi. Yanlış bir şey yapmıyorsunuz ki."

Yaşlı kadın bu sözleri kafasında evirip çevirdi. Son zamanlarda uzun uzun düşündüğü bir konuydu bu. "Allah benim dualarımı işitti, Arziye" dedi. "Hatice Hanım'ı ve yeğenini tekkeye kadar getirdi, yoksa nasıl karşılaşabilirdik?"

"Hayatta tesadüf diye bir şey yoktur, hanımefendi." Arziye, bütün insanların kendi denetimleri dışındaki kuvvetlerin denetimi altında olduğu hususunda en ufak kuşkusu bile yoktu.

"İmam, devletin kanunlarının çoğunun insan eliyle yapıldığını, Allah'tan gelmediğini söyledi bana. O halde, Kur'an-ı Ke-rim'e karşı gelmiş olmuyoruz."

"İnşaallah Osman Efendi'nin sözünü etmediniz ona." Arziye, endişeli bakışlarını, genellikle insanlara aklına geleni söyleyiveren hanımına çevirmişti.

"Yo, yo! Çok ihtiyatlı davrandım ve onunla sadece Halide'nin düğünü hakkında konuştum. Kanun konusunu açan ben değil, oydu. Çok katı fikirleri var."

"Bu bizim sırrımız olarak kalmalı, hanımefendi, sadece üçümüz arasında."

"Onun burada ne işi olduğunu soran biri çıkarsa, düğüne gelen bir misafir olduğunu söylersin."

"Peki, hanımefendi." Arziye, gözlerini lambrili salonda gezdirdi. Her şey yerli yerindeydi. Ömrünü bu düzenin korunmasına adamıştı ve Fatma Hanımefendi'ye ve onun ailesine bağlıhğıyla gurur duyuyordu.

Yüzü açık havadan yıpranmış, kısa saçlı, ince yapılı bir adam, ansızın ana merdivenin başında belirdi, inmeye karar verememişcesine bir an duraksadı. Haminneyi gördüğünde, yakındaki hizmetkârların merakını uyaran bir dağ keçisinin sinirli

çevikliğiyle basamaklardan aşağı koşturdu. Haminne yol göstererek, onu ahırların bulunduğu bahçeye bakan arka odalardan birine götürdü ve kapıyı örttü. Arziye salonda kalmış, düğün hazırlıklarına nezaret ediyordu.

Akşam üzeri, kutlamalar başlamıştı bile. Hava sigara du-manlarıyla doluydu; kahkahalar merdivenlerden ikinci kata kadar ulaşıyor, erkenden yatmaya çekilmiş olan yaşlı misafirleri rahatsız ediyordu. Büyük salon, konukların çoğunu çeken bir merkezdi; burada gelinle damadın çevresinde büyük bir kalabalık toplanmıştı. Salonun öteki ucunda bulunanların da görebilmesi için, Halide ile Zeki Bey, büyük cumbalı pencerenin önünde, haremden getirilen halıların serildiği alçak bir platforma yerleştirilen koltuklara oturmuşlardı. Edib de aralarına sıkışmış, her ikisine sarılmıştı.

"Yediği naneye bak!" diye söylendi haminne, Arziye'ye dönüp. "Merhum zevcim daima itidalle hareket ederdi. Bunun hakiki bir Osmanlı efendisinin alamet-i farikası olduğuna inanırdı."

"Ali Paşa eski meslektendi. Bugünlerde onun gibilerine az rastlanıyor, hanımefendi."

"Ne yazık ki, bu hepimiz için geçerli." Yaşlı kadın, koltuğunda sırtını dikleştirdi ve hayran bakışları kocasında sabitlenmiş Halide'yi görebilmek için başını eğdi. Bu izdivacın esası, onun gözünde hâlâ bir muammaydı. Onsekiz yaşında genç bir kız nasıl olur da, kendisinin iki katı yaşında, üstelik bu kadar tuhaf görünüşlü bir erkeğin cazibesine kapılabilirdi? Oysa kendisi ne kadar da talihli bir evlilik yapmıştı: Anne babası, kızlarını talipleri arasından şehrin en yakışıklı delikanlısıyla, bir tesadüf sayılmayacak talih eseri, onun teyzezadesi olan gençle

evlendirecek kadar akıllıydılar. Kocasını ilk gördüğünde nasıl da heyecanlanmıştı! Boyu boyuna, yaşı yaşına denkti; mutluluk şüphesiz peşinden gelmişti.

Misafirler, gelinle damadın oturduğu yükseltinin çevresinde birikmişlerdi. Halide, kocasının elini öyle sımsıkı tutuyordu ki, parmak eklemleri beyazlaşmıştı. Bozuk havaya ve harem kadınlarının aralarındaki fısıldaşmalara karşın, düğün gününde istediği her şey eksiksiz olmuştu. Ailesi ve komşularıyla çevrilmiş olarak, kendisini güvende hissediyor, sevildiğini duyumsuyor, hattâ kendini güzel buluyordu.

Tek eksiği Teyze ile Mahmure'nin de burada olmamaları, düğününde onların da bulunmamasıydı. Eski İstanbul'a bakan, şu anda yağmurun altında sırılsıklam bahçeye göz atan Halide, o anda onların nerede olduklarını, ne yaptıklarını merak etti. Onları bir daha görebilecek miydi? Sevdiği erkekle bir geleceğe kavuşmasını sağladığı için Teyze'ye teşekkür edebilecek miydi?

Mutluluktan ışıltılar saçan yüzüyle, Edib konuşma yapmak üzere ayağa kalktı. "Sevgili kızımın mümtaz alimlerimizden biriyle evlendiğini görmek,*benim için büyük bir iftihar vesilesi. Aranızdan birçoğunun bildiği gibi, üç ay önce daha bir mektep talebesiyken, tarihte bu muvaffakiyete erişen ilk Türk kızı olarak Amerikan mektebinden parlak bir dereceyle mezun oldu." Burada müthiş bir alkış patlaması sözünü kesmesine karşın, Edib elini kaldırarak sessizliği yeniden sağladı: "Halide'nin istikbalin kadınları için bir emsal olacağından eminim. O, büyük dünya imparatorlukları arasındaki birlik ve anlayışa giden yolu aydınlatacak bir meşale olacak."

"Baba, yine mübalağa ediyorsunuz" diye fısıldadı Halide kıpkırmızı kesilmiş bir yüzle. Onun bu sözleri, yakında duran misafirlerden bazılarını güldürmesine karşın, Edib hiç aldırış etmeden sözlerini sürdürdü.

"Osmanlı'nın en iyi yanlarını Avrupa'nın en iyi yanlarıyla

birleştiren asri bir terbiye sistemi olmaksızın, bizim büyük cemiyet geleneğimiz ayakta kalamaz. Müsavatçı fikirlerin peşinden gitmekten asla vazgeçmemeliyiz."

Haminne şaşkınlıktan donakalmıştı. Bu siyasi bir içtima değil, bir düğündü; üstelik, böyle fikirler son derece tehlikeliydi. Başkalarının da kendisi kadar şaşırıp şaşırmadıklarını anlamak için çevresine bakındı. Misafirler hayrete kapılmışa benzemiyordu. Ya onun sözlerini duymamışlar, ya da bu sözlerin anlamını kavrayamamışlardı. Korku ve yılgınlıkla, Halide ve Zeki Bey'in de onaylayarak başlarını salladıklarını, babası soluklanmak için durduğunda Halide'nin onu öptüğünü gördü.

Yaşlı kadının dikkati, bir yan kapıdan çıkıp kendisine yaklaşan Osman Bey'e çevrildi. Fırtına dinmişti ve artık gitmesinin zamanıydı. Güneye yapacağı yolculuk, havaya bağlı olarak, en azından beş gün sürecekti. Aralarındaki sırrı hayatı pahasına koruyacağını haminneye bir kez daha tekrarladı.

Anadolu'nun sınırsız ovalarının ve kayalık arazilerinin özlemini çeken Osman, yeniden yola koyulmaktan hoşnuttu. Haminnenin hayır dualarını aldıktan sonra, yan kapıdan bahçeye süzüldü: Orada Sultantepe'nin en hızlı atı kendisini bekliyordu.

295

Veni evliler, Grand Rue de Pera, yani Cadde-i Kebir'deki rasathanenin altında, Salih Zeki'nin görevi dolayısıyla kira ödemeden oturacakları müdür dairesine taşındılar. Bina beş yıl önce yapılmıştı; semtteki yapıların çoğu gibi, mimarisi Avrupai tarzdaydı. Sultantepe'deki konakla karşılaştırıldığında, Halide'nin yeni yuvası çok mütevazıydı. Ana caddeye bakan birbirine açılan üç salonu ve binanın cephesi boyunca uzanan daha küçük odaları vardı. Dairenin ne bir selamlığı vardı, ne de haremi; her zaman alışkın olduğu sınırlan bulunmayan bir evde yaşamak durumunda olduğunu görmek, Halide için adeta bir şok olmuştu.

Halide kendisi için, çatıya açılan pencereleri ve eğimli bir tavanı bulunan, çatının hemen altındaki küçük odayı seçti. Kitaplarını ve kâğıtlarını, gazetesini ve iki yıllık bir çalışmadan sonra hemen hemen bitirdiği romanının müsveddelerini burada muhafaza ediyordu. Salih Zeki'nin çalışma odası ana kattaydı. Adalar'da geçirdikleri kısa bir halayından sonra, Salih Zeki çalışma odasına dönmüş ve derhal işine gömülmüştü. Evlendikleri sırada, başyapıtı olan Türk Matematik Ansiklopedisi'ni hazırlıyordu ve tüm zamanını yazmaya verebilmek için, Mekteb-i Bahriye'deki öğretim görevinden istifa etmişti. Günde yirmi saate kadar varan uzun sürelerde çalışıyordu; Halide'yi de elindeki İngilizce metinlerin Türkçeye tercümesiyle vazifelendirmişti.

Tercüme yapmak, Halide'ye büyük bir tatmin sağlıyordu. Konu kadar yavan olursa olsun, ifade kalıbını sökmeyi, bunu

ne

İngilizceden Türkçeye aktarmayı, çapraşık bir geometri problemini çözmeye yakın buluyordu. İnsani unsuru, bütün ruh hali ve deneyim nüanslarıyla o yazarın bireysel sesini keşfetmeye bayılıyordu. Ne yazık ki, bir evi çekip çevirmek ve hizmetkârları idare etmenin gerektirdiği fazladan yükler, kendi işini yapabilmesi için Halide'ye pek az zaman bırakıyordu. Salih Zeki müşkülpesent bir bilim adamıydı; onun ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmak, Halide'nin bütün enerjisini tüketiyordu.

"Sana verdiğim parçayı bitirdin mi? Yayıncım yarın sabaha kadar bu bölümü istiyor." Salih Zeki'nin çalışma odası ile araştırma odası arasındaki kapı açıktı. Salih Zeki'nin bakışları, masaya eğilmiş çalışan Halide'nin boynunda duraladı. Düğünlerinin üzerinden aylar geçmişti,

ama ona duyduğu arzu eskisinden bile daha güçlüydü.

"Orayı çoktan bitirdim, ama bu parça sanki eksik gibi. İhtiyacın olursa diye, bir sonraki bölümü tercüme ediyordum."

"Canım benim, ben sensiz ne yapardım?" Salih Zeki, ona gizlemeye kalkışmadığı bir hayranlıkla bakıyordu.

"Enteresan bir yazar; dili alışılmamış bir tarzda kullanıyor. Üslubunun özünü yakalayabildiğimden emin değilim."

"Benim tek istediğim gerçekler, tatlım."

"Ama ifade biçimlerini görmezden gelirsen, bir şeyleri yitirmek kaçınılmaz oluyor."

Halide kocasına döndü; Salih Zeki onun uğradığı dönüşüme bir kez daha hayran olmaktan kendini alamadı. Çevresine tutku saçıyordu. Onunla temasa giren her erkeğin bunu sezebileceğinden korku duydu.

"Haydi, biraz ara verelim" dedi. "Hizmetçiyi çağırayım da bize cafeau Jaıtve kruvasan getirsin."

"Ama öğle oldu. Aşçı bir Fransız çorbası pişirmişti."

"Benim kahveye ihtiyacım var." Arkadan ona sarıldı, ellerini omuzlarına koyup, gözlerini kapadı. Ne kadar da temiz, ne kadar da taze kokuyordu. Ona bu kadar yakın olmaya dayanamıyordu; düşünmeksizin, parmaklarını karısının tenine gömdü.

"Canımı yakıyorsun." Halide elini onunkinin üzerine koydu ve hafifçe sıktı.

Salih Zeki eğilip onu, elbise yakasıyla tepede toplanmış saçlarının bitimi arasında kalan yerden öptü. Kararlı bir tavırla hareket ederek, çalışma odasına açılan kapıyı kapatarak kilitledi. Halide neler olup biteceğini biliyordu: Daha kocası ona ilk baktığı anda anlamıştı. Odanın arka tarafındaki divana uzandılar ve seviştiler; Halide'ye duyduğu arzu öylesine yoğundu ki, soyun-mamışlardı bile. Her şey sona erdiğinde, kocasının hemen yanında yatıyor, onun yüreğinin atışlarım duyabiliyordu.

"Ne düşünüyorsun?" diye fısıldadı. Halide'nin bu sessizliği onu endişelendiriyordu.

"Küçük bir çocukken, aşık olan bir insanın aynı zamanda mutlu da olabileceğini asla düşünemezdim. Haremdeki kadınlar kayıp ve ihanete ilişkin öylesine dokunaklı şarkılar söylerlerdi ki, aşk, hep katlanılması gereken kaçınılmaz bir yük gibi görünürdü bana."

"Biz Türkler hep melankolik olmuşuzdur." "Neden böyle söyledin ki?"

"Belki de bugünkü ruh halim yüzündendir." Salih Zeki kötümser hissediyordu kendini bugün. Ona söylemesi gereken bir şey vardı ve bu canını sıkıyordu. O sabah, daha fazla gecikmenin felâkete yol açabileceğini ikaz eden bir mektup almıştı. Bütün cesaretini toplayarak derin bir nefes aldı ve ona döndü.

"Halide, bir süreliğine gitmek zorundayım -Paris'e." "Ne kadar heyecan verici! Ne zaman gidiyoruz?"

"Bunu söylemek beni çok üzüyor, ama seni yanımda götüremem." Parmaklarını onun yüzünde dolaştırdı.

"Ama ben de Paris'e gitmek, Seine nehrini, Versailles'ı görmek istiyorum. Üstelik, Fransızcamı geliştirmem için de harika bir fırsat olur bu!"

Halide'nin Fransız arkadaşlarının arasına karışması düşüncesi, içini sıkıntıyla doldurdu. "Beklenmedik acil bir durum doğdu" dedi, "derhal gitmem gerekiyor."

"Bir tek gün bile ayrılmayacağımıza söz vermiştin" dedi Halide yalvarırcasına.

"Hatırlatmana gerek yok" dedi, sesi oldukça sert çıkmıştı.

"Anlamıyorum." Halide'nin gözleri kısıldı. Bu onun sözünden ilk dönüşüydü. Aslında Halide kırılmaktan çok, endişelenmişti.

"Paris'teyken, padişaha muhalif olan bir grup genç Osmanlıyla münasebet kurmuştum" dedi Salih Zeki, biraz da aceleyle. "Rasathane müdürlüğüne tayin edildiğimde, onlarla bütün bağlarımı kopardım ve bundan böyle, işim İstanbul'da olsa bile, Avrupai fikirleri daha etkili bir biçimde yayabileceğimi söyledim onlara. Şimdi bana ihtiyaçları var, sen de gelecek olursan, fazla dikkat çekeriz. Lütfen, bana nedenini sorma. En iyisi senin bu işin içine girmemen olacak."

"Tehlikede misin?"

"Hayır, tehlikede filan değilim. O günler artık mazide kaldı; artık senden ve birlikte geçireceğimiz hayattan daha önemli bir şey yok benim için."

Ona bakan gözlerinde öyle büyük bir sevgi vardı ki, Halide'nin üzüntüsü suçluluk duygusuna dönüştü. "Bir de çalışman, tabii."

"Bizim çalışmamız -sensiz yapamazdım. Hiç kimse senin kadar yetenekli olamaz, Tercüme Odası'nda çalışanlar bile."

"Ne zaman gideceksin?" diye fısıldadı Halide, parmak uçla-rıyla onun yüzünü okşayarak.

"Daha birkaç gün buradayım." Başını eğerek Halide'nin göğsüne yasladı, kendini kuş gibi hafiflemiş hissediyordu. Bu mutluluk, o ana değin ruhunu lekeleyen endişeler ve üzüntülerin üstünde, incecik bir şeritle asılmışcasına onu havaya yükseltmişti sanki.

Yolculuğa çıkmasından bir gün önce, Zeki Bey kolunun altında küçük bir paketle döndü. O gün eski istanbul tarafına gitmişti. Paketi, eldivenleri ve fesinin yanına, salondaki masaya koyarak Halide'ye seslendi. Onun sesini duyar duymaz, çalışma odasından koşarak çıkan Halide hemen paketi gördü. Vaat ettiği gibi Pera'daki pastahaneden ona kek mi almıştı yoksa? Evlenmelerinin üzerinden çok geçmeden, Salih Zeki, Grand Rue'da yaptığı yürüyüşlerden vazgeçmesini istemişti Halide'den. Şehrin alafranga muhitinde tek başına yürüyüş yapmanın genç bir Türk kadınına yakışmayacağını, burada hoş olmayacak şekilde dikkat çekeceğini söylemişti ona. Halide itiraz etmemişti; zaten arka sokakları ana caddenin kalabalığına tercih ediyordu. Özlemini çektiği tek şey, sürekli değişen pasta çeşitleriyle kafelerin vitrinlerini hayranlıkla seyretmekti.

"Toplantı nasıl gitti?" diye sordu.

"Damad İhsan Efendi her zamanki gibi çılgındı" diyerek güldü Salih Zeki.

"Çılgın mı? Ne demek istiyorsun?"

"Korkusuz biri. Sansür heyeti gazetelerinden birini kapatır

kapatmaz, yeni bir ad altında bir başkasını çıkarıyor. Onların ne düşüneceğine metelik bile vermiyor. Hiç kimse cesaret edemezken, hükümet hakkında doğrulan yazıyor, ama her nasılsa kimse ona dokunmuyor." Elinde paketle, çalışma odasına sığmayan kitaplar için bir ambar işlevi gören küçük salona doğru yürüdü.

"Seni niye görmek istiyormuş?" diye sordu Halide hemen peşinden giderek.

"Çok eski arkadaşımdır. Son çıkardığı gazetede makale yazmamı istiyor. Onu reddedemedim. Hakikaten hayran olduğum bir avuç kişiden biridir."

;; "Demek kabul ettin?"

"Seninle konuştuktan sonra ona cevabımı bildireceğimi söyledim."

"Benimle mi? Bu işin benimle ne alâkası var ki?" Salih Zeki, ev dışındaki konularda onun tavsiyesini hiç sormazdı, bu yüzden sözleri Halide'yi şaşırtmıştı.

"Kabul edecek olursam, onun gazetesine sen makale yazacaksın. İlk yazını gelecek haftaya kadar bekliyor. Yarın Paris'e gideceğime göre, benim bir şeyler yazmam imkânsız."

"Daha önce basılsın diye hiçbir şey yazmadım ben" diye itiraz etti Halide.

Salih Zeki, yüzünde geniş bir tebessümle karısına döndü. "Akademik bir deneme yazmaktan hiçbir farkı yoktur. Sen, benden çok daha iyi bir yazarsın; dil kullanımın çok daha özgür ve çok daha isabetli."

"Ne söyleyeceğim?"

"Bu sana bir fikir verebilir" dedi. Paketi alıp, kâğıdı şeritler halinde yırtmaya başladığında, alttan ikinci bir kat ortaya çıktı.

Can sıkıntısıyla kaşlarını çatarak, sert mukavvayı azar azar çekerek çıkardı.

"Ha, bir mecmuaymış!" diye bağırdı Halide, ambalaj kâğıdının son parçaları düşerken; en sevdiği keklerden biri çıkmadığı için biraz da hayal kırıklığına uğramıştı.

"Bu sıradan bir mecmua değil, canım. Sana Meşveret'in son nüshasını getirdim."

"O da nedir?"

"Paris'deki Osmanlı sürgünlerinin sesi. Burada yasak olduğunu söylememe bile gerek yok. İhsan mecmuayı paket yaptırarak Galatasaray'daki postahaneye yollamış." Dergiyi Halide'ye uzattı. Bu postahaneler, Osmanlı dünyasının alışılmadık bir özelliğiydi. Sefaretlerin ve konoslosluklarının sahip olduğu haklardan yararlanırlardı; yetkililerin gözetiminden muaf oldukları için gittikçe artan şekilde, yurtdışında yaşayan muhaliflerin anavatandaki dostlarıyla teması sürdürme amacıyla kullanılmaya başlamışlardı.

Halide meraklanmıştı, derginin pelüre benzeyen sayfalarını çevirmeye başladı. Tüm makaleler Fransızcaydı, adını hiç duymadığı kişiler yazmıştı. Ahmet Rıza diye birinin yazdığı

şiire göz gezdirdi. Pek güzel değildi. "Bunlar çok uzun yazılar -buna benzer bir şey yazmak haftalarımı alır. Üstelik, ben hikâye anlatıyorum. Siyasetin se'sinden bile anlamam."

"Kışkırtıcı olmak şartıyla, Damat yeni tip hikâyeleri de yayımlamak niyetinde."

"Ama kısa bir hikâye yazmak bile çok zaman alır."

"Onu reddetmek istemiyorum; ender görülecek cesarete sahip bir insandır." Salih Zeki, Paris'e gitmek zorunda oluşuna bir kez daha esef etti.

"Senin dönüşünü bekleyemez mi?"

"İlk nüsha, ay sonundan önce basılmış olmalı. Biliyorum" dedi sonunda, talebelerine hitap edercesine parmağını havada salladı. "Neden ona kitabından bir iki bölüm göndermiyorsun?"

"Romanım kadınlar hakkında" dedi Halide sıkıntıyla.

"Bugünlerde epeyce ihtilaf yaratabilecek bir mevzu bu." Halide'nin elini yakalayıp nazikçe öptü. "Lütfen, canım, bunu benim için yap. İhsan neşredecek bir şey bulmak için inliyor adeta."

"Eğer gerçekten yapmamı istiyorsan, tamam."

"Yalnızca 'Kanunu Esasi' ve 'demokrasi' gibi kelimeleri kullanmaktan kaçın; daha ince sezindirmelerle bu fikirlere ulaşabilirsin."

Halide, yerinen bir ifadeyle gülümsedi. "Başkahramanım, kendi üstüne yeniden evlenen kocasından kaçmak için mücadele eden bir kadın -siyasete kafa yoracak zamanı yok."

"Romanının konusu bu mu?" Salih Zeki'nin gözlerinde yarı kızgın, yarı keyifli bir bakış vardı; Halide bu ifadeyi tuhaf buldu.

"Sen sadece ikinci kısmı okudun. Aşık olup tekrar evleniyor ve ailesinin kararıyla yaptığı izdivaçtan kaçtıktan sonra hafız oluyor."

"Tekrar evleniyor ha? Bunu okumamıştım."

"Burada Mahmure ve Teyze'nin yaşadığı şeylerden yararlandım" dedi Halide yumuşak bir sesle. "Her ikisi de hayalimde yaşıyor ve bu onlarla yakınlaştırıyor beni."

"Gerçek hayattan pek fazla şey almanın doğru olacağından emin değilim." Salih Zeki, sakalını çekiştirdi; bu onun tedirgin olduğu zamanlarda yaptığı bir şeydi.

"Bir sorun mu var?" diye sordu, onun canını sıkanın ne olduğunu merak ediyordu. Omzuna dokunduğunda, kocası irkildi.

"Okuduğum bölümlere göre başkahramanın... ismi neydi?"

"Rabia."

"Rabia, tamam. Tuhaf bir isim; bir Türk ismi bile değil." Bu dinsel göndermelerden hoşnutsuzluk duyarak, kaşlarını çattı.

"Sembolik bir şey."

"Rabia'nın evlenmediğini ve kendisini maarif ıslahatına adadığını zannediyordum."

Halide derin bir nefes aldı ve şimdilik olmak kaydıyla, hiçbir şey açıklamamaya karar verdi. İstikbale dair bütün özlemlerini ve biçimlenmemiş umutlarını, Rabia'nın kaderine yansıtmıştı. Rabia, eski dünyayla temasını koparmamıştı, ama Peygamberin sözlerini dile getiren ilahiler okuyarak aldığı parayla belirli ölçüde bir bağımsızlığa kavuşmuştu. Halide başlangıçta hikâyenin böyle bir mecraya dökülmesini istememiş olsa da, -â Rabia'nın yeniden evlenmesi, elde ettiği bu bağımsızlığının bir sonucuydu.

"Gidip müsveddelerimi getireyim; sen de göndermemi istediğin bölümleri seç. Böylece hiçbir yanlış anlama olmaz."

"İhsan Bey'e derhal bir mektup yazacağım. Hizmetçi kız sabah onun yazıhanesine bırakır."

Halide aceleyle odadan çıkarken, yan açık kapıdan içeri dolan pilav kokusuyla, tabak çanak tıkırtıları öğle yemeğinin hazır olduğunu hatırlattı Salih Zeki'ye.

Paris'e doğru yola çıkmadan önce, Salih Zeki haminneye mektup yazarak, ondan Halide'nin yanında kalmasını rica etti. Haminne reddetti. Kendi sınıfından ve neslinden bir kadının, bir haremin mahremiyeti dışında yaşaması mevzu bahis bile edilemezdi. Elbette bunu ona söylemedi; bunun yerine, eviyle ilgili yapması gereken işler bulunduğunu ve kocasının kabrinden bu kadar uzun müddet uzaklaşa-mayacağını nazikçe dile getirdiği bir pusula gönderdi. Gelgeldim, Salih Zeki yokken, haminne, Arziye'nin refakatinde haftada en az iki kez Beyoğlu'na geldi. Ziyaretlerinin belirli bir saati yoktu; eğer Halide çalışırken geldiyse, salonda oturup çevredeki binaların çatılarına, eski İstanbul'un tepelerine bakarak zaman geçirmekten hoşlanıyordu.

Beyoğlu'nu pek sevmezdi; geniş caddeleri ve ışıltılı dükkânları, kırılgan bir deniz kabuğuna kapatılmış olduğu hissini verirdi ona. Yakın zamanlara kadar Taksim'deki halk bahçesi, yaşlı sedir ağaçlarıyla çevrili, öbek öbek kır çiçekleri yetişen bir Hıristiyan mezarlığıydı. Daha beş altı yaşındayken, annesinin Ermeni hizmetçisi, tifodan ölen kız kardeşinin mezarını ziyaret ederken onu da yanında götürmüştü. Heybetli bir kasvetle gökyüzüne doğru yükselen taştan yapılmış haçı ve Varvara'nın diz çöküp mırıldanarak dua edişini dünmüş gibi hatırlıyordu. Şimdi Taksim parkı, bandonun çaldığı müzik ve buzlu su satan gezgin satıcıların haykırışları arasında piyasa yapan peçesiz kadınlarla doluydu. Onun tanıdığı şehir yok oluyordu.

"Zavallı Varvara, ne kadar da dindar bir kadındı" dedi haminne yüksek sesle. "Ucunda haç asılı bir kolyesi vardı, hiç çıkarmazdı. Mezarlar arasında kim bilir ne ararken koşuşturduğumuz sırada bir sağa bir sola sallamrdı."

"Bu çok zaman önceymiş" dedi Halide, çok eskiden dinlediği hikâyeyi hatırlayarak. "Şimdi o günlerden geriye hemen hiçbir şey kalmadı."

"Beni korkuttun kızım. Çalışma odanda olduğunu sanıyordum. Arziye nerede?"

"Pazara gitti; evde beyaz peynir kalmamış."

"Bu, onun için tam bir macera olacak." Fatma Hanım, Halide'ye dikkatle baktı. "Kendini nasıl hissediyorsun? Çok solgun görünüyorsun."

"Bozuk bir şey yedim herhalde. Bütün sabah midem kötüydü."

"Aslında ihtiyacın olan şey temiz hava ve sükûnet. Bir Türk kadının böyle bir evde yaşaması

gayri sıhhi bir şey."

"Of, haminne! Lütfen gene başlama! Burada mutluyum. Burası Zeki Bey'in evi -Avrupa kesiminde yaşamayı seviyor o."

"Kırlık bir yerde yaşaman gerek" dedi yaşlı kadın burun kıvırarak. "Yaz sıcağı bastırınca ne yapacaksın?"

"Henüz bunu düşünmedim. Şüphesiz bir şeyler yaparız." Halide odanın öteki yanından büyükannesinin yanma gelerek, diz çöktü.

"Hâlâ senin hakkında endişelenen biri var neyse ki. Her zamanki gibi sabırla ve inançla dua edip yardım istedim ve münasip bir ev bulundu."

"Ne demek istiyorsun?" diye sordu Halide, fazla hevesli gibi görünmemeye dikkat ederek.

306

"Hatice Hanımı bilirsin, hani büyük amcamın kızı. Geçenlerde onların konaklan için bir kiracı arandığını öğrendim. Ev çok güzeldir, tıpkı Beşiktaş'taki eski evimize benzer." Halide'nin ilgisini çektiğinden emin olan yaşlı kadın durdu ve pencereden dışarı bakmaya başladı. Bir bahçenin ve ağaçların yarattığı güvenli sığmak olmaksızın, havaya asılı gibi yaşamak çok tuhaf, diye geçirdi kafasından.

"Peki, nerede bu ev?"

"Burgaz adada. Vapur, Büyükada'ya gitmeden oraya uğruyor. Hatice ve ağabeyleri, şehirden oraya gidip gelemeyecek kadar yaşlandılar, bu yüzden uzun süreli kiraya vermek istiyorlar. Sana bir soracağımı söyledim onlara."

"Ama kirayı nasıl ödeyeceğiz? Salih Zeki'nin maaşı masraflarımızı ancak karşılıyor."

"Fikriye'nin sana verdiği paradan verirsin."

"Yo, o paraya dokunmaya hiç niyetim yok. Serbest bırakıldığında bu paraya ihtiyacı olacak."

Yaşlı kadın içini çekti; bu saraylı hanımı bir daha görmeyeceğini, yüreğinin ta derinlerinden biliyordu. "Fikriye bu paranın senin olmasını istedi" dedi yumuşak bir sesle. "Beşiktaş'tayken ne kadar mutlu olduğunu unutma."

"Aslında, bu fikir çok cazip görünüyor. Biraz huzur bulabilmek istediğim zamanlar olmuyor diyemem. Elbette, burada da çok mutluyum" diye ekledi aceleyle.

"Burgaz'a gidip, evin durumunu kendi gözlerimizle görmek için her şey hazır. Yıllardır oraya gitmemiştim. Eğer ev harabeye dönüşmemişse, şartları Hatice'nin ağabeyiyle konuşacağım."

307

Üç gün sonra, Halide kendisini Adalar vapurunun mavi ve altın yaldızlı yolcu salonunda buldu; Arziye ile haminne de yanındaydı. Yaşlı kadın gençliğinde sık sık gittiği bir yere gitmenin heyecanıyla canlanmış gibiydi. Burgaz iskelesinde kapalı bir araba kiraladılar. Çok geçmeden kasaba arkalarında kalmış, araba, çam ağaçlan arasından dik bir yamacı tırmanmaya başlamıştı. At ağır ağır ilerliyordu; iki yaşlı kadının gözleri kapanmış, uyuklamaya başlamışlardı. Halide ise çok heyecanlıydı. Daha konağa varmadan, bu çam korularının arasında, rasathanenin işlerinden ve akıllarına gelen her saat damlayıp kendisini kocasından mahrum eden arkadaşlarının münasebetsizliğinden uzakta, Salih Zeki ile münzevi bir hayat sürdüklerini hayal etmeye başlamıştı bile. Burada tümüyle baş başa kalabilirlerdi; üstelik bu,

Salih Zeki'nin çalışmaları açısından da yararlı olacaktı.

Önlerinde sarmaşık kaplı bir duvar belirdi; duvar, ince dövme demir bir kapıyla kesiliyordu. Kapıya yaklaştıklarında, Halide yere bağdaş kurup oturmuş bir delikanlı gördü. Siperli bir şapka giymiş, yüzünü yün bir eşarpla sarmıştı. İlk bakışta Halide onun Hıristiyan olduğunu düşündü. Genç, kilidi açmaya koştu ve kapıdan geçerlerken arabacıyı selamladı.

Sık fundalık, sararmış otların bürüdüğü bakımsız bir bahçeye açılıyordu. Cephesi iskeletleşmiş bir mor salkım kütüğüyle kaplı üç katlı konak hemen karşılarına çıktı, ikinci katta, boylu boyunca bir dizi pencere uzanıyordu; yeşil pancurların boyası solmuştu. Verandayı destekleyen sütunlar sarmaşıklarla kaplıydı; solmuş yaprakları süpürülmemiş basamakları doldurmuş yaban güllerinin kuru dalları da sütunların yanında yükseliyordu. Genel bir bakımsızlık izlenimi vermesine karşın, görünmeyen bir el, kapı tokmaklarını temizlemiş ve alt katın camlarını silmişti.

Halide, daha ilk bakışta, bu evin çocuklarını büyütebileceği yer olduğunu anlamıştı. Araba durdu ve haminne irkilerek uyandığında, sevinçle ellerini çırptı.

"Ah, tam da hatırladığım gibi! Biraz bakımsız belki, ama bir bahçıvan her şeyi bir çırpıda halleder. Sen ne diyorsun Halide?"

"Bayıldım." Bu tepkinin uygunsuz olmasından çekinerek, hemen ekledi, "Beşiktaş'taki evin tıpkısı sanki."

"Gençliğimde, yazlarımı burada Hatice'lerle birlikte geçirirdim. Ömrümün en mesut günlerinden biriydi o günler." Haminne kapıya uzandı ve Halide'nin yardımını reddederek arabadan indi. Kafası karışmış gibi, bir an duraladı.

"Gerçekten, bu çok kötü. Eve bakan adamların, bize çevreyi göstermek için burada olmasını söylemiştim. Neredeler acaba?"

"Biz girerken gayri müslim bir delikanlı bahçe kapısını açmıştı. Arabacıyı gönderip onu buldurayım mı?" dedi Halide.

"Bütün gün burada durup adamları bekleyemem." Omzunu sabırsızlıkla silken yaşlı kadın basamaklardan verandaya çıktı, bastonuyla kapıyı itti ve karanlık antreye girerek gözden kayboldu. Arziye 'yi e Halide birbirlerine baktılar ve aceleyle onu takip ettiler.

"Perdeleri açacağım. Sen olduğun yerde kal haminne, düşmeni istemiyorum." Odada yürürken, döşeme tahtaları Halide'nin ayaklarının altında gıcırdıyordu. Bir kordona asıldı ve bir ışık huzmesi, kaba saba, üstleri kilimle örtülmüş mobilyaları aydınlattı.

"Benim zamanımdan beri biraz değişmiş!" dedi haminne şaşkınlıkla.

"Yeğenlerinden biri olan Osman Bey'in, birkaç gün öncesine dek burada yaşadığını duymuştum. Bu mobilyalar herhalde onun" dedi Arziye.

Haminne, bastonun ucuyla bir divanı dürteledi. "Oyalanacak vaktimiz yok; son vapur akşam ezanında kalkıyor, pek bir

şey kalmadı. Döşemeleri ve duvarları görmek istiyorum, rutubetli mi bir bakayım. Arziye, sen mutfağa bak. Halide, sen de üst kata çık."

Halide, ölümlü yaşamının sahnesine geri dönmüş bir hayalet gibi odaları dolaştı. Kirli camlardan süzülen ışık, boş salonları ve koridorları hafifçe aydınlatıyordu. Her an annesiyle karşılaşacak veya çamlar arasında hava almaya çıkmış büyükbabasının dönüşünü görecekmiş gibi geliyordu. Tıpatıp olan evlerin kendisi değildi —Beşiktaş daha büyük, çok daha genişti. Aynı olan, yarattığı duygulardı. Sahanlığın sonuna geldi ve en dipteki kapının sıkışmış olduğunu gördü. Omzuyla iterek zorladığında, kapı ardına dek açıldı -neredeyse yere kapaklanıyordu.

Girdiği oda darmadağınıktı, duvarın hemen yanında istiflenmiş yastıklar ve yerdeki halıya dağılmış kül tablalarının yanı A sıra, boş tütün kutuları ve rulo halinde kâğıtlar duruyordu. Her yere dağılmış kitaplar vardı. Eğildi ve Voltaire'in Cand/deinin nüshasını aldı yerden. Üzerinde hiç yazı yoktu, kime ait olduğunu veya neden burada olduğunu gösterecek bir işaret de. Odanın havasına tütün kokusu sinmişti. Burnunu tutan Halide hemen pencereyi açmaya koştu. Kilitliydi. Canı sıkkın, yüzünü pencereye dayadı. Pencereden, ta aşağıdaki denize kadar uzanan çamlıklar görünüyordu. Ufukta İstanbul'un minareleri bir sisin altına gizlenmişti.

Göz ucuyla aşağıda, bahçede bir hareket hissetti ve içgüdüsel olarak içeriye, gölgeye çekildi. Bahçe kapısında gördüğü genç, fundalık ile duvar arasındaki dar alana çömelmişti. Parmak uçlarıyla ikide bir toprağı alıp atıyordu. Halide öne eğildi. Bu kitaplar o gence mi aitti acaba? Kilerin yakınında, duvarla çevrili bahçeye açılan bir yan kapıdan koşarak çıktı, ama fundalığa ulaştığında, delikanlıdan eser bile kalmamıştı.

^ ' ki gün sonra Halide, Galatasaray'a çıkan dar basamakla lardan oluşan bir yokuşu ağır ağır tırmanıyordu. Hava ^y soğuk, gökyüzü kapalıydı. Bir pelerine sarınmış, başını da bir şalla örtmüştü. Genellikle gelen mektupları almak için öğleden sonra bir hizmetkâr giderdi postahaneye. Ama Salih Zeki'nin gidişinden bu yana üç hafta geçmişti ve Halide artık bütün gün beklemeye tahammül edemez olmuştu. Zeki Bey gerçi sözüne sadık kalarak ona her gün yazıyordu, ama mektupları dördü ya da beşi bir arada, genellikle birkaç gün arayla geliyordu. Son zamanlarda, zarflarda esrarengiz dolmakalem işaretlen görünmeye başlamıştı. Bir keresinde yırtılıp açılmış, sonra verilen hasarı saklamak için hiç çaba gösterilmeden alelacele yeniden mühürlenmiş gibi görünüyordu. Salih Zeki, Paris'e gitmeden önce, Avrupa'dan özellikle de Viyana ve Paris'den gelen postanın genellikle yetkililerce denetlendiğini söylemişti söylemesine, ama Halide bu fikre gülüp geçmişti. Ama artık korkuyordu.

Tek başına, özellikle de Galatasaray'ın italyan ve Ermenilerin yaşadığı bu kesimine pek sık gelmezdi. Sokaktaki tek Müslüman olduğunun farkındaydı, ama bu saatte ortada pek az insan vardı zaten; üstelik gelip geçenler de, koyu renk bir pelerin giymiş bu peçeli kadına dikkat bile etmiyorlardı. Hırdavatçıların yanında, köşede durdu. Yokuşun sonunda, bir Rum Ortodoks kilisesinin yanındaki sıradan kırmızı tuğlalı bir bina olan posta-haneyi görebiliyordu.

Kucağında ağlayan bir çocuk taşıyan kadınla, bir Ortodoks rahip dışında, postahane bomboştu. Bankoya yaklaştığında, Salih Zeki'nin adını verdi; memurun ismi anlayabilmesi için iki kez tekrarlamak zorunda kaldı. Genç adam, yüzünde özür dileyen bir gülümsemeyle, doldurması için Rumca, Ermenice, Fransızca ve Osmanlıca olarak talimatları içeren matbu bir kâğıt uzattı.

Postadan tek bir zarf çıktı; açık sarı renkte, alıcı olarak Edib Bey'in adı yazılmış bir zarftı bu. İstanbul tarafından gönderildiğini gösteren bir posta kutusu numarası taşıyordu. Babasına ait bir mektubun neden onların posta kutusuna gönderildiğini anlayamayan Halide şaşırmıştı. Üstelik paşa rütbesine yükseldiğini de bilmiyor olmalıydılar. Zarfı pelerininin cebine sıkıştırıp aceleyle oradan ayrıldı; uğradığı hayal kırıklığının doldurduğu gözyaşlarını tutmaya çalışıyordu.

Kapıdan dışarı çıkarken Halide bir adamla çarpıştı; adam fesine dokunup, Türkçe olarak özür

niyetine birkaç söz mırıldandı. Mahcup bir karşılık verdikten sonra, Halide kendini dışarı attı. Yağmur çiselemeye başlamıştı.

Halide şalına iyice sarınarak yokuşu tırmanmaya başladı. Yokuşun yarısına geldiğinde yağmur iyiden iyiye hızlanmıştı. Açık su kanallarından fışkıran su, çılgın bir sel gibi merdivenleri kaplamıştı. Sağanak -geçinceye kadar bir kapı önüne sığınıp beklemeye karar verdi.

Sokakta ayak sesleri yankılanıyordu. Sığındığı kapı önünden çevresine bakındı ve postahanenin kapısında çarpıştığı adamın merdivenleri ikişer ikişer atlayarak geçtiğini gördü. Paltosu arkasında çırpmıyor ve fesinin kenarından sular damlıyordu. Birkaç adım ötesinde duralayarak, derin derin soluklandı. Yüzü kıpkırmızıydı ve ölgün bakışla gözlerini yola dikmişti. Soluğu biraz düzelince taş basamakları tırmandı ve Cadde-i Kebir'e daldı. Bir an duraksadıktan sonra, Taksim'e yöneldi.

312

Eve vardığı zaman, Halide zarfı salondaki masaya, Salih Zeki'ye gelmiş, onun dönüşünü bekleyen diğer mektupların yanına bıraktı. İki gün sonra, Selanik'den gelen gece treniyle Sirkeci istasyonunda olacağını bildiren bir telgraf aldı.

313

u mektup sana, güzelim. Edib Bey ben değilim ki!" Salih Zeki, bir kâğıt parçasını havada sallayarak, Paris'ten yanında getirdiği bir el yazmasını tercüme etmekle meşgul olan Halide'nin çalışma odasına girdi.

Bugünlerde, Salih Zeki evde çalışmaktan hoşlanıyordu. Rasathanenin müdürü olarak, işi temelde idariydi ve kendisi ansiklopedisini hazırlarken, bir yardımcısı yapılması gereken yazışma işlerini yürütüyordu. Her gün, Berlin ve Viyana gibi uzak yerlerden yazan öteki astronom ve matematikçilerden gelen yeni verileri analiz etmekte elemanlarının yardımına gidiyordu gerçi, ama eve dönmesi uzun sürmüyordu.

"Bana mıymış? Ama babamın adına gelmişti." Kocasının eve dönüşünün heyecanı içinde, daha üç gün önce postahaneye boşu boşuna gidip geldiğini unutmuştu bile. "İyi haber mi?"

"Mükemmel." Salih Zeki'nin gözleri parlıyordu.

"O zaman bana sen oku -bu, havadisi iki kat güzelleştirecek."

"Büyük bir zevkle" diye karşılık verdi Zeki, oyuna katılırca-sına eğilerek. Bir sandalye çekip, yüzünü karısına döndü; ayaklarını uzattı, dirseği dizindeydi. Mektubu gözlerine yaklaştırarak, güçlü bir sesle tane tane okudu.

"Muhterem Beyefendi,

Bana gönderdiğiniz evrakı aldım. Eseriniz, Türkçede daha önce hiç karşılaşmadığım kadar büyük bir açıklık ve içtenlikle yazılmış. Hikâye derhal beni içine çekti; o kadar ki, Rabia'ya ne olduğunu çok merak ediyorum. Eğer kabul ederseniz, yeni fi çıkardığım gazete Haykırışta, kitabınızı tefrika etmek benim için . * bir şeref olur. Bu teklifimi kabul edeceğinizi ümit ederim. Böyle olursa, belki mali konulan konuşmak için bir toplantı yapabiliriz. Sizi bana gönderdiği için, eski dostum Salih Zeki'ye teşekkürlerimi iletin lütfen.

Derin muhabbetle, Damat İhsan."

Halide'nin eli masaya düştü. Elinden kurtulan kalem, pa-rıltılarıyla yere düştü. Şaşkınlık içinde kocasına bakıyordu.

"Hakikaten büyük bir övgü" dedi Salih Zeki. "Damat çok zevk sahibi bir edebiyatçıdır, birini bu kadar hararetle medhet-tiği de pek enderdir."

"Buna inanamıyorum!"

"Alışılmadık bir üslubun olduğunu sana söylemiştim."

"Sence kabul etmeli miydim?"

"Elbette, seni aptal seni! Ben senin adına cevap vereceğim."

"Sen Paris'teyken son bölümü tamamladım. El yazmaları çalışma odamda duruyor, İhsan Bey isterse okuyabilir."

"Sabah ilk iş onları göndereceğiz." Salih Zeki ellerini birleştirip, çenesini yaslamıştı. "Bir kez daha düşününce, onları benim götürmem daha iyi olabilir gibi geliyor. O zaman onunla yüz yüze konuşurum ve mali şartların uygun olup olmadığından da emin olabilirim."

"Lütfen ona evlilik ismimle tanınmak istediğimi söyle."

Kaşını çattı. "Bunun akıllıca olacağını sanmıyorum."

"İyi ama ben Halide Zeki'yim artık!" diye itiraz etti. Evli olmaktan gurur duyuyordu; bu, onu dosdoğru yetişkinler dünyasına götürüyordu, artık hesaba katılması gereken biri, bir eşti o.

"İhsan romanın bir kadına ait olduğununu anladığında, ciddiye almayacağından korktuğum için mektubu Edib Bey diye imzaladığımı bilmeni isterim."

"Ne demek istiyorsun?" Bu itiraf karşısında şaşalamıştı.

"Ne yazık ki, kadınların çoğu eğitimsiz, bu yüzden de entelektüel ortama bir katkı yapabilecek yeterlikte değil."

"Onunla konuşmalısın, biz kadınların da birtakım kabiliyetlerimiz olduğunu anlatmalısın." Duyduğu öfkeyi denetim altına almaya çabalıyordu.

"Ne yazık ki, hakikat bu değil: Sen bir istisnasın, Damad İhsan Bey ise bundan habersiz. En önemli husus, senin yazdığın romanın neşredilecek olması." Halide'yi kendine çekti ve alnından öptü.

"İnsanları aldatmaktan hiç hoşlanmam" dedi Halide kaşlarını çatarak.

"Ben de öyle; şartlar elverir elvermez, hakikati ona açıklayacağım zaten. Ama bu arada, yapmamız gerekeni yapmalıyız."

"Sözüm ona hür fikirli olan arkadaşlarının babamın görüşlerini paylaşmamasına çok üzüldüğümü söyleyecektim, ama sonradan o da Teyze'ye karşı öylesine düşüncesizce davrandı ki, babamın kadınlar hakkındaki fikirlerinden de artık emin değilim."

Tehlikeli bir alana girmekte olduklarını sezen Salih Zeki, Halide'nin masada bıraktığı çeviriye göz atmaya başladı. "Çok fazla çalışıyorsun" dedi. "Bu müthiş zaferini kutlamak için bir ara vermeye ne dersin? En iyisi yarın öğleden sonra Pera'daki kahvelerden birine gidelim."

¦ I alide en sevdiği elbisesini giymişti; bu açık mavi ka-*T""| difeden, kenarları fistolu, köprücük kemiklerinin ara-

I ¦ sında küçük bir fiyonkla birleştirilmiş yakası dantelli bir elbiseydi. Artık giysilerini babası sipariş etmiyordu. Halide bütün elbiselerini Pangaltı'daki bir Rum terziye diktiriyordu; terzinin Amerika'daki kuzininin gönderdiği bir Singer dikiş makinesi vardı. Salih Zeki, Paris'den ona bir şişe esans getirmişti; hoşuna gitsin diye, azıcık kulaklarının arkasına ve bileklerine damlattı. Sıkı bir şekilde tepesine topladığı saçları ve yüzünü kapatan incecik peçesiyle, Halide kendini biraz tuhaf hissederek evden çıktı. Cadde-i Kebir'de, asri bir kadın gibi kocasının koluna girdi ve yan yana yürüdüler.

Düğünlerinden bu yana çok ender olarak birlikte gezmeye gitmişlerdi. Salih Zeki insanların arasına karışmaktan pek hoşlanmıyordu, en azından söylediği buydu. Evde kalıp, yeni yaşamının hiç aşina olmadığı konforunun tadını çıkarmayı tercih ediyordu. Kadınlarla birlikte yaşamaya alışkın değildi gerçi, ama Halide rahat etsin diye temizlik için semtten iki kız, bir Ermeni aşçı, bir de çamaşırcı tutmuşlardı. Halide'nin enerjisini lüzumsuz ev işleriyle tüketmesini istemiyordu.

Hızlı adımlarla yürüyor, Halide'yle birlikte geçerlerken şapkalarını çıkarıp selam veren dükkân sahipleriyle bir iki kelime

konuşmak için ara sıra duraklıyordu. Çiçek pazarının köşesinde dikilen simitçi bile, caddenin karşısından ona el salladı. Halide, kocasının koluna sıkıca yapışmış, onun hızlı yürüyüşüne ayak uydurmaya çalışıyordu. Harem-i hümayunun resmi terzisi Paquin'in önünden geçerlerken vitrine özlem dolu bir bakış atmaktan kendini alamadı; vitrinin en önünde siyah ve krem rengi satenlerden oluşan bir karışım sergileniyordu, ama kocasına durmasını söylemeye cesaret edemedi. Caddede yürümeye devam ederlerken, midesinde bir bulantı hissetti ve boşta kalan eliyle ağzını kapadı. Tam gözlerinin ardında, müthiş bir ağrı başlamıştı. Aslında haftalardır bu bulantı ve baş ağrılarını çekiyordu, ama bugün adamakıllı fazlalaşmıştı. Annesinin hastalığına mı yakalandığını merak ediyordu; hattâ haminnesine bir mektup yazıp Peyker'e danışmak gerekip gerekmediğini sormuştu. Salih Zeki, bir falcıya danışmasını asla onaylamazdı, bu yüzden ağzını sıkı tutup bu işi sır olarak saklamayı tercih etmişti.

Pera kahvelerinin bulunduğu bölüme vardıklarında, Halide'nin nefesi kesilmişti artık. Salih Zeki fesini çıkardı, ama Halide'ye peçesini kaldırmamasının daha iyi olacağı uyarısını yapmaktan geri durmadı. Bu ikazı Halide'yi şaşırttı, zaten bir sürü yabancıya yüzünü göstermek gibi bir niyeti yoktu ki! Metrodel çabucak yanlarına gelip, ismiyle hitap ettiği Salih Zeki'yi selamladı.

"Onu önceden mi tanıyorsun?" diye fısıldadı Halide, pencere kenarındaki masalardan birine yerleşir yerleşmez.

"Ağabeyi başhafiyedir."

"Şaka mı yapıyorsun? Ben onu Fransız sanmıştım!" diye şaşkınlığını dile getiren Halide, fraklı ve papyonlu şık adama kaçamak bir bakış attı.

"Tercüme Odası'na intisab etmişti; şimdi becerilerini başka işlerde kullanıyor. Elbette herkes biliyor -tabii, önde gelen isimleri kastediyorum."

f "Bir casus mu demek istiyorsun?"

"Yok, canım, o kadar da uzun boylu değil. Bir gözlemci diyebiliriz."

"Uzun zamandır mı burada?" diye sordu gene Halide bütün masumiyetiyle.

"Çok uzun yıllardır, daha ben Paris'e gitmeden önceden beri. Bir keresinde ona Champs-Elysees'deki bir mücevherciden bir çift kol düğmesi getirmiştim, o zamandan beri beni pek sever."

Beyaz papyon ve frak giymiş bir garson, gümüş bir tepside çaylarını getirdi; Halide'nin düşünceleri, buraya Rıza ve Mahmure'yle geldikleri güne kaydı. Ama bugünü böyle düşüncelerle lekelemek istemiyordu.

"Hint mi, Çin mi, hanımefendi?" Garson, elinde demlik, yanında dikiliyordu.

"Çin lütfen."

"Beyefendi?" Salih Zeki kafasını belli belirsiz salladı. Garson çayı bardaklara koymak için eğildiğinde, kolunu Halide'nin arkasına kaydırırken içini çekti. "Hatırladığım kadarıyla, burada ekler kurabiyesini çok leziz yapıyorlardı." dedi.

"Ben de çok severim" Halide çatalını çikolata şekerlemesine daldırdı ve krema tabağına sızdı. Peçesinin altından bir lokma ağzına attı, ama kremanın tadı midesini bulandırdı. Birdenbire kesik kesik öksürmeye başladı.

"İyi misin? Bir şey ister misin?" "Yok, yok, şimdi geçer." "Al, biraz su iç."

"İçemem" dedi nefes nefese. Elini ağzının üstüne koydu, her an boğulacakmış gibi hissediyordu kendini.

"Halide, bembeyaz kesildin. Neyin var?"

"Şimdi geçer." Halide, bugünü berbat etmek istemiyordu.

Salih Zeki eğilip, elini tuttu; Halide'nin elleri nemli ve buz gibiydi. "Hiç de iyi olmadığın aşikâr, canım" dedi, onun anne tarafındaki hastalık hikâyelerini aklından geçirirken. "Belki de doktoruma gitsek iyi olur; muayenehanesi birkaç sokak ötede."

"Şimdi çıkmak istemiyorum -böylesine güzel şeyler varken." "Başka bir zaman gene geliriz, daha iyi olduğun zaman." "Söz mü?"

Salih Zeki kaygılı ve sabırsız bir bakışla karısına baktı. Belli bir nedeni olmasa da, Halide, Beşiktaş'ta geçirdiği son yaz mevsiminde, defne çalılıkları arasında bulduğu ardıçkuşu yuvasını düşündü.

"Onu çok seveceksin. Bir Alman olmasına karşın, son derece kültürlü bindir."

"Kim?"

"Doktorum elbette. Senin neyin var, hayatım? Bugün çok dalgın gibisin."

"Unutmuşum." Dudağım ısırdı ve dikkatsizce kanattı. "Dr. von Schlesser seni hemen eski haline getirecektir."

Halide gözlerini kapatarak, bu ismi daha önce nerede duyduğunu anımsamaya çalıştı. Ayağa kalktığında, salon önünde yüzüyor gibiydi, düşmemek için kocasının koluna sıkıca yapışmak zorunda kaldı. Dışarıya çıktıklarında, Salih Zeki bir araba bakındı. Akşam olmuştu ve son müşteriler evlerine döndükleri için bütün arabalar doluydu. Halide, çok uzaklardan, müezzinin yükselip alçalan sesini duyuyordu.

320

Bir uşak onları bekleme odasına alarak, tınlayan bir Alman-cayla doktorun dışarda olduğunu, saat altıda döneceğini bildirdi. Halide, kayzerin tören üniforması içinde, bir eliyle kılıcının kabzasını kavramış olarak poz verdiği bir fotoğrafının altındaki kanepeye yığılıreasına bıraktı kendini. Salih Zeki, sehpadaki tıp mecmualarından birini karıştırmaya başlamıştı. Ara sıra şöminenin üzerindeki mermer saate göz atıyordu.

Altıdan hemen önce, ön kapının çarpılarak kapandığını duydular. Doktor, müstahdemle kısa bir süre konuştuktan sonra, hâlâ elinde tuttuğu çantasıyla, bekleme odasına geldi. Salih Zeki karısını tanıttığı zaman, doktor, bütün kadın hastalarına karşı kullandığı mesafeli bir nezaketle Halide'yi selamladı. Gözlerinin çevresi şimdi kırışıklarla dolmuş, kalın favorileri ağarmıştı, ama gene de Halide, Dr. von Schlesser'i derhal tanıdı: Can çekişen annesini kurtarmaya çalışan hekimin ta kendisiydi.

Geçen yıllar, tavırlarını bir nebze olsun yumuşatmamıştı. Muayenehanesine geçtiler; doktor hemen Salih Zeki'yle Almanca konuşmaya başladı ve belirtileri anlatmasını istedi. Halide kendisi cevap vermeye çalıştığı zaman, onu görmezden geldi. Böyle zamanlarda, kadınların isterik olduğu bilinir, diye mırıldandı onun bu dili bildiğinden habersiz. Halide, bu sözlerle neyi kasdettiğini merak ederek öfkeli bir sessizliğe büründü. Yavaş yavaş konuşma konusu onun sağlığından başka yerlere kaydı ve iki erkek, gittikçe büyüyen Osmanlı-Alman dostluğu hakkında bir tartışmaya daldılar. Salih Zeki, Almanlara hayrandı: Büyük bilim adamları ve güvenilir müttefiklerdi Almanlar; askeri güçleri, tarihi düşmanları olan Rusların gücünü dengeliyordu. Gelgeldim, Berlin-Bağdad demiryolunun yapımı için Almanlardan borç alınmıştı ve Salih Zeki, Osmanlı devletinin Deutsche Bank'a olan borcuna dair kaygısını dile getiriyordu. Von Schlesser, bunu önemsediğini gösterircesine bir hareket yaptı eliyle. Ardından, neredeyse şaka yaparcasına, Halide'nin hamile olduğunu söyledi.

321

Salih Zeki irkildi. Söylenecek bir kelime aradı, ama aklına hiçbir şey gelmiyordu. Halide önüne bakıyordu. Aralarındaki mahremiyet, bu soğuk bakışlı yabancının önünde açığa çıkmıştı, içinden kaçıp gitmek geldi. Hamileydi! Bundan hiç kuşku-lanmamıştı, bir an bile.

322

Muhterem Beyefendi,

Zevcim Haykırışın bir nüshasını bıraktı, yemek masasının üzerinde duruyor; tesadüfen sizin hikâyenizin olduğu sayfa açık kalmış, ben de okudum. Beni ziyarete gelen görümceme ve arkadaşıma da okudum -gizlice elbette. Şimdi bir sonraki nüshanın neşrini iple çekiyoruz, böylece Rabia'ya neler olacağını öğreneceğiz. Benim fikrimi sorarsanız, kocasını terk etmeli. Onun yaşındayken ben de bunu yapmış olmayı dilerdim. Hayatı mutsuz olarak harcamak yanlış bir şey. Çocukları yok, bu vahşi, bencil adama ebediyen bağlanmasına neden olacak akrabalık bağı yok. Rabia ebeveynine sığınmalı, onların yanına dönmek için anne babasına yalvarmah. Görümcem buna karşı çıkıyor; bir kadın ne olursa olsun katlanmalıdır diyor. Arkadaşım da aynı fikirde.

Bir şairin kabiliyeti ve bir kadının ruhuyla yazıyorsunuz. Sizin, bir erkeğin, kadınların kalplerindeki gizli iştiyakları nasıl bu kadar yakından tanıdığınızı bilmek isterdim. Annenize çok mu yakınsınız? Size dertlerini mi anlattı? Oğullar, bir kadın için Allahın en büyük armağanıdır. Mektubumu okuduğunuzda lütfen yakın, olur mu? Kocamın bir yabancıya mektup yazdığımı öğrenmesini istemiyorum. Daha önce hiç böyle bir şey yapmamıştım.

Halide'nin gözleri imzaya takıldı; sanki kendisini ifşa etmekten korkuyormuşcasına alelacele atılmış, okunaksız bir imzaydı bu. Mektubu, yanındaki yığının üzerine koydu ve kollarını

masaya dayadı. Bitirir bitirmez, isimlerinin gizli kalmasını isteyen ötekilerle birlikte, bu mektubu da ateşe atacaktı. Sırları, onda emniyetteydi. Bu kadınların cesaretine hayranlık duyu yordu. Birçoğu kocalarından korktuklarını açıkça belirtmiş yapayalnız

kölece hayatlarındaki, şiddeti tasvir etmişlerdi; bu şiddet, kendi romanında hayal edebildiği her şeyden çok daha korkutucuydu. Güçsüzlüklerinden ve mutsuzluklarından dem vuruyorlar, mamafih, boşanmak ve çocuklarından uzak kalmak korkusuyla bu hayata ve kocalarına karşı gelemediklerini anlatıyorlardı. Diğerleri, Rabia'nın tahsil görebilmiş olmasına gıpta ediyorlar, buna duydukları özlemi dile getiriyorlardı. En çok hoşuna giden de, kadınların hayatı için yeni imkânları ortaya koyduğu ve kendisine, torununun torunu için bile olsa bir umut verdiği için "Muhterem Edib Bey'e" teşekkür eden yetmiş yaşındaki bir kadından aldığ1 mektup olmuştu. Tenkitler de vardı elbette. Yeşilköy'den bir imam, onu şeytanın bir oyuncağı olmakla suçluyor, "dini bütün bir Müslüman" ise çok geç olmadan fikirlerini değiştirmeye davet ediyordu onu.

Hikâyesi, çıplak acıya dokunmuştu. Onca yürek burkucu olmalarına karşın, mektuplar, Halide'ye bir tatmin duygusu da veriyordu. Sonunda, başkalarına yardım edebilecek bir şeyler yapabilmişti. Kendi içindeki insani unsuru çekip, onu geleneğin zincirlerinden azade, modern bir biçimde ifade etmekle, Halide kendi yolunu bulduğunu artık biliyordu.

Salih Zeki rasathanenin arka merdivenlerinden çıkarak eve girdiği zaman, Halide mektuplarına öylesine gömülmüştü ki, kapıda belirdiği ana kadar onun geldiğini fark etmedi bile.

"İhsan Bey'i gördün mü?" Halide bu soruyu sorarken, kocasının yüzünü umutla araştırıyordu.

"Bu sabah görüştük ve senin eserinin yarattığı aksülamelle-rin altında boğulmuş durumdaydı. Haykmş'm satışının ikiye katlanacağını tahmin ediyor."

"Benim hikâyem yüzünden değil, tabii?"

"Halide, şimdiye kadar böyle bir şey yayımlanmadı hiç. Bir erkek gibi yazıyorsun, ama kahramanların bir kadının bakış açısından anlatılıyor."

"Bu benim bakış açım sadece."

"Ünlü bir naşir romanı almayı düşünüyor. İhsan'la ben, şartların ne olması gerektiği üzerinde konuştuk." Bir sandalye çekti ve karısının yanına oturdu. Mektuplar gözüne çarptığında, yüzünün ifadesi değişti.

¦; "Bütün bunlar da nedir?"

¦ "Karilerim, eserimi ne kadar beğendiklerini yazmışlar." Yüzü asıldı. "Bunların kafanı dağıtmasına izin verme, hayatım."

"Bana hayatlarından söz ediyorlar." Mektup yığınını alıp, avuçlarının arasında bastırdı. Kâğıt hava kadar hafifti sanki.

"Burke'ün geometri üzerine denemesinin tercümesini tamamladın mı?"

"Masanın üzerinde" diye mırıldandı, pek kulak vermeden. Geçmişte, camilerin çevresinde dolaşan muhacirlerin gözünde, çekilen güçlüklerin ve umutsuzluğun rengini görmüştü görmesine, ama kadınların yüzleri hep peçelerinin ardında gizliydi. Gelecekte, onların çektiği acıların belirtilerini görmek için daha çok dikkat edecekti.

Salih Zeki kalkmak için doğrulurken vazgeçti. "Haberlerim seni pek de heyecanlandırmamışa benziyor. Kitabın büyük bir sükse yapacak, Halide. Daha sen farkına bile varamadan, bütün İstanbul seni tanıyacak."

"Ne fark eder ki? Karilerim, bir erkek olduğumu sanıyor."

"Bilmek istiyorsan, İhsan'a muharrir Edib Bey'in karımdan başkası olmadığını söyledim bile." Bunu karısına bu kadar çabuk söylemeyi düşünmüyordu. Haberi, bir sevişmenin başlangıcı olarak geceye saklamayı tasarlamıştı. Son zamanlarda biraz çekingen, neredeyse soğuk davranıyordu Halide; Salih Zeki, bunu hamileliği nedeniyle geçirdiği duygusal bir değişime bağlıyordu.

325

"Şaşırdı mı?" diye sordu Halide ifadesiz bir sesle.

"Pek değil. Senin çok iyi bir eğitim aldığını biliyor, ikisini üst üste koymuş. Fakat" -boğazında bir gıcık hissederek öksür-dü- "devamlılığın sağlanması için, eserin tamamı neşredilene kadar takma ad kullanır aktan yana."

"Ona söylediğine sevindim. Artık arkadaşını kandırmış olmuyoruz."

"Damat da, bir kadının yazdığını bilseydi, el yazmasını okumaya yanaşmayacağını itiraf etti. Ne kadar haklı olduğumu görüyorsun."

Halide başını salladı. Neyin en iyi olduğu konusunda, Salih Zeki'ye her zaman güvenilebilir, diye düşündü, hattâ Dr. von Schlesser meselesinde bile. Kocası, şehrin en iyi ve bilgili hekimi olduğuna ve kendisini en iyi ellere teslim etmesinin, onun doğacak çocuğuna karşı ahlâki borcu olduğuna ikna etmişti Halide'yi. Halide mektupları masanın üzerine yaydı. Mektuplara bakarken kaşları çatılıyordu. Salih Zeki ona doğru uzandı ve alnındaki kırışıklıkları eliyle düzeltti. Karısının sıkıntılı olduğunu görmek onu rahatsız ediyordu.

Mektuplar ay sonuna kadar, günde ikişer, üçer, kimi zaman dörder dörder gelmeye devam etti. Ay sonunda, romanının ikinci bölümü basıldı. Ardından, mektup seli yeniden başladı. Nisan yaklaşırken, üçyüzü aşkın mektup almıştı, çoğu da imzasızdı. Halide bunlardan birkaçını ayırıp yatağının altındaki bir kutuya koydu, ama çoğunu yaktı. Kâğıtların son parçalarının yanışını görene değin seyretti. Okuyucularının feryad ve figanları, korkulan muhayyilesine sızmıştı. Bir şeylerin ters gittiği duygusuyla, geceleri sık sık uyanır olmuştu. Tam olarak adını koyamıyordu. Huzursuzluğunun kaynağı, kavrayışının ötesinde, düş dünyasının sınırlarındaydı.

326

Onun adına harekete geçen Salih Zeki, yeni Türk romanı üzerinde uzmanlaşan bir naşirle sözleşme imzaladı. Kitabının yıl sonuna doğru, bebeğinin dünyaya gelmesi beklenen günlerde yayımlanmasına karar verildi. Telif ücreti ödendi ve Zeki Bey'in Osmanlı bankasındaki hesabına yatırıldı. Bu parayı doğacak çocukları için harcamaya karar verdiler.

Haykırışın satışlarında büyük bir artış oldu. Yetkililerin dikkatini yeniden çekmesini sağlaması nedeniyle bu, Damat ihsan Bey için çift yönlü nimet olmuştu.

Hamileliği devam ederken, Halide elde ettiği bu başarılara karşı mesafeli duruyordu. Fatih eteklerindeki gazete idarehanesine hiç gitmedi; naşiriyle hiç tanışmadı. Kendi eseri üzerinde çalışıp tercümeler yaparak ve Burgaz'a gidecekleri bahan bekleyerek evinde kaldı.

Mahmure ve Teyze aklından hiç çıkmıyordu. El yazmasının bir nüshasını Teyze'ye göndermek istiyor, ama bunu yapmakla onun başına daha çok bela açmaktan çekiniyordu. Zaten

mektup yazmak bile yasaktı; bebek beklemesinin sevincini bile paylaşamamıştı onunla. Güneşli bir günde, Sultantepe'ye gitmek üzere yola çıkan Halide, vapurun güvertesinden Çırağan sarayını görebiliyordu. Teyze'nin bu kadar yakında olmasına rağmen, dünyanın öteki ucundaymışcasına ulaşılmaz olduğunu bilmek çok garip bir duyguydu.

Halide, bebek beklediğini öğrendiğinden beri, Mahmure'yi de sık sık düşünmüştü. Yaşadıklarını Mahmure'yle paylaşabil-menin özlemini çekiyordu. Taşıdığı bu çocuk Mahmure'nin de bir parçasıydı, bu bağlarla bağlanmış olduğu duygusu, Mahmure'nin yokluğunu daha da katlanılmaz yapıyordu.

aşlangıçta Salih Zeki yazlık bir ev kiralamaları fikrine | karşı çıktı. Adanın çok uzak olduğunu, bir konak ki-ralamanınsa müsriflikten başka bir şey olmadığını ileri sürüyordu. Halide'nin sayfiyede bir eve ihtiyacı varsa, Boğaz kıyılarında daha küçük bir evin nesi vardı? Halide, sakin bir sesle, onun kira hakkında endişelenmesine gerek olmadığını söyledi; Fikriye'nin kendisine bıraktığı paradan ödenecekti, büyükannesi de evi döşeyecek, Üsküdar'daki hareme gösterdiği aynı titiz itinayla işleri yürütecekti. Üstelik, rasathane müdürü olarak onun konumuna da yaraşacak bir evdi bu. Salih Zeki sonunda yelkenleri suya indirdi ve karısının bir ön ziyaret yapmasına müsaade etti; kuşkusuz, ona haminne ile -Salih Zeki'nin biraz da şakayla karışık bir resmiyetle "başkâhya hanım" dediği-Arziye'nin refakat etmesi şartıyla.

Burgaz'daki eve girdiğinde Halide'nin gördüğü ilk şey, salondaki pirinç bir sehpada duran Haykırış nüshası oldu.

"Bu çocuklar da bütün eşyalarını ortalıkta bırakıyorlar" dedi haminne tedirgin bir tavırla. "Zaten yapılacak bir sürü iş var."

"Hâlâ eve onlar mı göz kulak oluyor?" diye sordu Halide, gazeteyi sezdirmeden çantasına sokarken. Haminne roman hakkında hiçbir şey bilmiyordu, en iyisi de öğrenmemesiydi zaten. Onun Damat İhsan ve savunduğu siyaseti onaylayacağından emin değildi.

"Evet, öyle. Eşyaların görünüşüne bakılırsa, iyi iş görmüşler." Bastonunun ucuyla ittiği kapıdan eleştirel bir gözle odayı inceledi. "Hatice'nin ağabeyine geleceğimizi onlara bildirmesini söyledim."

"Belki de unutmuşlardır" diye fikrini belirtti Halide.

"Zannetmem, geleceklerdir" dedi haminne. "Geçimleri buna bağlı." Yaşlı kadın bir pencerenin kenarına oturdu ve odayı inceden inceye gözden geçirdi. Kaba saba mobilyaların yerini, sade Osmanlı tarzı eşya almıştı. Arziye'nin beyaz pamuklu perdeleri, hafif esintide uçuşuyordu.

"Merdivenlerde bir ayak sesi var" dedi Halide. "Geldiğimizi haber vereyim." Halide kapıya doğru giderken, büyükannesi onu geri çağırdı. Haminne artık eskisi kadar iyi işitemiyordu; yapacağı görüşmede ona yardımcı olmasını istemişti Halide'den. Evle ilgilenen gençlere, aile yazı geçirmek üzere geldiklerinde, neler yapmaları gerektiğini söyleyecekti.

Ayak sesleri yaklaştı ve kapı ardına dek açıldı. Arziye şaşkınlıkla ayağa fırladı.

Zaman Rıza'ya iyi davranmamıştı. Kırışıklarla dolan çehresi süzülmüş, şakaklarındaki saçlar ağarmıştı. Haminne ve Halide'yle yüz yüze gelmek onu müthiş heyecanlandırdı; ilk tepkisi, dönüp kaçmak oldu. Ardından kendini toplayıp, bir zamanlarki genç zabiti hatırlatan bir tarzda eğilerek onları selamladı. Halide'nin kalbi öyle hızlı çarpıyordu ki, bir an patlayacakmış gibi geldi. Ayağa kalktı, koşarak Rıza'nın boynuna sarıldı.

"Artık yerimiz ortaya çıktı" diye fısıldadı, Halide'ye beceriksizce sarılarak. Birkaç adım

arkasında duran Mahmure, salonu geçerek ana kapıya doğru koştu. "Dur, kaçma" diye seslendi Halide'nin omzunun üstünden Rıza. "Emniyetteyiz."

Köşeye sıkıştırılmış bir hayvanınkine benzeyen yuvalarından uğramış gözleriyle, Mahmure salona yöneldi. Bir zamanlar

babasına ait olan süet bir yelekle pantalon vardı üzerinde. Saçları, bir fesin altında toplanmıştı, aradan çıkan bukleler ensesine sarkıyordu. Halide, Rıza'yı bıraktı ve tekrar kaçmadan önce Mahmure'yi kucakladı. İki kız kardeş, birbirlerine sıkı sıkı sarıldı, yanaklarından gözyaşları akıyordu.

"İnanamıyorum" dedi Halide soluk soluğa. "Sonunda dualarım kabul olundu."

"Seni çok özledim, hepinizi çok özledim" diye hıçkırdı Mahmure.

"Ah, Mahmure Hanım, bu giysilerin içinde ne işin var?" Haminne başını salladı; bu kavuşma onu tuhaf bir şekilde hü-zünlendirmişti.

Arziye gölgelerden sıyrılarak çay yapmak için mutfağa koştu. Bu bir aile meselesiydi; araya ne zaman mesafe koymak gerektiğini çok iyi bilmekten gurur duyuyordu.

"Ne zamandır buradasınız?" Halide, ablasının yüzünü ellerinin arasına alıp bu yüzü öpücüklere boğdu.

"Nisan başından beri." Mahmure ansızın geri çekildi, Halide'nin karnının büyüdüğünü fark etmişti. "Aman Allahım, şu hale bak -hamilesin!"

"Neredeyse beş aylık oldu" dedi Halide, ablasının koluna sıkıca yapışarak.

"Beşiktaş'taki bahçede oyun oynadığımız günler daha dün gibi." Geçmişi pek ender düşünen Mahmure, birdenbire geçen zamana gözyaşı dökmek ister gibiydi nedense.

"O çok eskidendi" dedi Halide, gözlerini kapayarak. Beynine kan hücum etmişti, kulakları uğulduyordu. "Bu anı yaşayabilmek için ne kadar dua ettiğimi bir bilseniz!"

Mahmure elinin tersiyle gözyaşlarını kuruladı. "Ben hiç dua eden biri olmadım" dedi gülümseyerek. "Ama eğer sen dua ettiysen, duyan biri olmuştur."

"Cedlerinizin de Rabbı olan o büyük Allah" dedi haminne sert bir sesle. "Halide'nin ve benim dualarımı işiten odur!"

"Beni affedin." Mahmure döndü ve yaşlı kadının elini yakaladı.

"İnancına biraz daha itina etseydin, kızım" dedi haminne iç çekerek, "kaderin, kalbinin seçtiği yoldan daha kolay olabilirdi."

"Başka çarem yoktu." Mahmure, Rıza'ya bakarak gülümsedi. Genç adam, biraz geriye çekilmiş, yarı kapalı gözlerinin arasından üç kadını seyrediyordu. Az önce bembeyaz kesilen yüzüne kan gelmişti. Parlak gün ışığında, Halide onun neredeyse yakışıklı göründüğünü düşündü. Tam o sırada, semaverle birlikte Arziye girdi odaya.

"Hemen hemen iki yıldır evliyim" dedi Halide, sıcak çayı dikkatle yudumlarken. "Kocamla birlikte, Beyoğlu'nda, Cadde-i Kebir üzerinde bir apartmanda oturuyoruz, hani şu kafelerin

hemen yakınında."

"Ah, o keklerden bir tane daha yiyebilmek için neler vermezdim!" diye haykırdı Mahmure. Gözlerini kapatıp, Hint çayının keskin kokusuyla karışık krema ve çikolatanın tadını hatırlamaya çalıştı.

"Kocası ünlü bir bilim adamı ve rasathane müdürü" dedi haminne; sesinde hafif bir iftihar tonu vardı.

"Benim matematik hocamdı; babamın bir arkadaşı. İsmi Salih Zeki."

"Bu ismi nerede duymuştum?" Mahmure, Rıza'ya soran gözlerle baktı. "Paris'den sana kitap yollayan Zeki Bey diye biri değil miydi? Yıllar önceydi, daha Beşiktaş'taydık o zaman."

"Başka biriyle karıştırıyor olmalısın" diye karşılık verdi Rıza. "Ben Salih Zeki diye birini tanımıyorum."

"Belki." Kuşkusuz başka bir şey daha vardı, zar zor hatırladığı, bir kadınla ilgili bir rezalet. Rıza haklıydı; aynı kişi olamazdı.

"Kocam da yıllarca Paris'te yaşamış" diye araya girdi Halide.

"İsim benzerliği olmalı" dedi Mahmure, başını Rıza'nın omzuna eğerek, konuyu böylece kapattı.

Benim için yaptın, biliyorum. Selime'nin sesi haminnenin zihninde yankılandı. Şimdi çocuklarım yeniden bir aradalar; halka tamamlandı. Ne de güzel kızlar, değil mi anne? diye devam etti ses. Ne kadar farklılar, ama nasıl da aynı şeyi yansıtıyorlar, tıpkı bir bütünün iki yarısı gibiler.

"İyi misin haminne?" Halide, büyükannesinin kolunu sarsıyordu. Yaşlı kadın öylesine suskundu ki, Halide onun soluk almadığından korkmuştu bir an.

Haminne aniden ayağa kalktı. "Biraz kestirsem iyi olacak." "Bakışların bulanıklaştı -bu beni ürkütüyor." "Önemli bir şey yok, canım, sadece yaşlılık."

"Kaderin nasıl da garip bir cilvesi, şehirdeki bütün evler arasından bu evi seçmeniz" diye haykırdı Mahmure.

"İnsanın bütün bunların planlandığına inanası geliyor" dedi Rıza, çarpık bir gülümsemeyle.

"Öyleydi de zaten" dedi haminne kayıtsızca.

Bir sessizlik oldu; üçü de onun bir şeyler daha söylemesini bekledi. Derken Halide güldü, büyükannesinin latife yaptığını düşünmüştü.

"Kaçışınız, bu sığınak, yeniden bir araya gelişimiz, her şey ben ve Ali Paşa'nın ruhu tarafından planlandı."

"Ama ben şaka ediyordum!" dedi Rıza bardağını boşaltırken.

"Büyükbaban bana emniyet edebileceğim bir adam gönderdi, Hatice'nin yeğeni Osman. O da Bektaşidir."

"Aracılık eden Osman mıydı?" Halide pek inanmamıştı.

"Bununla ne demek istediğini pek anlamadım" dedi haminne soğuk bir tavıria."Osman olmasaydı, bunların hiçbiri mümkün olmazdı. Kendi güvenliğini tehlikeye atmak pahasına, yardım etmeyi kabul etti."

"Peki, ama bizi nerede bulacağını nereden biliyordu?" diye sordu ısrarla Mahmure.

"Öldüğü güne kadar babanla temasta kaldık. Senin öylece çekip gitmene kolayca razı olacağımı mı sanıyordun?" dedi haminne dudaklarında muzip bir tebessümle. Böyle bir komployu hazırlamaktan ne kadar zevk aldığını görmek kendisini bile şaşırtmıştı; bu işler, onun sessiz hayatına heyecan katmıştı.

"Ama bana tek kelime bile söylemedi!" Mahmure ayağa fırlamış, büyük bir şaşkınlıkla büyükanneye bakıyordu.

"Bilinseydi, bizim hayatımız da tehlikeye girerdi. Hayır, Ali Şamil asla bizi ele vermezdi. Haberleri getirip götürenler bile, alıcıların kim olduğunu bilmiyorlardı. Pazarda Arziye'yle temas kuruyorlardı. Hafiyelerin yaşlı bir kadından şüphelenmesi imkânsızdı..."

"Ama siz ikinizin neden dönmeye karar verdiğinizi açıklamıyor bunlar." Halide, hâlâ ablasına kavuşmanın şoku içinde, haminnenin söylediklerini doğru dürüst anlayamıyordu.

"Antalya'da sakin bir hayat sürdük, çiftçilik yaptık, evi çekip çevirdik. Ali Şamil öldükten sonra, orada kalmak istemedim, ama gidecek bir yerimiz de yoktu" diye anlattı Mahmure. "Rıza hâlâ aranıyordu, firariydik yani. Ama babamın ailesi bizi sonsuza dek korumaya hazırdı." Antalya'daki hayat rahattı, ama

çok sınırlıydı. Rıza ve Mahmure ılık iklimi ve temiz deniz havasını sevmişlerdi sevmesine, ama yıllar geçtikçe, İstanbul'u özlemeye başlamışlardı.

"Oraya ait olmadığımı hissettim; siyasetle uğraşmayı özledim" diye ekledi Rıza da.

"Osman Bey'le ahbablık etmeye başladığımızda bize kuzeye gelmemizi önerdiği zaman, bu bize gerçek olamayacak kadar harika görünmüştü."

"Başlangıçta bunun bir tuzak olmasından kuşkulanarak, reddettim." Bu konuda aralarında çıkan anlaşmaz onlara hâlâ acı veriyormuş gibi birbirlerine baktılar. "Derken Mahmure rüyalar görmeye başladı ve ben de ikna oldum."

"Geceler boyunca Ali Şamil, yanında Osman Bey'le birlikte rüyalarıma girdi."

"Gördünüz işte" dedi haminne, yumruğuyla kahve sehpasına vurarak. "Rüyalarına kulak verdiğin zaman, her işin hayırlı olur."

Halide, büyükannesinin böyle bir planı kurabileceğini kırk yıl düşünse aklına getiremezdi. İnsanlar nasıl bir muammaydı! Ne kadar yakın olursan ol, başka bir insanı bütünüyle tanımak imkânsızdı.

"Hayatımızı kurtardın" diye fısıldadı Mahmure. "Teşekkür ederiz."

"Saçmalama" diye terslendi yaşlı kadın. "Bu aileyi bir arada tutmak benim vazifem. Çocuklarını terk etmen affedilmez bir hataydı, ama bedelini ödedin; hem, kim bilir, günün birinde Allah'ın izniyle belki yeniden bir araya gelebilirsin onlarla. Sana gelince Rıza, sana

isnat edilen suç nedir bilmiyorum, ama Fik-riye'ye yapılan haksızlığı gördükten sonra, bu suçlamayı yapanların ahlâkına hiç mi hiç itibar etmiyorum."

334

"Teyze'ye ne oldu ki?" diye sordular bir ağızdan Mahmure'yi e Rıza.

"Çok yorgunum -Halide size anlatır. Ben gidip biraz uzanayım." Kafasındaki sesler sonunda susmuşlardı. Yeniden başlamaları daha çok yeniydi: İlkin Ali Paşa, derken Selime. Bu, kendisi için zamanın yaklaştığı anlamına mı geliyordu acaba? Henüz değil; Halide'rin doğacak çocuğunu düşünüyordu. Cedlerin göreneklerinin yeni kuşaklara aktarılması gerekiyordu.

Halide, Burgaz'daki duygusal buluşmayı kocasına anlatmak için sabırsızlanıyordu. Zeki Bey, Rıza'nın ismini hatırladı, ama yollarının nerede veya ne zaman kesiştiğini çıkaramadı. Karısını ilgiyle dinliyordu, ama onun çocuksu fikirleri, tavırları onu düşündürüyordu. Jurnalcilerle, hafiyelerle dolu bir ortamda, firarileri barındırmak çok tehlikeli bir işti; üstelik, Burgaz'da kaldıkları sürece, Mahmure ve Rıza'nın varlığı, bütün aileyi tehdit edecekti. Büyükannenin safdil cesareti, yaşlı kadının, biraz kaçıkça denebilecek tavırlarının altında sınırsız kudret kaynaklan olduğuna ilişkin izlenimini doğrular nitelikteydi. Bütün bu hikâyenin onu en çok ilgilendiren yönü de, zabitler arasında gittikçe artan muhalefete dair bilgiler oldu. Önemli bir haberdi bu. Ordu, padişahın kudretinin temeliydi ve eğer silahlı kuvvetlerin müstakbel önderleri hoşnutsuzsa, padişahın iktidarı, Salih Zeki'nin zannettiğinden çok daha fazla sallantıda demekti. Salih Zeki, Bahriye Mektebi'nde ders verdiği dönem sahip olduğu resmi konum onu, jön Türklerle olan ilişkisini bir sır olarak saklamak zorunda bırakmıştı. Gerçi o sıralar talebeler arasında muhalefete dair hiçbir şey gelmemişti kulağına, ama bu hiçbir şeyi göstermezdi. Fırsat bulduğu anda, Rıza'dan daha çok şey öğrenmeyi kafasına koydu.

335

oğazın iki yakası boyunca uzanan bahçeler ve yamaçlar yemyeşil olmuştu. Derelerin üzerinde söğüt ağaçlan sarkıyor, kışın dumanlı havası, yerini denizden esen ılık meltemlere bırakıyordu. Günler uzadıkça, şehir de şenlik havası çehresini takınmaktaydı; akşam olduğunda, kış uykusundan uyanmışcasına, insanlar sokakları ve parkları dol-duruyordu. Doktorun her gün yürüyüş yapması gerektiğine ilişkin tavsiyelerine kulak asmayan Halide, evde oturup, elindeki tercümeleri bebeğin doğumundan önce yetiştirmeye çalışıyordu. Her sabah beyaz peynir ve kızarmış ekmekten oluşan kahvaltısının ardından, ikinci kattaki odasına çekiliyor, pencerenin yanındaki divana bağdaş kurup, çevresini kitaplarla dolduruyor-du. Temiz hava gelsin diye, pencereyi de sonuna dek açıyordu.

Günbegün, hamileliğindeki gelişmeleri defterine kaydediyordu; ardından, kafasının içinde dönüp duran yeni romanının kahramanları hakkında notlar alıyordu. Yeni kitabının tohumları atılmış, kök salmıştı bile. Bu kitap, yüzyılın şafağında doğmuş, sonradan Hıristiyan bir müzisyenle evlenecek ve farklı dinlerin barış içinde yan yana varolduğu bir ülkenin liderini doğuracak Müslüman bir kız hakkında olacaktı. Her şeyden önce, Avrupa'yla olan gerilimlerin yüreğinde din meselesi yatıyordu. Halide, her iki kültür ve dinin en iyi yönlerinin bir araya getirilebilmesinin bir yolu olması gerektiğine inanıyordu. Bu konuda

Salih Zeki'ye bir şey söylemeye çekiniyordu; ne de olsa, kocası onun inancına bu kadar düşkün olmasını pek tasvib etmiyordu. Son zamanlarda münasebetleri de değişmişti. Halide kendini camdan bir duvarın en uzak ucunu çaresizce yumrukluyormuş gibi hissediyordu zaman zaman. Zeki Bey gündüzleri nazik ve mesafeli, ölçülü ama düşünceliyken, geceleri sanki gitgide şişen bedeninden korkuyormuş gibi, ondan uzak duruyordu.

Halide'ye hiç bilgi vermeksizin, Dr. von Schlesser, onunkine benzer bir aile geçmişine sahip kadınlarda, hamileliğin zihinsel istikrarsızlığa yol açma eğiliminde olduğu konusunda Salih Zeki'yi ikaz etmişti. Yıllar önce onun annesine bakmıştı; ailede hastalık ve isteri geçmişinin bulunduğunu biliyordu. Halide'nin alışılmadık zekâsı, onu fiziksel olarak savunmasız

bırakıyordu. Kaderin garip cilvelerinden biri de, demişti, yalnızca zihinsel keskinlikten yoksun köylülerin ya da sıradan insanların, doğumdan örselenmemiş çıkma gücüne sahip olmasıdır. Salih Zeki, bu uyarıyı son derece ciddiye almıştı. Meseleyi Edib Pa-şa'yla konuşmuştu ve daima ikisinden birinin Halide'nin yanında, evde bulunması konusunda aralarında anlaşmışlardı. Edib, bu yeni görevini yerine getirebilmek için, programında gereken değişiklikleri yapmıştı.

"Baba, çok iyisiniz; aşçıya bize öğle yemeği için menemen yapmasını söyleyeceğim." Üçü birlikte, Halide'nin çalışma odasında oturuyordu. Kahvaltıdan sonra gelen Edib, Yıldız yakınlarındaki çiftlikten taze yumurta getirmişti.

"Zamanında dönebileceğimden kuşkuluyum; Alman sefaretinde baştercümanla toplantım öğle saatindeydi." Edib'in parmakları masada asabi bir şekilde trampet çalıyordu; Halide, onun gergin göründüğünü düşündü.

"Sefir von Bieberstein'i görürsen benim selamımı söyle"

dedi Salih Zeki resmi bir tavırla. "Almanlara duyduğum hayranlığı ona defalarca söyledim; tek gerçek müttefikimiz onlardır."

"Aynı fikirdeyim" dedi Edib, düşünceli bir şekilde başını sallayarak. "Sadece Almanlar gerçekten bizimle bir ittifaka girmeyi düşünüyorlar gibi. Öteki devletlerin saikleri doğrusu şüpheli görünüyor."

Halide, onların şehirde gitgide artan Alman varlığının avantajlarını tartışmalarını dinliyordu. Artık aşağıya inseler, diye düşündü içinden, not defterine gelişigüzel karalamalar yaparken. Onları çok seviyorum, ama tam da çalışma saatimde geldiler, oysa gün bitmeden önce yedi sayfayı tamamlamam gerekiyor.

"Cereyan seni hasta edebilir" dedi Salih Zeki, Halide'nin orada oturduğunu birdenbire hatırlamış gibi. Bir dizini divana koyarak, pencerenin açık kanadına uzanmaya çalıştı. Köşede bir laternacı, yaşlı adamlardan oluşan bir topluluğun önünde enstrümanını çalıyordu.

"Lanet olsun!" diye haykırdı Salih Zeki. Kulak uçlarının kıpkırmızı kesilmesi, ne kadar öfkelendiğini gösteriyordu. Halide not defterini bırakıp yanına giderek, sakinleştirmek için omzunu okşadı.

"Ne oluyor?" diye mırıldandı.

"Bu sıradan bir sokak çalgıcısı değil. Bizim binayı gözetliyor." Yumruklarını sıktı ve asık bir yüzle Edib Paşa'ya baktı. "Buna nasıl cesaret ederler?" derken, dişlerinin arasından sövdü.

Dışarıda müzik aniden kesildi ve yaşlı adamlar dağıldılar. Müzisyen fesini çıkardı ve damalı bir mendille alnını kuruladı. O anda, Halide onun tıraşlı yüzünü açıkça gördü ve postaha-nedeki adamdan başkası olmadığını anladı. Tam bu konuda bir şeyler söyleyecekti ki, tek başına sokağa çıkmaması gerektiğini hatırlayıp, dilini tuttu.

"Emin misin?" Edib doğrulmuş, onların arkasında durarak, başlarının ardından görebilmek için boynunu uzatmıştı. Salih Zeki bir kez daha baktı. Pervazdan uzandığı sırada, Halide, kocasının tepesindeki saçların dökülmeye başladığını ilk olarak fark etti.

"Düpedüz bu pencereye bakıyor. Ona el sallasam mı diyorum."

"İhtiyatsızlık etmel" dedi Edib, onun omzunun üstünden aşağıya bakarken.

"Bizden ne istiyorlar ki?" diye sordu Halide.

"Damat İhsan'la olan münasebetimiz dikkati çekmiş olmalı."

Hafiyelerce gözetlenmeye alışkın olan Edib Paşa, bıkkın bir tavırla omzunu silkti. "Bugünlerde, en ufak bir değişim arzusu gösteren herkes şüpheli addediliyor, özellikle de gazeteciler."

"Dahiliye nazırı, başımın dertte olmadığına dair hususi olarak teminat verdi" dedi Salih Zeki, öfkesini güçlükle bastırabili-yordu. "Dönmek için öne sürdüğüm şartlardan biri de buydu."

"Ama o yıllar önceydi" diye uyardı Edib. "Her şey değişti."

"Padişah budala değil. Benim gibi adamların onun için paha biçilmez olduğunu pekâlâ biliyor. Daha geçen gün, sad-rıazam, padişah adına yazdığı bir mektupla, ansiklopedimin hazırlanmasında çalışmak üzere Paris'den araştırmacılar getirtilmesi için fazladan ödeme yapmayı önerdi. Saray, projemin devletin münevver imajını güçlendireceği kanısında."

"Sahi mi?" dedi Edib, etkilendiği apaçıktı.

Halide sessizce dinliyordu. Sarayın bu teklifinden neden kendisine söz etmemişti? Babası gitmek üzere ayaklandığında, Salih Zeki, divandan inmesi için ona yardım etmek istediyse de, o, kocasının elini iterek kendi başına kalktı ve merdivenlere yöneldi.

"Anlamıyorum" dedi Halide çok daha sonra, babasının gitmesinden ve keçi sütü ve balla birlikte menemenlerini yedikten sonra. Tek bir gaz lambasının ışığında okuyarak, küçük salonda oturuyorlardı.

"Hımm" diye mırıldandı Salih Zeki, kitabından gözlerini kaldırmadan.

"Paris'den gelecek araştırmacılardan neden bana söz etmedin?"

"Henüz tam kararlaştırılmada sana boşuna ümit vermek istemedim."

"Padişahın senin eserinden haberdar olduğunu bile bilmiyordum."

"Bizim eserimizden, hayatım, senin ve benim. Zannediyorum ki, her ikimiz de yetkililerin alâkasını celbediyoruz."

"Mübalâğa etme lütfen" dedi Halide yüzü kızararak.

Salih Zeki kitabını bıraktı ve okuma gözlüğünün üzerinden karısını süzdü. "Önce Amerikan kolejinden mezun oldun, ardından benimle, muhalefetle münasebeti malum, ünlü bir alimle evlendin. Şimdi de, Damat İhsan Bey'in gazetesinde ortalığı karıştıran bir romanın neşrediliyor. Yo, yo, hayatım, yaptığımız her şeyden haberi olduğuna kalıbımı basarım."

"Bu... olamaz..." ansızın duyduğu korkuyla kekelemeye başlamıştı. "Evden çıkmıyorum. Sakin bir hayat sürüyorum. Padişahı tehdit edecek bir şey yapmıyorum ki..."

"Kendi başına düşünüp hareket edebilecek şekilde tahsil gördün" diye yanıtladı Salih Zeki, "ve kâfir denilen halkların dillerini konuşabiliyorsun. Bu tehlikeli bir kombinasyon."

"Fakat ben siyaset hakkında hiçbir şey bilmiyorum ki!"

"Günümüzde her şey siyasi; kafanı yoran her düşünce, yazdığın her cümle, okuduğun her kitap da öyle."

340

"Anlayabildiğimden emin değilim."

"Padişah ıslahat yapıyormuş görüntüsü veriyor, ama Kanun-u Esasi'yi talik ettikten sonra, bütün iktidarı kendi elinde topladı" dedi Salih Zeki sakin bir sesle. "Bu baskıcı ve sansürcü yaklaşım son yirmibeş yıldan fazladır alabildiğine kötüleşti. Artık yeter!"

"Peki, ama padişah hal' edilirse, kim başımıza geçecek?" "Kanun-u Esasi'ye dayanan, meşruti bir hükümet." "Amerika'da olduğu gibi mi?"

"Ohoo, biz öyle bir cemiyetin ancak rüyasını görebiliriz. Once kendi Kanun-u Esasi'mizi yeniden yürürlüğe koyalım da, sonrasını düşünürüz."

"Öyleyse, bu gayeye erişmek için mi Damat İhsan'la birlikte çalışıyorsun?"

"Çok fazla şey söyledim." Salih Zeki kitabına geri döndü. "Güzel kafanı bunlarla yorma; seni hasta edebilir."

341

Mayısın son haftasında, aile teker teker Burgaz adaya taşındı. İlkin, koca evi bir hale yola koymak için, Arziye'yle beraber haminne gitti. Mobilyalar, çaydanlıklar, porselenler, şamdanlar, halılar, giysiler ve şalların yanı sıra, Hacı Bekir'den bütün yaz yetecek miktarda güllü lokum gibi öte beriyle dolu sandıkları taşıyabilmek için hususi bir tekne tutmak zorunda kaldılar, iskelede onları bir öküz arabasıyla gelen Rıza karşıladı. Büyükhanım, leylak rengi kat kat danteller içinde, meyveli dondurma yiyerek bir çınar ağacının gölgesinde beklerken, balıkçı, aklı karışmış bir halde Arziye'nin eşyayı indirmesine bakıyordu. Fatma Hanım, alışılmışın dışına çıkarak, Üsküdar'daki evin hizmetçilerine ve aşçısına evde kalmalarını emretmişti. İçlerinde Mahmure'yi tanıyacak veya Edib'in himayesindeki genç hakkındaki rivayetleri hatırlayacak birinin çıkma ihtimali vardı. Temizlik ve yemek için, yakın köyden bulacakları birileriyle idare edebilirlerdi.

Salih Zeki ise, bu konuda kocasına hiçbir şey söylemediği halde, en nihayet Beyoğlu'ndan ayrıldığı için rahatlayan Halide'yle birlikte gitti. Yolculuk boyunca Halide, yüzü Adalara dönük olarak güvertede oturdu. İlk önce, ada ufukta bir benekten başka bir şey değildi, ama vapur yaklaştıkça ve kasabanın binaları belirginleşip koyu çam koruları arasından seçilmeye başladıkça, heyecanla kocasının koluna yapıştı. Onun teması, Salihy

Zeki'yi etkiledi; başını kitabından kaldırıp, vapurun yavaşlayıp iskeleye yanaşmak üzere manevra yapmasını seyretti. Adalara daha önce pek fazla gelmemişti. Burası Osmanlı seçkinlerinin ve ticaretten servet yapan dinsel ekalliyetlerin mevsimi geçirdikleri bir sayfiyeydi.

Öğleden sonra hava ılık ve güneşliydi. Azalya çalılıklarında tomurcuklar belirmiş, güller büsbütün açmışlardı. Halide ve Salih Zeki, evin önündeki dairevi araba yoluna girdiklerinde, gül kokusu havayı doldurmuştu. Herkes verandada onları bekliyordu. Kadınlardan önce davranıp, merdivenlerden ilk inen Rıza oldu; Salih Zeki'yi selamladı. Etrafta bir erkek daha olmasından memnundu, hele bu adamın kendi davasına yakınlık duyan biri olmasından daha da memnundu. Halide başına düşmüş çam.iğnelerini temizlerken, ansızın durdu. Salih Zeki'yle ilk tanıştırıldığı sırada, Mahmure'nin yüzünde beliren şaşkınlık ifadesini fark etmişti.

"Sizin hakkınızda pek çok şey duydum" dedi Salih Zeki, verandada yalnız kaldıkları zaman Rıza'ya. Halide içeride dinleniyordu; yaşlı kadınlar odalarında istirahate çekilmişlerdi. Aşağıda

bir tek Mahmure kalmış, huzursuz bir halde bahçeyle ev arasında mekik dokuyordu.

"Yollarımız daha önce de kesişmişti, dolaylı biçimde de olsa" dedi Rıza. Zeki Bey ansızın dönüp, Rıza'ya soran gözlerle baktı. "Ben Rıza Efendi, Beyoğlu postahanesinde kurye olarak görev yapıyordum o yıllarda." Salonla cümle kapısı arasındaki antreden geçen Mahmure, onları dinlemek için durdu.

"Fakat tabii, ikisini bir araya getirip anlamış olmalıydım. Sizinle sonunda tanışabildiğime çok sevindim." Salih Zeki başını eğdi ve Rıza'nın Paris grubuyla bağlantısını hatırlamaya çalıştı.

"Ben aracınızdım. Paris'teki arkadaşlarınız, gazete ve broşürlerini bana gönderiyorlardı, ben de her şeyi alıp Harbiye Mektebi'ne götürüyordum."

"Kendi adınızı kullanmak tehlikeli olmuyor muydu?"

"O günlerde askeri mekteplerdeki muhalefet, pek iyi teşkilatlanmış değildi; yetkililer de bizim farkımıza varmadılar." Rıza, konuşurken Salih Zeki'yi dikkatle seyrediyordu. Ne kadar da tuhaf görünüşlü bir adam, diye düşündü kendi kendine. Halide onda ne bulmuş olabilir?

"İttihat ve Terakki'nin hızla büyümesi, bizi şaşırttı. Biz, bu talebe hareketinin gücünü hafife almıştık."

"O zaman ben artık Antalya'ya gitmiştim ve ne olup bittiğine dair hiç fikrim yok."

"Neden böyle ansızın ortadan kaybolduğunuzu merak ettim" dedi Salih Zeki Bey, uzun adımlarla odayı arşınlarken. Bunlar o kadar uzun zaman önce olmuştu ki, olaylar silsilesini hatırlamakta güçlük çekiyordu.

"Bir jurnalci bizi ele verdi. Ben şanslıydım. Edib Paşa beni hemen uyardı da kaçabildim, ama arkadaşlarıma yardım edemedim."

"Bu konuda bir şeyler duyduğumu hatırlıyorum. Ferid Bey bahsetmiş olmalı. Sizden biriydi, değil mi?" diye ihtiyatla sordu Salih Zeki. Rıza'nın, açıkladığından daha fazla şey bildiğine dair bir his uyanmıştı içinde.

"Onunla yalnızca iki kez karşılaştım." "Hepsi o kadar mı?"

"Ona hiçbir zaman güvenmedim. Bir keresinde onu Pera'daki kafede görmüştüm -oraya Mahmure ve Halide'yle birlikte gitmiştik; Halide o zaman olsa olsa yedi sekiz yaşındaydı. Ferid büyük bir coşkuyla selam vermişti bana. Şimdi düşündüğümde, onunla karşılaşmalarımızın kesinlikle tesadüf olmadığına hükmediyorum; çok geçmeden de, ismim hafiye teşkilatının eline geçti."

"Sizi Ferid'in ele verdiğini mi düşünüyorsunuz?"

Rıza yavaşça konuştu. "İki taraflı çalıştığını sanıyorum."

"Haklı olabilirsin." Zeki Bey sakinleşmeye başladı. Rıza'nın uzun yıllardır sürgünde olduğu açıktı. Salih Zeki, kan dökülmesinden ve toplumsal altüst oluştan kaçınabilmek için, ıslahatın dışardan gelmesini beklemenin yanlış olduğunu, devletin içinden başlatılması gerektiğini düşünmeye başlamıştı. İstanbul'da güçlü bir mevki sahibi olmanın, Paris'de matematik öğretmekten çok daha yararlı olduğunu anlamıştı. "Ferid gibi iki taraflı çalışan bir sürü insan var" dedi düşünceli bir tavırla Rıza'ya dönerek. "Bütün bunların sonunun nasıl geleceğini

merak ediyo-

rum.'

"Ferid'in yakalanıp Trablusgarb'e sürüldüğünü işittim."

"Zavallı şeytan" dedi Salih Zeki, hüzünlü bir tebessümle. "Gemi seyahatinden sağ çıkıp çıkmadığını merak ettim."

Rıza omzunu silkti. Salih Zeki, onun konuşmasını bekledi; genç adamın konuşkan bir ruh halinde olduğu açıktı.

"Padişah, bizden kurtulduğunu zannedebilir" dedi Rıza hırsla, "ama yanılıyor. İmparatorluğun dört bir yanı muhalifleriyle dolu hâlâ. Abdülhamid ise yaşlı ve yorgun; mücadeleyi ebediyen sürdüremez."

Salih Zeki yüzünde çarpık bir gülümsemeyle Rıza'ya baktı. "Abdülhamid'in muhaliflerini sürgüne gönderme siyasası beni hep şaşırtmıştır. Onları öldürmeye cesaret edemediği için, uzaklara gönderiyor. Sonuç olarak, siyasi muhalifleri sağ kalıyor ve Kahire'den Cenevre'ye kadar her yere yayılıyorlar."

"Bu şekilde bakınca, neredeyse gülünç bir durum bile denebilir."

"Saçma!" diye haykırdı Salih Zeki, ölçülülüğünü bir kenara bırakıp.

"Harbiye mektebindeki eski arkadaşlarımdan biri, Mekteb-i Tıbbıye'de ders veriyor, bir başkası da Erkân-ı Harbiye Mekte-bi'nde idareci. Bana, talebelerinin hâlâ büyük bir şiddetle padişaha karşı olduğunu söylüyorlar."

"Bu dostlarınızla açıktan açığa mı buluşuyorsunuz?! Ya yakalanacak olursanız?" Salih Zeki ansızın telaşa kapılmıştı. Böylesine riskli bir davranış, bütün aileyi tehlikeye atabilirdi.

"Mahmure'yle birlikte gidiyoruz, kardeş olduğumuzu söylüyoruz. Toplantılardan bazılarına böyle iştirak ettim."

Mahmure, verandadan girerek onlara katıldı. Rıza'ya sarılarak, başını onun omzuna yasladı.

"Ne kadar da alışılmadık!" dedi Salih Zeki soğuk bir tavırla.

"Halide size söylemedi mi?" diye sordu Mahmure heye- -canla. "Bu benim ele geçmeden kaçmamı sağladı —erkek kıyafetine girmek yani."

"Sizin kaçışınızdan hiç bahsetmedik."

"Rıza'yla ben her şeyi paylaşırız, özellikle de tehlikeleri."! Sevgilisine anlamlı anlamlı baktı.

"Merak etmeyin, Zeki Bey. Fatma Hanımefendi ve ailesini tehlikeye atacak hiçbir şey yapmam asla. Herhangi bir sorunun daha ilk işaretini gördüğümüz anda, buradan ayrılacağız." Rıza, başıyla sözlerini onaylayan Mahmure'ye baktı.

"Nereye kaçabilirsiniz ki?"

"Şam, Selanik -her yerde aynı dava uğruna mücadele edenler var."

Öğleden sonra sıcağı bastırmıştı; Salih Zeki kravatını gevşetmek için elini boynuna götürdü.

Sonra, onlardan izin isteyerek, kalkmaya davrandı.

"Peki, neden bana onu tanımıyormuş gibi davrandın?" diye fısıldadı Mahmure, Salih Zeki gözden kaybolur kaybolmaz.

346

"Hiçbir zaman dedikodulara aldırış etmemişimdir" dedi Rıza, onu alnından öperek.

"Fakat -"

"Fakati makati yok. O, art'k aileden biri; Halide'ye ve doğacak bebeğine karşı sorumluluklarımız var." Mahmure'yi elinden tutarak bahçeye çıkardı; çuha çiçekleri ve menekşeler, susuzluktan boyunlarını bükmüşlerdi.

İkinci kattaki bir odada dinlenen Halide, uykuyla uyanıklık arasında gidip geliyordu.

"Orada terlemiyor musun?" Salih Zeki odaya girdi ve pancurları iterek açtı.

"Uyuyordum" diye mırıldandı Halide mahmurlukla. "Konuşmalarımız seni rahatsız etmedi inşaallah."

"Yo, yo... Gayet rahattım." Hâlâ süren uyku mahmurlu-ğuyla, onun pencerenin yanından kendisine doğru yaklaşmasını seyretti.

"Rıza'nm bir zamanlar bana kuryelik yaptığını öğrendim. Ne kadar da büyük bir rastlantı..."

"Mahmure senin ismini hatırladığını söyledi, ama Rıza onun yanıldığında ısrar etti. Paris'de yaptığın şey neydi?"

"Geçmiş hakkında konuşurken daha dikkatli olmalısın" dedi Salih Zeki sert bir sesle.

"Üçümüz aramızda konuşuyorduk yalnızca" diye savunmaya geçti Halide.

"Yerin kulağı vardır." Halide'nin gözüne düşmüş saçı kaldırarak, gözkapaklarmdan yumuşacık öptü, tıpkı yeni evli oldukları günlerdeki gibi.

"Çok canlı, adeta hakikate benzeyen bir rüya görüyordum" dedi esneyerek. "Annem buradaydı, tam şimdi senin oturduğun

347

yerde oturuyordu. Çocukluğumdan hatırladığım beyaz bir elbise vardı üzerinde."

"Sakin ol, bir tanem. Muhayyilen sana oyun oynuyor." Onu sıkıca kucakladı, sonra elini göğsüne kaydırdı.

"Muhayyileme karşı bu kadar insafsız olma" dedi Halide, "o benim kimliğimin en can alıcı noktası."

"Şüphesiz, kimliğinin can alıcı noktası; ama hiç değilse bir kısmı da bir zevce oluşun, benim zevcem."

Delici bakışları Halide'yi telaşlandırdı; arkasına dönüp, çarşafa iyice sarındı.

"Beraber sürdürdüğümüz hayat, başka her şeyin temeli olmalı." Halide'nin karşılık vermesine fırsat kalmadan, kocasının dudakları kulağını okşamaya başlamıştı. Salih Zeki divanın

üzerinde onun sırtını ovarak rahatlattı, ardından okşamaları geldi; önce yumuşak, ardından içinde kaybolduğu bir ihtirasla dolu okşamalardı bunlar."

"Artık beni sevmediğinden korkmaya başlamıştım" diye mırıldandı Halide, sevişmeleri bitip de yan yana uzandıkları sırada. Ilık hava pencereden içeriye süzülüyor, odayı çam kokularıyla dolduruyordu.

"Bu saçma fikre nereden vardın?" diye sordu. "Benden çok uzak duruyordun."

"Çalışmam iyi gitmiyor" dedi Salih Zeki. "Son derece mühim bazı evrakım eksik, Paris'de unuttuğumdan korkuyorum."

"Neden bana söylemedin?"

"Bu durumdayken senin canını sıkmak istemedim." Salih Zeki gözlerini kapattı, iç geçirdi. Ağır sıcak ansızın üzerine çökmüştü, kolları karısını sımsıkı kavramış olarak, düşsüz bir uykuya daldı.

urgaz'daki hayat, ezan seslen ile güneşin doğuşu ve batışının belirlediği bir ritm almıştı. Bu ağır günlük akış, Salih Zeki'nin sinirlerini bozuyordu, çok geçmeden şehre dönmek için bir bahane buldu. Araştırmasına yardımcı olacak asistanlar haziranın sonunda Paris'den gelmişlerdi, ama Türkiye'de yaşamak için fazla uygun olmadıklarının anlaşılması çok sürmemişti. Araştırma, programın gerisinde kalıyordu; yapılması gereken kâğıt işleri adamakıllı birikmişti. Rasathanenin müdür muavini telaşlanarak, dönmesi için adaya haber üzerine haber gönderiyordu. Salih Zeki, çok yakında ayrılacağını Halide'ye söylemek için akla karayı seçmişti. Ama onu şaşırtacak şekilde, karısı bu habere pek aldırmadı; bu tepkiyi, onun hamile olmasına ve ablasıyla yıllar sonra tekrar bir araya gelmesinin sevincine yordu.

Mahmure'yle Halide, her gün çamlıkların arasından inen bir patikadan kıyıya kadar yürürlerken, haminneyle Arziye de, yiyecek sepetleri ve battaniyelerle birlikte arabayla geliyorlardı. Genellikle arabayı Rıza sürüyordu, ama şehre gittiği günlerde, yerini bahçıvanın oğlu alıyordu.

Her akşam yemekten sonra, Halide tek bir mumun ışığında tercümeleri üzerinde çalışıyordu. Ev sessizken zihni daha berrak oluyordu. Yaz boyunca, içindeki yeni yaşam, karnını iterek, elbisesinin kıvrımlarını genişleterek aralıksız büyümeye devam etti. Halide, zamana karşı yarışarak çalışıyordu.

Yaz mevsimi, herhangi bir aksilik, tatsız bir olay çıkmadan geçip gitti. Günler birbirini izlerken, Halide, bebeğini eylülün sonunda, Dr. von Schlesser'in bildirdiği tarihten iki hafta evvel, Burgaz'da doğurmayı planlamaya başladı. Kendi iradesiyle doğumu başlatabileceği kanısında olan Halide, fikrini ailesine de açtı. Haminne derhal adadaki bir ebeyle temasa geçti; Arziye de kurdeleler, battaniyeler ve ağrı yakılarının yanı sıra, Bursa ipeklileri arasında muhafaza edilerek bir nesilden diğerine aktarılan bebek giysilerini çıkarıp hazır etti. Halide'nin bu konuyu Salih Zeki'ye danışmaması hususunda hemfikirdi hepsi; evde, geleneksel bir doğum yapmaya dair en ufak bir ima bile, onu öfkeden küplere bindirebilirdi. Halide, onun son zamanlarda alışılmadık ölçüde asabi olduğunu fark ediyor, kocası şehre indiğinde bir rahatlama hissetmekten kendini alamıyor, ama bir yandan da bir zamanlar aralarındaki ilişkinin ne kadar farklı olduğunu düşünüp esef ediyordu.

Doğum yaklaştıkça, Halide, kocasının onu Beyoğlu'na geri götürmesinden önce doğumun başlaması için dua etmeye başladı. Haminne, Rumelihisarı'na giderek, Selime'nin Aşiyan'daki mezarı başında onun için dualar okudu. Bu iş için keramet sahibi dervişlere başvurmanın yararı yok, demişti Arziye'ye, bundan anlamaz onlar. Mahmure bile, doğumun daha erken olması için, pek canı gönülden olmasa bile, dua etmeye başlamıştı. Dualarının işitileceğinden

hiç emin olmasa da, dua etmek için rutubetli, karanlık camie giden Halide'ye eşlik ediyordu. Derken, çınar ağaçlarından son yapraklar düşerken ve yabani kuşburnu çalıları solmaya başlarken, dualara cevap gelir gibi oldu. Birbirini izleyen şiddetli sancılar, Halide'nin bedenini sarstı. Rıza, adanın demircisiyle evli, eline çabuk, asık suratlı bir kadın olan ebeyi getirmek için derhal kasabaya koştu. Ebe, bunun yanlış alarm olduğunu, ama vaktin yaklaştığını söyledi: Doğum gün meselesiydi artık. Halide'ye yataktan kalkmamasını tembihledi. İşte o zaman haminne, Zeki Bey ile Edib'e haber göndermenin zamanının geldiğine karar verdi. Halide'nin minik

kızı ilk nefesini aldığı sırada, her ikisi de Burgaz'a gelen vapurdaydı. Doğum yatağı kırmızı kurdelelerle süslendi, anne ve bebeğinin sağlığı için camide dualar okutuldu.

Halide, bir baykuşun çığhğıyla gece yarısı uyandı. Yataktan aşağı kayıp pencereye doğru yürüdü. Aşağıda bahçe sessizdi. Bir ay ışığı demeti, dalgalarda yakamozlanıyordu; uzaklarda, karanlık gökyüzü ile deniz arasında, şehrin ince siyah çizgisini görebiliyordu. Çok geçmeden Beyoğlu kalabalığının hay huyuna döneceklerdi, ama bundan böyle her şey farklı olacaktı. Kollarının arasında bebek teniyle süt kokusunun tatlı karışımını taşıyan o minik bedeni tutarken, sevginin, gerçek sevginin ne olduğunu artık çok iyi anlamıştı. Böyle şeyler hissedeceğini söyleyen olmamıştı hiç ona.

Halide, Salih Zeki'nin de aynı şeyleri hissedip hissetmediğini merak ediyordu. Doğumdan beri hiç yalnız kalmamışlardı, Halide onun kendisinden bilerek uzak durduğu şüphesini bastırmaya çalışıyordu. Hamileliğin fiziksel yönleri, Salih Zeki'yi tedirgin etmişti. Bir keresinde, Alman hemşirenin gözetiminde muayene odasında uzanmış yatarken, onun Dr. von Schlesser'e aylar önce böyle dediğini işitmişti. Von Schlesser'in yanıtı, geçen bir tramvayın gürültüsüne karışmıştı; sonra, hemşire onu muayeneye hazırlamak için üzerine yeşil bir örtü koyarken, onların sohbetinin Balkanlar'daki son manevralara dair havadise kaydığını işitmişti. Bir zamanlar kocasıyla ne kadar yakın olduğunu hatırlamaya çalışıyordu, ama kızlarının doğumundan önceki günler, ona dürbünün ters ucundan bakıldığında görülen çok uzak bir görüntü gibi gelmeye başlamıştı.

Ay, önünden geçen bir bulut kümesinin ardında kalmıştı. Azalya çalılarının ardından bir kadın belirdi ve ağır ağır yürüyerek eve giden araba yoluna çıktı. Giysisinin yakası yüksek, etekleri

kabarıktı; elbisenin kısa kuyruğu yerde sürünüyor ama çakıllı yolda hiç iz bırakmıyordu. Halide yüzünü cama dayayarak, bu geç saatte bahçede dolaşanın kim olduğunu anlamaya çalıştı, ama kadının, bir peçenin ardında kalan yüzü görünmüyordu. Yaklaştıkça, Halide giysiyi hatırladı. Bu, babasıyla evlendikleri gün, Teyze'nin giydiği elbiseydi; düğünden sonra da ara sıra bu-elbiseyi giymişti.

Halide'nin kalbi hızla çarpmaya başladı. Bebeğinin doğumunu haber alıp, Çırağan'dan kaçarak buraya gelmiş olabilir miydi? Eli pencereyi açmak için kolunu aradı. Açmayı başardığında, kadın odasının altından geçmiş, verandanın merdivenlerine yaklaşmıştı.

"Teyze, sen misin?" Yeniden yüksek sesle Teyze'ye seslenmek, gözlerini yaşlarla doldurmuştu. Seslenişi katıksız bir sessizlikle karşılandı.

"Dur, bekle, hemen kapıyı açmaya geliyorum." Yan odada uyuyan dadıyla bebeği uyandırmak korkusuyla, sesini yükseltmekten çekiniyordu. Kadın, hiç gürültü çıkarmadan merdivenleri çıkmıştı. Verandaya doğru yöneldiği sırada, Halide, ay ışığıyla aydınlanan profilini gördü onun. Bu Teyze'ydi -artık hiç şüphesi kalmamıştı- ama seslendiği zaman dönüp

Halide'ye bakmaması ne kadar garipti. Halide acelesinden mum filan almadan kapıya yöneldi. Sahanlık karanlıktı, neredeyse halıya takılıp düşecekti. Trabzana yapışıp, adım adım ilerleyerek merdivenlere kadar ulaştı.

Ön kapı içerden kilitliydi ve zifiri karanlıkta açması uzun sürdü. Bedeni, sevgili dostunu yeniden görmenin heyecanıyla titriyordu. Onu en son görüşünün üzerinden kaç yıl geçmişti - üç mü, yoksa dört mu? Babasıyla birlikte yaptığı ziyaretten sonra, padişah Çırağan sarayına bütün giriş çıkışları yasaklamıştı. O zamandan beri neler neler olmuştu! Kapı bir tıkırtıyla açıldı ve menteşelerin gıcırtısı bütün evde yankılandı.

Halide, alt katta mutfağın yanındaki odada yatan Arziye'nin bu gürültüyle uyanacağından neredeyse emin, telaşlandı.

"Teyze, neredesin?" Parmak uçlarında verandaya çıktı. Mehtap verandayı ve kapının her iki yanındaki, sonbaharın geldiğinden habersiz gibi hâlâ açan sardunya saksılarını ışığa boğmuştu.

"Korkmana gerek yok" diye fısıldadı. "Benim, Halide." Çıplak ayaklarıyla merdivenlerden indi ve araba yoluyla ötesindeki gül bahçesini gözden geçirdi. Teyzeden hiç eser yoktu.

"Burada ne işin var kızım? Bu soğukta çok fena üşütür, hastalanırsın."

İrkilen Halide hemen döndü. Bir elinde gaz lambasını tutarken, ötekiyle kendini dengelemek için kapıya yaslanmış büyükannesini gördü.

"Haminne, inanmayacaksın bana! Teyze buraya gelmişti. Daha beş dakika önce onu gördüm, ama nereye kayboldu, bilmiyorum."

Yaşlı kadın, lambayı kapının yanındaki bir çengele astı. Çok hafif sarı ışıkta, Halide onun gözlerinin yaşlarla dolu olduğunu gördü.

"Haminne, neyin var?"

"İşte, al çocuğum. Bu seni ısıtır." Bastonunun yardımıyla, aksayarak Halide'nin yanına geldi ve şalını onun omuzlarına koydu. Boş bahçeye diktiler gözlerini sessizce.

"Teyze'yi gördüğümü sandım." Titremeye başlayan Halide, şala sıkıca sarındı.

"Nerede canım? Onu nerede gördün?"

"Bahçede, düğünde giydiği beyaz elbiseyi giymişti. Ama şimdi düşünüyorum da, o elbiseyi yıllar önce birilerine vermişti."

"Fikriye ölmüş, canım. Sen yattıktan sonra Çırağan sarayından haber aldık. Kocan seni uyandırmamanın daha iyi olacağını düşündü."

Halide ve büyükanne, Fikriye'den bahsederek, Ali Paşa'nın ölümüyle her şey ebediyen değişmeden önce, Beşiktaş'taki günlerini yad ederek şafak sökene kadar oturdular. Gündelik yaşamın en sıradan ayrıntıları bir anılar seli içinde hatırlandı. Büyükanne, Paris'den getirilen güzellik benleri kutusu hakkında onunla şakalaşmasını anlatırken, Halide de, içi burkularak yangın gecesini hatırladı. Teyze bir keresinde, her şeyin, babasıyla ilgili olayların o gece başladığını itiraf etmişti ona. Kim bilir kaç kez, keşke hiç evlenmeselerdi diye düşünmüştü. Hepsinin yaşamları ne kadar farklı olabilirdi!..

"Ne kadar dindardı; Süleyman Efendi'den ayrılmak, asla üstesinden gelemediği bir felâket oldu onun için" dedi haminne, gözyaşlarını mendiliyle kurularken.

"Ama babam yeniden evlenmeseydi, bunların hiçbiri olmayacaktı" dedi Halide, sesi hırsla yükselmişti.

"Onu suçlamamalısın: başka çocukları da olsun istedi. Bunu hepimiz biliyorduk, Fikriye bile. Olanlardan çok önce biliyordu. Kader böyleymiş: Baban, Teyzen serbest kalsın diye o kadınla evlenmek zorundaydı."

"Ben o kadar emin değilim..." diye başını salladı Halide. Teyze, babasını sevmişti; bunu her hareketiyle belli etmişti. Süleyman Efendi'ye olan bağlılığı, ümitsizlikten ve uğradığı aşağılanma yüzündendi.

"Fikriye, bu fani hayatta daha yüce bir gayeye hizmet etmek istiyordu" diye sürdürdü haminne dalgın bir tavırla. "Pek az kadının cesaret ettiği bir şeye girişti. Keramet sahibi mutasavvıfların kolay kolay ulaşılamayan gerçeğinin peşine düşmeye kararlıydı. Süleyman da bilge bir şeyh, iyi bir adamdı. Onun bir

komploya karıştığına inanmıyorum, ama hakikat ne olursa olsun, artık bunun Fikriye'ye bir faydası yok."

Halide yeniden bahçeye baktı. Her şey eskisi gibiydi; araba yolu bozulmamıştı ve çimenlerde hayalet ziyaretçinin geçtiğini gösterecek hiçbir iz yoktu. Bir an, Teyze'nin görüntüsünün capcanlı bir düşten başka bir şey olup olmadığını düşündü, ama çabucak bu fikri kafasından attı. Tamamen uyanıktı ve çok sevdiği arkadaşini^son kez görmüştü.

Bu ani ve beklenmedik ziyareti neden yapmıştı? Doğum yapmanın yorucu süreci onu zayıf mı düşürmüştü, yoksa Teyze'nin ölümüyle kızının doğumu arasında bir bağlantı mı vardı? Kesin olan bir tek şey vardı: Teyze hâlâ onlarla birlikteydi; Halide onun sıcak varlığını her an yanında hissediyordu.

"Hiçbir uyarı işareti almadın mı, haminne? Teyze'ye çok yakındın. Yakında böyle bir şey olacağını biliyor olmalısın."

"Benim yaşımda ölüm artık korkulacak bir şey olmaktan çıkıyor. Fikriye yaşamaktan bıktıysa, öbür dünyaya göçmek onun için bir kurtuluş olmuştur."

"Kendini öldürdüğünü mü ima ediyorsun?"

"Kat'iyen!" diye atıldı haminne derhal. "Fikriye bunu yapacak biri değildi; bu günahtır. Çırağan'dan gelen haberci, kısa süreli bir hastalık dönemi geçirdiğini söyledi; hakikatte neler olup bittiğini asla öğrenemeyeceğiz."

"Onu son gördüğümde iyi görünmüyordu, ama bu yıllar önceydi." Halide, Çırağan sarayındaki o gün, haremağasının Teyze'yi kendilerinden ayırdığı andaki yüzünü hatırlamaya çalıştı.

"Bu padişah bir canavar" dedi haminne ansızın, Halide'nin düşüncelerini bölerek. "Bütün bu olanların tek mesulü o." Yaşlı kadın, bugünlerde hep olduğu gibi hafifçe guruldayan midesine vurdu. "Ömrümde siyasete alâka duymadım, Halide, ama

¦: İ,

bugünlerde bazı şeylerin çok kötüye gittiği kanaatindeyim." Haminne sessizliğe gömüldü. Canını sıkacak şekilde, anlaşılmaz sözler mırıldanarak dikkatini çekmeye çalışan sesler gibi, karnı yine guruldamaya başlamıştı. Bu sonu gelmez gevezelikleriyle sabahını berbat mı edeceklerdi, yoksa müezzin ezanı okur okumaz seslerini kesecekler miydi? Edib için dua edecekti; Fik-riye'yle ilgili olarak suçluluk duyacağı kesindi. Salih Zeki için de dua edecekti. Onu ne kadar çok görse, o kadar az anlıyordu. Haberci geldiğinde çok garip davranmış, Halide'nin uykusunu bölmeye hiç gerek olmadığında ısrar etmişti. Fatma Hanım arkasında ayak sesleri, porselen tıkırtıları ve Arziye'nin hızlı hızlı solumasını işitti. Arkasını döndüğünde kâhyanın iki fincan ve cezveyle mutfaktan çıkışını gördü.

Tramvayların hiç kesilmeyen homurtusu ile sokak satıcılarının haykırışları, serin hava girsin diye açık bıraktığı pencerenin yanındaki divanda uzanan Halide'yi uyutmuyordu. Doğumun üzerinden iki ay geçmesine karşın, hâlâ bitkindi. İşte bir gün daha bitmek üzereydi ve çatı katındaki çalışma odasına çıkan merdivenleri tırmanmak bütün enerjisini tüketmişti. Pencereden Halic'e, Eyüp sırtlarına doğru bakıyordu; yamaçtaki mezarlık ince bir sise bürünmüştü. Göz-kapakları düştü ve gözlerini kapadığı anda, yapılmamış işler sıkıntısı zihnine üşüştü.

Akşam oluyordu, sokakta ilk ışıklar göz kırpmaya başlamıştı. Şehir, bu saatlerde hep olduğu gibi, altına dönüşmekte olan bir mor renkte yıkanıyordu. Halide zihnini serbest bıraktı. Kendisini henüz bir çocukken, Boğaz'a bakan cumbalı pencerenin önünde Fikriye'yle birlikte oturmuş, günün sona ermesini seyredişini gözünde canlandırdı. Teyze'nin daima bileklerine ve boynuna sürdüğü yasemin esansının hafif kokusunu alabiliyordu adeta. Ölüler daima bizimle beraberler, diye geçirdi içinden. Kendisinin gitmesinden çok sonra, yüzü Rum dadısının kollarında uyuyan kızı Fikriye için bir anıdan ibaret kaldığı zaman bile, İstanbul'un karanlık tepelerinin üzerinden güneş yine doğacak, yine batacaktı. Çocuğunu düşünmek, onu gerçeğe döndürdü.

Halide ürpererek, bu kadar zayıf olduğu için kendine çıkışarak odaya geri döndü. Zihni ataletten dumura uğramadan evvel, yeniden çalışmaya başlaması gerekiyordu. Ama gene de, bebeğinden başka bir şey düşünmek öylesine zordu ki! Yeni romanı için aldığı notlara daha elini bile sürememişti. Bir şiir kitabı aldı ve sayfalarını gelişigüzel karıştırdı, ama sözcükler gözlerinin önünde yüzüyordu sanki.

Sahanlıkta bir gürültü işitti, hemen ardından, merdivenleri tırmanırken harcadığı çabayla soluk soluğa, büyükannesi içeri girdi. Halide'ye dikkatle baktı, sonra kendini divana bıraktı. "Az sonra ezan okunacak" dedi nefesini yatıştırmaya çalışırken. "Buraya, yanma gelmeye karar verdim. Dadının önünde namaz kılmaktan hoşlanmıyorum."

"Birlikte kılarız. Son zamanlarda ihmalkâr oldum."

"Anneni dünyaya getirdiğimde, ben haftalarca hasta yatmıştım. Onu emziremediğim için bir sütanne bulduk. Sanki içimden canım çekilmiş gibi hissediyordum. Şimdi yaşlandıkça, tabiri caizse ortadan kaybolan dış kabukmuş gibi geliyor." Elbisesinin önündeki katlarına hafifçe vururken güldü.

"Doğumdan sonra hastalandığını hiç bilmiyordum."

"Ah evet, tıpkı annen gibi. Üstelik zavallı annen hiç toparlanamadı. Bir daha hiç eskisi gibi olamadı." Arkasını döndü ve parmaklarıyla pervaza vurmaya başladı. "Hava bozacağa benziyor. Bu sisi hiç sevmiyorum. Çok geçmeden bütün Halic'i örtecek gibi."

"Bahar bir gelse. Burgaz'a dönmek, bebeği bu gürültü patırtıdan uzaklaştırmak istiyorum bir

an evvel."

"Salih Zeki senin gitmene ne diyecek peki?"

"Rahatlayacaktır." Halide, sesindeki üzüntüyü saklayamı-yordu. "Programının çok gerisinde kaldı; artık ev dadılar ve

bebek eşyalarıyla dolu olduğu için, bir türlü zihnini toplamayı başaramıyor."

Fatma Hanım, bir haremin mahremiyeti olmaksızın yaşamanın zorluklara yol açacağından baştan beri kuşkulanmıştı zaten. Erkekler bebeklerden ne anlardı, hele Zeki Bey gibi hep beyniyle çalışan biri? Onun gibi erkeklerden bizi Allah korusun, diye düşündü. Halide'nin ona nasıl katlandığını hiç anlayamı-yordu.

"Burgaz'a gidip Mahmure'yi tekrar görmek için sabırsızlanıyorum" dedi Halide. "Öyle uzun zaman ayrı kaldık ki..."

"Onun da seni ve bebeği özlediğinden eminim. Kışın orası çok ıssızdır herhalde."

Halide arkasındaki yastıklara dayandı. Sırtı gene ağrımaya başlamıştı. "Anne olduktan sonra, Mahmure'nin çocuklarını nasıl bırakabildiğini hiç anlayamıyorum artık. Sence pişman olmuş mudur?"

"Ablan maziye kafa yoracak biri değil. Ne olduysa olmuştur, o yoluna devam eder. Mahmure'nin annesiz büyüdüğünü unutma. Bu mahrumiyetin, ona tesir ettiğini zannediyorum." Haminne yavaşça ekledi, "Ali Paşa ve ben, Ali Şamil'in onu yanına almasına hiç izin vermemeliydik. Ama kanun ondan yanaydı."

"Babası ona tapıyordu..."

"Şüphesiz, ama Ali Şamil'in sevgisi, küçük bir kızın taşıyamayacağı kadar ağır bir yüktü."

"Ne demek istiyorsun?"

"Yakınındaki insanları şiddetle ve sahiplenici bir tutkuyla severdi. Ali Şamil'in fazladan enerjisi ve çekiciliği vardı. Zaman zaman düşünüyorum da, Mahmure'nin gerçekten sevdiği tek erkek o oldu galiba."

"Bunu nasıl söylersin?" diye haykırdı Halide. "Rıza'yı çok seviyor -onun için yaptıklarına bir baksana; hem zaten ikisini beraber gören herkes, onun Rıza'yı ne kadar sevdiğini anlayabilir."

"Rıza'nın ona duyduğu hayranlığa hangi kadın olsa karşı koyamazdı. Ona maceralı bir hayat sunan yakışıklı bir erkek... Mahmure'ninki gibi huzursuz bir ruhu, evcimen bir hayat tatmin edemezdi."

Halide şaşkınlıkla büyükannesine baktı. Yaşlı kadın başını ona yaklaştırarak, bir komplocu gibi fısıldadı. "Üstelik, Mahmu-re ve Rıza ortak bir gayeyle birbirlerine bağlılar." Biraz durdu ve dinleyen kimse olmadığından emin olmak ister gibi arkasına baktı. "Abdülhamid'i tahttan indirmek istiyorlar. Şehirdeki muhaliflerle birlikte çalışıyorlar."

"Bütün bunları nereden öğrendin?" dedi zorlukla Halide, şaşkınlıktan ağzı açık kalmıştı.

"Kör değilim" dedi büyükannesi kendinden hoşnut bir gülümsemeyle. "En azından şimdilik."

Kadın, uzunca bir süredir onları seyretmekteydi. Başlangıçta Halide ona hiç dikkat etmemişti; yanlarında bebek olduğu için, bütün öğleden sonra gelip geçen herkesin dikkatini çekmişlerdi. Kâğıthane deresinin kıyısındaki çimenlerde piknik yapıyorlardı. Aralık ayına göre hava alışılmadık ölçüde sıcaktı; bu güneşli gün, kadın ve çocuk kalabalıklarını parklara çekmişti. Bazıları söğüt ağaçlarından sarkan dalların altına yaydıkları battaniyelere oturmuşlardı; daha gözüpek olanlar, masmavi duru suda kayıklarla bir aşağı, bir yukarı gidip geliyorlardı.

içlerinden hiçbirinin bebeği küçük Fikriye kadar güzel değil, diye düşündü Fatma Hanım gururla. Piknik yapma fikri ondan çıkmıştı. Yedi kişiyi alacak büyüklükte bir kayık kiralamıştı; yiyecek içecek sepetleri, kalın şallar, yastıklarla sandalı doldurmuşlardı; böylece eski günlerde olduğu gibi, öğleden sonrayı bütün aile birlikte geçirebileceklerdi.

Beşiktaş'tan taşınmalarından sonra, Fatma Hanım aile gezintileri düzenleme alışkanlığını bırakmıştı. Kızı ve kocası gidince, bunu yapmanın bir anlamı yok gibi gelmişti ona. Ama torunun çocuğunun doğumu, hastalanmasından önce Seli-me'yle birlikte geçirdikleri uzun yaz günlerininin hatıralarını uyandırmıştı. O günlerde, Ali Paşa'nın, yakışıklılığıyla haremi

altüst eden gayri müslim bir kayıkçısı vardı; Ali Paşa da sık sık gezintilerine katılırdı. Ailesinin kadınlarına eşlik etmekten büyük zevk alır, su kuşlarının şarkılarını dinleyerek saatlerce kayıkla dolaşmanın zevkini başka hiçbir şeye değişmezdi.

"Şu kadınlar neden bize bakıyor ki?" diye sordu falcı Peyker; bir aylığına onlarla birlikte kalmaya Sultantepe'ye gelmişti. Fatma Hanım yaşmağını düzeltti ve saplı gözlüğünün arkasından yabancılara baktı.

"Bugünlerde nereye gitsek insanlar bize bakıyor, bebek var ya!" diye karşılık verdi Halide; sesinde apaçık bir gurur vardı.

"Bebekler, minicik mıknatıslar gibidir" diye atıldı büyükanne de.

Halide, güneşe karşı elini siper ederek, söğüt ağacının altındaki düzlükte oturan, yabancı oldukları apaçık olan peçesiz kadınlar grubunu inceledi. "Belki de onları tanıyorumdur" dedi. "Belki de içlerinden biri mektep arkadaşımdır."

"O peçenin altından seni nasıl tanıyacak ki?"

"Haklısın, bunu düşünmemiştim" dedi Halide içini çekerek. "Mektepteki kızlar anne olduğumu öğrenselerdi, kim bilir ne kadar şaşırırlardı."

"Neden? Bu son derece tabii bir şey" dedi büyükanne, şalın ucunu bebeğin yüzünden çekerek. "Onlar sanki başka bir şey mi yapacaklar?"

"Zannederim çalışmaya başlayacaklardı; bazıları seyahate çıkmayı planlıyordu. Ama arkadaşlarımın ne yaptığını çok iyi bilmiyorum -onlarla teması kaybettim."

Ah canım benim, ne kadar da üzgün görünüyor, dedi büyükanne kendi kendine. Zavallı çocuk, memnun olduğunu iddia ediyor, bir mutasavvıf gibi inzivaya çekilip yazı yazıyor, ama bir kadının hemcinslerinin arkadaşlığına ihtiyacı vardır. Bir koca

ve çocukla birlikte, bir apartman dairesine kapanıp kalmak, hiç de tabii bir şey değil. Biz hepimiz çevresindeyken, Burgaz'da ne kadar da mutlu görünüyordu!

"Bizim hakkımızda konuşuyorlar" dedi Peyker, nane çayını yudumlarken. "Bu tarafa bakmalarından belli."

"Burada daha önce hiç ecnebi gördüğümü hatırlamıyorum" diye söze girdi Arziye. "Genellikle Taksim'deki bahçelere gider bunlar."

"Bir tanesi kalkıyor. Aman Allahım, buraya mı geliyor yoksa?" Büyükhanım saplı gözlüğünü eline alıp, kadının gruptan ayrılıp, çimenlikte uzun, güvenli adımlarla hızlı hızlı yürüyerek yanlarına gelmesini seyretti.

"Ona çay ikram edecek miyiz, hanımefendi?" diye sordu Arziye, söğüt ağacının altındaki sepetten temiz bir bardak almak için atılırken; bu arada, ağaca yaslanmış yarı uykulu Rum dadıyı da irkiltmişti.

"Ne münasebet!" dedi haminne sert bir sesle.

Yabancı, birkaç adım ötede durarak, kendisini tanıttı. Fransızca konuşuyordu. "Bağışlayın, rahatsız ediyorum" dedi, belli birine hitap etmiyordu. Özür dileyen, alttan alan bir hali vardı.

"İçimizde Fransızca bilen bir tek ben varım" dedi Halide, ne diyeceğini bilemiyordu. "Ama özür dilemenize gerek yok."

"Arkadaşlarım ve ben, sizin arabanızı tanıdığımızı zannediyoruz." Kadın dönüp, yol kenarında duran arabaya baktı.

"Arabayı kiraladık" dedi Halide çabucak. "Karşı yakadan geldik ve bu arabaya Eyüp'ten bindik." Her nedense, kadına nereden geldiğini söylemek istememişti.

"Demek Cahit Bey'in ailesi değilsiniz?" "Hayır, böyle birini tanımıyorum."

Kadın duraksadı, sanki söylemek istediği başka bir şey daha var gibi. "Ben İsabelle Chadelet -bu isim size bir şey hatırlatıyor mu?"

Halide, hayır anlamında başını salladı.

"O zaman bir yanlışlık var, özür dilerim." Kadın ellerini kavuşturup, öne eğildi. "Artık sizi rahatsız etmeyeceğim." Kadın bebeğe bir göz attı, ardından dönüp yürümeye başladı. Halide, arkadaşlarının yanına gidene kadar onu gözleriyle takip etti.

"Ne istiyormuş?" diye sertçe sordu haminne; peçesinin arkasından yabancı kadını inceliyordu. Halide'nin karşılaştığı az sayıda Fransız kadının tersine, bu kadın ne şık ne de güzeldi. Makyajsız ve süssüz, zeki bir yüzü ve görünüşüne aldırmaz bir hali vardı. Hasır şapkasının altından, dikkatsizce toplanmış kumral saçları görünüyordu.

"Bizi bir başkasıyla karıştırdı." Halide büyükannesine dönerek, tıpkı Amerikan mektebindeki günlerde yaptığı gibi, kadınla aralarında geçen konuşmayı aktardı.

"Dillerini konuşabilmen iyi bir şey" dedi haminne, olayın sona erdiğini öğrenmenin ferahlamasıyla. "Aksi takdirde, bu karışıklığın sonu gelmeyebilirdi."

İki hafta sonra, Halide, Galata köprüsünün öte yanındaki Eminönü'ne gitmek için bir araba tuttu. İskele sabah saatinde pek kalabalık değildi; bu yüzden Halide, arnavut kaldırımlı yolun karşısında, yanaşmak üzere olan Adalar vapurunu rahatça görebiliyordu. Kucağında Fikriye'yi tutan Rum dadıyla birlikte arabanın içinde bekliyordu. Bebek uyuyordu. Halide eğildi

ve işaret parmağıyla kızının elini tutup, inci tanesi misal pembe ve ışıltılı minik tırnaklarına baktı.

364

Vapur boşalırken Halide, Mahmure'yi derhal tanıdı; ekose takım elbisesi, fiyakalı bir şekilde başının arkasına atılmış fe-siyle, dünya umurunda değilmişcesine kollarını sallayarak yürüyordu. Mahmure rıhtımı geçip gelirken, onu pencereden izledi. Kim görürse görsün, şehre gelen bu umursamaz delikanlıdan şüphelenmeyi aklından bile geçirmezdi.

"Hayırlı sabahlar, Halide Hanım" dedi Mahmure, kapıyı ardına dek açarken.

"Hoş geldin! Vapurun ilk defa zamanında geldi" dedi Halide, ablasına yer açmak için kanepede yana kayarken.

"Bu da kim?" diye sordu Mahmure, Rum dadıyı şüpheyle süzüyordu.

"Merak etme, o da adalardan. Dikkat çekmeyelim diye çarşaf giydirdim. Tek bir kelime bile Türkçe bilmiyor." Halide alışkanlıkla ablasını kucaklamak üzere hamle ettiyse de, tam zamanında kendini tuttu.

"Neden dil bilmeyen birini tuttun ki?"

"Bu haminnemin fikriydi. Rıza ve senle ilgili olarak dikkatli olmak zorundayız."

"Haminne gerçekten inanılmaz; son ayrıntısına kadar her şeyi planlıyor" diye kıkırdadı Mahmure. "Gene de, onu yanında getirmen tehlikeli bence."

"Başka çarem yoktu -tek başıma dışarı çıkamıyorum."

Mahmure, ayaklarını uzattı ve kendi kendine mırıldandı. "Bir kere olsun şunu söylemeden edemez misin?"

"Ne yapayım, tek başıma çıkınca çok tedirgin oluyorum. Hem ayrıca" diyerek duraladı Halide. "Salih Zeki öğrenecek olursa, çok kızar." Kocasıyla arası hâlâ limoniydi. Salih Zeki, akşam yemeklerini ender olarak evde yiyor ve Halide'nin zamanının çoğunu bebeğe ayırmasından yakınıyordu. Halide, böylesinin

365

daha iyi olduğunu söylüyordu kendi kendine; geleneksel bir evde yaşasalardı, haremde kalırdı, çünkü erkekler, bir bebeğin doğumunun ilk aylarında karılarının yanına pek fazla gelmezlerdi.

Araba, Galata köprüsünü Unkapanı'na bağlayan ana yola kıvrıldı. Sarsılarak ilerlerken, Halide arkasına yaslandı. "Arabacıya Süleymaniye camiinde durmasını söyledim" dedi. "Fikriye ile dadıyı oraya bırakacağız, orada güvende olurlar. İnşaallah ne yaptığını biliyorsundur!"

"Onları tekrar görmem şart" dedi Mahmure. Halide sesini çıkarmadı.

Şehirden kaçtığı sıralarda, Mahmure'nin Rıza'ya olan tutkusu ve babasını görmek için duyduğu şiddetli arzu, başka her şeye galip gelmişti. Gelgeldim, küçük Fikriye'nin doğumu, içinde hiç beklenmedik merak ve özlem duygulan uyandırmıştı. Çocuklarını son kez görmesinin üzerinden üç yıl geçmişti, onlara ne olduğunu öğrenme arzusuyla kıvranıyordu artık. Bunu kendi kendine itiraf etmesi uzun sürse bile, onları terk etme kararını vermesi aslında hiç kolay olmamıştı. Ölüm döşeğinde yatarken, Ali Şamil ona evine dönüp torunlarına göz

kulak olmasını vasiyet etmişti: Oğlun benim adımı ve Bedirhan kanını taşıyor; aşiretin gelecekteki reisi o, demişti. Bu, Mahmure'nin hiç aklına getirmediği bir şeydi. Çocukların hep Ahmet'e ait olduğunu düşünmüş, onlara karşı duyduğu bütün sevgiyi, izdivacına karşı beslediği öfke ve gücenikliğinin altına gömmüştü. Anneliğin elini ayağını bağladığını hissetmişti. Babasının ölümünden beri, her şeye farklı bir gözden bakmaya başlamıştı. Rıza'yı ne kadar severse sevsin, aralarındaki münasebet köklerden yoksundu, oysa çocuklarıyla olan bağı, onları yaşamının geri kalanına sımsıkı bağlıyordu.

Süleymaniye'nin minareleri görünmeye başladığında, Mahmure göğsünün sıkıştığını hissetti. Cebinden süslü bir tabaka çıkarıp, sinirlerini yatıştırmak için bir sigara yaktı. Kaldırım, beyaz cübbeler içinde takkeli gençlerle doluydu. Bunlar eski

kayınpederinin idare ettiği medresenin talebeleri, imamlar ve ulema mensuplarıydı.

"Burada duracağız, kadınlar bahçesinin kapısında." Halide, , Mahmure'nin koluna dokundu ve camiin duvarını gösterdi.

"Teşekkür ederim. Çok uzun sürmeyecek, söz veriyorum."

Halide şimdiden geldiğine pişman olmaya başlamıştı bile, ama çocukluklarından beri, Mahmure onu tehlikeli durumlara girmeye ikna etmeyi hep başarırdı. Çocuklar evde olmayabilirdi. Daha da kötüsü, Mahmure'yi tanıyan birisi çıkarsa ne olacaktı? Bütün aile tevkif edilebilir, hattâ hapse atılabilirdi.

"Ev buradan beş dakika ötede. Sokağın genişlediği o kavşakta bekleyeceğiz ve ben onları görür görmez hemen çekip gideceğiz."

"İnşaallah kayınvaliden her zamanki alışkanlığını değiştirmemiştir."

"Buna şaşarım. Cuma vaazı, haftanın en önemli olayıdır ona göre. Hep çocukları yanına alıp en ön sırada otururdu, ilk sıra olmak zorundaydı; başka biri oraya geçmiş olursa kıyameti koparırdı. İlk zamanlar ben de gidiyordum, ama sonra bıraktım, doğrusu hiç de üzülmedim."

Arabacı, Mahmure'nin eski evinden biraz ötede atları durdurdu. Halide, arabadan aşağı sıçrayıp tozlu sokakta bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başlayan ablasına baktı sevecenlikle. Çok geçmeden, tepeden tırnağa siyah çarşaflara bürünmüş iki küçük figür evden çıkıp verandada hareketsiz beklemeye başladı.

"Neden çarşafa girmişler ki?" dedi Halide, arabadan dışarı sarkarak. "Nezihe daha dokuz, Emine de yedi yaşında olmalı."

"Onlara neler yapmışlar!" Mahmure hareketsiz ve sessiz iki şekle arkasını dönerek, bir sigara daha yaktı. Bu iş, sandığından daha zor olacaktı.

"Belki de gitsek daha iyi olacak" dedi Halide, ablasının üzgün olduğunu anlamıştı. Ama artık çok geçti: Evin kapısı gürültüyle açıldı ve dört yaşlarında gürbüz bir oğlan ok gibi sokağa fırladı. Siyah bukleleri ve muzip ifadesi, kimliğini derhal ele veriyordu.

Benim oğlum! diye düşündü Mahmure, kalbi hızla çarpıyordu. Onu nerede görse tanırdı. Sigarasını topuğuyla ezen Mahmure, hiç beklemediği bir şekilde, ona dokunma arzusuyla yanmaya başladı.

"Buraya gel, Ali Şamil! Sen beni öldüreceksin!" Evin içinden gelen bir kadın sesi onu

çağırıyordu.

"Babam evde kalabileceğimi söyledi" diye haykırdı oğlan korkusuzca.

"Yalancı! Yalan söylediğin için cehennemde yanacaksın!"

"Çocuklar orada, tamam, peki ama kayınvaliden nerede?" diye fısıldadı Halide, cesaret edebildiği kadar arabadan dışarı uzanarak. İmamın karısıyla yüz yüze gelmeleri ihtimali onu tedirgin ediyordu.

"Tıpkı babama benziyor" dedi Mahmure ifadesiz bir sesle. Ardından, Halide'nin onu durdurmasına fırsat vermeden, sokaktan aşağıya doğru yürümeye başladı. Onu önce kızlar gördü ve hemen arkalarını döndüler; iyi yetişmiş Müslüman kızlar, yabancı erkeklere bakmazlardı. Sadece oğlan muzip bir gülümsemeyle dişlerini göstererek, hemen aşağıdaki bahçede ayağıyla taşlara vururken, gözlerini yabancının gözlerine dikti.

"Hemen dur orada! Aman Allahım. Şu giysilerine bir bak, hepsi toza bulanmış. Babaannen ne der sonra?"

Kapıda bir kadın belirdi ve parmağını tehditkâr bir şekilde Ali Şamil'e salladı. Bu, Mahmure'nin eski mutfak hizmetçisiydi; Halide yıllar önce cumartesi günleri Mahmure'ye yaptıkları ziyaretlerden hatırlıyordu onu. Oğlan güldü ve dilini çıkardı.

Mahmure neredeyse oğlunun yanına geldiği zaman, Halide büyük bir dehşetle, sokakta kendilerinden başka kimse olmadığını fark etti. Herkes camideydi. Oğlan yerden bir taş alıp havaya fırlattı. Taş sıçrayıp Mahmure'nin bileğine çarptı ve oradan su oluğuna düştü. Mahmure acıyla inledi.

"Seni yaramaz çocuk, derhal beyden özür dile." Hizmetçi merdivenlerden aşağıya koştu; küçük çarşaflı figürler de, boyunlarını uzatmış, olanları dikkatle izliyorlardı. Alçak bir sesle, Mahmure önemli bir şey olmadığını söyledi. Özlemle oğluna baktı, ardından dönüp, evin duvarına büzülmüş kızlarına baktı. Elini uzattı, ne yapacağını bilmezmiş gibi duraladı. Arabanın güvenliğinden onları seyreden Halide'nin sinirleri alabildiğine gerilmişti. Sonunda, Mahmure aniden geri dönüp topallayarak uzaklaştı. Çocuk arabanın ardından son bir taş daha fırlattı; vazgeçtiğini gösteren bir omuz silkişiyle, merdivenlerden yukarı çıktı.

"Nasıl da küçük bir şeytan! Bana taşı nasıl fırlattığını gördün mü?" dedi Mahmure apaçık bir gururla.

"Haminne anlattı: Onlara yaptıkları son ziyarette, Ali Şamil, Arziye'nin eteğini öyle bir çekiştirmiş ki, kadıncağız neredeyse yere yuvarlanıyormuş."

"Bu davranışların ailenin hangi kolundan geldiğini çok iyi biliyoruz" dedi Mahmure zayıf bir gülümsemeyle.

"Yüzün soldu, abla. İyi misin?"

Mahmure, eski sokağına son bir kez daha bakmak için, yüzünü pencereye dayadı. "Oğlan, Ali Şamil'in kopyesi gibi. Bunu hiç beklemiyordum."

"Kızları göremediğine çok üzüldüm. Nezihe sana çok benziyor, ama küçük olanın da huyu tıpkı sen."

r

"Onları hâlâ gördüğünü bilmiyordum. Bana neden söylemedin?"

"Nasıl söyleyeceğimi bilemedim. Haminneyle ben, bebeğim olmadan önce birkaç kez Süleymaniye'ye geldik, ama kayınvaliden ziyaretimize hiç memnun olmadı, bir daha gelmemiz için de hiç ısrar etmedi doğrusu."

"Çocuklar beni sordular mı?"

"Hiç sormadılar." Halide, yere baktı ve başını salladı.

"Soracaklarını da beklemiyordum zaten. Onları bırakıp gittiğimde öyle küçüklerdi ki..." Mahmure cebinden sigara tabakasını çıkardı. Halide, onun elinin titrediğini fark etti. "Babam onlara geri dönmemi istedi. Yapamazdım elbette, hemen yakalanıp hapse atılırdım. Ama babamın ne kadar üzgün olduğunu unutamıyorum. Ölüm döşeğindeyken ona böylesine acı çektirmeyi hiç istemezdim." Halide eğilip ablasının kolunu tuttu. "Benim için üzülme, Halide. Ahmet ve üç çocukla birlikte Süleymaniye'de tıkılıp kalmaktansa bin kez ölmeyi yeğlerdim. Elbette, onları tekrar görmek benim için zor oldu -onlar benim çocuklarım."

"Çok zor bir durum bu" dedi Halide yumuşak bir sesle. "Senin yerinde olsaydım ne yapacağımı tahayyül bile edemiyorum."

"Onları terk ettiğim zaman, bunun kolay olmayacağını biliyordum. Akabinde aylar boyunca ne zaman bir çocuk görsem, kalbim sızladı, ama yavaş yavaş duyduğum acı azaldı."

"Ya şimdi?"

"Yaptığım şeyin neticelerine katlanarak yaşayacağım."

"Sevmediğim bir erkekle evli olmanın nasıl bir şey olabileceğini düşünemiyorum."

"Sorun bir tek Ahmet değildi, her şeydi: Ev, kayınvalidem

ve pederim, hiçbir kaçış umudu olmaksızın bu hayata sıkışıp kalmış olma duygusu."

Muazzam camie yaklaştıkları sırada, Halide, müezzinin ezan okuyan sesini duydu. Saklanamazsın, diyordu ezgili ses, saklanamazsın, nerede olduğunu biliyoruz. Yolun yanında mezarlığın dış duvarları yükseldi ve kalabalık yüzünden araba durdu. Mahmure ansızın Rıza'yla birlikte, bu lanetli şehirden çok uzaklarda bir yerde, peşlerinden sürükledikleri hiçbir hatıra ve bağ olmaksızın emniyette olabilmeyi istedi.

"Bugünün hangi gün olduğunu unutmuşum" dedi Halide yakınarak. "Bu kalabalıkta bahçeye asla yaklaşamayız."

Camiin çevresinden ayrılır ayrılmaz kalabalıklar yok oldu ve atlar hızlandı. Yeni sönmüş bir yangın yerinin küllerini geçtiler, Halide dumanlar arasında, bir sürü çatının üstünde hasar görmüş su kemerini gördü.

"Süleymaniye'den uzaklaştık galiba" dedi, arabacıyı ikaz etmek için yumruğuyla arabanın yan tarafına vururken.

Mahmure gözlerini kısarak baktı. "Zannedersem Fatih'in kenar mahallelerindeyiz."

"Sultan Mahmud Caddesi, Molla Hikmet Sokağı" dedi Halide, sokak levhalarını yüksek sesle

okuyarak. "Bu Molla Hikmet de kim acaba?"

"Dinci yobazın biridir şüphesiz." Mahmure, dini meselelerle hiç alışverişi olmamıştı, ta ki bir imamın oğluyla evlenene kadar.

"Bu mahalleyi hiç bilmiyorum" dedi Halide, ablasının sözlerini duymazdan gelerek.

"Ben de."

"Bak, şu levhada Mevlevi Sokağı yazıyor! Naşirim burada oturuyor." Halide, yüzünü pencereye dayadı. Daracık geçitlerle bölünen ahşap evler sıkışık bir şekilde sıralanıyordu. Çatılardaki

I

kaplamalarda eksikler göze çarpıyordu; kapı kasaları, soyulmuş boyalarıyla acınacak bir görünümdeydi.

"Hangisi onun evi?" diye sordu Mahmure.

"Bilmem ki? Tüm mektupları bir posta kutusuna gönderiyoruz."

"Şuradan yukarı gidelim de bir bakalım. Belki bir işaret vardır."

"Hayır" dedi Halide tedirgin olarak. "Bu işi bir yana bırakalım. Dönüp camiden Fikriye'yle dadısını almam gerek;"

"Arabacıya yokuşun başından dönmesini söylerim" diye üsteledi Mahmure, bir macera ümidiyle gözleri ışıldayarak.

Halide razı oldu; biraz da hayatında bu kadar önemli bir rol oynayan bu yabancının yaşadığı evi görme merakına yenik düşmüştü. Sokağın aşağısında, komşu evlerin tersine, mavi rengiyle dikkat çeken, yeni boyanmış üç katlı evden bir kadın çıktı. Giysileri, şehrin bu mahallesine göre alışılmadık cinstendi; Avrupai tarzda ekose bir pamuklu elbise giymişti. Nalların sesiyle irkilen kadın arkasına dönüp baktığında, Halide, mesirede yanlarına gelip kendisini tanıtan, biraz dağınık görünüşlü o Fransız kadını gördü. Hemen pencereden çekilerek, peçesinin altından tanınmadığına şükretti.

ebek sabah erkenden uyanmıştı. Halide yataktan dışarı süzülerek, gece eve çok geç dönen Salih Zeki rahatsız olmasın diye, onu alıp çocuk odasına götürdü. Gece eve döndüğünde, Halide ikisine birer kahve pişirmiş ve çok geç saatlere dek oturup konuşmuşlardı. Salih Zeki, kaygılarını Halide'yle paylaşmayalı haftalar olmuştu. Fikriye'nin doğumunun üzerinden pek fazla zaman geçmeden, kocası Mekteb-i Bahriye'deki odasına taşınmıştı; burada yarım günlük öğretim görevine yeniden başlamıştı. Eseri üzerinde çalışırken, bir yandan da ders vermenin yarattığı baskı, gücünü tüketmeye başlamıştı; hiçbir şey doğru dürüst olmuyor, demişti, bir önceki gece konuşurlarken; yaptığı programın gerisinde kalıyordu. İşleri daha da çıkmaza sokan, Fransa'dan gelen araştırma asistanlarının pek az işe yarar olduğunu anlamasıydı. Tek kelime Türkçe konuşamıyorlar ve en basit getir götür işini bile beceremiyorlar-dı. Halide, uyku sersemi olmakla birlikte, büyük bir şefkatle dinlemişti kocasını; bu aşamada, kocasına yardım etmek için elinden gelebilecek bir şey yoktu. Aslına bakılırsa, bebeğin bakımı ile kendi yazılarını sürdürmek arasında, başka bir şey yapacak zamanı da kalmıyordu ya...

Salih Zeki onun elini tutmuş, haftalardır ilk kez kendini yine ona yakın hissetmişti. Soğuk davranışları için özür dilemişti. Bebeklerle pek ilgisi olmamış biri olarak, kızının çaresizliğinden bir parça korku duyduğunu itiraf etmişti. Ansiklopedi

çalışması biter bitmez, daha dikkatli bir baba olmaya gayret edecekti. Halide, Mahmure'yle eski İstanbul tarafına yaptığı yolculuktan ona söz etmemişti; onun tasvip etmeyeceğini biliyordu, ikinci seferdir ondan bir şey gizliyordu; bunun düşündüğünden kolay olduğunu görmüştü.

Salih Zeki'nin tedirgin bir uykuya dalmasından çok sonra bile, Halide, uyuyamadan yatakta uzanmıştı. Ertesi sabah uyandığında, geceki konuşmalarının anısı hâlâ capcanlıydı kafasında. Kızını göğsüne bastırdığında, kocasının kendisine seslendiğini duyar gibi oldu.

"Halide, neredesin?"

Eliyle Fikriye'nin kafasına destek yaparak, başını kaldırdı. Muhayyilesi oyun oynamıyordu - kocası paldır küldür çocuk odasına girmişti. Üzerinde hâlâ pijamaları, ayağında terlikleri vardı, gözleri uykusuzluktan kanlanmıştı. Bu darmadağınık hali Halide'ye gülünç geldi, ama kendisini tutup bu konuda bir şey söylemedi.

"Şişşşt, onu emziriyorum" diye fısıldadı, bebeğini göğsüne yaklaştırarak.

"Özür dilerim, seni rahatsız etmek istememiştim." "Birkaç dakika sonra biter."

"Kahvemi alıp salonda seni bekleyeceğim." Döndü, bir an duraladı, sonra omzunun üstünden geriye baktı. "Sana söylemem gereken bir şey var" dedi. "Çok mühim. Lütfen, elinden geldiğince çabuk gelir misin?"

"Sorun ne?" diye sordu Halide, ama kafasını kaldırdığı zaman onun çabucak dönüp gittiğini gördü.

Halide, mutfak kapısının kapandığını duydu; kocasının neden böyle aniden huzursuzluğa kapıldığını merak etti. Bebeği doyurunca, uyuması için beşiğine bıraktıktan sonra, salonda oturan kocasının yanına gitti.

"Uyuyor." Beceriksizce gülümsemeye çalıştı. Kabul salonunda geceliklerle oturup, mutfak fincanlarıyla kahve içmeleri tuhafına gidiyordu.

"Ah, bebek olmak varmış!" diye içini çekti Salih Zeki. "Dünyaya aldırış bile etmeden, bütün gün senin kollarında olmak."

"Seni beklettim, kusura bakma. Fikriye'yi doyurmak sandığımdan uzun sürdü."

"Galiba bu işlerde tahmin yapmak zor" dedi, elleriyle saçlarını tarayarak. Karısının bugünlerde son derece uysal oluşu, onun cesaretini kırıyordu. Yüzü süzülmüş görünüyordu, bir zamanlar çok çekici bulduğu pembe ışıltısını kaybetmişti. Artık tam bir kadındı ve tanıdığı tüm diğer kadınlar gibi, kilolanmaya başlamıştı. Bir aileye sahip olmayı hayal etmişti, ama şimdi tekrar düşündüğünde, hata yapmış olabileceğini anlıyordu. Böyle hissetmekten rahatsızlık duyuyordu, bu kadar budala olduğu için kendisini suçluyordu, ama onu sürekli didikleyen hoşnutsuzluktan kurtulamıyordu bir türlü.

"Yorgunum." Halide gözlerini ovuşturdu. "Benimle ne konuşmak istiyordun?"

"Bundan sonra eve gece geç dönecek olursam, burada uyurum" dedi soğuk bir sesle.

"Yo, lütfen yapma; uyansam bile önemli değil." "İşleri hızlandırmak için bir şeyler yapmam gerekiyor."

"Belki de ders vermeyi bıraksan iyi olur. Çok vaktini alıyor, çalışmana engel oluyor."

"Neyle geçineceğiz, üstelik şimdi doyuracak daha çok boğaz varken?" Birdenbire ağzından çıkan sözlerden pişmanlık duydu. Bir esnafın ağzına yakışacak sözlerdi bunlar.

"Teyze'nin mirası var" diye hatırlattı ona Halide, kocasının acı sözleri onu irkiltmişti.

-. ı

"O parayı sana bıraktı, bana değil. Bunu kabul etmeyeceğimi bilirsin."

"Para hepimizin" dedi Halide sakince. "Senden tek istediğim, faturaları o paradan ödememe izin vermen."

"Bu mevzu bahis bile olamaz! Karımın parasıyla yaşayamam!"

"Konuşmak istediğin bu mu, para mı?"

"Hayır, başka bir şey var." Başını çevirdi ve söylemeyi planladığı şeyleri aklından geçirmeye başladı. Sakin olması gerektiğini hatırlattı kendisine. Bu konuşma, her ikisi için de kolay olmayacaktı.

"Sana dün gece de söylediğim gibi, endişeliyim." Pijamasının yakasiyla oynamaya başladı. "Kitabım çok yavaş ilerliyor."

"Sana yardım edebilmeyi isterdim, gerçekten! Okula taşınmanın işleri kolaylaştıracağını düşünmüştüm. Senin gitmeni istemiyorum, ama artık üç kişi olduğumuz için daire küçük geliyor."

"Böylesi daha iyi. Kütüphaneyi kullanabiliyorum, üstelik meslekdaşlarımla fikir teatisinde bulunmak da iyi oluyor."

"Peki ne var? Canın ço"k sıkkın gibi."

Salih Zeki başını aniden çevirerek onun yüzüne baktı. "Bu kitabın benim için ne anlama geldiğini anlayıp anlamadığını merak ediyorum bazan. Üzerinde yedi yıldır çalışıyorum, Paris'de yaşadığım yıllardan beri. Daha geçen gün, eskiden Paris'te mali olarak bana müzaheret eden, zengin bir mühendis olan Henri Chadelet'den bir mektup aldım. Mektubunda, çalışmamı şimdiye kadar tamamlamış olmayı planladığımı hatırlatıyordu bana."

"Ondan daha önce hiç söz etmemiştin bana" dedi Halide. "Kim o?"

"Sana geçmişim hakkında anlatmadığım daha pek çok şey var." Evin öteki ucunda bebeğin ağladığını duydular. Halide, ayağa kalkmaya davranınca, kocası onu bileğinden yakaladı.

"Hayır, dur da söyleyeceklerimi bitireyim. Dadısı bakar."

"Belki daha doymamıştır" dedi Halide, kolunu kurtarmaya çalışarak.

"Söylemek zorunda olduğum şey, çok önemli." Kolunu bıraktığında, Halide donmuş gibi olduğu yerde kaldı.

"Pekâlâ." Parmaklarının ucuyla kolunu ovdu. Duvarların ardında, bebeğin haykırışları sürüyordu.

"Nerede kalmıştım?"

"Mali destekçinden söz ediyordun."

"Ha, evet." Parmak uçlarını birleştirdi. "Belki de en baştan başlasam daha iyi olacak. Bu her şeyi açıklığa kavuşturup, anlamana yardım edebilir. On yıl önce, Paris'e kaçtığım zaman, meslektaşlarım gibi ben de İstanbul'u bir daha geri dönmemek üzere terk ettiğimi düşünüyordum. Abdülhamid, elli yılda alınan yolu bir hamlede silmişti ve münevverler için buradaki hayat artık çekilmez hale gelmişti. İstanbul ile mukayese edildiği vakit, Fransa güzel bir düş gibiydi. İstediğimiz şeyi söylemekte ve yazmakta şerbettik. Sorbonne'da hocalık buldum ve bir sanayici olan Mösyö Henri Chadelet'nin dikkatini orada çektim. İstihdam ettiği mühendislere çok yardımcı olan matematik formülleri geliştiriyordum. Uzun bir hikâyeyi kısa kesmem gerekirse, bana mali destek vermeyi önerdi. Onun cömert desteği olmasaydı, araştırmamı sürdürmeyi asla başaramazdım."

Halide dikkatle dinliyordu. Geçmişi hakkında bu kadar açık konuştuğuna hiç tanık olmamıştı daha önce.

"Günün birinde dönmem halinde, padişahın bana her türlü cezadan masuniyet sağlayacağını hayal bile etmezdim.

I

O da, kendi usulünce Osmanlı devletini asrile§tirmeye gayret ediyordu. Fransa'da yaptığım işe burada da çok büyük ihtiyaç duyuluyordu; bundan başka, benim ismim, burada payitahtta toplamak istediği Osmanlı münevverleri listesine itibar kazandırdı."

"Laternacı adamı gördüğünde bunun için bu kadar kızdın" dedi Halide. "Gözetleniyorduk, oysa bu, senin padişahla yaptığın anlaşmanın şartlarına mugayirdi."

"Tastamam öyle. Hemen ertesi gün, başhafiyeye bir mektup gönderdim. Adamı derhal oradan aldılar; bir daha ne ben, ne de sen rahatsız edildik."

"Ben de birdenbire nasıl ortadan kaybolduğunu merak etmiştim."

Zeki Bey omzunu silkti. "Unuttum bile, önemli değil. Şimdi benim için önemli olan, ansiklopedimi tamamlamak. Mösyö Chadelet, çalışmamı görmek için buraya gelmeye niyetli. Bu çalışmaya karşı özel bir ilgisi var, anlatabildim mi?"

Halide başını salladı. Salih Zeki derin bir soluk aldı. Şimdi iş en zor kısmını söylemeye gelmişti; onun büyümüş gözlerine bakarken, cesaretini neredeyse bütünüyle kaybedecekti.

"Henri ile kızı aracılığıyla tanışmıştım; kızı talebelerimden biri, parlak fakat sosyal geleneklere pek uymayan bir kadındı. Babası onun bu alanda başarılı olmasını istiyordu. Benim yanımda çalışmasını, mali himayesinin şartı olarak öne sürdü. Bir kadın olduğundan, akademide bir iş bulması imkânsızdı."

"Fransa'da da işlerin bu kadar kötü olduğunu bilmiyordum" dedi Halide.

"Araştırma asistanlarının yetersiz olduğu ortaya çıkınca, Matmazel Chadelet'ye haber gönderdim. İki gün önce buraya geldi; şimdi Fransız sefaretinde kalıyor. Mamafih, İstanbul, Paris'e benzemez. Bir Avrupalı kadınla birlikte çalıştığımın ortaya

çıkması benim sonum olur. İşimi, rasathaneyi, uğruna çalıştığım her şeyi kaybedebilirim, ancak bir tek durum dışında..."

"Neymiş o?" diye sordu Halide, yüzünden bütün kanın çekildiğini hissederek.

"Onunla evlenirsem. Biliyorsun, kanunen ikinci bir izdivaç yapabilirim."

"Onunla evlenmek mi?" dedi soluğu kesilerek. Oda önünde dönmeye başlamıştı, sanki bir darbeyi savuşturmak ister gibi geriye çekildi.

"Müslüman olmayı kabul etti" diye ekledi Salih Zeki. Sükûnetini muhafaza etmeye kararlı olarak, kaskatı bir halde bekledi. Ama hiçbir şey olmadı. Halide'nin ellerini kucağında birleştirmiş olarak koltuğunda oturmaya ve tek bir kelime bile söylemeden yüzüne bakmaya devam etmesi onu şaşırtmıştı.

Başlangıçta Salih Zeki onu ikna etmeye çalıştı, bu içinden çıkılmaz durumun üstesinden gelebilmekte kendisine yardım etmesi için yalvardı, ama Halide hiç karşılık vermedi. Yavaşça doğrularak salondan çıktı ve kendisini odasına kilitledi. Bir bulutun üzerlerine çöktüğünü ve bir zamanlar mutlu olan hayatını örttüğünü hissediyordu. Kızını, onların çocuğunu görmek bile, hıçkırıklarının boşanmasına neden oldu. Dadı bebeği alıp, bebek odasının huzurlu ortamında uyutmaya götürdü. Halide ise yatağına girdi, günlerce çıkmadı.

Salih Zeki derhal gelmesi için doktora haber gönderdi. Von Schlesser, Halide'nin gösterdiği fiziksel rahatsızlık arazını depresyona bağladı; doğum yaptıktan sonra sık rastlanan bir durumdu bu. Dinlenmesini ve temiz hava önerdi. Zeki Bey'e, "bu ruh hali geçinceye kadar" bebeği gözünün önünden uzaklaştırmasını söyledi. Yatağın başucuna bazı şuruplar bıraktı, ama Halide hepsini fırlatıp attı.

Ertesi gün, akşama doğru Salih Zeki onunla konuşmak için

yeni bir teşebbüste bulundu. Halide kapının kilidini açmış ve hizmetçiden biraz çorba istemişti; Salih Zeki, bunu gördüğünde onun biraz sakinleştiğine hükmetmişti.

"Bunu mantıklı insanlar gibi tartışamaz mıyız?" Divanın ucuna oturup onun elini tuttu, ama Halide hemen çekti. "Matmazel Chadelet, Paris'de yaptığım araştırmayı bilen tek kişi. Onun yardımı olmazsa, başım cidden belâya girecek; durumu biraz da benim açımdan görmeye çalışamaz mısın?"

"Onu seviyor musun?" diye sordu Halide sonunda. Sesi bir fısıltı gibi çıkmıştı.

"Ona saygı duyuyorum. Mükemmel bir araştırmacı." "Peki ya ben ne olacağım? Ya kızımız ne olacak?" "Sizler benim ailemsiniz." "Peki, beni hâlâ seviyor musun?"

Salih Zeki durdu, başım öne eğdi. Hakikatte ne hissettiğini bilmiyordu. Halide artık bir anneydi, masumiyeti bozulmuştu. Daha da kötüsü, çocuk doğurmak onun düşünce gücünü zedelemişti. Artık onun her sözünü içercesine dinleyen hevesli talebe değildi. Gözlerini

kaldırıp Halide'nin ağlamaktan kızarmış ve şişmiş yüzüne baktı.

"Her neyse, önemi yok" dedi Halide, onun yüzünde acımadan başka bir şey okuyamamıştı.

"Elbette önemi var. Sen ve bebek, benim her şeyimsiniz. Ama eserim de çok önemli, bu benim kim olduğumla ilgili bir şey."

"Bu Matmazel Chadelet nasıl biri? Ülkesini terk edip dininden dönmeye hazır olduğuna göre, sana karşı çok derin hisler besliyor olmalı."

"Ah, saçma. İsabelle'in dinle ilgili saplantıları yok; hür.fikirli bir kadın, bir ateist."

"İsabelle mi? İsmi İsabelle mi dedin?" Sesi dehşetle yükselmişti.

"Ne oldu?"

"Ve istanbul'a iki gün önce geldi, öyle mi?"

"Doğru."

"Yalan söylüyorsun! En azından iki haftadır burada o." Başka ne yalanlar söyledi kim bilir, diye düşündü, parktaki hasır şapkalı ince yapılı kadını hatırlayarak.

"Fazla heyecanlandın. Dur biraz, hizmetçiyi göndereyim; sana biraz çay getirsin."

"Ne kadar meraklı olduğuna kuşku yok" diye mırıldandı. "Benim rakibesi olduğumu nereden anladı acaba?"

"Neden bahsediyorsun, tatlım?" Ona doğru hamle etti, ama Halide elini kaldırarak onu durdurdu.

"Yanıma yaklaşma" dedi, ancak duyabileceği yükseklikte, ama buz gibiydi sesi. "Bana bir daha asla yaklaşma."

"Yapma Halide, biraz anlayışlı ol. Bu kadın sadece çalışma arkadaşı; evlilik, ilişkimizi resmileştirecek. Hem zaten babası da buraya geliyor."

Halide kulaklarını tıkayıp başını çevirdi, tek bir kelime daha işitmek istemiyordu. Kanlı bir oyunda bir izleyici gibi burada duracağına, gitmesini, onu yalnız bırakmasını istiyordu. Yalnız başına, sakinleşince daha berrak düşünebilecekti.

Bunu izleyen iki günü, odasına kapanıp ağlamakla geçirdi. Çorbadan başka hiçbir şey yiyemiyordu; katı besinler boğazına takılıp kalıyordu. Salih Zeki yeniden onunla konuşmaya teşebbüs

I

¦¦ ı

¦ ¦!

380

381

r

ettiğinde, onu yanından kovdu. Kararını vermişti. Yalanı keşfettiği anda, kocasına olan itimadı bütünüyle yıkılmıştı. Oysa o ana kadar ona tüm kalbiyle güvenmişti. Onun gözünde ideal insandı Salih Zeki; kocasına hayrandı. Onu hâlâ seviyordu, ama artık her şey bitmişti. Başka çaresi yoktu: Ayrılmaları, kocasının onayı olmadan mümkün olmasa bile, boşanmaları gerekiyordu. Kendi kendisine, artık bir anne olduğunu, kızını, babasının sevgisini paylaşan iki kadının bulunduğu bir evde yetiştirmeyeceğini söyleyip duruyordu. Saatlerce pencerenin yanında oturuyor, Haliç'den gelip geçen vapurları seyrediyor ve istikbalin kendisine neler getireceğini düşünüyordu kara kara.

Salih Zeki kararını değiştirmeyecekti. Onun bu kadınla evleneceğinden ve dünyada en çok önem verdiği şey olan matematik ansiklopedisini, onunla birlikte tamamlayacağından emindi Halide. Geriye baktığında, bir bilim adamıyla evlenerek ne kadar çocukça davrandığının farkına vardı; kendi kafasının içinde yaşayan, evliliğin ve çocukların sorumluluklarıyla kısıtlanmaktan tedirginlik duyacak bir erkekti o. Çok kısacık yaşadığı bir hayalin, güçlü, sevgi dolu bir kocanın koruyucu kanatları altında, rüyalarının arkasından gittiğine ilişkin bir yanılsamanın peşinde sürüklenmişti aslında. Evlenmek, kendisinden beklenen şeydi aslında. Gözlerini kapattı ve başını serin yastığa koydu.

Hafif bir ayak sesi duydu, ardından birinin sahanlıkta durup soluklandığını işitir gibi oldu. Bu Salih Zeki ya da hizmetçilerden biri olamazdı, günün bu saatinde bebek de uyuyordu. Kapının kolu döndü. Halide başını kaldırdı, ama hiç sesini çıkarmadı. Kapı kolu yine döndü, bu kez şiddetle zorlandı; ardından tanıdık bir ses duyuldu: "Kapıyı aç, Halide! Seninle konuşmam gerek." Babasının sesiydi. Bir dakika sonra, içeri girmiş ve karşısındaki koltuğa oturmuştu.

"Bu ayrılık hikâyesi de nedir?" Ona yalvarır gibi bakıyordu; sanki "Bu bir yanlış anlama, hepsi o" demesini ister gibiydi.

"Baba." Onun karşısına oturdu ve babasının kollarını tuttu. Halide'yi kararından vazgeçirmeye geldiği açıktı.

"Nedenini söyle bari."

"ikinci kez evlenmek istiyor, Paris'den tanıdığı bir Fransız , kadınla. Buna tahammül edemem."

"Peki, söyle bana, bunun tahammül edilmeyecek yönü nerede? O kadına, sana karşı hissettiklerini hissetmiyor ki! Sen Türksün, Osmanlısın, bizim halkımızdan biri. Oysa bir ecnebi."

"Yapmayın, babacığım, lütfen yapmayın -faydası yok. Ne istediğimi biliyorum; artık bir çocuk değilim." Sükûnetini korumakta kararlıydı. Hıçkırıklarını tutamayacak olursa, babasının, tıpkı küçük bir kızken yaptığı gibi, saçlarını okşayarak onu teselli etmek isteyeceğinden emindi.

"Aileni düşün, bebeğini düşün. Babasız mı büyüyecek?"

"Bütün hayatım boyunca söz dinleyen bir kız oldum, önce size itaat ettim, ardından Salih Zeki'ye. Hiç sözünüzden çıkmadım, asla hayır demedim. Şimdiye dek benden istediğiniz her şeyi yaptım, hiç nedenini sormadım. Derslerimde başarılı oldum, mektepte ödüller kazandım. Düşünün, bir kitap yazdım ama takma adla neşredildi, çünkü ben bir kadındım. Ama şimdi, bir tek şimdi..." Gözyaşlarına boğulmanın eşiğine gelmişti, kendini tutmak için derin bir nefes aldı.

"Zannedersem anladım" dedi babası çabucak.

"Onu bir başkasıyla paylaşamam, artık onun hiçbir sözüne itimat etmiyorum. Geriye ne kalıyor?"

"Onunla konuşmayı denesem, kararını tekrar düşünür müsün?"

"Hayır, asla." Ellerini çekti ve kucağında kavuşturdu. Başını eğen Halide, Eyüp mezarlığını görebiliyordu. Zavallı Teyze,

onu düşünmeden geçen bir günü bile yoktu. Şimdi onu ne kadar iyi anlıyordu.

"Belki de dinlenmeye ihtiyacın vardır" dedi Edib. "Son birkaç aydır pek çok şey yaşadın."

"Kararımı hiçbir şey değiştirmeyecek, baba. Hayatımda ilk kez çok açık düşünüyorum." Teyze'nin ölümünün, onun kaderini paylaşmamak konusunda kendisini daha da kararlı yaptığını babasına söylemek istemiyordu.

"Fikriye'nin senin için iyi bir anne olacağını düşünmüştüm" dedi babası, uzun bir sessizlikten sonra. "Aslında onunla hiç evlenmemem gerekirdi. Bu, ona karşı büyük bir haksızlık oldu."

"Nereden bildiniz?" diye sordu Halide şaşkınlıktan soluğu kesilerek.

"Salih Zeki olan biteni anlatır anlatmaz, kendimi suçla-dım. Ben yeniden evlenmemiş olsaydım... Maziye dönmenin ne faydası var?" dedi sabırsızca. "Olan oldu; bunun sonuçlarıyla bir arada yaşamam gerekiyor."

"Kızıma karşı mesuliyetim var, baba! Annesinin aşağılandığını görerek büyümemeli. Bu evliliği sürdürürsem, şimdiye dek başardığım her şey ayaklar altına alınmış olur." Başını kaldırdı, ömründe ilk kez babası olarak değil, bir erkek olarak gördü onu.

"Fikriye'yi ve neleri farklı yapabileceğimi düşünmeden bir tek günüm bile geçmiyor" diye fısıldadı. "Bir tek gün bile."

"Ona çok kötü davrandınız" dedi Halide, başını sallayarak.

"Beni hiç bağışlayabilecek misin?" diye sordu, onun soğukkanlı sertliği karşısında irkilerek.

"Kanunda ne yazarsa yazsın, kadınların da hisleri olduğunu, hem de çok kolay yıkılabilecek çok derin hisleri olduğunu artık öğrenmiş olduğunuzu ümit ederim." Edib başını salladı

ama hiçbir şey söylemedi. "Şimdi bir kızınız daha var, umarım o sizin bu bilgeliğinizden yararlanır."

"Evet, küçük Nigâr'ım. Senin gibi değil, tabii." Yanına ge- ' lip kızını alnından öptü. "Kimse senin gibi olamaz."

"Onu da Amerikan mektebine gönderecek misiniz?" diye sor-. du.

"Elbette" dedi. "En iyi tahsili almalı."

Hiçbir anlamı yoktu, diye düşündü Halide, hiçbir zaman da olmayacak. Neden eşlerine de aynı saygıyla davranmıyordu? Ansızın, son birkaç günün acıları, baştan aşağı bir dalga gibi yayıldı bedenine. "Yardım edin, baba" diye fısıldadı, "içimden ölüyorum."

"Ne istersen söyle, Halide." Hemen geldi ve onu kucakladı, "Her şeyi yaparım."

"Bizi buradan götürün. Bebeği, dadıyı ve beni. Sultan-tepe'ye gidelim, haminnem bize

bakar."

385

Sabaha karşı sisi, selvi ağaçlarıyla mezar taşlarını perdeleyerek, her yeri gümüş bir çiyle kaplayarak, mezarlığın üzerinde süzülüyordu. Eğrelti otları ve çalılar, çiyin ağırlığıyla bellerini bükmüşler, çimenler yere yatmıştı. Sisin ardında, güneş kırmızı bir top gibi gökyüzünde yükseliyordu. Siyah peçeli iki kadın, tepenin doruğuna çıkan kaygan patikadan derviş mezarlığına doğru yürüyorlardı. Rutubet elbiselerine işlemiş, sular deri çizmelerinden içeri sızıyordu, ama onlar hiç aldırış etmeden yürümeye devam ediyorlardı. Ara sıra durup bir mezar taşını okuyarak, önlerine çıkan eğilmiş bir dalı iterek, ağır ağır ilerliyorlardı. Yavaş yavaş güneş yükseldi; sis de, dış kenarlarından başlayarak dağılmaya yüz tuttu.

Bugünlerde Karacaahmet'e giderken büyükannesine Halide eşlik ediyordu; Arziye'nin romatizmaları tutmuş, yürüyemez olmuştu.

"Bugün buraya gelebileceğimi hiç zannetmiyordum" dedi haminne, bir mendille düşmüş bir mezar taşını silerken. "Rutubet her zaman kemiklerimi sızlatır."

"Hava nedense çok sisli" dedi Halide gökyüzüne bakarak. Bulutlar servilerin ucunu karartıyor, Boğaz'ın görünmesini engelliyordu.

"Ocak ayı hep böyle geçer."

"Hangi ayda olduğumuzu unutmuşum. Zaman çok hızlı geçiyor." Büyük bir sızı sardı içini; evlilik yıldönümü geçip gitmişti bile. Böyle anlarda, yaşamının her anını korkunç hale koyacak kadar etkili, nefesini kesen bu acıdan öleceğini dahi düşünüyordu sık sık. "İnşaallah doğru olanı yapıyorumdur" dedi, büyükannesinden çok kendi kendine söylemişti bu sözleri.

"Doğru yolu bulmak için dua etmelisin" diye mırıldandı büyükannesi. Yaşlı kadın, Salih Zeki'ye oldum olası ısınamamış-tı. Evliliğe uygun bir adam değildi o, Fatma Hanım bunu ta başından beri biliyordu. Bir de, Mahmure'nin de farkına varmadan doğruladığı gibi, Paris'de bir Fransız metresi bulunduğuna dair şu tatsız dedikodular vardı. Söylenenler doğruysa, Paris'teki Jön Türklerle arasının bozulmasına yol açan, Salih Zeki'nin ahlâki kusurları olmuştu.

"Bazan merak ediyorum, acaba onu unutabilecek miyim? Bu acının, uzak bir hatıraya tahavvül edeceği günler gelecek mi diye düşünüyorum."

"Daha çok gençsin, Halide. Zaman, kalbindeki yarayı iyileştirecektir, bana inan. Umumiyetle boşanmaya karşıyımdır, ama senin vaziyetinde belki de en doğru karar buydu."

"Ya reddederse? Kanunen karar hakkı onun, benim değil." "Baban onunla konuşacak."

"Babamın beni anladığından emin değilim. Hâlâ ona geri dönmem için beni ikna etmeye çalışıyor."

"Güzelim, zavallı baban hep iki dünya arasına sıkışmış kalmıştır. Bir Osmanlı Türkü mü, yoksa bir İngiliz mi, onu bile bilmez. Bu bir kadının açmazı: Sen, kalbinin sözüne kulak ver ve inancını koruduğu için Allaha şükret. Kafanı kâfirce fikirlerle dolduran, çevrende esip duran o şiddetli rüzgârları düşündüğüm zaman, ruhunun hâlâ el değmemiş kalmasını bir mucize olarak görüyorum."

387

"Sana endişe etmemeni söylemiştim, haminne; inancım asla sarsılmadı" dedi Halide sakince.

Döndü ve batıya doğru baktı; bulutlar açılmış ve solgun bir güneş Avrupa yakasını

aydınlatmaya başlamıştı. Beyoğlu caddeleri satıcılarla dolmuş, şafak söktüğünden beri Kumkapı, Galata ve Süleymaniye'nin arka sokaklarında pazarlar dolup taşmaya başlamış olmalıydı. Belki bir gün oraya dönecekti; acısı dindiği ve küçük Fikriye, dadısıyla bırakabileceği kadar büyüdüğü zaman. Ona mektup yazan okurlarına karşı mesuliyet taşıyordu; şu anda bile pazardan balık alan, halılarının tozunu silkeleyen ve evlerini, yaklaşan Ramazan ayına hazırlayan kadınlardı onlar.

Sultantepe'ye döndüğü zaman, Rıza ve Mahmure'nin Bur-gaz'dan ayrılıp Selanik'e gittiklerini öğrendiğinde üzüldü, ama aslına bakılırsa, bu haber Halide'yi pek şaşırtmamıştı. Babasının söylediğine göre, Üçüncü Ordu birliklerindeki asi subaylardan oluşan bir grup, Selanik'in çevresindeki tepelere sığınmıştı; bazıları Rıza'nın Mekteb-i Harbiye'den arkadaşlarıydı. Halide kafasında şöyle bir hesap yapınca, onların yola çıkışının, Mahmure'yle ikisinin Süleymaniye'ye yaptıkları üzücü ziyaretten birkaç gün sonraya denk geldiğini anladı. Hiç kimse gittiklerini görmemişti. Adalı bir balıkçının yardımıyla, yanlarında bir tek evrak çantasıyla, karanlığın örtüsünün altına sığınarak sa-vuşmuşlardı. Haminnenin talimatı doğrultusunda, Arziye, Rı-za'yla Mahmure'nin arkada bıraktığı eşyaları incelemek için adaya gitmişti; kâğıtları yakmış, giysilerini de tavan arasındaki bir sandığa gizlemişti.

"Halide, merak ediyorum da..." diye girdi söze Fatma Hanım. "Kitabını okuyorum, Arziye bana bir tane almış... Merak ediyorum hiç-"

"Benim kitabımı mı okuyorsun?" diye şaşkınlık çığlığı attı Halide. "Neden bana hiç söylemedin?"

1 "Bilmem ki! Senin Sultantepe'ye dönmen, küçük Fikri-

ye'nin burada oluşunun sevinci... Bütün bunlar arasında aklımdan çıkıverdi işte" dedi büyükanne geçiştirmeye çalışarak.

"Ne düşünüyorsun? Beğendin mi?"

"Daha önce hiç böyle bir şey okumamıştım" diye söze başladı yaşlı kadın ihtiyatla. "Çok inanılır bir hikâye."

"Senin rahatsız olabileceğinden korkuyordum, çünkü Rabia'nın hisleri hakkında açık olmaya çalıştım."

"İlkin biraz şoke oldum, ama alışınca, gerisini okumak istediğimi fark ettim."

,' "Öyleyse anlatım tarzım işe yaradı" dedi Halide coşkuyla. ', "Demek istiyorum ki, kitabın ilerisinde ne olduğunu merak ettin."

"Şüphesiz." Yaşlı kadın başını salladı. "Bu arada, bence - Rabia ilk kocasını terk etmekte haklıydı."

"Mektuplarında, onun ailesine karşı vazifesini yerine getirmek için kalması gerektiğini yazan ne kadar çok kadın oldu-t ğunu bir bilsen!"

"Çalışma odandaki mektup yığınlarını hatırlıyorum; hiç ¦' tanımadığın bu kadar çok kişinin sana mektup yazması hayret .-., verici bir şey." Büyükanne durdu; derviş mezarlığına giden son dik tepeyi tırmanırken, soluğu adamakıllı tıkanmıştı.

' "Yazdığım romanın bu kadar çok kadını, hattâ bazı erkekleri de etkileyeceğini aklıma bile getirmemiştim. Bir yerlerde, kadınların kaderiyle ilgilenen, bu hususta fikir yürüten insanların varolduğunu bilmek insanı rahatlatıyor."

"Aile hayatı, eskisi gibi değil, insanlar artık akrabalarıyla birlikte değil, yalnız yaşıyorlar-" Haminne neredeyse "Salih Ze-ki'yle senin gibi" diyecekti ki, tam zamanında kendini tuttu. "Senin hikâyen bu yalnız ruhlara, tamamen unutulrnadıklarına dair bir umut veriyor olmalı."

"Öyle ya da böyle, onlara yardımı olduğunu zannediyorum. Öyle görünüyor ki, acı çekenin yalnız kendileri olmadıklarını fark ediyorlar, böylece artık kendilerini herkesten kopuk hissetmiyorlar."

Yaşlı kadın bir ağaca yaslanıp, hayranlıkla torununa baktı. "Bundan daha fazlasını isteyemezsin" dedi. Halide'nin kitabı, kendisini sandığından da çok etkilemişti. Halide şüphesiz cedlerinin ruhlarından yardım almıştı, yoksa yirmi yaşına bile basmamış biri böyle bir bilgeliğe nasıl ulaşabilirdi?

"Ben de böyle düşünüyorum" dedi Halide.

Büyükbabasının mezarına ulaşmışlardı. Yakınlarda bir kaya çıkıntısı vardı; Fatma Hanım buraya oturup yaşmağının ucuyla alnını kuruladı. "Ama merak ettim" diye başladı, hâlâ nefes ne-feseydi, "Rabia'yı hafız yaparken, aklında annen mi vardı?"

Halide, kitabını ilk şekillendirdiği zamanı hatırlamaya çalıştı. Romanı, kızı dünyaya gelmeden önce yazmıştı ve o günler artık çok gerilerde kalmış gibi geliyordu. O günlerde okuyucuları olacağını düşünmemişti, romanının basılacağı fikri hiç aklına gelmemişti. Teyze ve Mahmure hakkında bir şeyler yazmak istiyordu, ama sonunda onların öyküleri, kendisininkiyle birlikte dokunmaya, öykülerin hepsi iç içe geçmeye başlamıştı. Rabia, şahsi bir mefkureyi, sevdiği bir erkekle evlenen ve inancının doğrultusunda bir hayat süren bağımsız bir kadını temsil etmeye başlamıştı. "Belki de" diye cevap verdi Halide sonunda, "camide mevlid okuyan küçük kızın hayali hâlâ canlıdır."

"Rabia, annenin arzu ettiği, ama asla gerçekleştiremediği hayatı yaşıyor." Büyükkannesi eliyle ağzını kapattı, fazla duygusallıktan sesi çatallaşmıştı. "Bir dönem, Ali Şamil'den boşandıktan sonra, annen yeniden hafızlığa başlamayı düşünmüştü. Kendisini yapayalnız hissediyordu. Mahmure babasıyla yaşıyordu, her ikisine de hasret duyduğunu biliyorum." İki kadın, anlayan gözlerle baktı birbirine; büyükanne, Selime'nin hayatı

hakkında böyle şeyleri daha önce hiç anlatmamıştı. "Hayatı bomboştu, ruhların sesleri de susmuştu. Annen mevlid okuyarak Allah vergisi yeteneğini, onu dinleyen ruhlara ulaşmak için kullanabileceğini hissediyordu. En çok ilâhi okurken öte dünyayla temas kurabildiğini anlatışını hatırlıyorum."

Halide elini büyükbabasının mezar taşında gezdirdi; buz gibiydi. İnce yosun tabakası parmaklarına takıldı. "Ben de yazdığım sırada, çoktan unutmuş olduğum rüyalarımdan fikirlerin çıkıp bana geldiğini hissediyorum zaman zaman" dedi sonunda. "Belki de annem yardım ediyordu bana -o hiçbir zaman beni terk etmedi. Şimdi bile, ölümünün üzerinden geçen bunca yıldan sonra bile, çok yakınımda olduğunu biliyorum."

"Sesini hâlâ duyuyor musun?" "Hayır, sesi yıllardan beri yok."

"Yıllar boyu endişelendim durdum." Yaşlı kadın, bir gölge oyunundaki kuklalar gibi mezarların üzerinde oynaşan gölgelerini seyrediyordu. "Ama işlerin bu mecraya dökülecegi aklıma bile gelmezdi" dedi gülümseyerek.

"Anlayamadım."

"Sahip olduğun kabiliyet, canım. Senelerden beridir, kendini nasıl göstereceğini merak ederek bekledim. Bu kabiliyet ailemizde öyle tuhaf, beklenmedik şekillerde tezahür etti ki... Büyük büyükannen, Peyker gibi gaibten sesler duyar, istikbalde olacakları görürdü. Büyük teyzen de gezgin bir derviş oldu! Aile-mizdeki erkekler dünya nimetlerinden ellerini eteklerini çektiler. Annen yeniden evleninceye kadar hafızlığa devam etti, şimdi de sen, bu kabiliyetini yazılı söz ile kullanıyorsun."

Halide, karşı kıyıya dikti gözlerini. Sis kalkmıştı; kurşuni gökyüzüne doğru yükselen Galata kulesini görüyordu. Küçük bir çocukken, bu kabiliyeti hakkındaki büyük annesiyle yaptığı konuşma onu telaşlandırmıştı. Ruhları görmek istememişti,

annesinin sesi hiçbir zaman aydınlanma getirmemişti. Onun hayatını asıl değiştiren, gördüğü tahsil olmuştu -Doğu ve Ba-tı'nın bilgeliğini birleştiren bir tahsil. Bu, onu atalarının geleneğinin ötesine taşımış, ama gene de, sevdiği bu topraklardaki köklerini de korumuştu. Bunun için babasına teşekkür borçluydu; kusurları ne olursa olsun, ona ebediyen minnettar kalacaktı. "Yeni kitabımı tasarlıyorum, münevver bir padişahın emrinde çalışan bir kadın alim hakkında olacak."

"Dikkatli ol, çocuğum: Siyaset tehlikelidir."

"Teyze'nin maruz kaldığı muameleyi ve inançları yüzünden babama yapılan aşağılamayı görünce, artık yetkililerden korkmuyorum. Doğrular uğruna yaşamaya ve çalışmaya mecburuz."

"Ne yaparsan yap, hayır dualarım hep seninle olacak, bü-yükbabanınkiler de."

"Damat Ihsan'ın yeni gazetesine düzenli olarak yazmaya başlayacağım. Sana da bir nüsha vereceğim, böylece ne yaptığımı bilirsin." Yaşlı kadın başını salladı. "Şimdi beni bırak da, dualarımla ve ruhlar dünyasıyla başbaşa kalayım. Aşina olduğum dünya değişiyor; bunu her an, her yerde hissediyorum. Üsküdar'ın ötesine geçmeye korkuyorum artık."

âONSÖZ

5 ön Türk devrimi, tarihin en tuhaf olaylarından biriydi. Temmuz 1908'de meydana geldiği zaman, Abdülhamit tahttan indirilmedi, ama Meclis-i Meb'usan'ı yeniden açmaya ve iktidarını paylaşmaya mecbur bırakıldı. 1906'dan başlayarak, bir dizi küçük ayaklanma Osmanlı İmparatorluğunu sarsmıştı; bunların en önemlisi, doğu Anadolu'da çıkan isyandı. Bu ayaklanmalar, kökeninde siyasi değil, maliydi; ne orduya ne de bürokrasiye aylarca maaş ödenmiyordu. Askerler ve memurlar toplu halde işlerini bırakıyorlardı. Olaylar ivme kazandıkça, yozlaşmış memurlar ve valiler azledildi ve hoşnutsuzluk her yere yayıldı. Anadolu'ya sürülmüş olan Jön Türkler, bu ayaklanmaları devrimci propagandayla tahrik ettiler. 1908'e gelindiğinde, Anadolu'dan başlayan bu yangın Suriye'yi, hattâ İstanbul'u sarmış durumdaydı.

Padişah için sonun başlangıcı, Selanik'deki Üçüncü Orduda patlak veren bir ayaklanmayla geldi. Padişah, en güvenilir adamlarından olan Selanik polis müdürü Nazım Bey'i durumu incelemekle görevlendirdi; Nazım sonunda vuruldu ve yaralandı. Telaşa kapılan saray, Selanik'e bir soruşturma heyeti gönderdi. Elebaşları yakalanıp İstanbul'a gönderildi; bunlardan biri olan Enver Bey, payitahta gönderilmektense, şehrin çevresindeki dağlara sığındı. Buradan itibaren, padişahın adamlarına karşı şiddet hareketleri gitgide arttı; ta ki, hayatından endişeye kapılan

Abdülhamit, 1876 Kanun-u Esasi'sini yeniden yürürlüğe koyana kadar, ikinci Meşrutiyet'in ilanı üzerine, Osmanlı İmparatorlu-ğu'nun dört bir yanı coşkulu bir sevinçle çalkalanmaya başladı.

1909'da, gerici bir ayaklanma olarak tanımlanan 31 Mart olaylarının ardından Yıldız Sarayı dağıtıldı ve Abdülhamid hal' edilip, yerine bir Mevlevi olan kardeşi Reşad geçirildi. İktidar, Jön Türk liderlerinin eline geçti: Enver Bey'in önderlik ettiği üçlü bir iktidar kuruldu. 1908'den 1918'e değin, I. Dünya Savaşı trajedisinde doruğuna ulaşan dört büyük savaştan geçen imparatorluk halkının büyük kısmı yok oldu. Almanların safında yer alan Osmanlılar, I. Dünya Savaşından yenik çıktı. Bu yenilgiyle, bu romanda anlatılan konak yaşamının sonu geldi. Osmanlı seçkinleri darmadağın oldu ve daha sonra Mustafa Kemal'i (sonradan Atatürk soyadını alan) destekleyen milliyetçiler ile Avrupalı devletlerin desteklediği padişah hükümetinin orduları arasında iç savaş patlak verdi. Bu savaştan milliyetçiler galip çıktı ve laik devlet, Arap alfabesini Latin alfabesiyle değiştirip, Türk halkını gerek siyasal, gerek kültürel açıdan batılılaştı-rarak, etkili bir biçimde Osmanlı kültürünü ortadan kaldırdı. Ne ki, Kur'an-ı Kerim'in sözleri unutulmadı ve tarihin katlan arasında kendilerini tekrar etmenin bir yolunu buldu.

Yıllar sonra, Salih Zeki nihayet boşanmayı kabul etti ve Halide Edib, Mustafa Kemal'in arkadaşlarından biri olan Dr. Adnan Adıvar'la evlendi. Woodrow Wilson'in ondört umdesinin inançlı bir hayranı olan Mustafa Kemal'in Anadolu'daki milliyetçi hareketinin tek kadın üyesi haline geldi. Yirmibeş roman, iki oyun ile sayısız makale ve kısa öykü yazdı, çeviriler yaptı. Daha sonra, İstanbul Üniversitesi İngiliz Edebiyatı bölümünde dersler verdi. 1964'de öldü. Türkiye'de saygı duyulan milliyetçi bir isimdir.

394

Fatma Hanım, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce öldü. 1919'da Halide, otuzyedi yaşındayken, milliyetçilere katılmak üzere Ankara'ya kaçtığı zaman, Arziye, Halide'nin çocuğunun yanında, İstanbul'da kaldı. Ailenin bir parçası olan Arziye, 1920'lerde ilerlemiş yaşta öldü.

Uzun yıllar boyunca İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni desteklemiş olan Edib Paşa, Jön Türk devriminden sonra kamusal yaşamdan çekildi; üçüncü karısı ve hepsini Amerikan kolejine gönderdiği üç kızıyla birlikte sakin bir yaşam sürdü.

Salih Zeki Bey, matematik ansiklopedisini tamamladı. Daha sonra aklını kaçırdı ve bir akıl hastahanesine kapatıldı; orada kaldığı sırada, İstanbul'un işgal altında bulunduğu 1921 yılında, erken yaşta öldü.

Mahmure ve Rıza, Selanik'deki Jön Türklere katıldılar ve devrimin önemli bir parçası haline geldiler. Evlendiler, ama çocukları olmadı. Mahmure'nin 1925'de güneydoğu Anadolu'da çıkan Kürt isyanına nasıl karıştığı bilinmiyor; bu isyan katı tedbirlere ve sert bir yönetime yol açtı. Rıza, Selanik'de kaldı ve bu ayrılık, sonunda evliliklerini mahvetti. Mahmure'ye ne olduğunu kimse bilmiyor.

Amerikan Kız Koleji daha sonra erkek koleji olan Robert Kolej'le birleşti. Bugün bile, Türkiye'nin en iyi okullarından biri olarak kabul edilmektedir.

395

FDANCE& KAZAMA SÖYLEDİ

STEPHEN GRECO: Bu kitap, tarihsel bir kişiliğin, İstanbul'daki Amerikan kız kolejinden mezun ilk Türk kızı olan edebiyatçı Halide Edib Adıvar'ın (1882-1964) çocukluk ve gençlik dönemini konu alan bir kitap. Halide'yi yazmak nereden aklınıza geldi?

FRANCES KAZAN: Bir dizi hoş rastlantının bir araya gelmesi sonucu, yirminci yüzyılın dönümündeki Türkiye'nin ve İstanbul'un çekimine kapıldığımı gördüm. Beş yüzyıllık Osmanlı imparatorluğunun çöküşün eşiğinde, Osmanlı dünyasının da ebediyen yitip gitmek üzere

olduğu bir çağdı bu. İmparatorluğun yüreği olan başkent İstanbul, entrikalar ve hoşnutsuzlukla çalkalanıyordu. Tarihte bu anı yakalayacak bir roman yazmak istiyordum; Halide Edib de böyle bir roman için eşi bulunmaz bir kahramandı. Çağının en ünlü kadınıydı ve tartışmalı olmakla birlikte, saygın bir isim olarak konumunu bugüne değin korudu.

Onun yetişmesindeki çelişkiler ve kısmen siyasi iklimin ailede yarattığı gerilimler alabildiğine ilgimi çekmekteydi. Halide geleneksel bir Osmanlı evinde büyüdü ve dindar bir Müslü-manın değerleriyle yetiştirildi. Gelgeldim, başka her yönden muhafazakâr bir adam olan babası, onun batılı bir eğitim almasını istiyordu. Küçük yaşta annesini kaybeden Halide'yi büyükannesi büyütmüştü. Başlangıçta büyükannesi bu eğitime karşı çıktı, çünkü Halide'nin kâfirlerle içli dışlı olmasına neden olacak ve bunca "yararsız" bilginin beynine doldurulması, onun kanısınca, Halide'nin iyi bir evlilik yapma fırsatını yok edecekti.

Benim merak ettiğim ise, o sırada Halide'nin kendisinin ne istediğiydi. Aldığı eğitim onun umutlarını ve arzularını, derin dinsel inançlarını değiştirmiş miydi?

S.G.: Halide Edib'i nasıl keşfettiniz?

F.K.: Türk araştırmaları dalında yüksek lisans çalışması yaparken, onun hatıratını okudum (İngiltere'de basımı, 777e Memoirs of Halide Edib, 1926; Türkiye'de basımı, Mor Salkımlı Ev, 1963 [ç.n.]) -bu, onun Jön Türk devriminden önceki yaşamına dair büyüleyici fakat biraz denetimli bir anlatıydı. Bunun ardından onun romanlarından birkaçını okudum; bunlar hatıratından çok farklı bir üslupla yazılmıştı. Ateşten Göm-lek'e. yazdığı sunuşta, Halide Edib, romanının "yaratıcı bir ateşte" ve "yaşamın güçlerini ifade etmek arzusuyla" doğduğunu öne sürüyordu. Halide Edib'in İngilizcede yayımlanmış tüm eserlerini okudum, araştırmalarımın odağı ve tezimin konusu haline geldi; ama gene de tatmin olmamıştım. Bu, birbirinden büsbütün farklı iki dünya arasında parçalanmış bir kadındı ve yaşadığı çelişkiler beni büyülüyordu.

S.G: Sizin hayal gücünüzü yakalayan ne oldu?

F.K.: Halide Edib, Türk Kurtuluş Savaşı tarihinde ve Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk yıllarında öne çıkan bir tarihsel kişilik oldu. Mustafa Kemal Atatürk'ün arkadaşı ve Türk kadın hareketinin öncüsüydü. Hatıratında bulduğum şey, yaşamındaki tercihlere inancı ve insanlığı kılavuzluk eden son derece ölçülü kişiliğe sahip bir kadın oldu. Bununla birlikte, bugün hepimizin aradığı şeylerin özlemini çekiyordu o da: Mutlu bir evlilik, mesleki yaşam ile anneliğin gerekleri arasında bir denge kurabilmek gibi. Sonunda, yaptığı seçimlerin bedelini ödemek zorunda kaldı; ateşli milliyetçiliği yüzünden padişah hükümeti gıyabında idam hükmü verince, oğullarını güvenceye almak için Amerika'ya göndermek zorunda kaldı.

S.G: Romanın geçtiği 1889-1902 arası yıllar, yani padişahın Jön Türk adı verilen muhaliflerini ezmekte olduğu döneme ilişkin biraz bilgi verir misiniz?

F.K.: Saltanatının daha ilk yıllarından itibaren II. Abdülhamid son derece baskıcı uygulamalara girişti. İktidarı elinde toplamak için Meclis-i Meb'usan'ı kapattı, adeta soluk aldırmayan bir hafiye şebekesi kurdu, yaygın bir sansür faaliyeti başlattı ve muhalefeti sürgüne gönderdi.

S.G.: En başta Türkiye ve Osmanlı imparatorluğuna ilgi duymanıza yol açan ne oldu?

F.K.: Kocam Elia, İstanbul'da doğmuş. Yaşı ilerledikçe, doğduğu ülkeyle ve kültürüyle gitgide daha çok özdeşleşmeye başladı. 1990'da beni Kayseri'ye götürdü; ataları yüzlerce yıl önce Orta Anadolu'daki bu kentte yaşamışlar. Kentin sokaklarında dolaşırken, kocamın buranın yerlisi, buraya ait biri gibi göründüğünü, buranın onun vatanı olduğunu görmek beni çok şaşırttı. Aslına bakılırsa, Elia kendini oldum olası bir Rum, yani bir Anadolulu olarak görmüştür.

O zamanlar milliyetçi siyasalar ve nüfus mübadeleleri konusunda hiçbir şey bilmiyordum, ama Türkiye'nin bu çok katmanlı toplumunun insanları ve karmaşıklığı, beni oracıkta, Kayseri'nin vızır vızır işleyen kalabalık sokaklarında büyülemeye başlamıştı bile.

S.G.: Romanınızda, kahramanınız Halide'nin, annesinden tevarüs ettiği doğaüstü bir yeteneği var. Neden böyle bir tercih yaptınız?

F.K.: Tamamen benim hayalimin ürünü olan bu yetenek, kısmen, Osmanlı tasavvuf duyarlığını temsil ediyor. Tarihsel olarak tasavvuf tarikatleri, kadınlara eşit olarak muamele eden Bektaşilik dışında, yalnızca erkeklere özgü topluluklardır. Halide, Teyze, haminnesi ve büyükbabası, hepsi de dindar Müslümanlardı. Neredeyse mistik denilebilecek bu istidadın, Halide'nin aldığı batılı eğitimle değişikliğe uğrayıp uğramadığını keşfetmek istedim. Tasavvuf tarikatleri, bugün bile Türk toplumunun önemli ve ayrılmaz bir parçası olmayı sürdürüyor. Mistisizm ve nonkonformite gelenekleri, dinsel inancın doğasını karakterize ediyor.

SG: Romanın geçtiği tarih, yani 1889 ile 1902 arasındaki yıllara ilişkin bize biraz bilgi verir misiniz? Padişahın Jön Türk adı verilen muhalefeti ezdiği yıllardı, değil mi?

F.K.: Romanım II. Abdülhamid'in uzun saltanat yıllarında geçiyor; aslında bu padişah pek çok reformlar yapmış bir hükümdardı. Gene de, saltanatının ilk yıllarından itibaren gitgide daha baskıcı olmaya başladı; Meclis-i Meb'usan'ı kapattı, Osmanlı toplumunu birbirini ihbar eden yozlaşmış bir cemiyete dönüştürdü. Bu kitap, Osmanlı İmparatorluğunun çökmeye başladığı Türk tarihinin en ilginç dönemlerinden biri hakkında.

S.G.: Romanda, Halide'nin babası Edib Bey adeta büyüleyici bir kahraman. Kızının iyi eğitim almasını isteyen modernleşme yanlısı bir adam; bununla birlikte, neredeyse mekanik olarak eski düzenin kendisine sunduğu ayrıcalıklardan da yararlanıyor -bunlardan biri de birden çok kadınla evlenebilmek.

F.K.: Yazması en çetin karakter oldu, çünkü baştan aşağı bir çelişkiler yumağıydı. İngiliz yanlısı, ileri kafalı biriydi. Kızının, aslında bütün kızlarının eğitim görmesini sağlayarak tüm kariyerini tehlikeye atabildi; ama gene de aynı anda iki kadınla evliydi. Tam olarak onu anladığımı söyleyemem, ama insancıl yönünü ortaya çıkarabilmek için elimden geleni yaptım.

S.G.: Romanda çok sayıda kadın karakter var -Fatma Hanım, yani haminne geleneğin koruyuculuğunu, Fikriye güzelliği, Mahmure ise isyanı temsil ediyor. Bu karakterleri yaratırken, onları böylesine canlı kılarken temel aldığınız bir felsefe ya da teknik oldu mu?

F.K.: Hayır, yazarken bilinçli bir felsefe seçimim yok. Yalnızca, gördüğüm şekliyle gerçeğe bağlı kalmaya çalışıyorum. Kurgu, kısmen benliğin bir keşfi gibi ve kimi zaman ortaya çıkan şeyler beni şaşırtıyor. Halide'yi yazmaya başladığımda, romanın nasıl başlayacağını ve nasıl biteceğini biliyordum; ayrıca, elimde Halide'nin yaşamının ana hatları vardı, fakat

bu başlangıç ile son arasında neler olup biteceğinden emin değildim. Haminne, Teyze ve Mahmure'nin başına gelenler tamamıyla kurmaca. Gerçek yaşam karakterleri, kâğıt üzerinde hayat verdiğim karakterlerden çok farklı. Mahmure aslında bir eczacı ile evliydi ve beş çocuğu vardı. (Babası Ali Şamil Trablusgarb'e sürülürken bütün Bedirhan erkekleri gibi kocası da sürüldü. Mahmure o sırada hamileydi; kocası daha sonra Kudüs'e gönderildiği zaman, çocuğunu doğurduktan sonra, onun yanına gitti. Teyze, Edib Paşa'nm aslında üçüncü ve son karısıydı ve biri kız, diğeri erkek olmak ü-zere iki çocukları oldu [ç.n.]). Fikriye çok uzun yıllar yaşadı. Hattâ 1930'ların sonunda onunla tanışmış bir arkadaşım var; o sırada oğluyla birlikte oturuyormuş. Ufak tefek, sessiz ve çok kapalı giyinen, mütesettir bir kadınmış.

S.G.: Kahramanlarınızdan biri hakkında bana ilginç bir şey söylediniz; bir noktada intihan düşünen kişi hakkında. Bu sahneyi yazmaya başladığınızda, onu ortadan kaldıramadığınızı söylediniz. Kahramanlarınız ne derecede size yol gösteriyor?

F.K.: Bu durum yalnız o özgül karakterle oldu. Ona kendini öl-dürtecektim, ama sahneyi yazıp bitirdiğim zaman, bu işi yapmadığını gördüm. Zaten bu yüzden elinizde bir başlangıç ve bir son olduğunu söylüyorum, arada olanları ise karakterler belirliyor. Bana göre, bir romanı bölüm bölüm, ya da satır satır tasarlanıp da yazılırsa, bu, sayılarla resim yapmaya benzer. Yazmaya başladığınız zaman, özgürce akışına bırakmanız gereken pek çok şey çıkıyor karşınıza.

S.G.: Gerçek Halide'ye ne oldu?

F.K.: 1923'de, Atatürk'le fikir ayrılığına düştüler ve sürgüne gitti. İngiltere'de yaşamaya başladı; bu arada birçok kere Amerika'ya gitti. 1928'de Halide, Williams'da bir konuşma yaptı; yüksek lisans tezimde bunu ele almıştım. Bu konuşmada, ülkesinin yeni cumhuriyetçi emellerini dile getirdi.

S.G.: Romanı okuduğum zaman, bu kitaptan gişe rekorları kırabilecek bir film yapılabileceğini düşünmekten kendimi

alamadım. Dünyanın en iyi yönetmenlerinden biriyle evli olduğunuza göre, size, Halide'yi yazarken onun filme alınabileceğini aklınızdan geçirip geçirmediğinizi sormak yerinde olur gibi geliyor bana.

F.K.: Aklıma bile gelmedi; aslına bakılırsa, pek fazla sinemaya giden biri olduğumu da söyleyemem. Yazmaya başlarken, düşündüğüm tek şey bu hikâyeyi anlatmak, Halide'ye ve onun dünyasına hayat vermekti.

S.G.: Elia ile ilişkiniz ya da onun eserlerine ilişkin kavrayışınız, kendi yaratıcı gücünüzü herhangi bir şekilde etkiledi mi?

F.K.: Elia bana cömertliğin ve katıksız desteğin önemini öğretti. Yazmamı hep destekledi. Kendime karşı nasıl daha cömert, daha az eleştirel olabileceğimi, kendime hata yapma iznini nasıl verebileceğimi gösterdi. Daima çok cömert bir insan olmuştur -yalnız bana karşı değil, birlikte çalıştığı bütün sanatçılara karşı da öyle.

S.G.: Frances, New York'un kültür ve sanat çevrelerinin çok etkin bir üyesi olduğunuzu biliyorum. Yazmak için nasıl zaman bulabiliyorsunuz?

F.K.: Bu iyi bir soru. Her gün masanın başına oturmak ve yazmak zorundasınız. Sabah dokuzda başlıyorum ve yaklaşık 14:00'e kadar çalışıyorum; roman ilerledikçe, günün daha sonraki saatlerinde yeniden masa başına oturup yazdıklarımı gözden geçiriyorum. Demek istediğim, diğer etkinliklerimden kısmak zorunda kalıyorum, ama yapıyorum bunu.

S.G.: Şu anda, tam Halide Ac anlattığınız dönemi izleyen bir başka kitap yazıyorsunuz, değil mi?

F.K.: Evet, ama bu konuda çok fazla şey söylemek istemiyorum. Daha sonraki bir dönemde Türkiye hakkında bir roman.

AHMED CELADDİN PAŞA, Serhafiye Türk siyaset adamı (Istanbul, ?- Istanbul, 1908'den sonra). II. Abdülhamid'in güvenini akazanarak serhafiye oldu. Mısır'da ve Avrupa'da sürgün olarak yaşayan Jön Türklerinin mücadelelerini önlemeye çalıştı. Contraxeville'de yaptığı anlaşmaya bir grup Jön Türk'ün İstanbul'a dönmesini ve bazı Jön Türk gazetelerinin kapanmasını sağladı. Sultanın vaatlerini tutmadığını görünce, o da muhalefete geçti. Paris'e yerleşerek Jön Türklere maddi destek verdi. II. Abdül-hamid'e sukisat düzenlemek amacıyla cemiyet kurdu; bu amaçla İstanbul'a fedai sokmaya çalıştı.

ALİ ŞAMİL PAŞA Türk komutan (Cizre, 1855- Trablusgarb, 1908).

Cizre hakimi Bedirhan Bey'in oğludur. Babasıyla birlikte Girit ve Şam'da bulundu. Osmanlı-Rus savaşlarına katıldı ve yaralanarak topal kaldı. Selimiye kışlası komutanlığına getirildi. Adamlarının karıştığı çapulculuk ve kendi baskıcı tutumu yüzünden İstanbul halkı arasında nefret uyandırdı. Birçok şikâyete karşın gene de görevinde kaldı. Aralarında çıkan bir istimlâk anlaşmazlığı yüzünden Şehremini Rıdvan Paşa'yı öldürtünce Trablusgarb'e sürüldü ve orada öldü.

CEMALEDDİN AFGANÎ. Asıl adı Seyyid Muhammed bin Safder, Afganistanlı düşünür ve siyaset adamı (Esadabad, 1838 - İstanbul, 1897).

Afganistan kralı Dost Muhammed Han'ın ölümünden sonra gittiği bu ülkede (1866), Emir Muhammed Azam'ın vezirliğini yaptı. Azam tahttan indirilince, hacca gitme bahanesiyle Hicaz'a, oradan da İstanbul'a geldi (1870). Meclis-i kebir-i maarif ve En-cümen-i Daniş üyeliği yaptı. Konferans ve derslerinde Müslümanlık karşıtı görüşler yaydığı, şeyhülislam tarafından saraya jurnal edilince Mısır'a gönderildi (1871). Felsefe, milliyetçilik ve meşrutiyete dair görüşleriyle genç aydınları etkiledi. Yaydığı milliyetçilik görüşleri İngilizleri, İslam felsefesinde ortaya attığı yenilikçi görüşleri de tutucuları tedirgin etti. 1879'da İngilizlerin isteğiyle Mısır'dan çıkartıldı. Gönderildiği Hindistan'da bir süre hapis yattı; Mısır'daki Arabi Paşa ayaklanması bastırılınca serbest bırakıldı (1883). ABD'ye, oradan da İngiltere'ye geçti. Mısırlı İslam yenilikçisi Muhammed Abduh'la birlikte Paris'e giderek El-urvet ül-vuska adında bir dergi çıkarmaya başladı (1884). Müslüman ülkeler üzerinde İngiliz emperyalizminin baskılarına karşı bir mücadele aracı olan bu dergiyi 18 sayı çıkarabildi. Journal des debats'da Ernest Renan ile birlikte siyaset ve polemik yazıları yazdı. Nasreddin Şah'ın davetiyle İran'a gitti (1886). Bir ara Rusya'da yaşadı. 1889'da yeniden İran'a döndü. İngiltere'nin bu ülkedeki tütün tekelini ele geçirmesi yüzünden başlayan ayaklanmada önemli rol oynadı. İran'dan çıkarılınca İngiltere'ye gitti. II. Abdülhamid'in davetiyle İstanbul'a yerleşti (1892) ve kendisine aylık bağlanarak Beşiktaş'ta bir ev verildi. İstanbul'daki İranlıları çevresinde topladı. Bunlardan Mirza Asgar Han, İran'da Nasreddin Şah'ı öldürünce, e-vinde göz altına alındı ve kanserden öldü. Cesedi 1944'de Kabil'e götürülen Cemaleddin Afgani, Es-Seyyid ya da Es-Seyyid el-Hüseyin imzasıyla yayımlanan makalelerinde Batı karşısında İslam uygarlığını yüceltti, İslam'ın gelecek rönesansına olan inancını dile getirdi. Selefiye adıyla bilinen ve İslam dininde akıl ve mantığa yer olduğunu ileri süren görüşleri, siyasal mücadelesindeki tavırları kimi çevrelerce olumlu karşılanırken, kimileri ise onu ajan, mason

ve İslam düşmanı olarak kabul etti. İslam dünyasının birlik ve özgürlük etkeni olarak çöküş durumundaki Osmanlı devletinden çok, panislamizme güvendi.

BAŞLICA YAPITLARI: Tetimet ül-Beyan, fi tarih il Afgan (1879); Er-red ale 'd-dehriyyin (1881).

ERMENİ MESELESİ

İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İsmail Hami Danişmend, c. IV, ss. 331 vd.

30 Eylül 1895, Pazartesi: İstanbul'da ilk "Ermeni patırdısı"

Umumiyetle Rus Ermenilerinden mürekkeb olan ve Türkiye Ermenilerini iğfal edip başlarına iş açan komiteciler, gayelerine varabilmek için yalnız Türklerin değil, Türkiye Ermenilerinin de hayatını hiçe saymışlardır: Hınçâkçılarla Troşakçılar arasındaki program farklılıklarına rağmen kimisi devleti zayıflatmak kimisi de Avrupa müdahalesine yol açmak üzere Ermenileri Türkler ve Türkleri Ermeniler aleyhinde ayaklandıracak vak'alar ihdas edip hükümeti tenkile mecbur ettikten sonra, bu tabiî ve meşru tenkil hareketlerini Avrupa'ya hep "Türk mezalimi" şeklinde göstermişler ve Amerika'ya varıncaya kadar her tarafta şiddetli ve yaygaralı propagandalar yapmışlardır. Hattâ Türk kıyafetine girmiş birtakım Ermeni komitecileri ötede beride ellerine geçen Ermenileri öldürerek Türkler aleyhine isyanlar çıkmasına bile çalışmışlardır. Bu kanlı hadiselerin en mühimmi 1894 senesi Teşrinievvel (ekim) ayındaki Sasun vak'asında gösterilir. Bu olayın ertesinde tahkikat komisyonu kuruldu. Ardından İngiltere, Fransa ve Rusya'nın verdiği muhtırayla, "Vilayat-ı Sitte" denilen (Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbekir, Mamuret-ül Aziz=Elaziz [bugünkü Elazığ], Harput ve Sivas'tan oluşan, bugünkü idari bölümlenrneye göre çok daha fazla ili kapsayan) bölgede, Ermenilerin özerkliğine varacak ıslahat uygulamaları dayatıldı. (11 Mayıs 1895). Bâb-ı Ali, 3 Haziran günü verdiği cevapta, istiklâl mevhumuna mugayir bulduğu bu haksız taleplerin hepsini reddetti. Ermeni komitecilerinin Avrupa'yı harekete getirmek için nihayet İstanbul'da bir vak'a çıkarmaya karar vermeleri

de işte bundan dolayıdır. İstanbulluların "Ermeni patırdısı" dedikleri hareketler iki kanlı vak'adır.

30 Eylül günü başlayıp üç gün sürmüş olan ilk vak'a, birkaç yüz Ermeninin itlafıyla neticelenmiştir; asker ve ahaliden Türk zayiatı pek azdır. Bu sabah gün doğmadan evvel Kadırga limanıyla Patrikhane'den hareket eden müsellah (silahlı) Ermeni kalabalığı güya ıslahat istemek için yola çıkmıştır.

Meşhur ihtilalci patrik İzmirliyan'ın riyasetinde tertib edilen ıslahat esaslarına göre, "Vilayat-ı Sitte" bir umumi vali idaresine verilecek, bu büyük eyaletin mali muhtariyeti olacak, Hamidiye alayları ilga edilecek, silah taşıma yasağı kaldırılacak, matbuat ve içtima hürriyetleri ilan edilecektir! Komitecilerin işte bu coşkun ve taşkın iddialar ve akla sığmaz hülyalarla ayaklandırdıkları gafil asiler Kadırga limanından Sultanahmet meydanıyla Sultanmahmut türbesine kadar ilerlemişlerse de, Bâb-ı Ali'ye doğru sarkan kol, İran sefarethanesinden ileri gidememiştir.

Sadrıazam Said Paşa, zaptiye nezaretinin jandarma kuvvetlerini kâfi görmeyerek Bâb-ı Ali'nin muhafazası için Serasker'den bir tabur asker istemişse de, Sultan Hamid böyle bir tedbirin Avrupa'da işin i'zam edilmesine vesile olacağını düşünerek müsaade etmemiş ve yalnız jandarmalarla beraber askerin de sokaklarda devriye şeklinde gezdirilmesine müsaade etmiştir.

Vak'anın bu ilk günü Ermeni telefatı 50 maktulden ibaret kalmış, Bâb-ı Zaptiye'den yalnız Servet Efendi isminde bir komiser şehid olmuş, asiler yaygaracılıktan başka bir şey yapamamış ve işte bütün bunlardan dolayı, bir taraftan patrike şiddetli emirnameler gönderilir ve asiler de tehdid olunurken, bir taraftan da elebaşılarından veyahut tecavüz hareketlerinde bulunanlardan birçok kimseler tevkif edilmiştir. Ahalinin de asker ve jandarmaya yardım ettiğinden ve bilhassa "Talabe-i ulûm" ile esnaf tabakasının müdahalesi üzerine Ermenilerin daha ileri gidemediklerinden bahsedilir. Fakat gündüz böyle geçtikten sonra gece daha kanlı sahneler olmuş, İstanbul'dan başka Galata, Tophane, Tersane ve Kadıköy taraflarında Ermenilerin Müslümanlara taarruzundan mütevellid

müsademeler saatlerce sürmüş, ertesi gün İstanbul'un her tarafında bu müsademeler şiddetlenip sabahtan akşama ve akşamdan sabaha kadar devam etmiş, daha ertesi güne tesadüf eden 2 Teşrinievvel (ekim) Çarşamba günü daha hafif geçmekle beraber, gece tekrar şiddetlenmiş ve ancak Perşembe günü tenkil hareketi tamamlanıp asayiş iade edilmiştir.

Ermeni komitecilerinin bu mecnunca hareketi netice itibarıyla beş on Müslümana mukabil birkaç yüz Ermeninin hayatına mal olmuş, Sultan Hamid'in ustalıklı siyasetinden dolayı Avrupa müdahalesi suya düşmüş ve yegâne netice olarak 3 Teşrinievvel Perşembe günü Bâb-ı Ali'ye bir protesto notası gelmiş ve tabiî hiçbir tesiri olmamıştır.

26 Ağustos 1896, Çarşamba: "Banka vak'ası" denilen ikinci Ermeni patırdısı

İlkinden tam 10 ay, 26 gün sonra tertib edilen bu ikinci vak'anın sebebi, bundan evvelkinin neticesiz kalmış olması ve Avrupa devletlerinin müşterek bir müdahale yerine kuru bir protesto ile iktifa etmiş olmalarıdır.

"Banka vak'ası" hariçteki komiteciler tarafından tasarlandıktan sonra hain patrik İzmirliyan'ın tasvibiyle tatbik edilmiş bir tedhiş hareketidir: Avrupa devletlerini müdahaleye mecbur etmek için ecnebi sermayesini temsil eden Osmanlı bankasına yapılan bu müsellah baskın hareketini Rus pasaportuyla hariçten gelmiş birkaç komiteci idare etmiştir.

Ertesi gün neşredilen Tebliğ-i resmiye nazaran, birtakım "Eş-has-ı mel'anet-ihtisas" güya ustalık ederek "İş bahanesiyle birer ikişer" bankaya girmişler ve "Bağteten arbede" çıkarmışlardır: Birdenbire silah atmıya başlayan bu yaygaracı serseriler Ermeni metalibi derhal kabul edilmediği takdirde ellerindeki bombalarla bankayı berhava edeceklerini söyleyerek binayı işgale ve memurları esir etmeye kalkışmışlarsa da, hükümet böyle bir teşebbüs ihtimalini daha evvelden haber almış olduğu için o civarda hazır bulun-

durduğu asker, polis ve jandarma kuvvetlerini derhal sevk ederek işi bastırmış, asilerin çoğu yakalanıp tevkif edilmiş, Bâb-ı Âli'yi berhava etmek üzere o tarafa saldıran güruh da tenkil olunmuş, şehrin her tarafına devriyeler çıkarılmış, hariçten gelen vak'a mü-rettipleri derhal kaçmış, bazı komiteciler intihar etmiş, fakat bir taraftan da ahali arasında şiddetli müsademeler başlamıştır. Bunun sebebi, ilk "Ermeni patırdısı"ndan beri Ermenilerle Müslümanlar arasındaki münasebatın son derece gerginleşmiş ve bu ikinci vak'anın da kin ve intikam hislerini tatmine vesile teşkil etmiş olmasıdır: Bilhassa Ermenilerin vazife gören askere taarruz etmesi, Sadrıazama kurşun atılması ve Ermeni evlerinin pencereleriyle balkonlarından askerle ahalinin üzerine bombalar ve kurşunlar yağdırılması, artık halkı zabtedilmez bir hale getirmiş, milli ve dini hisler pek tabiî olarak alevlenmiş, bütün halk tabakaları ve bilhassa hammallar ellerine geçirdikleri bıçaklar ve sopalarla Ermenilere saldırmış, bu kanlı mücadele Boğaziçi'nin birçok yerlerine de sirayet etmiş ve netice olarak Avrupa'daki Rus Ermenilerinin tertib ettikleri facia, birçok İstanbul Ermenisinin hayatına mal olmuştur: Hattâ maktullerin yük arabalarıyla taşındığından bahsedilir. Tabiî Müslümanlardan da ölenler ve yaralananlar az değildir. Taşranın muhtelif yerlerinde de kanlı vak'alar olmuştur.

Bu vaziyet üzerine İngiltere tekrar faaliyete geçip Rusya ile Fransa'yı peşine takarak, Bâb-ı Ali'den "Vilayat-ı Sitte" muhtariyetini temin edecek "ıslahat" istemiyle kalkışmış, notalar teati edilmiş, Sultan Hamid de o cihete yaklaşmayarak Afv-ı umumi ilanı, bir Türk müfettiş-i umumi tayini ve Hıristiyanlardan vali ve mutasarrıf muavinleri istihdamı gibi birtakım ıslahat esasları neşretmek ve devletlerin ihtilâflarını büyük bir maharetle istismarda kusur etmemek suretiyle müdahale tehlikelerini yine suya düşürmüştür.

EYYUB EL-ENSARİ (Ebu Eyyub Halid bin Zeyd el-Ensari), Hz. Muhammed'in bayraktan, sahabe (?- İstanbul, 672).

Daha çok künyesi Ebu Eyyub ile tanınır. Hazrec kabilesindendi. Akabe biatında (672) Müslümanlığı kabul ederek Medine'de

İslam'ın yayılması için çaba gösterdi. Hz. Peygamber, Mekke'den Medine'ye göçtüğünde (622), mescit ve evi yapılıncaya kadar onun evinde kaldı. Hz. Muhammed'in bütün savaşlarına katıldı ve bayraktarlığını yaptı. Amr Bin As'ın Mısır'ı fethinde onun hizmetinde çalıştı. Halife Ali tarafından Medine valiliğine getirildi. Haricilere karşı onunla birlikte savaştı. I. Muaviye döneminde Kıbrıs çıkartmasında ve Muaviye'nin oğlu Yezid'in kumandası altında yapılan İstanbul kuşatmasında bulundu. Din uğruna savaşırken dizanteriye yakalanarak öldü. Vasiyeti üzerine İstanbul surlarının yakınlarına gömüldü. Kendisine 150 hadis rivayet edilmiş olan Eyyub el-Ensari, Arap kaynaklarına göre, Bizanslılardan da saygı gördü; Bizanslıları kuraklık zamanında mezarı başında yağmur duası ettiler. Mezarı, İstanbul'un fethi sırasında (1453) Akşemseddin tarafından bulundu. Fatih, onun anısına bir türbeyle cami yaptırdı (Eyüpsultan camii ve türbesi).

FEHİM PAŞA II. Abdülhamid'in yaveri ve başhafiyesi (İstanbul, 1873-Bursa, 1908).

Babasının Abdülhamid'in sütkardeşi olmasından ötürü, padişahın ilgisini gördü. Harbiye Mektebi'nin zadegan sınıfını bitirdi (1894). Padişah yaverliğine getirildi (1896). Kısa zamanda yükselerek paşa oldu. II. Abdülhamid'in özel hafiyeliğini üstlendi. Halka baskı yapması, esnaftan haraç teplaması tepkilere yol açtı. Alman ve İngiliz elçilerinin de padişaha şikâyet etmeleri üzerine II. Meş-rutiyet'in ilanından hemen önce Bursa'ya gönderildi. II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra Bursa'dan kaçarken yakalandığı Yenişehir'de halk tarafından linç edilerek öldürüldü.

HALİDE EDİBADIVAR

(İstanbul, 1882 - İstanbul, 9 Ocak 1964) Roman ve hikâye yazarı. Birçok yapıtında İstanbul'da yaşamış kahramanların serüvenlerini anlatmış, bu çerçevede kentin türlü özelliklerini yansıtmıştır.

İ

Çocukluğu, Mor Salkımh Ev (1963) adlı anı kitabında anlattığı Ihlamur'da ve Üsküdar'da geçti. Üsküdar Amerikan Kız Kole-ji'nde öğrenim gördü. II. Meşrutiyet'in ilanından (1908) sonra, hem edebiyat dünyasında hem de toplumsal ve siyasala alanda etkinlik göstermeye başladı. Mütareke döneminde İstanbul'da düzenlenen mitinglerde yaptığı konuşmalarla ünlendi. Eşi Adnan Adıvar'la birlikte Milli Mücadele'ye katıldı. Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında siyasal görüş ayrılıkları yüzünden eşiyle birlikte Türkiye'den ayrılmak zorunda kaldı. 1939'a değin Avrupa'da yaşadı. Türkiye'ye dönüşünde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde İngiliz dili ve edebiyatı profesörü oldu. 1950-54 arasında bir dönem milletvekilliği yaptı.

Halide Edib'in yapıtları, Türk toplumunun yaşadığı değişimi başarıyla yansıtır. İlk dönem yapıtlarında kadın kahramanları öne çıkar. Sonra Türkçülük ideolojisi belirgin bir yer tutar. Milli Mücadele yıllarının havası, yurtseverlik duyguları yansıtılır. Son dönemdeki yapıtlarında ise konular çeşitlenir, bakış açısı felsefi boyutlar kazanır. Yapıtlarında İstanbul, değişik görünümleriyle karşımıza çıkar. Sinekli Bakkal (1936) romanı, II. Abdülhamid dönemi İstanbul'unda Aksaray'da bir sokağın yaşamını canlandırır. Mahalle bakkalı, mescid, Mevlevi tekkesi, Ramazan gecelen, Karagöz, ortaoyunu gösterilen, tulumbacılar, Hıdrellez eğlencesi geçmişin artık kaybolmuş değerlerine bir övgü ve özlemi yansıtır. İşgal İstanbul'unu canlandıran Ateşten Gömlek'dt (1923), Doğancılar semti milli değerlere bağlı, yurtsever bir ailenin çevresi olarak canlandırılır; oysa Şişli, yanlış Batılılaşmayı, yabancılarla ülke çıkarına işbirliğine giren kesimleri temsil eder. Bu yapıtta İngilizlerin Harbiye Nezareti civarını bombalaması, Sultanahmet mitingi, Seviye Talip'de (1910) Serbesti gazetesi başyazarının öldürülmesi, hürriyet şehitleri için mevlid okutulması gibi, kentte yaşanan tarihsel olaylara yer

verilmiştir. Vurun Kahpeye'ât (1926) Aliye'nin sütannesinin yaşadığı Süleymaniye; Mev'ud Hüküm'de (1918) Ayşe Kadın'ın Fatih'te oturduğu sokak, eski İstanbul'dan kalan değerleri simgeler. Handari&z (1912) Selim Bey'in Maltepe'deki köşkü, gelenekle çağdaşlığın uyumlu bireşimini gösterir. Yazılışından 20 yıl sonrasının konu edinildiği bir ütopya roman olan Yeni Turan

(1913), Erenköy'de Turan ülküsüne bağlı bir yaşam çevresini canlandırır. Tatarcık (1939) romanında Cumhuriyet dönemi gençliğinin yaşamını, davranışlarını, toplumsal görüşlerini sergileyen çevre, Karadeniz kıyısında yazlıkçıların yerleştiği Poyrazköy'dür. Kalp Ağrısında (1924) Boğaziçi, Sonsuz Panayırda (1946) Şişli semtleri varlıklı, fakat geleneklerden kopuk, göreneklerle ters düşmüş yaşamın merkezleri olarak yansır.

MUHAMMED İBN SAUD ve VAHHABİLER

Vahhabi mezhebi, İslam'ı eski saflığına döndürme iddiasıyla 1730-1731 tarihinde kurulup, 1737'den itibaren yayılmaya başladı. Kurucusu Hanbeli ulemasından ve Beni Temim kabilesinden Necidli Şeyh Muhammed İbn Abdülvehhab'dır. Şeyh Abdülveh-hab, kızını Deriye'de oturan Necid emiri Muhammed İbn Saud'la evlendirdi. Saud, 1745'de bu mezhebi benimsedi. Şimdiki Suudi Arabistan hanedanı bu ailedendir. 18 Şubat 1803'de Vahhabiler Taif kentini ele geçirdiler. Mekke halkı da, emir Suud'a kenti teslim etme teklifinde bulununca, İbn Saud önderliğindeki Vahhabi kuvvetleri Mekke'ye de girdi. Cidde valisi Şerif Paşa Mekke'yi geri almayı başardıysa da, Vahhabileri Taif'den çıkaramadı; dolayısıyla Hicaz meselesi de uzun yıllar boyunca sürüncemede kalacaktı.

NABİZADE NAZIM Türk hikayeci, romancı (İstanbul, 1864 ?- İstanbul, 1893)

Mühendishane-i Berr-i Hümayunu bitirdikten sonra (1884), Mekteb-i Ulum-ı Harbiye'de hocalık yaptı. Erkân-ı Harbiye'de çalıştı. Bir ara görevle Suriye'de bulundu. Kemik vereminden bir yıl kadar tedavi gördüğü Haydarpaşa askeri hastahanesinde öldü. Türk edebiyatında gerçekçilik {Karabibik, 1890-1891) ve natüralizm (Zehra, ölümünden sonra kitap olarak basılışı, 1896) akımlarının ilk temsilcilerinden biri olarak tanınır. Eserlerinde köy yaşamı, İstanbul'daki tulumbacılar, Şehzadebaşı'ndaki tuluat tiyatroları, Boğaziçi ve Beyoğlu eğlenceleri vb. ile ilgili gözlemlerinin yanı sıra,

kıskançlığa, vicdan azabına, düşlere vb. ilişkin çözümlemeler de yer alır. Gerçekçilik, doğallık, anlatımda yalınlık, halk dili, hikâyenin nasıl olması gerektiği gibi konulardaki görüşleri bazı yapıtlarına (Yadigârlarım, 1886; Karabibik, Haspa, 1891) eklediği kısa önsözlerde yer alır. Servet-i Fünun dergisinde "Tahlilat-ı Edebiye" başlığı altında ünlü Divan şairleriyle (Nedim, Fuzuli) ilgili incelemeleri yayımlandı.

RABİA ADEVİYE ya da KAYSİYE, Arap mutasavvıf ve şair (Basra, 713-Basra, 801).

Ailesinin dördüncü kızı olduğu için ona Rabia adı verildi. Babasının ölümü üzerine yoksul ailesi dağılınca cariye olarak satıldı. Doğaüstü güçlere sahip olduğunu düşünen sahibi tarafından azat edildi. Bir süre tek başına çölde yaşadı; sonra Basra'ya gitti. Hadis alimi Süfyan-ı Sevri ve mutasavvıf Şakik-i Belhi gibi ünlü kişiler onun çevresinde toplandı. Öleceğini anlayınca bir mescide çekildiği, içeridekileri dışarı çıkarttırdığı ve kıldığı namazın sonunda "Sen Tanrıdan, Tanrı da senden razı olduğu halde dön" ayetini duyarak öldüğü söylenir.

Tanrı sevgisi dışında bütün sevgileri dışladı. Tanrıya, "Beni cehennemde yakacağın korkusundan ya da cennette yaşamamı sağlayacağın umudundan dolayı değil, seni sen

olduğun için seviyorum" diye sesleniyordu. Bir gün, bir elinde ateş, bir elinde su bulunduğu halde koşarken, ne yapmak istediği sorulduğunda, "ateşle cenneti yakacak, suyla da cehennemi söndüreceğim ki, insanlar başka hiçbir şey düşünmeden, Tanrıyı Tanrı olduğu için sevsinler" dedi. Peygambere sevgisi sorulduğunda, onu da sevdiğini, ancak, "yaratanın sevgisinin, yaratılanınkini bastırdığını, gönlünde Tanrı aşkından başkasına yer olmadığını" söyledi.

RIZA TEVFİK (BÖLÜKBAŞI) Türk şair ve yazar (Edirne, 1869-İstanbul, 1949).

Mekteb-i Mülkiye'de talebeyken Namık Kemal'in şiirlerini okuduğu gerekçesiyle okuldan çıkartıldı (1888). Öğrenimini Mekteb-i Tıbbıye'de tamamladı (1897). İttihad ve Terakki Cemiyeti'nde

siyasala yaşama atılarak Edirne mebusu oldu (1908). İttihatçılarla arasında olan anlaşmazlık sonucu olarak Hürriyet ve İtilaf Fırka-sı'nın ilk üyeleri arasında yer aldı. Mütareke döneminde maarif nazırlığı, iki kez de Şuray-ı Devlet başkanlığı yaptı. Osmanlı delegesi olarak Sevr antlaşmasını (1920) imzalayanlar arasında yer aldı. Kurtuluş Savaş/na karşı çıkışı, üniversite gençliği arasında tepkiyle karşılanınca, felsefe hocalığı yaptığı Darülfünun'dan ayrıldı (1922). Yüzellilikler listesine alındı ve yurtdışına sürüldü (1924). 1939'da çıkarılan aftan yararlanarak yurda döndü (1943). Felsefe alanındaki çalışmaları dolayısıyla Feylesof Rıza Tevfik olarak anılırdı. Sahip olduğu felsefi birikimin etkisini taşıyan şiirler yazdı (Sfenks, Nihil [Herakleitos ve Schopenhauer]). Bilginin kaynağı, neyin ne kadar öğrenilebileceği gibi genel felsefe sorunları yanında, İslam inancıyla Batı felsefesinin bağdaşabilecek yanlan üzerinde durdu. Batılı felsefecilerin konu edindiği felsefe sorunlarını ansiklopedik çerçevede işlerken (Mufassalkâmus-ı felsefe), birçok kavramın Türkçeleşmesi yolunda öneriler getirdi. Abdülhak Hamid'in Makber adlı yapıtı üzerinde durarak (Abdülhak Ham/d ve Mülâzahat-ı Felsefiyesi) Tanrının varlığı, evren ve insan, varlık, ölüm, ahiret gibi konuları işledi. Heceyle yazdığı halk şiiri geleneğine bağlı koşma ve nefeslerle ün kazandı. Şekil, dil, anlatım bakımlarından tekke ve aşık edebiyatının canlandırdığı hece vezninin yaygınlaşmasına katkıda bulundu. Şiirinin ana teması sıla hasreti, sevgi, ayrılık acısıdır. Bektaşi nefeslerindeki özgür düşünce havasını yansıttığı da olur. Türkiye'de "folklor" terimini ilk kullanan kişidir.

SALİH ZEKİ BEY Türk matematikçi (İstanbul, 1864-İstanbul, 1921)

Darüşşafaka'yı bitirdi (1882), Paris'e giderek elektrik mühendisliği okudu. Bir süre pota nezaretinde çalıştı. 1895'de Rasathane müdürü, 1908'de maarif meclisi üyesi, 1910'da Galatasaray sultanisi müdürü, 1913'de Darülfünun rektörü oldu. Ayrıca çeşitli öğretim kurumlar rında öğretim üyeliği de yaptı. Bilimler tarihine ilişkin Kâmus-ı Riyaziyat've Asar-ı Bakiye adlı iki önemli yapıtından başka, fen bilimleriyle ilgili birçok kitabı (Himmet-i Tabiiye, Elektrik Mıknatısı, Cazibe-i Umumiye, Hisab-ı İhtimali, Nazariye-yi Temevvücat) vardır.

SULTAN II. ABDÜLHAMİD (İstanbul, 1842 - İstanbul, 1918). Eylül 1876'dan Nisan 1909'a değin padişahlık yaptı. Kardeşi V. Murad'ın yerine geçti. 23 Aralık 1876'da Birinci Meşrutiyeti ilan etti, 13 Şubat 1878'de Meclis-i Mebusanı dağıtarak, Kanun-u Esa-si'yi talik etti. Bundan sonraki otuz yıl boüyunca imparatorluğu mutlakiyetle idare etti. 1908 Temmuzunda Jön Türklerin zoruyla meşrutiyeti geri getirmeye mecbur kaldı; eski gücünü kazanmak için 31 Mart ayaklanmasından yararlanmaya çalıştı ve bu tutumunun sonucu olarak tahttan indirilerek Selanik'e gönderildi. 1912'de İstanbul'a geri getirildiğinde, lehinde gösteriler yapılmasından korkulduysa da, bu korkunun yersiz olduğu görüldü. 10 Şubat 1918'de, hayatının son yıllarını geçirdiği Beylerbeyi sarayında öldü.

ŞERİF ABDULLAH

İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, c. IV (İsmail Hami Danişmend)

1773 = 1187

1 Mayıs = 8 Safer, Cumartesi: Mısır sultanlığını ilan eden asi kölemen Cin Ali Bey'in Salihiyye muharebesinde mağlubiyeti ve esareti.

Bu Ali Bey, "David" isminde bir Gürcü papazının 13 yaşında esir edilip kölelikle Mısır'a getirildiği zaman ihtida ettirilmiş oğludur. Efendisi İbrahim Kethüda'nın himmetiyle tahsil ve terbiye gördükten sonra şecaatinden dolayı "Cin" lâkabını almış, çabuk parlayıp sancak beyliğine dek yükseldikten sonra Şeyhülbeled (belediye reisi) olmuştur. Serveti ve nüfuzu arttıkça Kölemen beyle-riyle rekabete girince Suriye'ye sürüldü. Altı yıl sonra tekrar Mısır'a döndüğünde, bu kez ünlü Şam valisi Emir ül-Hacc Osman Paşa'yla takıştı. Nihayet 1768'deki Osmanlı-Rus seferi açılınca, İstanbul'dan aldığı yetkeyle giriştiği asker toplama faaliyeti, Mısır valisi Gürcü Mehmed Paşa tarafından isyan olarak aktarılınca, yine İstanbul'dan kellesi istendi. O da yandaşı kölemenler ve Akkâ'daki Şeyh Ömer-üz-Zahir'le birlikte isyan etti. Kölesi ve damadı Hazinedar Muhammed Ebu Zeheb adlı kölemen beyi Hicaz'ı işgal edip Mekke emirliğine Şerif Abdullah'ı tayin etti. Şerif Abdullah da, Cin Ali'yi "Sultan-ül Mısır ve Bahreyn" ilan etti. Bahreyn sözü, Akdeniz ile Kızıl Deniz'i anlatmaktadır. Bu arada Akdeniz'deki

Rus amirali ile ittifak kurdu. Ertesi yıl damadı Ebu Zeheb'in kumandasındaki ordusu Şam'a kadar tüm Filistin ve Suriye'yi işgal etti. Damadı sultanlığa göz dikince, Mısır'a döndü; bu arada Osmanlılarla ilişkisini de düzeltmişti. Salihiye'de damadıyla giriştiği muharebede Cin Ali Bey yaralandı, birkaç gün sonra öldü ve kesik başı İstanbul'a gönderildi.

ŞERİF HÜSEYİN (Mekke Şerifi) İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, c. IV 27 Haziran 1916

Hülefay-ı Raşidin (Dört Halife) devrinden sonra iki yüzyılı aşkın zaman Emevi ve Abbasi halifelerinin idaresinde kalan Hicaz, daha Abbasiler döneminden itibaren bir emaret şeklini aldı ve Fa-tımilerden itibaren de Mısır'da kurulan muhtelif devletlere tâbi oldu. Başlıca dört ailesi şunlardı: Beni Ukhaydar, Beni Musa /Musiyyun, Beni Haşim /Hevaşim ve Beni Kutade.

İşte "Şerif" denilen Hüseyin Paşa bu dört ailenin sonuncusu olan Beni Kutade sülalesindendir. Son derece haris ve çıkarcı biri olan Hüseyin Paşa'ya Abdülhamid'in doğal olarak güveni yoktu. Bu yüzden, Mekke emirliğine tayini için onca çaba göstermesine karşın, paşanın ricalarını reddettiği söylenir. Abdülhamid döneminde Şuray-ı Devlet üyeliğiyle yetinmek zorunda kalan Hüseyin Paşa, ancak Meşrutiyet'in ilanından sonra, İttihad ve Terakki Cemiye-ti'nin gafletinden yararlanarak 1909'da Mekke emiri olabildi.

1914'de İngilizlerle ittifak kurma yönündeki ilk girişiminin başarısızlığa uğramasına karşın, 1916'daki ikinci teşebbüsü sonunda, İngiltere, Hicaz vilayetini himayesi altına aldı ve her türlü dış saldırılara ve iç isyanlara karşı himaye ve muhafaza etmeyi taahhüd etti.

TEVFİK FİKRET Asıl adı Mehmed Tevfik, Türk şair (İstanbul, 1867-İstanbul, 1915)

Babası istibdad döneminde İstanbul'dan uzaklaştırılan, mutasarrıflık göreviyle bulunduğu Gaziantep'teyken ölen Hüseyin

Efendidir. Hac yolculuğu sırasında koleradan ölen annesi Refiye Hanım ise, küçük yaşta yetim kalan ve İstanbul'a getirilerek Müslüman inancıyla yetiştirilen Sakızlı Rum kökenli bir anne babanın çocuğudur.

Galatasaray Sultanisini birincilikle bitirdi (1888). Bir süre Babıali İstişare Odasında memurluk yaptı. Yüksek Ticaret Mektebinde Fransızca yazı dersleri verdi. Dayısı olan Trabzon valisi Mustafa Bey'in kızıyla evlendi ve bu evlilikten Haluk adını verdiği oğlu doğdu. 1896'da Robert

Kolejde öğretmenliğe başladı. 1896-1901 yıllarında Servet-i Fünun dergisinin yönetiminde bulundu. Bu dönemde özellikle Fransız edebiyatını örnek alan, genellikle bireye dair konuları işleyen, yabancı sözcükler ve dil kurallarına geniş yer veren, daha çok aydın okurlara seslenen yeni bir edebiyat akımının (Edebiyat-J Cedide) önde gelen temsilcisi olarak tanındı.

Bu dönemdeki yenilikçi şiirlerini Rübab-ı Şikeste (1900) adlı kitabında topladı. Hüseyin Cahit'in [Yalçın] bir çevirisinde geçen Fransız devrimiyle ilgili sözler, Servet-i Fünun'un kapatılmasına yol açmasından (1901) kısa bir süre önce, arkadaşlarıyla arasının açılması sonucu Tevfik Fikret dergi çevresinden ayrılmıştı. Edebi-yat-ı Cedide topluluğunun dağıldığı, II. Abdülhamid'in baskısının yoğunlaştığı bu dönemde Robert Kolejin yakınında, planını kendi çizerek yaptığı ve Aşiyan adını verdiği (1905) evde yaşıyor, düşünce ve siyasette özgürlüğü savunan şiirleri (Tarih-i Kadim, Bir Lah-za-i Taahhur, Millet Şarkısı gibi) gizlice elden ele dolaşıyordu.

II. Meşrutiyet'in ilanından (1908) sonra toplumsal, siyasal konularla çok yakından ilgilendi. Bazı eski arkadaşlarıyla (H. C. Yalçın, Hüseyin Kâzım Kadri) yeniden bir araya gelerek Tanin gazetesini çıkarmaya başladı. Bu dönemde İttihad ve Terakki yönetimince Galatasaray lisesi müdürlüğüne getirildi (1909). Okulun yeni binasını yaptırarak çağdaş öğretim yöntemlerini uygulamaya başladı. Maarif nazırı Emrullah Efendi ile aralarındaki anlaşmazlık yüzünden görevi bıraktıktan (1910) sonra, ölümüne dek Robert Kolejde ders vermeyi sürdürdü.

Yaşamının bu döneminde İ.T. yönetiminin, geçmişi anımsatan

baskıları {Doksan Beşe Doğru), yolsuzlukları {Han-ı Yağma), yanlış bir siyasal kararla I. Dünya Savaşına girilmiş olması {Sancak-ı Şerif Huzurunda), onun sert eleştirilerle dolu toplumsal şiirler yazmasına yol açtı. Çağın bilimsel ve teknik gelişmelerine ayak uydurulması, dinsel ve toplumsal baskılara son verilerek laik ahlâkın benimsenmesi, bütün insanların bir ve eşit sayılması gibi düşünceler, oğlu Haluk'a seslenen bir dizi şiirini besledi {Haluk'un Defteri, 1911).

Yaşamının son yıllarında eğitimci Satı Bey'in isteği üzerine çocuk şiirleri kaleme aldı {Şermin, 1914). O zamana dek aruz vez-niyle yazdığı halde, bunlarda hece veznini kullandı. Servet-i Fünun dönemindeki bireyci şiirlerinde, hattâ daha sonraki dönemin toplumsal ürünlerinde kullandığı, kimi zaman çok zor anlaşılan dili ve anlatımı bir yana bırakarak, çocuk şiirlerinde yalın Türkçeyi, konuşma dilini kullandı.

TEŞEKKÜR

I

Vefası ve destekleyiciliği için menajerim Edward Hibbert'a ve zekâsı, içgörüsü ve ayrıntılara gösterdiği dikkatle, bir kitabın yayına hazırlanmasının nasıl bir sanat olduğuna ilişkin paha biçilmez bir ders veren editörüm Joy de Menil'e minnet borçluyum. Halide Edib'in yaşamı ve eserlerine karşı ilgimi teşvik eden ve romanımın el yazmalarına dair yorumlarıyla bana büyük yardımı olan Şükrü Hanioğlu'na teşekkür etmek isterim. Osmanlı dünyasının kültürüne ilişkin kavrayışımda yaptıkları yardım dolayısıyla, Profesör Talat Halman ile merhum Profesör Charles Issawi'ye duyduğum gönül borcunu belirtmem gerekiyor.

Bu romanı yazmam sırasında ve yazmamı kesintiye uğratan hastalığım sırasında bana verdikleri destek ve dostluk için Jane Kramer, Marcia Welles, Caroline Clifton-Mogg, Bob Towbin, Patricia Bosworth, Tina Chen, Anne Fensterstock, Maria Fuster, Anne Rudman, Pat Begley ve Mary Tannen'a teşekkür ediyorum. Son olarak çocuklarım Joe ve Charlotte Rudge'a sevgi ve destekleri için teşekkür ediyorum; ayrıca Katy ve Nick Ka-zan'a ve her zaman yanımda olduğu Judy Morris'e de teşekkürler.